

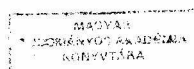
KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉS

**A MUNKANÉLKÜLISÉG ÉS A FOGLALKOZTATÁS
MIKROTÉRSÉGI VIZSGÁLATA**

Írta:

HELGERTNÉ SZABÓ ILONA

Gyöngyös
1993

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
BEVEZETÉS	1.
1. A KUTATÁS CÉLJA, ADATBÁZISA, MÓDSZERE	5.
1.1. A kutatás célja	5.
1.2. Adatbázis	6.
1.3. A kutatás során alkalmazott módszerek	9.
1.3.1. A kiválasztás	10.
1.3.2. Adatrögzítés, adatfeldolgozás	11.
2. ALAPFOGALMAK, TERMINOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉSEK	14.
2.1. A munkanélküliek, illetve munkanélküliség fogalma	14.
2.2. A munkanélküliség fajtái	15.
2.3. A munkanélküliség mérése	23.
2.3.1. A foglalkoztatottság és a munkanélküliség mérése a tőkés országokban	24.
2.3.2. A foglalkoztatottság és a munkanélküliség mérése Magyarországon	25.
2.4. A munkanélküliségi ráta	30.
2.5. Foglalkoztatáspolitikai	34.
2.6. A foglalkoztatáspolitikai eszközrendszer	37.
3. NEMZETKÖZI KITEKINTÉS A MUNKANÉLKÜLISÉGRE	41.
3.1. Munkanélküliség a fejlett tőkés országokban a II. világháború előtt	42.
3.2. Munkanélküliség a fejlett tőkés országokban a II. világháború után	46.
3.3. A munkanélküliség kezelése a fejlett tőkés országokban napjainkban	52.
3.3.1. Aktív eszközök	52.

3.3.2. Passzív eszközök	55.
3.4. Munkanélküliség Közép- és Kelet-Európában	59.
4. A MUNKANÉLKÜLISÉG ÉS ANNAK KEZELÉSE MAGYARORSZÁGON	63.
4.1. XIX. század vége, XX. század eleje (1918-ig)	63.
4.2. 1919 - 1945.	66.
4.3. 1946 - 1949.	69.
4.4. 1950 - 1967.	71.
4.5. 1968 - 1989.	75.
4.6. 1990-től napjainkig	87.
5. A MUNKANÉLKÜLISÉG ÉS A FOGLALKOZTATÁS MIKROTÉRSÉGI VIZSGÁLATA	102.
5.1. A munkanélküliség Nógrád megyében a számok tükrében	103.
5.1.1. A munkanélküliség alakulása globálisan 1991. január 1-jétől napjainkig	103.
5.1.2. A munkanélküliek belső arányai	107.
5.1.3. A foglalkoztatás-politikai eszközök felhasználásának jellemzői	112.
5.2. A mikrotérségi vizsgálat eredményei	115.
5.2.1. A vizsgált települések fontosabb jellemzői	115.
5.2.2. A mezőgazdaság szerepe a foglalkoztatásban	117.
5.2.3. A munkanélkülivé válás okai, gyakorisága	121.
5.2.4. A munkanélküliek családi körülményei, jövedelmi, vagyoni helyzete	122.
5.2.5. A munkanélküliek életkörülményeiben, egészségi állapotában bekövetkezett változások	127.
5.2.6. A foglalkoztatás-politikai eszközök igénybevétele, hatékonysága	132.
5.2.7. A munkanélküliek jövőképe	138.
5.2.8. Javaslatok a munkanélküliség enyhítésére a munkanélküliek véleménye alapján	144.
6. ÖSSZEFOGLALÁS	151.
6.1. Munkanélküliség a nemzetközi viszonyok tükrében	151.

6.2. A munkanélküliség és annak kezelése Magyarorszá- gon	154.
6.3. A munkanélküliség és a foglalkoztatás mikrotérségi vizsgálata	158.
7. KÖVETKEZTETÉSEK, ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	166.
IRODALOMJEGYZÉK	170.
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	
ÁBRÁK JEGYZÉKE	
MELLÉKLETEK	

BEVEZETÉS

"A legnagyobb áldás nem abból származik, hogy ingyen kenyér adassék a szegény népnek, hanem hogy lehetőleg mindenkinek munkaalkalom nyitassék, melyben talán fárasztó dologgal, de biztos és megérdemelt kenyeret lehessen szerezni."

(Gróf Széchenyi István: Stádium)

A munkanélküliség társadalmi jelenség, amely a kapitalizmus fejlődése során, mint a tőkés társadalmi rendszer szükségszerű velejárója jelent meg. A polgári közgazdaságtan képviselői a tőkés gazdaság szerves részének tekintették és tekintik ma is.

A szocializmus ideológiája szerint munkanélküliség nem lehetséges, illetve nem engedhető meg. A szocialista országokban - köztük Magyarországon is - alapvető cél a teljes foglalkoztatottság megvalósítása volt, amely lényegében sikerült is, ez azonban korántsem jelentette azt, hogy a munkaerőpiac (kereslet-kínálat) egyensúlyban volt, mert az ún. "kapun belüli munkanélküliség" létezett.

A nyolcvanas években bekövetkező recesszió, a szocialista országok gazdasági növekedésének visszaesése következtében egyre inkább kiéleződtek a foglalkoztatási helyzet visszasságai is.

Magyarországon a nyolcvanas évek végén megjelent a nyílt munkanélküliség. A magyar munkaerőpiacon drámai változások mentek végbe: 1989. január 1. és 1993. január 1. között a foglalkoztatottak száma több, mint 700.000 fővel csökkent. A regisztrált munkanélküliek száma 1993. augusztusában 675.016 (legmagasabb februárban volt: 705.032 fővel, 13,6 % munkanélküliségi rátával), emellett véleményem szerint (amely több, a munkanélküliség kutatásával foglalkozó szakemberével megegyező) 200.000-250.000 főre

becsülhető azok létszáma, akik különböző okokból (kiestek mindenféle ellátásból, saját maguk keresnek munkát, szeretnének ugyan dolgozni, de nem keresnek munkát, mert úgy gondolják, hogy úgysem kapnának) nem szerepelnek a Munkaügyi Központ nyilvántartásában.

Az utóbbi években az agrárágazatban általános jelenség volt a foglalkoztatottak létszámának csökkenése. A szervezeti-tulajdoni átalakulás jogi feltételeinek kialakítása a munkaerőhelyzetre kedvezőtlen hatást gyakorolt, amely 1992 második felében, illetve 1993-ban jelentkezett. A mezőgazdaságból kikerült munkanélküliek száma 1992. május végén becslések szerint 60 ezer fő (a munkanélküliek ágazati megoszlására pontos adat nem áll rendelkezésre, a regisztrálás rendszerébe nem építették be ezt a jellemzőt), 1992 év végén 180-185 ezer fő volt és 1993-ban várhatóan további 50-60 ezer fővel növekszik.

A munkanélküliség, ezen belül az agrármunkanélküliség területileg differenciáltan jelenik meg. Legkorábbi és tömeges kialakulása azokra a térségekre jellemző, ahol a foglalkoztatás gazdasági okokra visszavezethető, feszültségei már hosszú ideje fellelhetők. A különböző regionális programok ellenére Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék kritikus helyzetbe kerültek. A térségi sajátosságok miatt egy-egy mikrokörzetben a megyei átlagnál is lényegesen súlyosabb helyzet alakult ki (helyenként 25-35%-os a munkanélküliségi ráta). E régiók foglalkoztatási helyzetében visszafordíthatatlan folyamatot indíthat el a tartósan veszteséges, fizetésképtelen mezőgazdasági nagyüzemek felszámolása, jogutód nélküli megszűnése.

A munkanélküliség az előbbieket ellenére nem tipikus agrárjelenség, hisz a legnagyobb létszámleadó ágazat az ipar, azonban az agrárágazat válsága a mezőgazdasággal főállásban foglalkozóknál jóval szélesebb kört érint, így mindenképpen indokolt kiemelten kezelni.

A munkanélküliség terhet jelent az államnak, mert kiesnek a munkanélküliek jövedelméből származó adók, járulékok, ugyanakkor a munkanélküli segélyként kifizetett, illetve az átképzésre, munkaközvetítő hálózatok működtetésére fordított összegek emelkednek.

Komoly veszteséget jelent továbbá az egész gazdaságnak, hogy egyre több ember nem dolgozik, nem termel, s így nem növeli a nemzeti jövedelmet.

A munkanélküliséggel összefüggő kiadások terheit szinte minden munkavállalónak viselnie kell - azoknak is, akik éppen dolgoznak, így a probléma az egész társadalmat érinti, a munkanélküli azonban jobban és közvetlenebbül érzi az ezzel járó nehézségeket.

Magyarországnak képessé kell válnia a gazdasági egyenlőtlenség és szegénység növekedésének megfékezésére. Működő piacgazdaság esetében a gazdasági növekedés üteme és iránya meghatározó jelentőségű a munkaerő-kereslet élénkítésében. Az átmeneti gazdaságban - mint hazánké is - azonban hiányoznak a hatékony foglalkoztatás bővülésének alapfeltételei. A magyar nemzetgazdaság nem a piaci erők hatására alakult ki, a gazdaságban még mindig fontos szereplő az állam.

A munkanélküliség fokozódása miatti feszültségek megoldása nem kizárólag az állam feladata, bár kétségtelen, hogy e probléma leginkább a hatékony központi (kormányzati) beavatkozással kezelhető.

A kialakult (és várhatóan növekvő) munkaerőpiaci feszültségek összetett kezelési rendszer működtetését indokolják, amelyben szerepet kell kapniuk az iskoláknak (a változó munkaerőpiachoz igazodó képzés), a munkaerő-piaci tanácsadóknak, a munkaközvetítőknek, az önkormányzatoknak, az egyesületeknek, a foglalkoztatási alapítványoknak. A munkaerő-piaci feszültségek enyhítésében az említett intézmények már ma is szerepet játszanak. Együttműködésük azonban még szinte elhanyagolható, nem tudnak megfelelően élni az állami eszközök nyújtotta lehetőségekkel, és az állami intézményrendszerrel sem építették ki igazán a kapcsolataikat. E területeken való előrelépés mindenképpen kedvező hatást gyakorolhat a foglalkoztatási helyzetre.

A gazdaságpolitikában elsődlegességet kell kapnia a foglalkoztatás bővülését eredményező tényezőknek (exportképesség javítása, vállalkozásbarát környezet megteremtése stb.), mert a gaz-

daságpolitikába szervesen beépülő foglalkoztatáspolitikája révén lehet a munkanélküliséget érdemben csökkenteni.

A kialakult nagyarányú és félmillió ember számára tartós állapotot jelentő munkanélküliség az elkövetkező években is a társadalom legsúlyosabb problémája marad, annak ellenére, hogy egyes szakértők szerint 1994-től gazdasági élénküléssel és ezen keresztül a munkaerő-kereslet növekedésével számolhatnak.

A magyar társadalom egy évtizedeken át elfedett társadalmi jelenséggel szembesült: a nyílt munkanélküliséggel. Ebben a súlyos társadalmi-lélektani helyzetben minden érintett tudományág hozzájárulására szükség van a megbízható diagnózis felállításához, valamint a munkanélküliséggel szembeni egyéni és társadalmi védekezési technikák kialakításához.

1. A KUTATÁS CÉLJA, ADATBÁZISA, MÓDSZERE

"Ha meg akarjuk tudni, hogyan érznek az emberek: hogy mit élnek át, és mire emlékeznek, mihez hasonlíthatók az emócióik és az indítékaik, mi készíti őket arra, hogy azt tegyék, amit tesznek, - miért nem kérdezzük meg tőlük?"

(G.W. Allport)

1.1. A kutatás célja

Magyarországon már az első vizsgálatok eredményei jelezték, hogy a munkanélküliség nagysága függ a földrajzi (nyugat-keleti irányú) elhelyezkedéstől, amellelt szoros kapcsolat van a települések mérete és a munkanélküliségi ráta között is. Nemi leegyszerűsítéssel megállapítható: ***minél keletebbre és minél kisebb település felé haladunk, annál nagyobb a valószínűsége a magas munkanélküliségi rátának.*** A regionális vizsgálati módszerek alkalmazásával pontosabb, árnyaltabb képet lehet rajzolni a hazai munkanélküliségről.

Munkámban azt a célt tűztem magam elé, hogy egy mikrotérségi vizsgálat alapján feltárjam:

- a munkanélkülivé válás okait, gyakoriságát,
- a munkanélküliek jövedelmi, vagyoni helyzetét,
- a munkanélküliek életkörülményeiben (életszínvonal, baráti kapcsolatok) és egészségi állapotában bekövetkezett változásokat,
- a foglalkoztatás-politikai eszközök (átképzés, közhasznú munkavégzés, munkaerő-közvetítés) igénybevételének hatékonyságát,
- milyennek ítélik meg helyzetüket a munkanélküliek (kilátástalan, javulni fog, jó) és amennyiben javulni fog, mire alapozzák azt,
- az önfoglalkoztatás (vállalkozóvá válás) iránti szándékot,

- milyen tevékenységet kíván folytatni a munkanélküli, amennyiben vállalkozásba akar kezdeni, és rendelkezik-e a szükséges feltételekkel (pénz, értékpapír, eszközök, föld), illetve ha nem vagy csak részben rendelkezik, milyen módon fogja a hiányzókat biztosítani,
- mit tartanak szükségesnek a munkanélküliek ahhoz, hogy helyzetük javuljon, kitől/mitől és konkrétan milyen segítséget várnak.

Céлом továbbá a vizsgálat eredményei alapján javaslatok megfogalmazása egyrészt a munkanélküliek ellátási rendszerének fejlesztésére, másrészt a mikrotérség (a vizsgált települések) adottságait alapul véve a helyi foglalkoztatási lehetőségek bővítésére.

A téma megközelíthetősége, értelmezése szempontjából lényegesnek tartom továbbá:

- a hazai és nemzetközi szakirodalomban alkalmazott fogalmak áttekintését és témám szempontjából rendszerbe foglalását,
- a munkanélküliség történeti alakulásának elemzését:
 - a fejlett tőkés országokban,
 - a közép-kelet-európai országokban és
 - Magyarországon,
- a foglalkoztatás-politikai eszközrendszer jellemzőinek bemutatását:
 - a fejlett tőkés országokban és
 - Magyarországon.

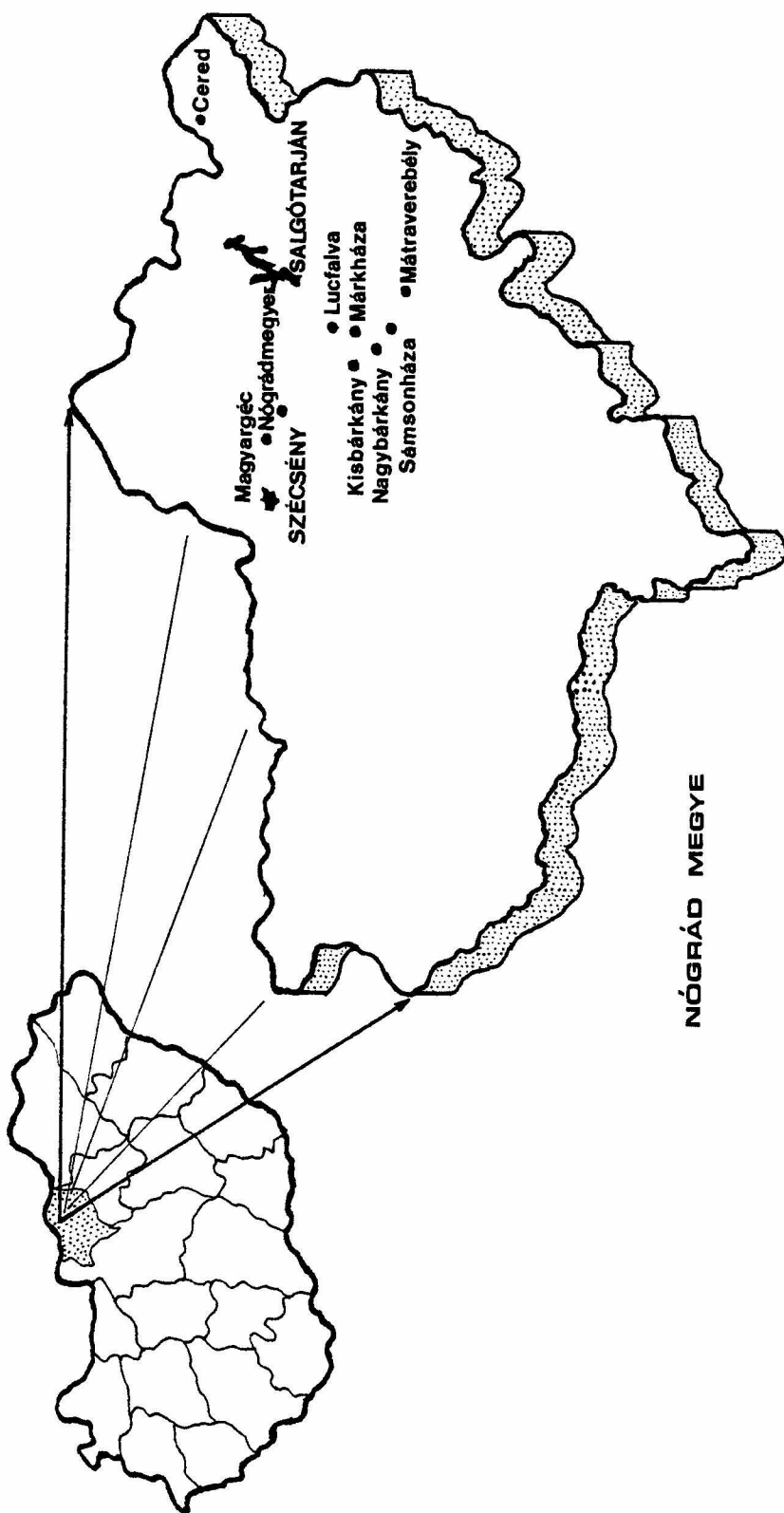
A kutatás céljaként meghatározott kérdésekben elért tudományos eredményeket az összefoglaló következtetésekből kívánom megfogalmazni.

1.2. Adatbázis

Az információk Nógrád megye 10 településéről (1. ábra) származnak, emellett megyei és országos adatokat is használtam a kutatás során.

1. ábra

A VIZSGÁLATBA BEVONT TELEPÜLÉSEK

A vizsgálathoz begyűjtött adatok a következők:

- *A mintavételhez szükséges adatok:* a vizsgált települések állandó lakosaiból a regisztrált munkanélküliek száma.
- *Az elemzéshez, értékeléshez, egyes összefüggések feltárásához szükséges információk:*
 - *A vizsgálatba bevont települések adatai:*
 - a település állandó népességének létszáma, nemek szerinti megoszlása,
 - a népesség és az aktív és inaktív keresők megoszlása nemzetgazdasági ágak szerint,
 - a regisztrált munkanélküliek létszáma, megoszlásuk nemek, életkor, iskolai végzettség és állománycsoportok (szakmunkás, betanított munkás, segédmunkás, nem fizikai) szerint,
 - álláshelyek száma (betöltött és betöltetlen),
 - közhasznú munkavégzés (létszám, jövedelem, végzett munka jellege),
 - helyi munkahelyteremtésre vonatkozó információk,
 - egyéni vállalkozók létszáma.
 - *Megyei adatok:*
 - regisztrált munkanélküliek létszáma, megoszlásuk nemek, életkor, iskolai végzettség és állománycsoportok szerint,
 - segélyezettek létszáma¹,
 - munkanélküliségi ráta,
 - aktív foglalkoztatási eszközök felhasználása (felhasznált összeg, érintett létszám),
 - munkaerő-piaci képzésben résztvevők létszáma, megoszlásuk nemek életkor, iskolai végzettség, szakképzettség szerint,

¹ 1989-ben munkanélküli segélyben, 1990-ben munkanélküli segélyben és átmeneti munkanélküli járadékban, 1991-ben és 1992-ben munkanélküli segélyben, átmeneti munkanélküli járadékban, munkanélküli járadékban és pályakezdők munkanélküli segélyében, 1993-ban munkanélküli járadékban és pályakezdők munkanélküli segélyében részesültek.

- közhasznú munkán foglalkoztatottak létszáma, megoszlásuk nemek, életkor, iskolai végzettség, szakképzettség szerint.
- *Egyéni kérdőívek adatai:*
 - kor,
 - nem,
 - iskolai végzettség,
 - szakképzettség (állománycsoport),
 - családi állapot,
 - családtagok száma,
 - család jövedelme (jelenlegi, mielőtt munkanélküli lett, Ft/hó).

Az adatok a települések, a Nógrád megyei TÁKISZ (Területi Államháztartási és Közigazgatási Információs Szolgálat), a Nógrád megyei Munkaügyi Központ statisztikai jelentéseiből, belső nyilvántartásaiból származnak 1989-1993. évekre vonatkozóan. Az előbbieken túlmenően megyei, országos és nemzetközi adatok forrásaként a KSH (Központi Statisztikai Hivatal) kiadványai szolgáltak.

1.3. A kutatás során alkalmazott módszerek

A célkitűzésben megfogalmazottakhoz szükséges további információkhoz kikérdezés útján jutottam. A kikérdezés formái az interjú és a kérdőív. "Az interjúnál a kérdező és a kérdezett egyaránt jelen van a kérdezés és a válaszadás folyamán, s ez nagyobb rugalmasságot biztosít az információ előcsalogatásában, ezenkívül a kérdező meg is figyelheti mind a vizsgált személyt, mind a válaszolás keretétül szolgáló totális szituációt." (CSEH-SZOMBATHY-FERGE 1968) A téma jellegére való tekintettel az interjút² választottam. Az interjú során standardizált kérdezési űrlapokat (1. melléklet) alkalmaztam (a felmérést megelőzően szűkebb körben tesztelésre került egy olyan településen, amely a későbbi vizsgálatban nem szerepelt, majd ezt követően

² E módszer költségesebb, mint az ún. "postai" kérdőívek alkalmazása, amely mindenképpen hátrányosan befolyásolja a minta nagyságát. Előnye azonban a megbízhatóság és a vizsgált személlyel való közvetlen kapcsolatteremtés lehetősége.

végrehajtottam a szükséges változtatásokat). Az interjúkat kiképzett kérdezők készítették a standardizált kérdőív segítségével.

1.3.1. A kiválasztás

A vizsgált megye és települések nem véletlen módszerrel kerültek kiválasztásra.

Nógrád megye a munkanélküliség alakulása szempontjából országos viszonylatban igen kedvezőtlen helyzetű térség. A munkanélküliségi ráta nagysága alapján a megyék közötti sorrendben 1993. márciusáig a második helyen állt, áprilistól az első helyre került, ezért választottam a kutatás teréül ezt a megyét.

A mikrotérség lehatárolásánál is a munkanélküliségi ráta nagysága volt az elsődleges szempont (Szécsény és mikrotérsége országos viszonylatban is az elsők között szerepel), ugyanakkor kistérségi fejlesztési program indult Kisbárkány, Lucfalva, Márkháza, Mátraverebély, Nagybárkány és Sámsonháza településeken (a munkanélküliségi ráta a hat település átlagában 23,89 %). A községek képviselő testületei kérésére, a "Bárkány völgy" programhoz kapcsolódóan végeztem vizsgálódásaimat az előbbieken felsorolt településeken.

A felmérésben résztvevő munkanélküliek kiválasztása *egyszerű véletlen mintavétellel, véletlen számok táblázatának segítségével* (számítógéppel) történt.

A szükséges mintaelemszám meghatározása (településenként) a Nógrád megyei Munkaügyi Központ nyilvántartása alapján (regisztrált munkanélküliek) az alábbi összefüggések alkalmazásával történt:

Első lépésben:

$$\frac{t^2 \cdot s^2}{\Delta^2}, \quad \text{ahol: } n = \text{a minta összes elemszáma,}$$

$$t = \text{valószínűségi szint,}$$

$$s = \text{szórás,}$$

$$\Delta = \text{hibahatár}$$

Második lépésben³:

$$n' = \frac{n}{1 + \frac{n-1}{N}} \approx \frac{n}{1 + \frac{n}{N}}, \quad \text{ahol: } n' = \text{korrigált mintaelemszám,}$$

n = első lépésben megállapított
mintaelemszám,

N = az alapsokaság elemeinek száma.

A fenti képlet alapján a mintába kerülő elemek száma 810, ténylegesen, értékelhető módon közreműködő munkanélküliek száma 763 fő (94,2 %).

A kiválasztott munkanélkülieket a polgármesteri hivatalok írásban kiértécsítették, ezen túlmenően biztosították az interjú készítéséhez megfelelő körülményeket. A minta tényleges nagyságát hátrányosan befolyásolta, hogy a Munkaügyi Központ által rendelkezésemre bocsátott, 1993 júliusi állapotot tükröző listákon kivétel nélkül minden településen szerepeltek olyanok, akik elhelyezkedtek (volt olyan is, aki már két éve), elköltöztek, nyugdíjba mentek stb. Kedvező volt azonban, hogy több olyan munkanélküli jelentkezett interjúkészítésre, aki nem került kiválasztásra a mintába, de hallott a felmérésről és részt kívánt benne venni.

1.3.2. Adatrögzítés, adatfeldolgozás

Az adatok a statisztikai adatfeldolgozás követelményeinek megfelelően kódolásra kerültek, ezáltal lehetővé vált gépi úton történő tárolásuk és feldolgozásuk.

A kódolást a kérdések jellegéből adódóan nem az interjú készítése során, hanem utólag végeztem.

³ Amennyiben az $\frac{n}{N}$ kiválasztási arány nem elhanyagolhatóan kicsi, illetve ismétlés nélküli kiválasztás történt, akkor a szükséges mintaelemszámot korrekcióval lehet meghatározni.

Az adatrögzítés és -feldolgozás IBM-AT számítógépen Clipper-programok és a Quattro táblázatkezelő-rendszer segítségével történt. A trend-számítások során a függvényillesztéshez, az illeszkedés vizsgálatához, valamint a korreláció meghatározásához a gyöngyösi Mezőgazdasági Főiskolai Kar Gazdasági Matematikai Tanszéke által Commodore 64 számítógépre BASIC nyelven írt "Függvényillesztő" programot használtam.

A feldolgozás során alkalmazott matematikai-statisztikai módszerek összefoglalva a következők⁴:

- a statisztikai adatok grafikus ábrázolása,
- csoportok készítése (a kialakított homogén csoportok felsorolását az 2. melléklet tartalmazza),
- viszonyszámok képzése,
- szórás (s), relatív szórás (V),
- hipotézisvizsgálat (t-próba),
- összefüggés-vizsgálatok (két változó közötti kapcsolat):
 - lineáris regressziós függvény,
 - korreláció meghatározása (R),
 - a regressziós függvény illeszkedésnek vizsgálata (standard hiba = S_y , relatív hiba = V_{sy}),
- idősorok vizsgálata:
 - lineáris, másodfokú, harmadfokú, hatvány, exponenciális, hiperbolikus, logisztikus, reciprok függvény illesztése,
 - korreláció meghatározása⁵ (R),

⁴ Az egyes módszerek levezetése, az alkalmazott képletek főiskolai, egyetemi jegyzetekben, módszertani szakkönyvekben (CSEH-SZOMBATHY - FERGE 1968, MANCZEL 1983, SVÁB 1973) megtalálhatók, így nem tartottam indokoltnak közlésüket.

⁵ "A regressziós függvények illesztésekor nem lehet mindig cél a maximális korrelációs indexű függvény megkeresése. Sokkal fontosabb ennél, hogy szakmai mérlegelés alapján először meghatározzuk a két változó egymásra hatásának tendenciáját, és ehhez a tendenciához kiválasztott függvénytípus illesztésével próbálkozzunk. Az illesztett függvényhez tartozó korrelációs index értéke és a függvény relatív hibája dönti el, hogy a mért adatok milyen jól helyettesíthetők a kiválasztott függvénnyel." (VAJSZ 1993)

- függvény illeszkedés vizsgálata (standard hiba = S_y , relatív hiba = V_{sy}).

Úgy vélem, hogy a célkitűzésben megfogalmazottak megválaszolásánál az előbbiekben ismertetett vizsgálati módszerek elősegítik, lehetőséget adnak arra, hogy a munkanélküliség értekezésem által érintett fő problémáira rámutathassak.

2. ALAPFOGALMAK, TERMINOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉSEK

"A munkanélküli olyan egyén, aki miután akar dolgozni, de nem talál munkát, erkölcsileg és társadalmilag leértékelődik. A munkanélküliség olyan egyéni elszegényedés, amely abban a mértékben, ahogy kiszélesedik kollektív elszegényedéssé válik."

(Alain Barrère: La crise n'est pas ce que l'on croit. Párizs, 1981. 292.o.)

A fejezetben a munkanélküliség fogalmáról, formáiról, a foglalkoztatáspolitikáról és a munkához közvetlenül kapcsolódó fogalmakról adok áttekintést a hazai és külföldi szakirodalom alapján.

2.1. A munkanélküliek, illetve munkanélküliség fogalma

"Munkanélküliek = munkaerő-kínálat - foglalkoztatottak, ahol a

- munkaerő-kínálat: a lakosságnak az a csoportja, amely kész foglalkoztatást vállalni,
- foglalkoztatottak: azok a személyek, akik bér munkát végeznek a vállalati⁶ vagy közületi szektorban. Ez nem a dolgozók körét fogja át (nem tartalmazza pl. a kisiparost, kiskereskedőt stb.), hanem kizárólag azokat, akik formális szervezett intézményekben - vállalatnál vagy közületnél - bérért dolgoznak." (KORNAI 1989)

⁶ A "vállalat" szó alatt itt nem csak közép- vagy nagyüzemet ért a szerző, hanem bér munkát foglalkoztató kisüzemet is.

"A munkanélküliek csoportjába azok tartoznak, akik nincsenek foglalkoztatva, de aktívan munkát keresnek, vagy arra várnak, hogy visszatérhessenek a munkába. Közelebbről, valakit akkor tekintenek munkanélkülinek, ha nem dolgozik és

- a/ az előző négy hétben határozott erőfeszítéseket tett arra, hogy munkát találjon,
- b/ arra vár, hogy a következő hónap folyamán munkára jelentkezessen.

Ahhoz, hogy valakit a munkanélküliek közé számítsanak, nem elég, ha csak úgy gondolja, hogy dolgozni kell, vagy például azt fontolgatja, hogy esetleg regényt ír. Meghatározott erőfeszítésekről (így például a helyi cégek felkereséséről vagy álláshirdetések megválaszolásáról) kell számot adnia azt illetően, hogy keresett munkát". (SAMUELSON-NORDHAUS 1992)

"Azon egyének állománya, akik nincsenek alkalmazásban és/vagy új munkahelyre készülnek, vagy nem tudnak munkát találni adott reálbér mellett." (PEARCE 1993)

2.2. A munkanélküliség fajtái

A klasszikus közgazdaságtan szerint a munkanélküliségnek két fajtája létezik: A "súrlódásos" és az "önkéntes" munkanélküliség.

- **Súrlódásos munkanélküliség:** ha a téves előrelátás vagy közvetlen keresletváltozás folytán nincs egyensúly a specializált erőforrások viszonylagos mennyisége között; ha az előre nem látott változásokhoz való alkalmazkodás késedelmekkel jár; ha az egyik munkahelyről a másikra való átálláshoz bizonyos idő szükséges, s ezért nem statikus társadalomban a munkaerők egy része mindig a két munkahely közötti munkanélküliségi állapotban van. (KEYNES 1965)
- **Önkéntes munkanélküliség:** jogszabály, társadalmi szokás vagy a kollektív bértárgyalásokra való összefogás kényszerítő hatása alatt, vagy a változásokhoz való alkalmazkodás lassúsága miatt, vagy akár csupán emberi makacsságból - az egyedi munkás nem fogadhatja el, vagy nem hajlandó

elfogadni azt a bért, amely egyenlő a határtermelékenységének tulajdonítható termékkel. (KEYNES 1965)

KEYNES az 1930-as években definiálta a munkanélküliség harmadik kategóriáját, az ún. "kényszerű" munkanélküliséget, amelyet addig a klasszikus elmélet kizárt.

- **Kényszerű munkanélküliség:** ha a bérjavaknak a nominális bérhez viszonyított kismértékű áremelkedése esetén mind az érvényes nominális bérért dolgozni hajlandó munkaerők összes száma, mind az ilyen nominális bér mellett jelentkező összes munkaerő-kereslet nagyobb a ténylegesen foglalkoztatottak számánál. (KEYNES 1965)

SAMUELSON-NORDHAUS (1992) szerint ..."Keynes azzal vitt végbe nagy áttörést, hogy tényekkel cáfolt meg egy szép, de néha nem helytálló elméletet. Nem tudott azonban előállni a bérek és az árak rugalmatlanságának egy olyan elegáns paradigmájával, amely magyarázatot adna arra, hogy pontosan miként is lehetséges egyidejűleg kényszerű (nem önkéntes) munkanélküliség és betöltetlen állások.

Így egyszerűen azt feltételezte, hogy a bérvizonyok jellege következtében lehetőség nyílik arra, hogy az álláskereső és a betöltetlen állások, valamint a cégek által eladni kívánt, illetve ténylegesen eladott javak ne fedjék egymást tökéletesen.

A munkanélküliség magyarázata jelenleg a **rugalmatlan bérek**, illetve a **nem piactisztító gazdaságok** elemzésére támaszkodik."

Ezek után célszerű áttekinteni, hogy a közgazdaságtan ma hogyan értelmezi a munkanélküliséget.

Gazdasági értelemben önkéntes valamint kényszerű munkanélküliségről beszélhetünk:

- **Önkéntes munkanélküliség:**

SAMUELSON-NORDHAUS (1992): önkéntes munkanélküliek azok, akik nem akarnak dolgozni a fennálló piaci bérszínvonal mellett.

PEARCE (1993): olyan munkanélküliség, amely a munkahelykeresés és a spekulatív⁷ és óvatossági⁸ munkanélküliség folyamatából származik.

- ***Kényszerű munkanélküliség:***

SAMUELSON-NORDHAUS (1992): olyan munkanélküliség, amikor a munka nélkül álló emberek dolgozni kívánnak a fennálló bérszínvonal mellett.

PEARCE (1993): az a munkanélküliség, amelyet meg lehetne szüntetni az aggregált kereslet növelésével, ami magasabb árakkal és alacsonyabb reálbérekkel járna együtt.

Keynes azt tanácsolja a munkásoknak, hogy fogadják el a magasabb árak okozta reálbércsökkenést.

SAMUELSON-NORDHAUS (1992) szerint a munkanélküliség különböző fajtáit a kínálat-kereslet elemzésének segítségével ábrázolhatjuk (2. ábra).

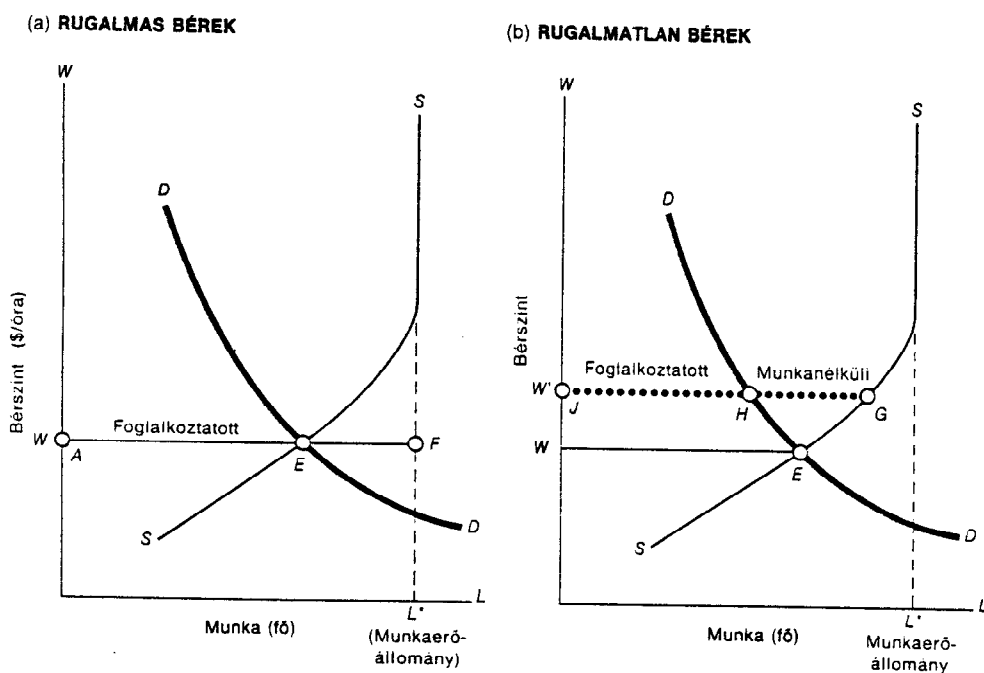
A munkaerőpiac szerkezetének feltárásában nagy segítséget nyújt, ha három különböző munkanélküliséget különítünk el: frikciós, strukturális és ciklikus munkanélküliséget. A munkanélküliség fajtáinak megkülönböztetése kulcsfontosságú a munkapiacok általános állapotának diagnózisa szempontjából.

⁷ **Spekulatív munkanélküliség:** A súrlódásos munkanélküliség egy fajtája, spekulációs alulfoglalkoztatottság, melyet az időben csökkenő reálbér eredményez. Ennek következtében egyes munkások csökkentik jelenlegi munkaóra-kínálatukat annak reményében, hogy a jövőben magasabbak lesznek az átlagbérek (PEARCE 1993)

⁸ **Óvatossági munkanélküliség** (várakozásos munkanélküliségnek is nevezik): A súrlódásos munkanélküliség egy eleme. Olyankor jön létre, amikor az állás természete, illetve a munkaszerződés formája megakadályoz egy állást éppen elfogadó munkavállalót abban, hogy kihasználjon egy magasabb fizetést ígérő állásajánlatot, mivel ez utóbbi ajánlat későn jön. Ilyen feltételek mellett a munkavállaló visszautasíthatja az első ajánlatot és várhatja a remélt bérrel kecsegtetőt. (PEARCE 1993)

2. ábra

A RUGALMATLAN BÉREK KÉNYSZERŰ MUNKANÉLKÜLISÉGHEZ VEZETHETNEK

Megjegyzés:

- Az ábra (a) részén a bérek fel-le mozogva megtisztítják a munkapiacot, nem fordulhat elő kényszerű munkanélküliség.
- Az ábra (b) része azt mutatja, hogy mi történik akkor, ha a bérek nem mozdulnak el, s így nem tisztítják meg a munkapiacot. A túlságosan magas W' bérszint mellett JH dolgozót foglalkoztatnak, HG dolgozóra azonban kényszerű munkanélküliség vár.

Forrás: SAMUELSON, P.A. - NORDHAUS, W.D.: Közgazdaságtan I. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1992. 308.p.

- ***Frikciós (frikcionális, súrlódásos⁹) munkanélküliség:***

SAMUELSON-NORDHAUS (1992): abból eredően lép fel, hogy az emberek szüntelenül változtatják lakóhelyüket, állásukat, vagy életciklusuk más-más szakaszaiba lépnek. Még ha a gazdaságban teljes volna is a foglalkoztatottság, mindig lenne bizonyos mozgás amiatt, hogy emberek az iskoláikat elvégezve munkát keresnek, vagy másik városba költöznek.

PEARCE (1993): a munkaerőpiac tökéletlensége miatt fellépő munkanélküliség. Alapjában véve álláskeresési munkanélküliségről van szó, vagyis arról a munkanélküli létszámról, amely azonos az adott helyi munkaerő- és foglalkoztatási piacon felszabaduló munkahelyek számával. Az álláshelyek és a munkások egymásra találása időbe telik, és ebből kifolyólag munkanélküliség és betöltetlen álláshelyek keletkeznek.

A munkanélküliség e típusa gyakran a munkavállalók saját elhatározásából keletkezik, és arról tanúskodik, hogy a munkaerő mobil, a munkaerőpiac rugalmas.

- ***Strukturális munkanélküliség:***

SAMUELSON-NORDHAUS (1992): akkor keletkezik, amikor nem fedik egymást a munkások kínálata és kereslete. Ilyen illeszkedési hézag azért lép fel, mert miközben az egyik fajta munka iránt nő a kereslet, a másik iránt csökken, s a kínálat nem igazodik gyorsan. Így gyakran tapasztalható egyensúlyhiány a különböző foglalkozási vagy földrajzi területek között, mivel bizonyos szektorok másokhoz képest növekednek. Ha a bérek teljesen rugalmasak volnának, eltűnne a munkapiacokon mutatkozó egyensúlyhiány, mivel a bérek esnének azokon a területeken, ahol nagy a kínálat, és emelkednének azokon a területeken, ahol nagy a kereslet. A bérek azonban a valóságban rugalmatlanok, ebből adódóan a kínálat és a kereslet közötti egyensúlyhiány munkanélküliséghez vezethet.

⁹ Mivel a frikcionálisan munkanélküliek gyakran változtatnak állást, vagy keresnek jobb munkahelyet, gyakran úgy gondolják róluk, hogy önkéntes munkanélküliek, azok azonban a fennálló piaci bérszínvonal mellett nem akarnak dolgozni. PEARCE (1993) szerint valóban létezik átfedés a két kategória között, mert az önkéntes munkanélküliséget a spekulatív és óvatossági munkanélküliségből származtatja, ez utóbbi kettő pedig a súrlódásos munkanélküliség egy-egy eleme.

PEARCE (1993): Keynesi megközelítésben a munkanélküliségnek ez a formája a munkanélküliek és a meglévő szabad állások meg nem feleléséből ered. Ezért a strukturális munkanélküliséget gyakran a súrlódásos munkanélküliség egy szélsőségesebb formájának tartják, amely csak a munkavállalók átképzésével, illetve az ágazat vagy a munkavállaló költözésével oldható meg, az összkereslet bővítésével nem. Ha azonban a relatív bérek alkalmazkodnak, akkor a munkanélküliség e formája eltűnik. A klasszikus közgazdaságtan tagadja, hogy ez a típusú munkanélküliség hosszú távon fennmaradhat.

A strukturális munkanélküliség természetes és a maga módján egészséges megnyilvánulása a gazdasági fejlődésnek és struktúraváltásnak, elősegíti azt, következik abból, és bizonyítja, hogy a munkaerőpiac megfelelően rugalmas.

"Gyakori eset, hogy amikor a gazdaságok növekszenek, akkor a gazdasági struktúra átalakul, számos, korábban szükséges munkahely megszűnik, és sok új munkahely keletkezik, amelyekben merőben újfajta képességekre van szükség. A felszabaduló munkaerő nem tudja tudását, képzettségét az újonnan felkínált munkahelyeken alkalmazni, és így munkanélküliség jön létre. Ez a strukturális feszültség addig tart, míg a munkaerő át nem áramlik a hagyományos gazdasági területekről az új gazdasági területekre. Az átalakulás időigényes, mert átképzést követel meg, gyakran lakóhely-változtatással jár, időbe telik, amíg a munkaerő megkeresi az új állást - eközben a munkanélküliség létezik." (BÁNFALVY 1989)

- ***Ciklikus munkanélküliség:***

SAMUELSON-NORDHAUS (1992): akkor lép fel, amikor alacsony szintű a munka összkereslete.

PEARCE (1993): rövid távú kereslethiányos munkanélküliség. Következmenyeként az üzleti ciklus egyes fázisaiban nincs elegendő álláshely a munkaerő-állomány egésze számára, függetlenül a szakképzettségtől és az eddigi alkalmazástól.

BÁNFALVY (1989): az *abszolút munkanélküliség* kifejezést alkalmazza, amely tartalmát tekintve lényegében azonos az előbbiekkal, azaz: a munkaadók abszolút mennyiségét tekintve kevesebb állást kínálnak fel, mint ahányan munkát kívánnak vállalni, így az állást keresők egy része munkanélkülivé válik.

"A munkanélküliség előbb ismertetett fajtáinak megkülönböztetése kulcsfontosságú a munkapiacok általános állapotának diagnózisa szempontjából. Nagymérvű frikciós (frikcionális, sűrűlódásos) vagy strukturális munkanélküliség léphet fel annak ellenére is, hogy a munkaerőpiac összességében egyensúlyban van, például olyankor, amikor erőteljes munkaerőmozgások tapasztalhatók, vagy komoly földrajzi egyensúlyhiány áll fenn. Ciklikus munkanélküliség lép fel viszont, amikor a munkapiacok általános egyensúlya a pangás irányába billen."

(SAMUELSON-NORDHAUS 1992)

A szakirodalomban a munkanélküliség jellemzésére egyéb kifejezésekkel is találkozhatunk. A leggyakrabban előfordulók az alábbiak:

- ***Rejtett munkanélküliség:***

PEARCE (1993): Mivel a munkaerő ciklikusan változik, ez azt támasztja alá, hogy a munkanélküliség számbavételekor a valódi munkanélküliséget alábecsülik azáltal, hogy nem veszik figyelembe az elbátortalanodott munkásokat¹⁰, akik a rejtett vagy álcázott munkanélküli-sereget alkotják. Ezek a munkások munkába állíthatók lennének, ha nem éreznék úgy, hogy számukra a munkakeresés reménytelen vállalkozás. Ennek megfelelően a rejtett munkanélküliek becsült számát hoz-

¹⁰ Azok a munkások, akik a munkanélküliség növekedése esetén elhagyják a munkaerő-piacot. A gazdaság lefelé tartó szakaszában a reálbér és a családok bevétele csökken. A piacon levő munkaerő árának csökkenését kiegyensúlyozandó, a munkaerő-állományban is egy csökkenés következik be. A másodlagos munkavállalók egy része elhagyja a munkaerőpiacot, a többiek pedig elijednek a belépéstől. Egy másik felfogás szerint a másodlagos munkavállalók a munkanélküliség melletti munkahelykeresés közben annyira elcsüggednek a kilátástalan kereséstől, hogy abbahagyják a kísérletezést és kivonulnak a munkaerőpiaconról. (másodlagos munkavállalók: a munkaerőpiacon elérhető bérekhez képest nagy értékű lehetőségeik vannak a munkaerőpiacon kívül, pl.: férjes asszonyok, tinédzserek stb.)

zá kellene adni a hivatalos munkanélküli-adatokhoz, s ekkor kapnánk meg a munkaerőpiacon jelen lévő valódi tartalékot.

A rejtett munkanélküliségnek egy speciális formája a szocialista országokban kialakult burkolt munkanélküliség, melyet Magyarországon "kapun belüli munkanélküliség"-ként említ a szakirodalom. A teljes foglalkoztatottság megvalósítására való törekvés (a hatékonyság háttérbe szorulásával), a gazdasági szabályzók (pl. keresetszabályozás) következtében a vállalatok és az egyéb intézmények több embert alkalmaztak annál, mint amennyire a termelés normális viteléhez szükséges lett volna. Magyarországon krónikus munkaerőhiány volt megfigyelhető 1945 óta többször is (részletesebben lásd 4. fejezetben). KORNAI (1989) szerint... Minél gyakoribb és intenzívebb a munkaerőhiány, annál több lesz a belső slack¹¹, a kapun belüli munkanélküliség."

A PEARCE-féle rejtett munkanélküliség mérése - reprezentatív statisztikai felmérés keretében - megoldható, a munkanélküliek e rétege megközelítő pontossággal számszerűsíthető. Ugyanakkor az ún. "kapun belüli munkanélküliek" száma megközelítő pontossággal sem becsülhető, de a gazdasági célok megváltozásával - a hatékonyság előtérbe kerülésével - jelentős részük ténylegesen bekerül a munkanélküliek, elsősorban a kényszerű munkanélküliek táborába, mint ahogy az Magyarországon is megfigyelhető volt a '80-as évek végén.

- ***Nyílt munkanélküliség:***

PEARCE (1993) szerint elsősorban a fejlődő országokkal kapcsolatban alkalmazott fogalom. Olyan helyzeteket jellemez, amelyben az egyén elfogadja, hogy nincs munkája és ismételten jelentkezik a munkaerő-közvetítőben (ha ilyen egyáltalán létezik).

A nyílt munkanélküliség kifejezéssel a magyar szakirodalomban is találkozunk. Ez alatt azt értik, hogy a korábban is meglévő szórványos és rejtett munkanélküliség láthatóvá válik részben a regisztráció, részben pedig a '80-as évek vége felé

¹¹slack = felesleg, tartalék

alkalmazott restriktív politika, keresetszabályozási rendszer, illetve a központi elrendelt racionalizálási intézkedések következtében, azaz a gazdaság strukturális átalakulásához alig van köze.

- ***Technikai munkanélküliség:***

PEARCE (1993): A gazdaság időbeli fejlődése során alkalmazott új technológia tőkeigényes, tehát kevesebb munkaerőre van szükség, és emelkedik a munkanélküliség.

A vállalkozók által választott tőke-munkaerő arány azonban a relatív tényezőárból következik, ezért ilyen helyzet akkor áll elő, ha a relatív árak nem tükrözik a kétféle input relatív elérhetőségét. Ez a pénzbérek lefelé mutató merevségére utal. A neoklasszikus nézet szerint az ilyen helyzet csak átmeneti, és ezért tagadják a munkanélküliség ezen formájának fontosságát.

- ***Szezonális munkanélküliség:***

PEARCE (1993): Bizonyos ágazatokra jellemzően az idényjellegű munkából eredő munkanélküliség. A mezőgazdaság, az építőipar és az idegenfogalom tradicionálisan szezonális foglalkoztatottságot biztosítanak. (A strukturális munkanélküliség egy eleme.)

A munkanélküliség különböző metszetekben jelenhet meg és különböző szempontok szerint vizsgálható. Így időszakosságuk szerint beszélnek tartós és átmeneti munkanélküliségről, szezonális munkanélküliségről, társadalmi csoportok szerint beszélnek ifjúsági munkanélküliségről, női munkanélküliségről, kisebbségi csoportok munkanélküliségéről, földrajzi hely szerint beszélnek regionális munkanélküliségről, a munkavállaló szubjektív szándéka szerint önkéntes és nem önkéntes munkanélküliségről és így tovább. Mindezek részletes értékelését viszont már nem tekintem munkám eredményes elvégzése szempontjából szükségesnek.

2.3. A munkanélküliség mérése

A munka és a munkanélküliség adatai a leggondosabban kialakított és legátfogóbb adatok közé tartoznak, amelyeket egy ország gyűjt.

2.3.1. A foglalkoztatottság és a munkanélküliség mérése a tőkés országokban

A fejlett országok mindegyikében már elég hosszú ideje alkalmaznak lakossági megkérdezésen alapuló munkaerő-felvételt (az Egyesült Államokban 1940 óta havonta, Ausztriában 1968 óta negyedévente, Svédországban 1967 óta havonta). Ezek reprezentatív jellegűek, 20.000-60.000 háztartásra terjednek ki; a használt fogalmi rendszernek, a kérdezés módjának, a minta kialakításának, az adatok kiértékelésének bőséges szakirodalma van. A Nemzetközi Munkaügyi Hivatal (ILO) kiadványai és a Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezetének (OECD) munkaügyi publikációi az egyes országok foglalkoztatottsági helyzetére vonatkozóan több adatforrást is felhasználnak, ezek között kitüntetett szerepe van a munkaerő-felvételnek. (KÉSEDI 1991)

A felmérés szempontjából SAMUELSON-NORDHAUS (1992) három csoportra osztja a 16 éven felüli lakosságot:

- **Foglalkoztatottak:** olyan emberek, akik valamilyen fizetett munkát végeznek, valamint olyanok, akiknek van munkájuk, de betegség, sztrájk vagy szabadság miatt nem dolgoznak.
- **Munkanélküliek:** akik nincsenek foglalkoztatva, de aktívan munkát keresnek, vagy arra várnak, hogy visszatérhessenek a munkába:
 - a/ az előző négy hétben határozott erőfeszítéseket tett arra, hogy munkát találjon,
 - b/ arra vár, hogy a következő hónap folyamán munkára jelentkezessen.
- A foglalkoztatottak és a munkanélküliek együttesen alkotják a munkaerő-állományt. Mindenki más a "**nem tartozik bele a munkaerőállományba**" kategóriába számít.

A munkaügyi statisztika témakörébe tartozó nemzetközi fogalmakat a nemzetközi munkaügyi statisztikai konferenciákon tekintik át és fogadják el (az első ilyen konferenciát 1923-ban tartották).

A ma érvényes ajánlásokat az ILO 1982-ben megrendezett XIII. Nemzetközi Munkaügyi Statisztikai Konferenciája fogadta el. E fogal-

makat az ILO 1985-ben nyilvánosságra hozott ajánlásaiban rögzítették, majd a következő, 1987-ben megtartott értekezlet megerősítette, illetve néhány ponton kiegészítette ezeket.

Elsődlegességet élvez a gazdasági aktivitás fogalma, amely az egyének munkaerőpiaci viselkedésmódját - elsősorban a munkához jutási készségüket - tükrözi. Erre épül a többi fogalom. A népesség gazdasági aktivitás szerinti csoportosítását a 3. ábra szemlélteti.

Az ILO definíció szerint a *foglalkoztatottak körébe tartoznak mindazok a személyek, akik a vizsgált időszakban legalább egy-órás időtartamig az SNA-rendszer¹² szerinti gazdasági javakat állítottak elő vagy szolgáltatást nyújtottak*. Ebben a rendszerben a javak és szolgáltatások termelése magába foglalja mindazon gyártási és előkészítési folyamatokat, amelyek elsődleges termékek létrehozásához kapcsolódnak, függetlenül attól, hogy azokat piacra, cserére, vagy saját fogyasztásra szánták. Kissé leegyszerűsítve az mondható, hogy a foglalkoztatási adatoknak tükrözniük kell a második gazdaságban végzett tevékenységek széles körét.

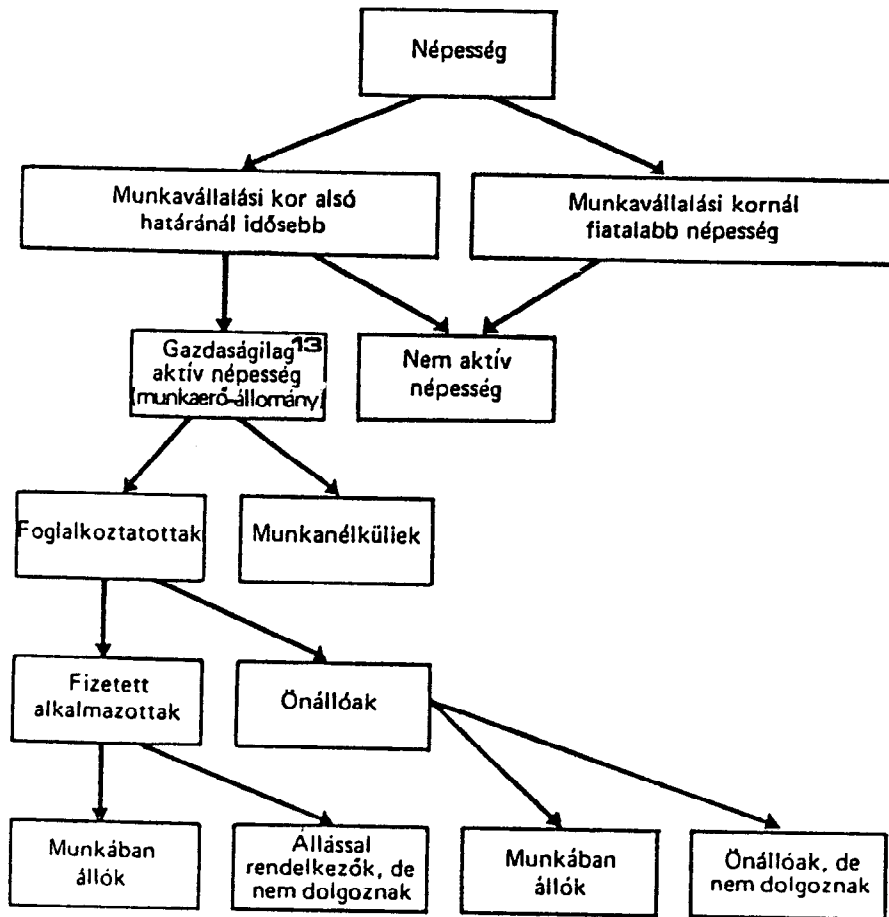
2.3.2. A foglalkoztatottság és a munkanélküliség mérése Magyarországon

Mivel Magyarországon a szocializmus ideológiája tagadta a munkanélküliség létét, ezért annak statisztikai mérésében nem is alakult ki egységes rendszer egészen 1992-ig. Jelentős fordulat következett be ugyan 1985-ben, amikor a munkaközvetítő hivatalok gyűjteni kezdték az adatokat a náluk megfordulókról és a bejelentett üres álláshelyekről. A tényleges munkanélküliek száma azonban így is ismeretlen maradt.

A munkanélküliek regisztrálása alapvetően a segélyezéshez kapcsolódóan valósult meg. Az Országos Munkaügyi Központ által havonta megjelentetett információk azonban a munkanélküliek számáról és jellemzőiről nem tükrözik a tényleges helyzetet, hiszen a segélyezésre nem jogosultak jelentős hányada nem is jelentkezik a munkaerő-közvetítő szerveknél.

¹²SNA = System of National Accounting = a tőkésországok nemzetgazdasági termékszámítási eljárása, amely kiterjed az anyagi és nem anyagi termelés szférájára. A volt szocialista országok termékszámítási eljárása (MPS = Material Product System) csak az anyagi termelés körére terjed ki.

A NÉPESSÉG CSOPORTOSÍTÁSA GAZDASÁGI AKTIVITÁS SZERINT

Forrás: KÉSEDI F.: A foglalkoztatottság és a munkanélküliség mérése. Statisztikai Szemle. 69. évf. 1991. 7. sz. 554-562.p.

¹³Csak a munkaképes kor alsó határának van jelentősége, felső határt nem jelölnek meg, bár gyakorlati okokból több országban a munkaerő-felvételt csak a 15 és 74 év közötti népeességre terjesztik ki. Ebből adódik, hogy a foglalkoztatott nyugdíjasokat is a munkaerő részének tekintik.

Mivel nem ismert az összes munkanélküli száma így csak a regisztrált munkanélküliség rátája határozható meg, amely több problémát vet fel. A regisztrált munkanélküliek bizonyos köre nem felel meg a nemzetközi kritériumoknak, ugyanis ezek kizárják a jövedelemszerző tevékenységet (a hazai jogszabály ezt megengedi, csak egy felső határt szab).

Ugyancsak ismeretlen a foglalkoztatottak aktuális létszáma, így 1992. januárja előtt gondot okozott az is, hogy a regisztrált munkanélküliek rátájának nevezőjében szereplő létszám nem felelt meg a nemzetközi formák szerinti létszámnak.

A magyar munkaügyi statisztika által használt fogalmak jelentősen eltértek a nemzetközi gyakorlattól:

- **aktív keresők:** a keresőtevékenységet folytató, keresettel, jövedelemmel rendelkező, egy adott időpontban ténylegesen dolgozó vagy munkaviszonyban álló személyek meghatározott köre; ide tartoznak az önálló foglalkozásúak, alkalmazottaik és segítő családtagjaik, a sorkatonai és tartalékos katonai szolgálatot teljesítő személyek, az alkalmi munkások és napszámosok, a mezőgazdaságban dolgozó segítő családtagok közül azok, akik az év folyamán legalább 90 napot dolgoztak; a táppénzes állományban, fizetett és nem fizetett szabadságon lévők. (A foglalkoztatottak, illetve gazdaságilag aktív népesség fogalmak helyett alkalmazták).
- **inaktív keresők:** aktív keresőtevékenységet nem folytatnak, de keresettel, jövedelemmel rendelkeznek pl. nyugdíjban, járadékban, GYED-ben, GYES-ben részesülők, földjük, házuk bérbeadásából élők (gazdaságilag inaktív népesség fogalom helyett).
- **eltartottak:** általában keresettel, jövedelemmel nem rendelkeznek, megélhetésükről intézmény vagy magánszemélyek gondoskodnak, pl. tanulók, háztartásbeliek stb. (gazdaságilag inaktív népesség fogalom helyett).

- ***a munkanélküliség:*** fogalma hosszú időn keresztül egyáltalán nem létezett a magyarországi statisztikai gyakorlatban.

Ez a fajta felosztás teljesen figyelmen kívül hagyta az emberek munkavégzési szándékát, ezért indokolt volt egy merőben új fogalomrendszer kialakítása, amely az ILO ajánlásait veszi alapul.

1992. első negyedévétől kezdődően a munkanélküliek számáról és egyes jellemzőiről kétféle forrásból állnak rendelkezésre adatok. Az Országos Munkaügyi Központ folyamatosan, havonta közli a regisztrált munkanélküliekre vonatkozó adatokat. A Központi Statisztikai Hivatal negyedévenként adja közre lakossági adatfelvételéből, az ún. munkaerő-felmérésből származó eredményeket.

A két adatgyűjtés eltérő jellegű, ebből adódóan nem azonos a megfigyelt sokaság¹⁴. Eltérőek az időpontok is, amelyekre az adatok vonatkoznak (OMK regisztrált munkanélküliek tárgyhavi létszámát adja meg, a KSH adata a hónap 12. napját tartalmazó hétre jellemző állapotot tükrözi, ez reprezentálja az egész hónapot).

A munkanélküliek definíciója a két adatgyűjtési rendszerben:

- ***Az országos munkaügyi szervezet munkanélkülinek tekinthető (regisztrált munkanélküli):***
 - akinek nincs jövedelmet biztosító munkája (a Foglalkoztatási Törvény bizonyos feltételekkel lehetővé teszi, hogy a munkanélküli munkát végezessen.),
 - nem nyugdíjas, nem tanuló,
 - foglalkoztatást elősegítő támogatásban nem részesül,
 - munkát, állást vagy önálló foglalkoztatást keres, de számára az illetékes munkaügyi központ nem tud megfelelő munkahelyet felajánlani,
 - elhelyezkedése érdekében a munkaügyi központtal együttműködik,

¹⁴A KSH által végzett reprezentatív adatfelvétel harmincezer háztartásra terjed ki, a 15-74 év közötti személyekről ad információt. Jóval szélesebb réteget ölel fel, mint az OMK adatfelvétele, mert egyrészt tartalmazza a tanulókat és a nyugdíjasokat, másrészt lehetőséget ad a nem a munkaközvetítő irodák segítségével munkát keresők számbavételére is.

- az állami munkaerő-piaci szervezet munkaközvetítő irodájában regisztráltatta magát.
- A **KSH** munkanélkülinek¹⁵ tekinti azt, aki:
 - a megfigyelés időszakában egyáltalán nem végzett munkát¹⁶ (nincs is olyan munkája, amelytől átmenetileg távol volt),
 - a kikérdezést megelőző négy héten aktívan keresett munkát beleértve a magán-munkaközvetítő, illetve hirdetés útján, ismerősök segítségével, közvetlenül a munkáltatónál történő álláskeresést,
 - munkába tudott volna állni az adott héten, ha talált volna munkát (tanulmány folytatása, gyereknevelés, betegség stb. ebben nem akadályozta),
 - korábban talált ugyan állást, de csak az elkövetkező 30 nap folyamán tudja megkezdeni a munkát.

A kétféle módon számba vett munkanélkülieknek van egy tekintélyes közös része, amely megfelel mind a kétféle fogalom kritériumainak (4. ábra). Ugyanakkor jelentős számban vannak olyanok, akik nem szerepelnek a regisztrációban, mert más úton kerestek állást, és vannak olyanok is, akik regisztrálva vannak ugyan, de valamilyen okból kifolyólag nem feleltek meg a munkanélküliség nemzetközi kritériumainak.

Nemzetközi tapasztalatok szerint minden olyan piacgazdaságban, ahol párhuzamosan létezik a kétféle számbavételi módszer, hasonló nagyságrendű eltérés mutatkozik a két adat között (pl. Nagy-Britanniában, Franciaországban, Svédországban és Finnországban is).

¹⁵A munkaerő-felmérés külön számon tartja, de nem sorolja a munkanélküliek közé az ún. passzív munkanélkülieket, akik szeretnének ugyan munkát találni, de kedvezőtlennek ítélve elhelyezkedési esélyeiket, meg sem kísérik az álláskeresést ("elbátortalanodott munkások").

¹⁶A felvétel szempontjából - a tőkés országok gyakorlatától eltérően - nem tekinthető munkának az önként, ingyenesen más háztartásnak vagy intézménynek nyújtott bármilyen segítség (társadalmi munka, ún. kalákamunka), a saját ház vagy lakás építése, felújítása, javítása valamint a háztartásban, a ház körül végzett munka, beleértve a kerti munkákat is, ha azt nem elsődlegesen értékesítési céllal végezték. (CSABA 1992)

Mindkét módszernek vannak előnyei és hátrányai is: a **lakossági felvétel előnye**, hogy egyidejűleg méri a munkanélküliséget és a gazdaságilag aktív népességet, így azonos időpontra vonatkozó számlálással és nevezővel lehet belőle megállapítani a munkanélküliségi rátát; lehetővé teszi a munkanélküliség átlagos időtartamának meghatározását; információt szolgáltat a gazdaságilag inaktív népességről (a "passzív" munkanélküliekről) is, lehetőséget ad a foglalkoztatottak és a munkanélküliek azonos időszakra vonatkozó számának különböző ismérvek (pl. nemzetgazdasági ágak, foglalkozási főcsoportok stb.) szerinti összehasonlítására. **Hátránya**, hogy a szükségszerűen kis minta nem teszi lehetővé megyei, kistérségi adatok közlését, valamint az, hogy gyors változások esetén későinek mondható az adatok negyedévenkénti közlése.

A munkaerő-közvetítő szervek nyilvántartásainak előnye, hogy havonta lehet adatokat közölni akár településenként is, lehetővé teszi a különböző ismérvek (szakképzettség, foglalkozás stb.) szerinti feldolgozásokat, információkat szolgáltat a foglalkoztatás-politikai eszközök alkalmazásáról, az újonnan belépő álláskereső és üres álláshe-lyek volumenéről és összetételéről, amiből a munkaerő-piaci helyzet változásainak okaira lehet következtetni. A módszer **hátránya**, hogy mivel a gazdaságilag aktív népességet nem méri, a munkanélküliségi ráta számításához nevezőként egy korábbi időpontra értelmezett becsült adatot használnak, amelynek vonzáskörzetenkénti és rétegenkénti bontása nem ismeretes.

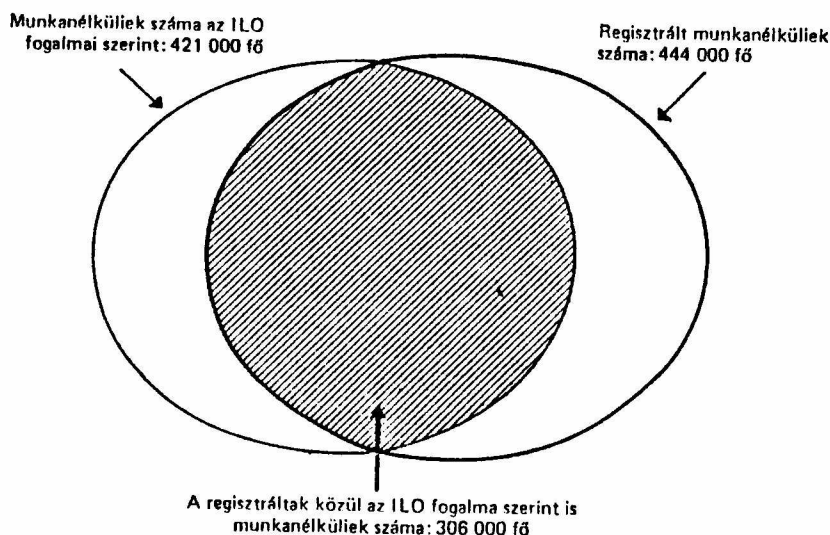
Összegezve, a kétféle forrásból olyan információk is rendelkezésre állnak, amelyek vagy az egyik, vagy a másik adatgyűjtésből hiányoznak. Mindkettő nagyon fontos információkat nyújt, s így egyik sem helyettesíthető a másikkal.

2.4. A munkanélküliségi ráta

A szakirodalomban több fogalmi meghatározással találkozhatunk és számítására is eltérő adatokat alkalmaznak.

SAMUELSON-NORDHAUS (1992): A munkanélküliségi ráta az a szám, amelyet úgy kapunk, hogy a munkanélküliek számát elosztjuk a teljes munkaerő-állománnyal (számláló és nevező fogalmi meghatározását lásd 2.3.1. pontban).

AZ ILO-FOGALOM SZERINTI MUNKANÉLKÜLIEK ÉS A REGISZTRÁLT MUNKANÉLKÜLIEK SZÁMA 1992 ELSŐ NEGYEDÉVÉBEN

Forrás: CS.E.: A kétféle munkanélküliségi statisztika módszertani és fogalmi eltérései. Statisztikai Szemle. 70. évf. 1992. 10.sz. 874-876. p.

PEARCE (1993): A meglévő órabérek melletti munkaerő-kínálat indexe. Angliában úgy számítják, hogy a nyilvántartott munkanélkülieket kifejezik a munkanélküliek plusz az alkalmazásban állók össz-számának arányában.

A munkanélküliségi ráta számítása képletbe foglalva a következő:

$$\frac{\text{munkanélküliek száma (fő)}}{\text{foglalkoztatottak száma (fő)} + \text{munkanélküliek száma (fő)}} \times 100$$

Az így kiszámított adatok eltérnek egymástól annak függvényében, hogy hogyan definiáljuk a számlálóban és a nevezőben szereplő fogalmakat.

Számos tőkésországban és Magyarországon is (1992-től) alkalmazzák az ILO ajánlásait (lásd. 2.3. pontban) lakossági felmérésre alapozva, illetve emellett a munkaügyi szervezetek előírásai alapján is kiszámítják e mutatót.

Magyarországon a munkaügyi szervezet által számított munkanélküliségi ráta több változáson ment keresztül, amely esetenként kétségesé teszi az adatok összehasonlíthatóságát:

- 1989-1991. években: az összes regisztrált munkanélküliek és az év eleji aktív keresők számának a hányadosa,
- 1992. január 1-jétől a nevezőbe a gazdaságilag aktív népesség került (a KSH adatai alapján),
- 1992. júniustól a számláló változott: a regisztrált munkanélküliek számából kivették a közhasznú munkán és átképzésben résztvevők számát és ezt viszonyították a gazdaságilag aktív népességhez.

A közgazdaságtan külön kategóriaként kezeli a *munkanélküliség természetes rátáját*, amely SAMUELSON-NORDHAUS (1992) szerint: "...az a ráta, amely mellett az árakra és a bérekre felfelé és lefelé ható erők egyensúlyban vannak. A természetes ráta mellett az ár- és bérinfláció stabil; az inflációban sem gyorsuló, sem lassuló irányzat nem tapasztalható. A magas inflációs ráták kialakulásának megelőzését szem előtt tartó modern gazdaságban a munkanélküliség természetes rátája a legalacsonyabb fenntartható szint, így tehát a foglalkoztatottság legmagasabb fenntartható szintjét képviseli, és a nemzet potenciális kibocsátási szintjének felel meg."

PEARCE (1993) szerint: a gazdaság adott struktúrájának megfelelő munkanélküliségi ráta, a gazdaság súrlódásos és strukturális erői által meghatározott, nem csökkenthető az összkereslet növelésével. A legtöbbet hivatkozott definíció Milton Friedmantól származik, amely leegyszerűsítve a következő: a munkanélküliség természetes rátája az a szint, amely teljes foglalkoztatottság mellett is fennmarad. Úgy is

szoktak rá hivatkozni, mint a munkanélküliség szükséges, normális vagy teljes foglalkoztatottság melletti rátája.

A természetes ráta nem zérus, mert egy magas foglalkoztatottsági szintű gazdaságban is jelentős számú munkanélküli van, amely azzal magyarázható, hogy egy olyan országban, ahol magas szintű a mobilitás, állandóan változik a javak és szolgáltatások kereslete és kínálata, számottevő a frikciós (frikcionális, súrlódásos) és a strukturális munkanélküliség.

A természetes ráta szorosan összefügg az inflációs folyamattal: ha a tényleges munkanélküliségi ráta e szint alatt van az infláció általában erősödik, fölötte pedig alábbhagy. Értékét pontosan felbecsülni nagyon nehéz. Az USA-ban az 1970-es évek elején 5 százalékra, az 1980-as évek elején 6 százalékra vagy még magasabbra becsülték.

PLOETZ (1993) szerint ..."a természetes ráta valahol a 3-4% körül húzódhat, ha az ún. tartós munkanélküliek aránya egyébként elhanyagolható mértékű. (A tartós munkanélküliek közé az egy évet meghaladó ideig munkanélküli státuszban lévőket soroljuk)."

A GNP (Bruttó Nemzeti Termék) legmagasabb fenntartható szintje a munkanélküliség természetes rátája mellett áll elő. Amennyiben a munkanélküliség alacsonyabb, illetve a kibocsátás magasabb szintű lenne, akkor az inflációs spirál felfelé tekeredne. Nincs mód rá, hogy egy ország a természetes ráta alatt tarthassa a munkanélküliséget anélkül, hogy ez ne vezetne emelkedő inflációs rátához. Minden nemzetnek kompromisszumot kell kötnie az árstabilitás és a teljes foglalkoztatottság között. (SAMUELSON-NORDHAUS 1992)

TÜREI (1992) szerint ha a munkanélküliséggel kapcsolatos várakozásainkat az e területtel kapcsolatban kialakított makroökonómiai elméleti megközelítésre alapoznánk, azt várhatnánk, hogy a munkanélküliség szintjének kialakul egy természetes rátája, s a tényleges szint kisebb-nagyobb kilengésekkel e körül fog ingadozni. Azt gondolhatnánk, hogy a munkanélküliség különböző országokban tapasztalható szintje viszonylag kis szóródást mutat, s az egyes adatok mondjuk négy és hat százalék közötti sávban találhatók. Ezzel szemben a piacgazdaságokban megtaláljuk a két (pl. Svájc) és a 15 százalékos (pl. Spanyolország) munkanélküliséget is.

A természetes ráta hipotézisének gyengéje az, hogy amerikai megfogalmazói (Friedman, Samuelson-Nordhans) elsődlegesen egy olyan gazdaságot vettek alapul, mint az Egyesült Államok. Itt a kibocsátás, ezen keresztül a foglalkoztatottság elsősorban akkor nőhet, ha a belső piac felvevő-képessége nő. Ez az összefüggés a kisebb, nyitottabb országok esetében már nem érvényes. A kis nyitott gazdaságokban szorosabb az összefüggés a valutaárfolyam szintje (a valuta alul- vagy túlértékeltsége), illetve a bérszínvonal vagy a protekcionizmus mértéke és aközött, hogy mekkora hatékonysági szintű vállalatok maradhatnak fenn az adott országban.

A gazdaságpolitikai választás lehetősége tehát például abban áll, hogy a valuta leértékelésével növeljük az árszínvonalat, és ezáltal csökkentjük a reáljövedelmeket, de egyszersmind növeljük a fenntartható munkahelyek számát, vagy fordítva cselekszünk.

2.5. Foglalkoztatáspolitikai

A foglalkoztatáspolitikai a gazdaságpolitika alrendszere, mindazon célok és eszközök együttese, amely egy magasabb színvonalú, hatékony foglalkoztatást és alacsony(abb) szintű munkanélküliséget eredményez. Megvalósulásához szoros összhang szükséges a gazdaság irányításának más területeivel (pl. népesség-, oktatás-, szociálpolitika).

A mindenkori foglalkoztatáspolitikának az adott társadalom szükségletének megfelelő és gazdaságilag racionális (hatékony) foglalkoztatásról kell gondoskodnia.

Alapvető célja a biztonság védelme, vagyis az, hogy minden munkaképes és munkát vállalni kívánó ember számára képességeinek megfelelő foglalkoztatást biztosítson.

A hatékony foglalkoztatáspolitikai előfeltétele az, hogy a kihívások a foglalkoztatáspolitikai irányítói számára megjelenjenek, méghozzá olyan formában és erővel, hogy valóságos információval alapozhassák meg a foglalkoztatáspolitikai készítését.

A foglalkoztatáspolitikai két nagy variánsa a következő (BÁNFALVY 1990):

- ***A foglalkoztatáspolitikai liberális változata:***

Ezt a típust a gyakorlatban a '80-as évek brit munkaerő-piaci rendszerében találjuk meg. A brit munkaerőpiac változásában a kormány nem akart aktív állami munkaerő-politikát folytatni, hanem a lehetőség szerinti legnagyobb teret kívánta létrehozni a magánvállalkozások számára, mert ebben látta a gazdasági fellendülés előfeltételét és úgy vélekedett, hogy a privatizálás és a magánszféra dinamikus növekedése nyomán bekövetkező fellendülés automatikusan megoldja majd a legnagyobb foglalkoztatási gondokat. A munkaerő-politika kulcseleme a konjunktúrapolitika, amelyben az állam a lehető legnagyobb önállóságot biztosította a magánvállalatoknak.

- ***A foglalkoztatáspolitikai jóléti-keynesiánus változata:***

Ez a típus legtisztább formában a svéd, a norvég és az osztrák munkaerő-politikában ölt testet napjainkban. A lényege az, hogy a munkaerő-piaci feszültségek és a munkanélküliségi helyzetek kialakulását nem csak a piac és a piaci szereplők átmeneti és automatikusan megoldódó zavaraiól eredezteti, hanem úgy véli, hogy a feszültségek kialakulását olyan makrogazdasági okok idézik elő, amelyekre egyedül csak a mikro- és középszintű piaci alkalmazkodással nem lehet úrrá lenni anélkül, hogy a gazdaságban, a társadalomban és a politikában irreverzibilis károk ne keletkeznének.

Ezért az állam aktívan törekszik a piaci folyamatoknak a nem piaci alku és egyeztetési mechanizmusokkal való kiegészítésére és az alapvetően passzív liberális munkaerő-piaci állami részvétel receptje helyett a piaci működés nem piaci kereteit aktívan megteremtő állami munkaerő-piaci politika kialakításán munkálkodik.

Mind a két modellnek alapvető sajátossága, hogy a valóságos piaci verseny közepette kíván ilyen vagy olyan módon mechanizmusokat működtetni a munkaerő-piaci feszültségek felszámolására, vagy csökkentésére (a piac az, amely létrehozza a munkaerő-piaci kihívásokat és a piaci versenyképesség a mércéje az állami munkaerő-piaci politika sikerének).

A magyar és a kelet-európai munkaerőpiac működése súlyosan eltér az előbbi gazdaságokétól. Itt a munkaerő-piaci feszültségek nem ölthetik azokat a látható és ösztönző formákat, amelyek a munkaerő és a munkahely-kereslet és -kínálat egymáshoz igazodásakor a piaci gazdaságban megjelennek. A gazdasági alkalmazkodás csak a gazdasági összeomlásokon keresztül, azt követően válik kényszerű lehetőséggé. Egy ilyen gazdasági váltás gyakran a társadalmi káosz és a politikai kurzusváltás enyhébb vagy súlyosabb változatával párosul.

Magyarországon a második világháborút követően egészen a '80-as évek közepéig a teljes foglalkoztatás volt a foglalkoztatáspolitikai célkitűzése.

Az 1957-et követő konszolidációs időszak gazdaságpolitikája a célok szempontjából új irányvonalat fogalmazott meg a korábbi hibákból levont tanulságok alapján. A megváltozott irányvonal a teljes és hatékony foglalkoztatás megvalósítása lett, s ez az alapvető kijelölés fennmaradt egészen a '80-as évek elejéig. E kettős célon belül a teljes foglalkoztatás biztosítása kapott prioritást és csak a '70-es-'80-as évek fordulójától élvezett előnyt a célkijelölésben a hatékonyság. (ADLER 1989)

Erre az időszakra az ún. "követő" foglalkoztatáspolitikát a jellemző, amely a foglalkoztatási feszültségeket csak utólagosan mérsékelte. A munkanélküliség problematikájának felvállalásától félt, azzal valójában csak mint politikai "mumussal" számoltak.

Az a felismerés, hogy dinamikus gazdasági növekedésnek és az intenzív strukturális alkalmazkodásnak a több-kevesebb munkanélküliség "felvállalása" mintegy elkerülhetetlen velejárója, csak a '80-as évek végefelé vált általánosan elfogadottá. Ebből következően hosszú ideig nem is törekedtek olyan eszközrendszer kialakítására, amely alkalmas volna a munkanélküliség, mint súlyos társadalmi-gazdasági probléma kezelésére. Nálunk ilyen előzmények után a mintegy évtizede ható gazdasági és társadalmi válság egyik tüneteként 1988-89-ben jelent meg a munkanélküliség valós társadalmi problémaként. Nagyságrendje azonban akkor még nem volt jelentős, hiszen még 1989-ben is csak mindössze 14-15 ezer főről kellett gondoskodni, a tömeges megjelenése csak 1990-től számítható. (GYETVAI 1990)

2.6. A foglalkoztatáspolitikai eszközrendszere

A munkanélküliség megelőzésére, illetve a kialakult munkanélküliség kezelésére aktív és passzív eszközök működtethetők. Az aktív eszközök különféle formában igyekeznek javítani az általános foglalkoztatottsági helyzetet (pl. új munkahelyek létesítése vagy a gazdaság támogatása útján), illetve növelni az egyén foglalkoztathatósági színvonalát (pl. képzés, átképzés formájában) vagy csökkenteni a dolgozó mobilitását visszafogó hatásokat (pl. átköltözési támogatással, újrakezdei kölcsönrel stb.).

A passzív eszközök fő funkciója a munkanélküliek anyagi biztonságának megteremtése. Ez egyrészt ösztönöz a munkaerőpiacról való kiválásra (pl. előnyugdíj), másrészt a jövedelemkiesés valamilyen szintű pótlására törekszik (pl. segélyezés).

A munkanélküliség kezelésének racionális logikája szerint passzív ellátásra csak az aktív eszközök alkalmazhatatlansága, sikertelensége esetén kerülhet sor. A gyakorlatban a foglalkoztatás-politikai eszközök közül nagyságukat, arányukat tekintve a passzív eszközök dominálnak (1. táblázat).

Magyarországon az aktív eszközök forrása a Foglalkoztatási Alap (1988-tól), amely a költségvetésből, a passzív eszközök forrása a Szolidaritási Alap (1991-től), amely a munkaadói és munkavállalói járulékokból, valamint a költségvetésből "táplálkozik" (nem sikerült önfinanszírozóvá tenni).

A foglalkoztatáspolitikai eszközök és azok főbb jellemzői Magyarországon a következők:

- ***munkaerő-piaci képzések támogatása*** (aktív): célja keresetkiegészítés vagy keresetpótló juttatás és költségtérítés azok számára, akik piacképességük fokozása érdekében vállalják az ajánlott képzésben való részvételt,
- ***munkanélküliek vállalkozóvá válásának elősegítése*** (aktív): azon munkanélküliek vállalkozóvá válásának támogatása, akik munkanélküli járadékban részesülnek, de számukra a munkaügyi központ nem tud megfelelő munkahelyet felajánlani (átmenetileg a munkanélküli járadék összegének megfe-

1. táblázat
A FOGLALKOZTATÁSPOLITIKA AKTÍV ÉS PASSZÍV ESZKÖZEIRE FORDÍTOTT ÖSSZEGEK A GDP SZÁZALÉKÁBAN AZ EURÓPAI OECD-ORSZÁGOKBAN ÉS MAGYARORSZÁGON

	ÉV	AKTÍV	PASSZÍV	ÖSSZES	AKTÍV ÉS PASSZÍV ESZ- KÖZÖK ARÁNYA	MUNKANÉL- KÜLISÉGI RÁTA 1991- BEN
Ausztria	1990	0,30	0,97	1,27	24:76	3,5
Belgium	1989	1,12	2,80	3,92	29:71	8,8
Dánia	1989	1,35	4,49	5,84	23:77	9,8
Finnország	1990	0,94	1,11	2,05	46:54	5,9
Franciaország	1989	0,73	1,92	2,65	28:72	9,4
Németország	1990	1,02	1,16	2,18	47:53	5,0
Görögország	1990	0,42	0,46	0,88	48:52	9,0
Írország	1990	1,47	2,84	4,31	34:66	14,7
Olaszország	1988	0,80	0,72	1,52	53:47	11,3
Hollandia	1990	1,04	2,30	3,34	31:69	6,5
Norvégia	1990	0,99	1,15	2,14	46:54	5,1
Portugália	1990	0,52	0,32	0,84	62:38	4,5
Spanyolország	1989	0,80	2,41	3,21	25:75	15,9
Svédország	90-91	1,58	1,67	2,25	70:30	2,8
Svájc	1990	0,17	0,14	0,31	55:45	1,1
Törökország	1989	0,15	0,01	0,16	94:6	11,1
Egyesült Királyság	90-91	0,59	0,90	1,49	40:60	8,2
Magyarország	1991	0,43	1,26	1,69	25:75	7,8
Magyarország	1992	0,82	3,08	3,90	21:79	12,2

Forrás: LACZKÓ M.: A magyar munkanélküliség nemzetközi összehasonlításban. Európa Fórum 1993. 7. sz. 28-45. p.

lelő támogatás folyósítása; szaktanácsadás, tanfolyami képzés illetve hitelfedezeti biztosítás költségeinek - meghatározott hányadának - megtérítése stb.),

- **foglalkoztatás bővítését szolgáló támogatások** (aktív): a munkanélkülieket foglalkoztató munkáltatók költségeinek részleges átvállalását teszi lehetővé (e körbe tartozik a közhasznú munkavégzés¹⁷ is),
- **munkahelyteremtés támogatása** (aktív): pályázati eljárás alapján nyújtható támogatás olyan programok megvalósításához, amelyek segítik a munkaerőpiacról tartósan kiszorult rétegek foglalkoztatását,
- **részmunkaidős foglalkoztatás támogatása** (aktív): a létszámleépítések egy részének elkerülésére ad lehetőséget oly módon, hogy ha a munkadó a teljes munkaidőre alkalmazott munkavállalóit vagy azok egy részét részmunkaidőben foglalkoztatja és a munkaidőcsökkentés a teljes munkaidő egyharmadát eléri, az érintett munkavállalók emiatt kieső munkaidejére járó személyi alaphér legfeljebb 50%-ának megtérítését kérheti.
- **korengedményes nyugdíjak átvállalása** (aktív): a munkaadó kérheti a munkavállalóinak korengedményes nyugdíjazás következtében őt terhelő összeg 50, illetve 100%-ának a Foglalkoztatási Alap terhére történő átvállalását, ha jelentős létszámleépítést valósít meg és az előző évi eredménye nulla vagy negatív volt, illetve ha jogutód nélkül megszűnik vagy felszámolják,
- **munkanélküli járadék** (passzív): az olyan munkanélkülivé vált munkavállalók ellátását biztosítja (jogszabályban megha-

¹⁷ "A nemzetközileg elfogadott definíció szerint a közhasznú foglalkoztatás, mint a munkanélküliség alternatívája, az állástalanok munkaerő-piaci reintegrációját átmenetileg biztosító kényszermegoldás, amely a piaci erők természetes munkahelyteremtő képességének az elégtelensége miatt, a versenyszféra működését nem zavaró módon hoz létre közpénzek támogatásával pótlólagos munkaalkalmakat a közületi és non-profit szektor közérdekű feladatainak ellátására. Résztvevői csak az állami munkaügyi szervezet által kiközvetített munkanélküliek lehetnek. Ott alkalmazzák, ahol a magas munkanélküliségi ráta egyenlőtlenül oszlik el a különböző társadalmi csoportok között és jelentős a tartósan munkanélküliek aránya." (FREY 1993)

tározott feltételek szerint), akik a munkanélküliségüket megelőzően bérből és fizetésből éltek (az ebbe a körbe nem tartozó személyek a munkaügyi központtal kötött megállapodás alapján részesülhetnek munkanélküli ellátásban),

- ***előnyugdíj*** (passzív) az életkoruk szerint a nyugdíjkorhatárhoz közelálló munkanélküliek ellátását szolgálja,
- ***költségtérítés*** (passzív): a kötelező járulékfizetés alapján illeti meg a munkanélkülit, a munkahelykereséssel kapcsolatban indokolt helyközi utazás költségének megtérítése,
- ***pályakezdők munkanélküli segélye*** (passzív): a pályakezdő munkavállalók helyzetének javításához fűződő összetársadalmi érdek hívta létre, az ellátásnak e formája nem a kötelező járulékfizetésre alapozódik, hanem az iskolai végzettség megszerzésére.

3. NEMZETKÖZI KITEKINTÉS A MUNKANÉLKÜLISÉGRE

A munkanélküliség társadalmi jelenségként a kapitalizmus uralkodó termelési formává válása óta létezik és a munkaerőnek a bértmunkás voltával függ össze. A munkanélküli olyan bértmunkás, illetve alkalmazott, aki szándéka ellenére nem dolgozhat, és ezért nem juthat munkabérhez.

A kapitalizmus előtt a bértmunka és a munkanélküliség csak marginális jelentőségűek voltak. Az állam és a vagyon védelme azonban elkerülhetetlenné tette a munkátlanokkal és a szegényekkel való foglalkozást, anyagi áldozatok vállalását (pl. a késő középkorban ún. munkaházakat hoztak létre).

A XVII. században széles körben elterjed a bértmunka, és ekkor jelenik meg a munkanélküliség, mint a munkátlanság egy speciális formája.

A XVIII. században Angliában végbemegy az ipari forradalom, és ettől kezdve a tőkés termelési mód válik uralkodóvá.

A klasszikus közgazdászok (Smith, Ricardó, Malthus) elmélete szerint nagyarányú munkanélküliség nem alakulhat ki. Véleményük szerint a piaci mechanizmusok által a felkínált és keresett munkahelyek száma és szerkezete összhangba kerül, és így nagyarányú és tartós munkanélküliség nem létezhet. Ez a felfogás volt az uralkodó a XVIII. század végétől egészen a XX. század harmincas éveikig. E szerint az elmélet szerint is fennáll azonban annak a lehetősége, hogy átmenetileg nem esik egybe a munkaerő kereslete és kínálata, amely azonban a piac automatikus tisztulási folyamatában felszámolódik (pl. amikor a gazdaságban strukturális átalakulás zajlik).

A klasszikus elmélet, miközben elismerte, hogy a piacon állandóan van egyensúlytalanság a munkaerő kereslete és kínálata között, úgy tartotta, hogy az így kialakuló munkanélküliség az egészséges gazdasági fejlődés pozitív folyamatainak elhanyagolható jelentőségű mellékterméke. Sőt, ha nem létezik egy gazdaságban strukturális és frikcionális munkanélküliség, akkor az azt mutatja, hogy a gazdaság stagnáló és mozdulatlan. A munkanélküliség előbbieken említett két típusa az egészség jele, vagyis a gazdaság növekszik, fejlődik, átalakul.

A klasszikus elmélet szerint tehát piaci körülmények között a munkanélküliség nem tartós és nem tömeges, a gazdaság fejlődése szempontjából pedig kifejezetten egészséges.

Az 1929-33-as világgazdasági válság keresztül húzta a klasszikus elmélet tételeit, mind a gazdasággal, mind a munkanélküliséggel kapcsolatban merőben más megközelítés vált szükségessé.

Az új elméletet John Maynard Keynes fogalmazta meg. KEYNES (1965) véleménye *szerint egyáltalán nincs garancia arra, hogy a spontán piaci folyamatok révén a munkaerőpiacon a kereslet és a kínálat egybeessen.* Nem biztos, hogy az állást keresőket a gazdaságban foglalkoztatni akarják vagy tudják a vállalkozók, kényszerű munkanélküliség alakulhat ki. Lényeges megállapítása, hogy a munkanélküliség a tőkés újratermelés egyik általános, konjunkturális ingadozásoktól függetlenül is létező kísérő jelensége.

Keynes elméletét először szinte teljes értetlenség és ellenségesség fogadta. Ennek ellenére a harmincas évek közepétől a gazdaságpolitikusok egy része elkezdte alkalmazni a gyakorlatban, a II. világháború után pedig az összes fejlett ország gazdaságpolitikáját a keynesi elvek alapozták meg. A század ötvenes és hatvanas éveiben Keynes gondolatai mindenki által szentként tisztelt közgazdasági alapigazságoknak számítottak. (BÁNFALVY 1989) A Keynes utáni közgazdászok nézeteiben is kifejezésre jut a munkanélküliség és a tőkés társadalmi rendszer szoros kapcsolata.

3.1. Munkanélküliség a fejlett tőkés országokban a II. világháború előtt

A XIX. század végén a munkanélküliség problémája már tudatosult, és nagy erők mozdultak meg a megoldások keresésére. Amerikában, Németországban és Franciaországban államilag szerveztek szükségmunkahelyeket, valamint munkaközvetítő és munkásbiztosító szervezeteket.

A I. világháború folyamán csökkent a munkanélküliség, de a hadikonjunktúra visszaesését követően ismét munkaerőgondok keletkeztek.

A háború utáni helyreállítás gyorsan zajlott. Tíz év alatt a fejlett tőkés gazdaságok termelése túlszárnyalta a háború előtti utolsó békeév

szintjét. 1928-ra a munkanélküliség a legtöbb fejlett országban a relatíve alacsony 3-6 % körüli szintre csökkent.

Az 1929. október 23-ai New Yorki tőzsdekrach olyan események sorát indította el, melynek következtében a megoldottnak hitt munkanélküliség katasztrófális méreteket öltött.

"Becslések szerint 1926 elején az ipari munkanélküliek száma a világ legiparosodottabb 48 országában 14 millió volt, ez 1930 februárjában 19,1 millióra, 1931 januárjában 34,5 millióra emelkedett, s az év végére 48,1 milliót tett ki. A fizikai munkanélküliek száma nem egészen 2 év alatt közel háromszorosára nőtt.

...A munkanélküliség mértéke országonként eltérő volt, elsősorban az ipar fejlettségi fokától, a gyárak üzemeltetésének helyzetétől, valamint a termelési folyamatok intenzifikálásának fokától függött. Legnagyobb volt a munkanélküliség az Egyesült Államokban: a válság mélypontján 12-15 millióra becsülték. Utána következett Németország 5,5 millió, majd Nagy-Britannia 2,7 millió, Olaszország 1,6 millió, Franciaország 1,4 millió, Csehszlovákia 1 millió munkanélkülivel." (CIEPIELEWSKI et.al. 1974) Ezek azonban csak a hivatalosan nyilvántartott munkanélküliek, az adatok messze alábecsülik a valódi szintet.

A "Wirtschaft und Statistik" csupán a világ iparforgalmi népességét alapul véve 1935 tavaszán 22,8 millióra becsülte a munkanélküliek számát, megjegyezvén, hogy Bulgária, Spanyolország, Chile, Mexikó és Japán mintegy másfélmillió főnyi munkanélkülijét nem veszi figyelembe. E forrás szerint a munkanélküliek száma a következőképpen alakult:

1930. december végén	19-20	millió
1931. március végén	21	millió
december végén	24	millió
1932. március végén	25,5	millió
december végén	28	millió
1933. március végén	30	millió
december végén	23,5-24	millió
1934. március végén	22,5	millió
december végén	23	millió
1935. március végén	22,8	millió

Ha a mezőgazdaságban és a szellemi szabad foglalkozásokban kenyér nélkül maradottakat is tekintetbe vesszük, akkor a hozzátartozók-

kal együtt legalább 100 millióra becsülhető az a tömeg, amely elvesztette fogyasztóképeségét és teljes nyomorba süllyedt. Ez nemcsak a gazdasági élet felbomlásával fenyegetett, hanem azzal a veszedelemmel is, hogy a fennálló társadalmi rendet alapjaiban aláássa. (PLOETZ 1993)

A válság szétzúzta a korábbi gyakorlatot és elméletet, új megoldásokra és új elvekre volt szükség. Annál is inkább, mert *átfogó koncepció hiányában a munkanélküliség csökkentésére hozott intézkedések (nyugdíjkorhatár leszállítása, női munkalehetőségek szűkítése, iskolai tanulmányi idő meghosszabbítása stb.) nem jelentettek megoldást.*

Az állami közmunkaprogramok ennyi munkanélküli hirtelen felszívására nem voltak elégségesek. Munkanélküliség esetére kötelező biztosítás mindössze kilenc országban volt, így segély híján az emberek jótékonyági szervezetek, családjuk és ismerőseik támogatására szorultak.

A válságra való reagálás három típusa figyelhető meg (BÁNFALVY 1989):

a/ Az állami beavatkozás jobboldali politikai fordulattal kombinált változata:

Legvégletesebb alakját Mussolini Olaszországában és a hitleri fasiszta gazdaságban érte el 1933 után.

Németországban a gazdaságot szigorúan centralizálták és bürokratikus irányítási rendszerben vezényelték, ennek részeként a munkaerő-gazdálkodást is állami irányítás alá vonták. Közmunkaprogramokat indítottak, ugyanakkor komoly megrendeléseket adtak a magánvállalatoknak, így a termelés növelésével párhuzamosan javult a foglalkoztatottság. A párt- és rendőrapparátus, majd a hadsereg bővítése több millió munkanélkülit szívott fel.

Mindezek következtében a munkanélküliek száma az 1932. évi 6 millióról 1938-ra 0,2 millióra csökkent, sőt munkaerőhiány kezdett jelentkezni.

Ennek az ára az volt, hogy megszűntek az egyéni szabadságjogok, és a társadalmi-politikai alávetettség totálissá vált.

b/ Kommunista tervgazdasági rendszer (Szovjetúnióban):

A piaci viszonyokat a gazdaság felülről jövő utasításokkal történő igazgatása váltotta fel. A munkaerőpiac helyébe munka-

erő-gazdálkodás lépett. Deklarálták a teljes foglalkoztatást, kötelezővé tették a munkavállalást és büntették a munkakerülést. A huszas évek közepétől a nyílt munkanélküliséget felszámolták.

c/ *Állammonopolista rendszer kialakítása*

Ez az új "próbálkozás" az 1930-as években az Egyesült Államokban bukkant fel, emellett a skandináv országokban és részben Franciaországban is kialakulóban volt.

Az amerikai kísérlet Roosevelttel **New Deal** gazdaságélénkítő programjában testesült meg. Roosevelttel olyan állami beavatkozást tűzött ki célul, amely korlátozta a gazdaságban a piaci mechanizmusok érvényesülését (a kormány ellenőrzésének kiterjesztését a gazdaság kulcsterületeire: bank-, hitel- és beruházási tevékenységre).

Néhány év alatt végrehajtották a tőzsde- és bankreformot, valamint az agrár- és iparpolitika átalakítását, emellett a munkanélküliség ellen is gyakorlati lépéseket tett a kormány. Állami segédlettel beindult a gazdaság növekedése, amely már önmagában is a foglalkoztatási helyzet javulásához vezetett. Csökkentették a munkaidőt, amely további javulást eredményezett, azonban ezek lassan fejtették ki hatásukat, így szükségessé vált az állam közvetlen beavatkozása is ahhoz, hogy a katasztrofális munkanélküliséget mérsékelni lehessen (munkanélküli segély kifizetése, államilag közmunkák szervezése).

Ezekkel az intézkedésekkel az Egyesült Államok komoly eredményeket ért el a harmincas évek folyamán.

A skandináv országokra szintén az állami beavatkozás, ezen belül az állami munkaerő-piaci részvétel a jellemző. A harmincas években ezek az országok aktív munkaerő-politikát alkalmaztak, azaz a munkanélküliek segélyezésén és az átmeneti szükségmunkahelyek teremtésén túlmenően az állam tudatosan igyekezett formálni a munkaerő-keresletet és kínálatot.

A kormány keresletösztönző politikára tért át, hogy a gazdaság növekedését ösztönözze. A növekedés által sem foglalkoztatható többlet munkaerőnek ún. szükségmunkahelyeket hoztak létre, ezzel elkerülhető az, hogy a munkanélküli-segélyből élők kiszoruljanak a munkaerőpiacról.

A svéd állami munkaerő-politikára napjainkban is jellemző a "munka közelében tartás" elve.

A munkanélküliség csökkentésében mind a három esetben komoly sikereket értek el. 1940-ben az Egyesült Államokban 47,5 millió ember dolgozott és 8,12 millió munkanélküli, 1944-ben 54 millió dolgozó mellett már csak 0,87 millió munkanélküli volt, a munkanélküliek aránya 14 %-ról 1,3 %-ra csökkent. Nagy Britanniában 1939-ben 18,3 millió foglalkoztatott és 1,3 millió munkanélküli, 1944-ben 22 millió foglalkoztatott és 0,1 millió munkanélküli volt, arányuk 6,6 %-ról 0,5 %-ra csökkent. (CIEPIELEWSKI et.al. 1974)

3.2. Munkanélküliség a fejlett tőkés országokban a II. világháború után

A második világháborút követő gazdasági fejlődés első éveit a kapitalizmus történetének kivételes jelentőségű szakaszát jelentik.

A háború utáni helyreállításának fő mozgatója az Egyesült Államok volt, hatalmas segélyeket nyújtott az újjáépülő tőkés országoknak (Marshall-segély). A segély egyes országokon belüli szétosztása állami irányítással történt, így az állam szerepvállalása a gazdasági életben, illetve a munkaerőpiacon teljesen nyíltá és elfogadottá vált. A tőkés államok gazdaságpolitikájában meghatározóvá vált a teljes, illetve magas szintű foglalkoztatottság biztosítása. Elsőként Nagy-Britannia közzétette (1944-ben) ("White Paper"-jében), majd 1945-ben hasonló módon nyilatkozott a kanadai kormány is és 1946-ban az Egyesült Államokban megjelent a Foglalkoztatási törvény (Employment Act). Az előbbieken túlmenően a fejlett tőkés világ egészében a kormányok céljává vált a teljes, vagy az azt megközelítő foglalkoztatás megvalósítása (Svédországban már a II. világháborút megelőzően deklarálták).

Megváltozott a munkanélküliség megítélése: a háborút követően makro-gazdasági problémaként értelmezték, így megfogalmazódott az is, hogy az államnak a munkanélküliség kezelésében több feladata és nagyobb lehetőségei vannak, mint a vállalkozóknak és a munkavállalóknak. Mindezek következtében a passzív és aktív állami munkaerőpiaci intézkedések tömege született meg, amelyek többségében - bizonyos módosításokkal, az egyes országokban eltérő súllyal - máig is érvényben vannak. (BÁNFALVY 1989)

A foglalkoztatáspolitikai széles eszköztárával a II. világháborút követő tartós konjunktúra éveiben a fejlett tőkés országokban szinte kivétel nélkül sikerült megvalósítani a teljes, illetve magas szintű foglalkoztatást¹⁸

A hatvanas évek végétől egyre több országban vált érezhetővé, hogy a gazdaság korábbi egyensúlya megbomlóban van. Az ilyen jelenségek a munkaerőpiacon fáziskéséssel éreztetik hatásukat, így a megtorpanás jelei csak később váltak nyilvánvalóvá.

A lassuló növekedést kisebb recessziók szakították meg. Átmeneti jelleggel magasabbá vált a munkanélküliek aránya, növekedett az infláció és gyakorivá vált a termelékenység alakulásától elszakadó béremelkedés is. A bekövetkezett változást sokan az 1973. évi olajárrobbanással, illetve általában a nyeresanyagárak gyors emelkedésével indokolják. A problémák azonban már jóval ezelőtt jelentkeztek, így az olajárrobbanás csak felgyorsította az eseményeket.

BÁNFALVY (1989) szerint a magyarázat abban rejlik, hogy az állam-monopolkapitalizmusban a munkaerő árujellege csak korlátozottan érvényesül (csak emlékeztetőül: a munkanélküliség a munkaerő árujellegrével függ össze).

A béreknek, a foglalkoztatottak számának és struktúrájának, az elbocsátás módjainak, a munkafeltételeknek, a munkavégzés körülményeinek, a munkaadók és munkavállalók érdekképviselési lehetőségeinek alakulása a II. világháború óta nem a spontán piaci folyamatok, hanem a szervezetek tárgyalási, alkudozási viszonyából adódó jogi-adminisztratív egyezség eredménye. Ennek következtében számos országban csökkent a munkaerőpiac korábbi rugalmassága.

A munkavállalók jövedelme egyre kevésbé függött a munkabérektől, mert az egyéb jövedelemforrások köre nagymértékben kiszélesedett (szociális juttatások, munkanélküli segély stb.). Emellett a második gazdaságból (pl. "fekete" munkavállalás, háztartási-házilagos munkák)

¹⁸ Ebben az időszakban a polgári közgazdasági irodalomban általánosan elfogadott volt az az álláspont, hogy a munkanélküliségnek egy viszonylag szerény mértéke még megfér a teljes foglalkoztatottsággal. Ennek mértékeként a Beveridge által meghatározott 3 %-ot fogadták el. A fejlett európai tőkés országokban ez az alacsony munkanélküliségi ráta a hatvanas évek végéig fennmaradt. Az 1960-1970 közötti időszakban ezeket az országokat 1,5-2 %-os ráták jellemezték, egyedül Olaszországban alakult ki ennél magasabb munkanélküliség. (ZBOROVÁRI 1988)

származó jövedelmek is egyre jellemzőbbé váltak. Mindezek következtében egyes társadalmi csoportok önként - racionálisan - választották a munkanélküliséget (amennyiben törvények nem tiltják a munkaerőpiac ilyen módon történő elhagyását, egyre többen lesznek érdekeltek benne).

Mindez problémákat vetett fel a munkanélküliség definiálásakor, a munkanélküliség értékelésekor, állami döntések meghozatalakor. Tovább súlyosította a helyzetet az, hogy országonként eltérő volt a munkanélküliség nyilvántartási rendszere. Az OECD és az ILO¹⁹ megpróbálja standardizálni az egyes országok statisztikáit, de nem ritka, hogy a standardizált és a nemzeti adat között akár 30-50 %-os eltérés is van.

Ahogy az előbbekben már utaltam rá, a hetvenes években komoly helyzetromlás következett be részben az olajáremelés, főként azonban a piaci folyamatokba történő nagymértékű állami beavatkozás miatt.

A gazdasági növekedés megtorpant, amely kedvezőtlenül érintette a munkaerőpiacot is. A gazdasági nehézségek következtében a munkanélküliség emelkedett, csak néhány ország (Ausztria, Svájc, Japán, Norvégia, Svédország) tudta - erőteljes állami munkelőpiaci beavatkozással - viszonylag mérsékelt szinten tartani.

Több fejlett tőkés országban csökkent a foglalkoztatottak száma 1974 és 1976 között, majd 1976 végétől 1980-ig ismét növekedett, de a munkanélküliség továbbra is emelkedő tendenciát mutatott (2. táblázat).

A munkanélküliek száma a '70-es évek végétől 1983-ig az OECD tagállamainak összességében több, mint 13 millióval nőtt, majd ezt követően folyamatosan magas szinten maradt. 1987-ben már több, mint 31 millió munkanélküli volt (11 %), amely azt jelenti, hogy tíz év alatt megduplázódott a létszámuk. Egészen a kilencvenes évekig ezen a szinten stabilizálódott a munkanélküliség.

¹⁹ A ma érvényes ajánlásokat az ILO 1985-ben hozta nyilvánosságra (lásd előző fejezet), de azt sem alkalmazza minden ország.

2. táblázat
NÉHÁNY FEJLETT TŐKÉS ORSZÁG STANDARDIZÁLT MUNKANÉLKÜLSÉGI RÁTÁJA
1970-1985 KÖZÖTT

Ország	1970	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Ausztria	1,4	1,7	1,8	1,6	2,1	2,1	1,9	2,5	3,5	4,1	3,8	3,5
Belgium	2,1	5,1	6,6	7,5	8,1	8,4	9,0	11,1	13,1	13,9	14,0	13,2
Franciaország	2,4	4,1	4,4	4,7	5,2	5,9	6,3	7,3	8,0	8,3	9,7	10,1
NSZK	0,8	3,6	3,7	3,6	3,5	3,3	3,0	4,4	6,1	8,0	8,6	8,6
Olaszország	5,3	5,8	6,6	7,0	7,1	7,5	7,4	8,3	8,9	9,8	10,2	10,5
Hollandia	1,0	5,2	5,5	5,3	5,3	5,4	6,0	8,6	11,4	13,7	14,0	13,0
Norvégia	1,6	2,3	1,8	1,5	1,8	2,0	1,7	2,0	2,6	3,3	3,0	2,5
Svédország	1,5	1,6	1,6	1,8	2,2	2,1	2,0	2,5	3,1	3,5	3,1	2,8
Egyesült Kir.	3,0	4,7	6,0	6,4	6,1	5,6	6,9	10,6	11,8	12,7	13,0	13,2
EGK *	2,7	4,5	5,2	5,5	5,5	5,5	6,0	7,8	9,1	10,2	10,8	11,9
Európai OECD-országok	2,5	4,1	5,4	6,2	8,0	9,0	10,1	10,8	11,0
OECD	3,0	5,2	5,0	5,8	6,7	8,1	8,6	8,2	8,0
USA	4,8	8,3	7,7	7,0	6,0	5,8	7,0	7,5	9,5	9,5	7,4	7,1

* Az SZK, Franciaország, Egyesült Királyság, Olaszország, Belgium, Hollandia átlaga

Forrás: ZBORÓVÁRI K.: A fejlett tőkés országok munkanélkülisége Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1988.21.p.

A 24 fejlett ipari országot tömörítő OECD tagországaiban 1991 végére ismét a munkanélküliek számának emelkedése vált jellemzővé. (3. táblázat). A munkanélküliek száma 1993 év végéig várhatóan eléri a 35,1 milliót (az 1992-es 32,5 millióval szemben). ***A szervezet nyilvánosságra hozott éves jelentése 1994-re igen óvatos becsléssel is a létszám 36 millióra való emelkedését valószínűsíti,*** amely az 1983-ban regisztrált legmagasabb értéknek felel meg.

Szakértők szerint egyre fontosabb szerepet játszik az ún. "leplezett munkanélküliség", amely alatt a munkahelyük megtartásában "elbizonytalanítottak" (lásd 2. fejezet, elbátortalanodott munkások), illetve a szándékukon kívül részmunkaidőben dolgozók értendők. Számuk 1991-ben összesen 13 millió körül volt, fele az USA-ban és Japánban. Ha ezt hozzáadjuk a munkanélküliek létszámához, az OECD-ben meglévő foglalkoztatási feszültségek szembetűnőbbé válnak.

Európában még súlyosabb a helyzet, 1994 végéig az EK-ben a munkanélküliek száma elérheti a 19 milliót, amely átlagosan a foglalkoztatottak 12,1 %-át jelenti.

Az OECD munkaügyi miniszterei által 1992-ben jóváhagyott szakértői ajánlások ellenére a tagországokban többnyire a munkanélküliség deffenzív kezelése a jellemző, kevés az "aktív" intézkedés. A munkanélküliek szociális támogatása - az OECD előbbieken hivatkozott jelentése szerint - sajátságos "csapdává" válhat és egyes országokban hozzájárulhat a tartós munkanélküliek számának bővüléséhez. A szervezet elengedhetetlennek tartja a munkaerőpiac túlszabályozottságának csökkentését, valamint azt, hogy a bérek egyensúlyba kerüljenek a gazdasági teljesítőképességgel. A béremelkedések megfékezése, illetve a munkaadók által fizetendő bérjárulék mérséklése indokolt azért is, mert jelenleg ezek megnehezítik a szakképzetlen vagy alacsonyan képzett munkaerő alkalmazását.

Úgy tűnik, hogy a nagyarányú munkanélküliség tartós tünet marad. A munkanélküliségi ráta és ezen belül a tartós munkanélküliség (Európában közel 50 %) arányának növekedése a nyugat-európai szakértőket is a foglalkoztatási eszközrendszer felülvizsgálatára készteti. Szükségesnek tartják a foglalkoztatási lehetőségek bővítését, a szakoktatás átszervezését oly módon, hogy az jobban segítse az elhelyezkedést, valamint a már állásban lévők segítségét ismereteik bővítésében, így alkalmaz-

MUNKANÉLKÜLISÉG AZ OECD-TÉRSÉGBEN

	1964- 1970	1971- 1980	1981- 1990	1990.	1991.	1992.	1993. január	1993.év várható
évek átlaga								
Munkanélküliek aránya az összes munkaerő százalékában								
OCD- tagországok összesen	3,1	4,2	8,0	6,1	6,8	7,4	7,7*	8,2
Európai tagországok összesen	2,1	3,6	9,0	8,0	8,5	9,3	9,8*	
Európai Közösség tagországai összesen	2,3	4,1	9,6	8,4	8,7	9,4	9,9*	
USA	4,2	6,4	7,1	5,4	6,6	7,2	7,0	7,3
Kanada	4,5	7,0	10,1	8,1	10,2	11,2	11	
Japán	1,2	1,8	2,5	2,1	2,1	2,2	2,4*	2,3
Anglia	1,7	3,8	9,7	6,9	8,9	10	10,8	
Ausztria	2,7	1,9	4,8	4,6	5,4	-	5,3	
Belgium	3,3	7,2	12,7	7,2	7,1	7,8	8,4	
Dánia	1,0	3,7	7,6	9,5	10,5	11,3	11,7*	
Finnország	2,4	4,0	5,2	3,4	7,5	13	15,1*	
Franciaország	2,0	4,1	9,2	8,9	9,4	10,3	10,5	
Görögország	5,0	2,2	7,2	7,0	8,2	-	5,3***	
Hollandia	1,0	4,4	10,2	7,5	6,9	6,7	7,3*	
Írország	6,5	10,4	16,7	13,4	14,9	16,1	16,8	
Luxemburg	-	-	-	1,2	1,3	1,5	1,6*	
Németország	0,7	2,2	6,1	5,1	4,3	4,8	5,2*	8,3
Norvégia	0,9	1,7	2,5	5,2	5,5	5,9	6,0**	
Olaszország	5,0	6,1	9,6	9,9	9,9	-	9,9****	
Portugália	2,5	5,1	7,0	4,6	4,1	4,1	4,2**	
Spanyolország	-	-	18,6	15,9	16,0	18,1	19,5**	
Svájc	-	-	0,8	0,6	1,3	3,0	4,2	
Svédország	1,6	2,0	2,7	1,5	2,7	4,8	6,5	
Törökország	-	-	-	4,7	4,1	-	3,9**	
Ausztrália	1,5	4,7	8,3	6,9	9,5	10,7	10,8	
Új-Zéland	0,2	0,7	5,3	7,9	10,3	10,3	10,3*	
* november								
** október								
*** szeptember								
**** augusztus								

Forrás: OECD Main Exonomic Indicators, 1993. február

kodni tudnak a gyorsan változó követelményekhez és meg tudják tartani állásaikat.

Az EK-ban napjainkban a fő probléma az ifjúsági munkanélküliség. Ennek oka az, hogy az oktatási rendszer nem alkalmazkodik megfelelően a társadalmi szükségletekhez. A munkaerőpiac gyorsan fejlődik, melyet az oktatás nem tud követni, nincs elég állás a fiataloknak. Az EK ifjúsági fóruma szerint a környezetvédelmi, a kulturális, az emberek szabadidejével és a társadalmi mentalitás változásával kapcsolatos foglalkoztatásra kell helyezni a hangsúlyt a munkahelyteremtés kapcsán, mert a hagyományos megoldási javaslatok már nem hatékonyak.

A nyugat-európai foglalkoztatási helyzetre jelentős hatást gyakoroltak a kelet-, közép-európai változások. Az új piac és az olcsó munkaerő a hazai (nyugat-európai) tőke eláramlását vonja (vonja) maga után, ugyanakkor számolni kellett a munkavállalók egyre erősebb bevándorlásával is. A nyugat-európai országok ez utóbbi ellen különböző korlátozó intézkedéseket hoztak (pl. a német hatóságok 1993. október 1-jétől a magyar munkavállalókra az előző évhez megállapított kontingenst 6 % -kal csökkentették, a munkavállalóknak korábban a német bruttó bért fizették, ez év augusztusától azonban a nettó béreket veszik alapul stb.).

3.3. A munkanélküliség kezelése a fejlett tőkés országokban napjainkban

A fejlett tőkés országokban a munkanélküliség kezelésének mai eszköztára több évtized tapasztalati, tanulmányi alapján épült ki. A gazdasági-társadalmi fejlődés folyamatában - mint ahogy az előbbieken láthattuk - e kérdés jelentősége, szemlélete, a munkanélküliek helyzetének rendezésére irányuló törekvések nagymértékben módosultak.

A korábbiakban ismertetettek szerint az intézkedések két fő csoportba sorolhatók: aktív és passzív eszközök. A továbbiakban ezen eszközök különböző csoportosításait mutatom be, de bővebben csak a fontosabb intézkedéseket fejtem ki.

3.3.1. Aktív eszközök

Az aktív intézkedések nem csak a kialakult helyzetre reagálnak, hanem befolyásolják a munkaerő-piaci kereslet és kínálat alakulását, közülük néhány hosszabb távra szóló megoldást nyújthat.

BÁNFALVY (1989) az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközei közé az alábbiakat sorolja:

- *a munkaidő változtatása*, amely közvetlenül a foglalkoztatottak létszámára hat,
- *a nyugdíjkorhatár változtatása* szintén a létszámgénnyt befolyásolja,
- *képzési, szakképzési létszám és szerkezet változtatása* a munkát keresők szakmai szerkezetét, illetve az egyes szakmákban a létszámot, azaz a munkaerő-kínálat változtatásán keresztül a munkanélküliség kialakulásának kockázatát befolyásolja,
- *az állami alkalmazottak számának változtatása* a magánszektorban munkát vállalók létszámát és szerkezetét befolyásolja,
- *szerkezetváltás támogatása*, amely a modern gazdasági szektorok fejlődését segíti, lérehozza a munkaerő iránti kereslet korszerű struktúráit,
- *át- és továbbképzések állami finanszírozása* a munkaerő átstrukturálódásának elősegítésére,
- *áttelepülési támogatás* a területi-strukturális egyenlőtlenségek befolyásolására,
- *az ország demográfiai jellemzőinek alakítása* közvetett módon, de hatással van a munkaerő-kereslet és kínálat egyensúlyára (ki- és bevándorlás, külföldi munkavállalás, külföldieknek az országban való munkavállalásának befolyásolása stb.).

FÓTI (1993) hat nyugat-európai ország (Belgium, Dánia, Hollandia, Ausztria, Svájc, Svédország) munkaerő-piaci intézkedéseit vizsgálva az alábbi csoportokba sorolja az aktív eszközöket:

- a munkaközvetítés rendszere,
- munkahelyteremtés,
- képzés, átképzés,
- a munkaerő földrajzi mobilitásának elősegítése.

A két szerzőnél alapvető eltérés van a munkaközvetítés rendszerének besorolása tekintetében; Bánfalvy passzív, Fóti aktív eszköznek minősíti. Fóti döntését az indokolja, hogy gyakran tárgyalják e kérdéskört az aktív intézkedések között (pl. OECD kiadványokban), azonban ha szigorúan értelmezzük az aktív eszközökre vonatkozó meghatározást

(alapvető céljuk a munkerő-kereslet növelése), mégsem sorolhatjuk közéjük.

Eltérés mutatkozik a munkahelyteremtés tekintetében is. Bánfalvy nem sorolta az aktív eszközök közé, az előbbi indokok alapján ez viszont egyértelműen ide tartozik.

Ez utóbbi intézkedést valamilyen formában szinte minden ország alkalmazza. FÓTI (1993) szerint legismertebbek közülük az ún. *direkt munkahelyteremtő eszközök*²⁰. E csoporthoz tartoznak továbbá a nálunk is ismert újrakezdési kölcsönök, amelyek a munkanélkülieknek vállalkozások alapítása céljából nyújtott támogatások (pl. Dániában az ún. önfoglalkoztatásra nyújtott támogatás maximális időtartama 3,5 év, szintje legfeljebb a munkanélküli járadék felét érheti el).

A képzés, átképzés alapvetően a foglalkozási mobilitást segíti elő. Gyakran bírálják e formát azért, hogy ez önmagában nem hoz létre új munkahelyeket, de számos ország gyakorlata azt támasztja alá, hogy az átképzettek 70-80 %-a 1 éven belül el tud helyezkedni, míg az átképzés nélkül erre egyre kisebb az esély.

Az USA-ban, Franciaországban, Ausztriában és Nagy-Britanniában a szakmaváltások mellett átképzésnek minősülnek mindazok a képzések, amelyek a munkaerő fejlesztését szolgálják, illetve az első szakma megtanulását biztosítják az elhelyezkedni nem tudók számára (az átképzésben részt vevők jelentős része éppen ebből a körből kerül ki). Azok számára, akik hosszabb ideje nem vettek részt képzésben, oktatásban felkészítő tanfolyamokat szerveznek (lemorzsolódás méréséklése érdekében). Szinte minden ország gyakorlatában alkalmazzák a személyiség fejlesztését, kapcsolatteremtő készség fokozását szolgáló képzéseket. (SOÓS 1989)

A munkanélküliek képzését a fejlett tőkés országok szinte mindegyikében az állam finanszírozza. A részvételre általában azzal ösztönzik a munkanélkülieket, hogy az átképzés ideje alatt a munkanélküli-segélynél magasabb átképzési segélyben és ingyenes ellátásban részesülnek.

²⁰ **Belgiumban** a kormányzat gyakornoki állásokat teremt, támogatást nyújt azoknak a kisvállalkozóknak, akik új munkahelyeket hoznak létre. **Dániában** a közületi és magánszektorban egyaránt próbálnak állásokat létrehozni, az állástalanok két év után - mielőtt lejár a járadékfolyósítás időszaka - jogosultak egy állásajánlatra. **Svédországban** is alkalmazznak hasonló intézkedéseket.

A képzés, átképzés fő problémája abban rejlik, hogy amennyiben a tananyag nem követi a gazdaság által megkövetelt újfajta szaktudás igényeit, úgy az ott szerzett tudás a foglalkoztatási kilátásokat lényegileg nem javítja (szakértők szerint pl. az osztrák képzési rendszernek is ez a hibája). Ez tapasztalható Magyarországon is.

A munkaerő-kereslet és -kínálat jobb összehangolását szolgálja a *munkaerő földrajzi mobilitásának elősegítése*. Hatékonysága a tapasztalatok szerint közel sem olyan, mint az átképzése, hisz ez utóbbi jóval egyszerűbb és olcsóbb. A munkaerő területi mozgásának ösztönzése Nyugat-Európában nem túlzottan elterjedt módszer és véleményem szerint a későbbiekben sem lesz jellemző. Az áttelepítési segély rendszerét Svédországon²¹ kívül a korábbi NSZK-ban vezették be. Ennek oka az európai munkaerő csekély mobilitási hajlandóságában és a földrajzi adottságokban kereshető.

A fejlett tőkés országok foglalkoztatás-politikai eszköztárában helyet kapott a *munkaidő csökkentése* is, amelynek több formája létezik. Legelterjedtebb a *heti munkaidő csökkentése* és a *részmunkaidős foglalkoztatás*. A heti munkaidő csökkentése terén több nyugat-európai országban érték el eredményeket (pl. NSZK, Olaszország), azonban a tapasztalatok szerint e módszerrel új munkahelyek létrejöttére a legtöbb esetben nem lehet számítani.

Lényegesen jobb megoldásnak tűnik a részmunkaidős foglalkoztatás, amely több változatban is alkalmazható (pl. munkakörmegosztás, 4-6 órás foglalkoztatás). Előnye a munkaerőpiachoz való jó alkalmazkodásban rejlik, emellett a munkavállalók egyes csoportjai (pl. kisgyermekes anyák) számára családi, szociális okokból is kedvező.

3.3.2. Passzív eszközök

A passzív intézkedések a kialakult feszültségek enyhítésére irányulnak. Fő céljuk a munkanélküliek anyagi biztonságának megteremtése; egyeseket ösztönöz a munkaerőpiacról való kiválásra, másrészt a jövedelemkiesés valamilyen szintű pótlására törekszik.

²¹ Az áttelepítési segély két részből áll: a költözködési és a letelepedési segélyből. A fejlett országok közül Svédországban a legnagyobb a belső mobilitás, amelyben részben közrejátszanak az áttelepítési segélyre fordított jelentős összegek is.

A passzív eszközök közé BÁNFALVY (1989) szerint az alábbiak tartoznak:

- **átmeneti szükségmunkahelyek létrehozása** állami vagy részben állami finanszírozással abból a célból, hogy munkanélkülieket foglalkoztassanak meghatározott ideig (ez idő alatt módjuk van arra, hogy végleges munkahelyeket keressenek és találjanak),
- **munkaközvetítő hivatalok**, amelyekben főfoglalkozású állami alkalmazottak könnyítik a munkahelykeresést,
- **tanácsadó hálózat kialakítása** a munkaközvetítő hivatalokhoz kapcsolódva vagy azoktól függetlenül, melyek feladata információ szolgáltatás, illetve tanácsadás az álláskeresés eredményesebbé tétele érdekében,
- **speciális munkahelyek létrehozása**, illetve **munkaadók kedvezményben részesítése**: elmaradott térségek, régiók fejlesztése, illetve valamilyen okból hátrányos helyzetű munkavállalók foglalkoztatása céljából,
- **közmunkaprogramok szervezése** a tartósan munkanélküliek számára,
- **munkanélküli-segély rendszer kiépítése** azok számára, akiket nem tudnak az előbbi eszközök segítségével "munka közelében tartani". Alapja a legtöbb országban a munkavállalók társadalombiztosítási befizetése, kiegészülhet állami és/vagy szakszervezeti juttatásokkal. Nagysága többek között a korábbi kereset és a munkában töltött idő függvénye.

FÓTI (1993) szerint a passzív eszközök közé tartoznak:

- a munkanélküli-biztosítás rendszere,
- a korkedvezményes nyugdíjazás rendszere, valamint
- az egyéb passzív intézkedések (pl. meghosszabbított tanulási idő, munkaerő csökkentés stb.).

A leghosszabb múltra a **munkanélküli-biztosítás rendszere** tekinthet vissza (emlékeztetőül: az 1929-33-as válság idején 9 országban működött).

Nem klasszikus értelemben vett biztosítási rendszerről van szó, bár azon alapszik és eredetileg inkább a biztosítási jelleg dominált, mára azonban sok lényegi változás következett be.

A rendszer szabályozása változatos: Ausztriában, Belgiumban és Hollandiában általában mindenki számára kötelező jelleggel vezették be, a munkavállalók egyes csoportjaira viszont speciális szabályok vo-

natkoznak²², Dániában és Svédországban önkéntes alapon működik, csak azok számára kötelező, akik már előzőleg csatlakoztak valamely biztosítási alaphoz.

Az OECD országokban működő munkanélküli biztosítási rendszerek általános jellemzőit a 4. táblázat mutatja, az Európai Gazdasági Közösség tagállamaiban alkalmazott munkanélküli-segély rendszerekről a 3. melléklet ad egy összefoglalást.

4. táblázat

**AZ OECD ORSZÁGOKBAN MŰKÖDŐ MUNKANÉLKÜLI-
BIZTOSÍTÁSI RENDSZEREK ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI**

Jellemzők	Az OECD-tagállamokban leggyakrabban alkalmazott megoldások
Jogosultsági feltételek	<ul style="list-style-type: none"> - munkakészség s munkaképesség megléte - nyilvántartásba vétel a munkaügyi hivatalban - a munkanélküliség ne a dolgozónak felróható ok miatt következzen be vagy maradjon fenn - aktív álláskeresés - a megfelelő állás elutasítása, a jogosultság átmeneti vagy végleges megszüntetése
Minimális járulékfizetési idő:	a munkanélküliséget megelőző 1 éven belül fél év
Az ellátás időtartama:	a legtöbb esetben maximum egy év
Bérpótlási ráta:	a folyósítás teljes ideje alatt azonos, hozzávetőleg 75 %, aminek a befizetés alapját képező bér a bázisa
A járadék minimuma:	Belgium, Írország, Hollandia, Svédország, Franciaország: egységes díjtétel a minimális létbiztonság garantálására; a többi országban nincs alsó határ
A járadék maximuma:	Fix felső határ
Finanszírozás:	A munkáltatói hozzájárulás aránya: 65 %

Forrás: FREY M.: "Beléptünk Európába" a Foglalkoztatási Törvénnyel? Munkaügyi Szemle. XXXV. évf. 1991. 7-8. sz. 13-17.p.

²² Pl. Ausztriában a közalkalmazottak és az önállók számára nem kötelező.

A munkanélküliek ellátásának költségeit szinte valamennyi fejlett tőkés országban közösen viselik a munkaadók és a munkavállalók (az USA-ban, Olaszországban csak a munkaadóknak kell befizetéseket teljesíteniük), s a legtöbb esetben a kormányzat is fedezi a költségek sokszor nagy hányadát.

A segélyre való jogosultság feltételei általánosságban a következők: csak az kaphat segélyt, aki regisztráltatja magát, valamint képes és hajlandó munkába állni (részletesebben lásd 4. táblázat, 3. melléklet).

Munkanélküli segélyben általában egy évig részesülhetnek a rászorulóknak, kirívó példa e tekintetben Belgium, ahol a segély meghatározatlan időre jár. Mértéke a legtöbb esetben az előző munkabér nagyságától függ, annak meghatározott százalékát kapják kézhez az érintettek. Néhány országban (pl. Ausztria, Belgium, Spanyolország stb.) a segély összegét szociális szempontok is befolyásolják (pl. gyermekek száma).

FÓTI (1989) szerint: "...A legtöbb nyugat-európai állam kormányának az az álláspontja, hogy **munkanélküli-segélyt csak végső esetben szabad folyósítani**, akkor, ha minden egyéb lehetőség (pl. szakképzésbe való bekapcsolódás, közmunkavállalás stb.) kimerült, illetve valamilyen oknál fogva nem jöhet számításba. A brit felfogás abban az értelemben is károsnak tartja a segélyezést, amennyiben az nem ösztönöz eléggé más megoldások keresésére."

A nyugat-európai országok többségében széles körben alkalmazzák a **korengedményes nyugdíjazást**, amelynek célja a társadalmilag szervezett munkában eltöltött idő lerövidítése (ezáltal munkahelyek szabadulnak fel).

Említést érdemel még néhány olyan speciális passzív eszköz, amelyek célja a munkaerő ideiglenes kivonása a munkaerőpiacról. **Belgiumban alkalmazzák a munkanélküliséget, illetve a karrier megszakítását.** Az előbbi azt jelenti, hogy a munkanélküli ideiglenes jelleggel felfüggeszti a munkakeresést szociális vagy családi okokra hivatkozva (ez idő alatt a folyósított járadék bizonyos mértékben csökken). Az utóbbi egy speciális szabadság. Amennyiben ezt a dolgozó igénybe veszi, ideiglenesen mást alkalmazhatnak helyette.

Ideiglenes munkaerő-kivonást jelent a tanulmányi idő meghosszabbítása is, e módszert azonban a szakirodalom nem sorolja egyértelműen a passzív eszközök közé.

A gyakorlatban - Svédország kivételével - a passzív foglalkoztatáspolitikai eszközök dominálnak. A munkanélküliség hatékony kezelése szempontjából az lenne a kívánatos, ha az arányok eltolódnának az aktív eszközök javára.

3.4. Munkanélküliség Közép- és Kelet-Európában

A közép- és kelet-európai országok gazdasági átalakulásának egyik előfeltétele a munkaerőpiac rugalmassága és dinamizmusa. Ezt a folyamatot rövid távon azonban általában a munkanélküliség gyors növekedése kíséri.

A térség országai hirtelen rendkívül sok embert érintő és tartós munkanélküliséggel kerültek szembe. A helyzetük bemutatását, elemzését megnehezíti a gyors változások követése, valamint az, hogy mindeddig csak Lengyelországban, Szlovéniában és Magyarországon készültek a nemzetközi gyakorlatnak megfelelő, összehasonlításra alkalmas munkaerő-felmérések.

Az átalakulási folyamat és ezen keresztül a munkanélküliség alakulása szempontjából lényeges a korábbi munkaerőpiaci folyamatok ismerete. A közép- és kelet-európai országok munkaerőpiacára jellemző volt a munkaerő nagyarányú koncentrációja a mezőgazdaságban, a nők magas munkaerőpiaci részvételi aránya, a teljes foglalkoztatottság és az ehhez kapcsolódó rejtett munkanélküliség, valamint a munkatermelékenység alacsony szintje. A termelés növekedése az elmúlt évtizedben döntően extenzív tényezőkre - pl. foglalkoztatottak létszámának növelése - támaszkodott. A munkaerőpiacot a "túlfoglalkoztatás" jellemezte. (BOERI-KEESE 1992)

Változás 1989-től figyelhető meg, szükségszerűvé vált a korábbi tervgazdálkodásról a piaczdálkodásra való áttérés. Mindez rendkívül kedvezőtlen külgazdasági feltételek között zajlott: a hagyományos kelet-európai piac összeomlott, emelkedtek az energiahordozók árai. A legtöbb országban erőteljesen visszaesett a termelés, ugyanakkor a foglalkoztatottság színvonala alig csökkent, azaz a szükségesnél jóval kisebb arányú volt a létszámleépítés. Mindebben számos tényező játszik szerepet, melyek közül a legfontosabbak a következők:

- több országban jelenleg is az állam a legnagyobb munkáltató,
- a privatizáció során kialakult munkavállalói tulajdon a létszámleépítés ellen hat,

- a műszakok számának csökkentése, a rövidített munkaidő alkalmazása elsősorban a munkaidőalapot és nem a foglalkoztatottak számát csökkenti.

Az elmúlt 2-3 évben a munkanélküliség jelentős méreteket öltött (5. táblázat). 1991. végén Közép- és Kelet-Európában a munkanélküliek száma elérte a 4 milliót. Igen magas munkanélküliségi arányok alakultak ki 1992. év végére: Lengyelországban 13,8%, Szlovéniában 13,2%, Magyarországon 12,3%, legkedvezőbb helyzetben Csehország van a 2,6%-os rátájával.

5. táblázat

MUNKANÉLKÜLISÉG KELET-EURÓPÁBAN
1991. DECEMBER 31-ÉN

Ország	Munkanélküliségi ráta (%)
Lengyelország	11,0
Cseh-Szlovákia	6,6
Kelet-Németország	11,7
Jugoszlávia	19,0
Független Államok Szövetsége	-
Ebből: Oroszország	(kb. 60 ezer fő)
Románia	4,4
Bulgária	10,0
Magyarország	9,5

Forrás: PLOETZ, M.: A munkanélküliség területi és agrárágazati sajátosságai Magyarországon. Kézirat. 1993.

Előrejelzések szerint 1993-ban Lengyelországban a munkanélküliség az elért magas szinten, 13,5 %-on stabilizálódhat a beinduló gazdasági növekedés mellett. Romániában a munkanélküliek számának gyors növekedésével kell számolni, Csehország sem kerülheti el a magas munkanélküliséget és Szlovákiában pedig 15-20 %-os arány is kialakulhat év végére.

BOERI-KEESE (1992) szerint "...A munkanélküliség jelenlegi rendkívül magas szintje az előző társadalmi rendszer hibás munkaerő-

allokációjának a következménye, s valószínű az is, hogy a munkahely-megszűnések folyamata még nem fejeződött be."

A régióban még mindig a túlfoglalkoztatás a jellemző. A foglalkoztatás, illetve a munkanélküliség szinte alig reagál a termelés visszaesésére. Különösen igaz ez Romániában, ahol a drasztikusan visszaesett termelés miatt milliós nagyságrendűre tehető az ún. kapun belüli munkanélküliek száma, amelyet a rövidített munkaidős foglalkoztatás tömeges alkalmazása egyenlőre még elfed.

A magas munkanélküliség önmagában még nem riasztó (lehet egy "egészséges" szerkezetváltás átmeneti kísérőjelensége), csak akkor, ha az tartós is. A rendelkezésre álló kevés adat arra utal, hogy növekszik a tartósan munkanélküliek száma, arányuk 1993. végére szakértők szerint eléri a 70 %-ot (a nyugat-európai országokban 50 % körüli).

A munkanélküliség sajátos vonása a nagy szelektívitás (a nyugat-európai országokhoz viszonyítva). Aránytalanul nagy mértékű a szakképzetlenség és az alacsony iskolai végzettségűek körében, de egyes országokban a szakmunkásoknál is (pl. Lengyelország, Románia). Ez utóbbi azt mutatja, hogy ***a struktúraváltással párhuzamosan "elavulnak" a szakmai képzettségek, illetve túl merev a szakképzési struktúra.***

Kiemelkedően magas a munkanélküliség a fiatalok körében, Lengyelországban 1992 végén a 25 éven aluliak egyharmada volt munka nélkül, Romániában a regisztrált munkanélküliek több, mint fele volt 30 éven aluli. A fiatalok - különösen a pályakezdők - munkanélküliségi rátája a nyugat-európai országokban is növekvő tendenciát mutat.

A nők aránya a munkanélküliek között általában jóval magasabb a férfiakénál, létszámuk gyorsabban nő (1992 végén Lengyelországban a férfiak munkanélküliségi rátája 12,7 % volt, a nőké 15,9 %, Romániában 6,3 % és 10,5 %). Ez főként azzal hozható összefüggésbe, hogy ***az adminisztratív munkakörökben - amelyeket többnyire nők töltenek be - nagyobb arányú a létszámleépítés, mint a termelésben.***

Szélsőségesek a területi különbségek. A magas munkanélküliség az egyoldalú gazdasági szerkezetű ipari területeket, a bányavidékeket és a mezőgazdasági területeket sújtja elsősorban. Bár a munkaerő-mobilitás magas arányú, az nem jár együtt lakóhelycserével is, így ily módon a

területi különbségek nem csökkennek. A területi mobilitást valójában nem is ösztönzik, nem alkalmazzák az áttelepülési támogatás intézményét és nincsenek megfelelő területfejlesztési programok sem.

A közép- és kelet-európai országok mindegyike rendelkezik az OECD országokéhoz hasonló biztosítási rendszerrel, melyek gyakran a nyugat-európai minták gyors, átgondolatlan adaptálásával születtek. Erre utal az is, hogy rövid idő alatt számtalan módosítást hajtottak végre (csökkentették az ellátás időtartamát és mértékét).

A foglalkoztatás-politikai célú kiadások GDP-hez viszonyított aránya a régióba tartozó országok többségében nem éri el az OECD országok szintjét.

Az aktív eszközök ma még nem kellő hatékonyságúak, a munkanélküliség alakulását alig befolyásolják. A kialakult helyzeten a gazdasági növekedés beindulása segíthetne elsősorban. A jelenlegi keresletet visszafogó gazdaságpolitika tovább növelheti a munkaerőpiaci feszültségeket. Ennek enyhítése, esetleg feladása egyrészt a kereslet növekedésével kiválthatja a foglalkoztatás bővítését, másrészt felgyorsíthatja a strukturális átalakulást, melynek következményeként növekedhet a munkanélküliség. Az aktív foglalkoztatás-politikai eszközök arányának növelése és kellően átgondolt alkalmazása azonban lehetővé teheti a strukturális munkanélküliség megfelelő kezelését. A jelenlegi képzettségi struktúra, illetve a szakképzetlenség magas aránya - a fiatalok körében is -, valamint a már elkezdődött szerkezetváltás lassúsága mindenképpen a gazdaság-politikai stratégia megfontolt (ki)alakítását igényli.

4. MUNKANÉLKÜLISÉG ÉS ANNAK KEZELÉSE MAGYARORSZÁGON

A kapitalizmus előtt modern értelemben vett munkanélküliségi kérdés nem volt, mégis törődni kellett azokkal, akik nem dolgoztak (koldusok, egyéb szegények). A XVII. és a XVIII. században a kapitalizmus megerősödésével a munkátlanság középkori morális elítélését felváltja az a meggyőződés, hogy a munkátlanság gazdasági veszteséget okoz mind az egyénnek, mind a társadalomnak. Elterjed a bér munka és megjelenik a munkanélküliség.

A XVIII. században végbemegy az ipari forradalom a nyugat-európai országokban, ettől kezdve a tőkés termelési mód válik meghatározóvá mind a gazdaságban, mind a társadalomban.

Az ipari forradalom a XIX. század második felétől a kelet-európai országokban is utat tör magának. A bér munkásság, valamint a munkanélküliség kérdése ezekben az országokban - így Magyarországon is - azonban másként jelentkezett, mint például Angliában. A gazdaságban fennmaradtak a kapitalizmus előtti munkavégzési szférák, ezért a valódi bér munkások száma kevés, a többség tradicionális mezőgazdasági kistermelő, zsellér, városi kisiparos, kiskereskedő, cseléd. (BÁNFALVY 1989)

4.1. XIX. század vége, XX. század eleje (1918-ig)

Magyarországon az I. világháborút megelőzően a strukturális munkanélküliség volt a meghatározó. A kapitalizmus előrehaladtával struktúraváltás következett be a gazdaságban, az ipar egyre inkább megerősödött, melynek következtében a munkaerő-szerkezet is átalakult. Az agrárszektorból tömegesen átáramlott a fölös népesség az iparba. A földnélküli mezőgazdasági munkások és a kisbirtokos parasztok által kínált munkaerő azonban korántsem állt arányban a munkalehetőségekkel. Az agrármunkaerő kihasználtságának foka 1870-től 1900-ig terjedő időszakban 55-65 % között ingadozott, a munkaerő-kínálat és kereslet korabeli adatok szerint számottevő eltérést mutat. (6. táblázat)

MUNKAERŐ-KÍNÁLAT ÉS KERESLET A
MEZŐGAZDASÁGBAN

	Felkínált	Kihasznált	Felkínált és kihasznált
Év	munkanapok száma (ezerben)		munkanapok száma közti különbség
1870	906.000	479.430	426.570
1880	820.000	518.664	301.336
1890	923.000	549.659	373.341
1900	1.007.000	564.566	442.434

Forrás: RÁCZ I.: A paraszti migráció és politikai megítélése Magyarországon 1849-1914-ig. (Agrártörténeti Tanulmányok 8. kötet) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 233. p.

A hazai foglalkoztatás hiányában a munkaerő az amerikai földrészen, főként az Egyesült Államokban keresett magának piacot, az állandósult munkanélküliség tömeges kivándorláshoz vezetett. A kivándorlást hathatósan gyökeres gazdasági-társadalmi reformokkal lehetett volna mérsékelni.

Mindezek hiányában Magyarországon a századfordulót megelőző évtizedben jelentkezett először a munkanélküliség súlyos, társadalmi-politikai cselekvést kiváltó gondként, főként az agrárnépesség körében, melyből kiútként - állami beavatkozás hiányában - szinte kizárólagosan csak a kivándorlás mutatkozott. Becslések szerint a kivándorló parasztok létszáma 1,5-1,6 millió körül mozoghatott (a magyarországi kivándorlók 75-80 %-a).

Az ezernyolcszázkilencvenes évek végén, de különösen a századforduló után kialakult egy jelentősebb állandó ipari munkanélküli réteg, amelynek létszáma nemcsak a válságok idején, hanem a konjunktúra felfelé ívelő időszakában is jelentős. (BEREND T.-RÁNKI 1955)

A munkanélküliség csökkentése érdekében számos kezdeményezés történt (IFJ. BORISZA 1987):

- szervezett munkaközvetítés létrehozás²³,
- a felmondási idő megfelelő szabályozása,
- a tömeges tanoncoktatás megszüntetése,
- a közmunkák télen való elvégztetése,
- belterjesebb gazdálkodás a mezőgazdaságban,
- mezőgazdasági ipar kiterjesztése és a háziipar fejlesztése,
- hazai gyáripár decentralizációja.

Ez utóbbinak számos ellenzője volt, nem tartották megvalósíthatónak, mert úgy vélték, hogy a mezőgazdasági munkások gyári munkához való hozzászoktatása nehézségekkel járna.

A szervezett munkásság a képviselőházhoz 1901-ben intézett beadványában a munkanélküliség elleni küzdelmet lehetetlennek tartotta, véleményük szerint annak csak káros hatásai enyhíthetők, eredmény átfogó szociálpolitikai intézkedésektől remélhető. Ezért követelték a kormánytól az akut munkanélküliség enyhítésére közhasznú és közszükségletet képező munkálatok bevezetését az egész országban, az állandó munkanélküliség csökkentésére az éjjeli munka, a gyermek- és női munka szabályozását, illetve megszüntetését, valamint a nyolcórás munkaidő bevezetését.

Gelléri Mór (1903) és Róna Márk (1904) foglalkoztató műhelyek létrehozását javasolták, melyek nem jótékonyági alapon működnének, az ilyen irányú elképzeléseket azonban a szervezett munkásság határozottan elutasította.

A magyar szakszervezetek 1910-ben újfogalmazták álláspontjukat a munkanélküliség elleni védekezésben és követelték a kormánytól (IFJ. BORISZA 1987):

- a munkanélküliségre vonatkozó pontos és rendszeres statisztikai felvételt,
- az érvényben lévő bérekkel fizetett szükségmunkálatokat, melyeket a szakegyesületek elismernek,
- a munkaközvetítő intézetek támogatását,
- a munkanélküli pénztárak rendkívüli támogatását válságok idején,

²³ A magyar kormány a hatósági munkaerőközvetítés ügyével elsőként 1898-ban foglalkozott, a kibocsátott rendelet azonban csak a mezőgazdaságra vonatkozott és valójában csak papíron létezett. A hatósági ipari munkaerőközvetítés a Budapesti Munkaközvetítő Intézet létrehozásával 1900. március 15-én vette kezdetét és ténylegesen is létezett. (BORISSZA 1987)

- a munkaidő leszállítását törvényhozás útján,
- ínségmunka²⁴, rendes közmunka, közszállítás alkalmazását.

A követelésekből szinte semmi nem valósult meg. Eredményként könyvelhető el azonban, hogy az 1913-ban kibontakozó túltermelési válsággal járó nagy munkanélküliség miatt a kormány, a főváros, valamint több vidéki nagyváros pénzbeli segítyt osztott ki.

Az I. világháború kitörésekor az ipari munkanélküliség átmenetileg hatalmassá duzzadt. Számos támogatója volt a német minta hazai bevezetésének: az ipari munkanélküliek mezőgazdasági munkákban történő alkalmazásának. Emellett voltak, akik fontosabbnak tartották az új munkaalkalmak teremtését, közmunkák létesítését és produktívabb beruházások végrehajtását.

A hatósági munkaközvetítés tevékenységében 1916-ban jelentős változás ment végbe. Az 1916. évi XVI. t.c. kimondta, hogy a kereskedelemügyi miniszter által kijelölendő városok és községek a munkaközvetítés teendőit az ipar, a bányászat, a kereskedelem terén hatóságilag kötelesek ellátni. Az egyéb munkaközvetítőket a jogszabály érintetlenül hagyta. A kijelölt városokat a kereskedelemügyi miniszter az állami költségvetés terhére évi támogatásban részesítette. A hatósági munkaközvetítés továbbra is díjtalan maradt. (BORISZA 1987)

A háború végén a hadikonjunktúra visszaesése, az egyre súlyosabb nyersanyag és szénhiány, valamint a tömegesen leszerelő katonák miatt a munkanélküliség ismét előtérbe került. Megelőzésére a közmunkák és közszállítások tervszerű beosztását javasolták. Az 1917. augusztusában összeült szakszervezeti kongresszus határozata leszögezte, hogy a háború nyomán kialakult problémák és feszültségek orvoslása elsősorban az állam kötelessége.

4.2. 1919 - 1945

Az 1918-as októberi polgári demokratikus forradalom számottevő változást hozott a munkanélküliek ellátásában is. A kormányra

²⁴ Ínségmunka: olyan hatóság által elrendelt munka, amely előképzettséget nem igényelt, a magániparnak versenyt nem okozhatott és a községeknek nem fűződött különösebb érdeke a munkák adott időpontban való végrehajtásához (közúzás, útépítés, föld- és kertészeti munkák stb.).

nehéz feladat hárult: a hadikonjunktúra visszaesése miatti munkanélküliek és a háborúból visszatért katonák munkába állítása.

Az állami és közüzemek leszerelt alkalmazottainak visszavételére, valamint az ipari, kereskedelmi és közlekedési vállalatokhoz tartozó munkanélküliek állami támogatásáról rendeletet hoztak (ez utóbbi hatályát később más foglalkozási ágra is kiterjesztették). A hatósági munkaközvetítők kezdetben a segélyezéssel egyáltalán nem foglalkoztak (pl. a szakmunkások esetében a szakszervezetek látták el ezt a feladatot), a hadügyi népbiztosság 1919. május 16-tól ruházta fel a hivatalt a munkanélküli segélyezés kizárólagos jogával.

A Tanácsköztársaság leverése után, 1919. augusztus 11-től az új kormány beszüntette a munkanélküli- és szénsegélyezést, ezzel véget is ért a munkanélküliek állami segélyezése. Ezt követően ismét nagyobb hangsúlyt kapott a közmunka.

Magyarországon az I. világháborút követően állandósult a nagyarányú munkanélküliség. Az 1920-as évek elején az ipari és mezőgazdasági állandó és részleges munkanélküliek száma 300.000 körüli, amely a későbbi gazdasági fellendülés időszakában (1923-1929) is mindössze 200.000-re csökkent. Ezen időszak alatt - bár számos javaslat, kezdeményezés történt, többek között a szakszervezetek részéről - hathatós intézkedéseket nem foganatosítottak, munkanélküli segély, illetve szükségmunka nem volt, ami tovább súlyosbította a munkanélküliek helyzetét.

A munkanélküliség az 1929-1933-as gazdasági válság idején ijesztő méreteket öltött. Szinte reménytelennek látszott a vele szembeni harc. A foglalkoztatottak száma 1929-hez viszonyítva 1932-re 17,2 %-kal csökkent, még 1934-ben is 16,6 %-kal volt alacsonyabb, mint az 1920-as években. A munkanélküliség átlagos időtartama 1930-ban 4 hónap körül volt, 1932-ben már elérte a másfél évet. A Népjóléti Minisztérium becslése szerint Magyarországon 1930-ban félmillió volt a munkanélküliek száma, ami még nem tartalmazza azokat, akik a mezőgazdaságban, a falvakban rejtett munkanélküliekként próbálták átvészelni a válság időszakát. (BÁNFALVY 1989)

Bár a szervezett munkaközvetítés létrehozását, valamint a munkanélküliekre vonatkozó pontos és megbízható adatgyűjtést a szakszervezetek szinte az 1900-as évek elejétől követelték, ezidáig

nem valósult meg. Így a számos forrásmunka ellenére pontos számadatok a munkanélküliekről nem állnak rendelkezésre.

Becslések szerint 1932 nyarán a mezőgazdasággal együtt 560.000-610.000 munkanélküli családfő volt az országban, amely a teljes családot alapulvéve két millió körüli embert érint.

A magyar munkásoknak legalább egyharmada volt a válság mélypontján munka nélkül. A munkanélküliség együtt járt a termésben maradt munkások bérének leszállításával, így a magyar munkások súlyos megélhetési problémákkal küzdöttek.

A munkanélkülivé válás közvetlenül anyagi problémát jelentett, melyen alapvetően két módon lehetett volna hathatósan segíteni: állami munkanélküliségi segéllyel, valamint kötelező biztosítással. A szakszervezetek régóta követelték mindkettő bevezetését, de a hatalmon lévő kormányok mereven elzárkóztak a megvalósítástól. A segélyezésre még a gazdasági világválság idején sem különítettek el a költségvetésben egy fillért sem. A gondoskodás a városok és községek feladatává vált, illetve a jótékonyági szervezetek, az ismerősök és a család segítségére szorultak a munkanélküliek. Ebben az időszakban a hatósági munkaközvetítők tevékenysége a munkanélküliek különböző formában történő támogatásával bővült: gyorssegély és élelmiszerosztás, munkásszálló, cselédotthon létesítése, szükségmunkára való irányítás, külföldre közvetítés. A munkások kivándoroltatását államilag szervezték meg, ugyanis a kormány a közmunkák szervezése helyett a munkások külföldön történő elhelyezését támogatta. A magyar munkaerő elhelyezésére főleg Franciaországban nyílt lehetőség, 1929-ben több, mint 1200 munkanélkülit tudtak különböző munkákra kiküldeni 6 hónaptól 1 évig terjedő időtartamra. A kivándorlás lehetősége a válság alatt gyakorlatilag megszűnt.

A gazdasági válságot követően csökkent ugyan a munkanélküliek száma, de még 1938-ban is mintegy 124.000 fő volt. Az 1930-as években újra felmerült a közmunkák és közszállítások tervszerű irányításának kérdése, sőt tárgyalások folytak a közmunkák nemzetközi pénzeszközökből történő finanszírozásáról. A két világháború közötti korszakra - különösen a 30-as évek második felétől - a fejlett ipari országok gyakorlatának elutasítása a jellemző. A munkanélküli segélyezés végleg lekerült a napirendről. A hitleri Németország gazdaságát és munkaerőviszonyait meghatározó "munkaerő-gazdálkodás" irányába tolódott el a magyar állásfoglalás a munkanélküliség kérdésében. (IFJ. BORISZA 1987)

4.3. 1946-1949.

Magyarország háborús veszteségei példa nélküli méreteket öltöttek, amelyhez 1945 nyarától hatalmas méretű infláció is társult. A háborús pusztítások és a termelőberendezések Nyugatra hurcolása következtében a termelési lehetőség is hiányzott. Az országban látszólagos munkaerőhiány jelentkezett, amely veszélyeztette az újjáépítést és a jóvátételi kötelezettségek teljesítését. Ennek megakadályozására a kormány rendeleteket hozott, többek között szabályozta az újjáépítési közmunka kötelezettségét²⁵. A munkaképes lakosság egy része azonban kivonta magát alóla, mert nem volt kifizetődő munkába állni (értéktelen pénz, általános áruhiány).

A nemzeti jövedelem gyarapodása és az értékálló forint létrejötte lehetővé tette az államháztartás egyensúlyának fokozatos helyreállítását. A pénzügyi stabilizáció gyökeres változásokat idézett elő, 1946 augusztusa után - annak ellenére, hogy a foglalkoztatottság jelentősen növekedett - a munkaerőhiány rövid idő alatt munkanélküliségbe csapott át, melynek okai a következők:

- az infláció ideje alatt munkát nem vállalók, illetve a vidékre költözött munkavállalók visszatérése,
- hadifoglyok hazatérése,
- közalkalmazottak elbocsátása,
- a környező országokból (Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia) kitelepített magyarok Magyarországra való költözése,
- az egyes iparágakban észlelhető stagnálás, visszaesés (A magán szférának - amely ebben az időszakban meghatározó volt - nem fűződött érdeke a termelés fokozásához - államosítások stb. miatt -, elsődleges céljuk a vagyon átmentése volt. A későbbiekben ez jó okot szolgáltatott a magánszektor megbélyegzéséhez és megszüntetéséhez.).

A munkanélküliségnek az előbbieket mellett volt egy olyan oka is, amely már a XIX. században is létezett: a fejlett országokéhoz hasonlóan magas a népsűrűség, amely viszonylagos túlnépesedéshez

²⁵ Közmunka-kötelezettség alá esett minden 18 és 42 év közötti nő, valamint 18 és 60 év közötti férfi. A kötelezettség havi 4 napra terjedt ki, amely teljesíthető volt természetben - munkával - vagy pénzbeli megváltással. Más munkára a közmunkára kötelezteteket nem lehetett igénybe venni. A dolgozókat ugyanolyan bér illette meg, mint a többi hasonló munkakörben alkalmazott dolgozót.

vezetett és látens munkanélküliség formájában társadalmi problémákat okozott. *Az agrárnépesség foglalkoztatottságát a földreformmal, földosztással nem sikerült biztosítani.* Akik egyáltalán nem vagy csak kevés földet kaptak, nem jutottak munkához (megszűntek a nagybirtokok, az ún. "félproletárok" közül sokan vállaltak munkát saját gazdaságukon kívül). Korabeli becslések szerint az "agrárszegények" száma két millió körül volt. Tovább súlyosbította a helyzetet, hogy jelentősen csökkentek a kubikos és summás munkalehetőségek, valamint az, hogy a városokból sokan vidékre, a mezőgazdaságba húzódtak vissza. Ugyanakkor a teljesen ellehetetlenült falusiak egy része a fővárosban és a vidéki ipari centrumokban keresett munkát, így az ipari munkanélküliek létszámát növelték.

A hároméves terv fő feladata a súlyos munkanélküliség következtében a helyreállítás mellett a munkanélküliség felszámolása volt. 1947. októberében, a hároméves terv harmadik hónapjában mintegy 250 ezer munkanélkülit mutattak ki. (POGÁNY 1969)

A munkanélküliek száma fokozatosan növekedett. A legnagyobb munkanélküliség Nógrád, Csongrád, Hajdú, Heves, Zemplén, Bihar és Békés vármegyékben, azaz az iparilag leginkább elmaradott térségekben alakult ki, ahol sok a mezőgazdasági munkás és az igényeket (megélhetést biztosító termőföld) a földosztással sem tudták kielégíteni.

A munkanélküliség felszámolásában 1949 elejére már jelentős eredményeket értek el és ez idő tájt egyes szakképzettséget kívánó munkaterületeken már munkaerőhiány is jelentkezett. E kérdés azonban továbbra sem került le a napirendről, melynek oka, hogy az 1949-es népszámlálási adatok szerint a munkanélküliek száma 100-120 ezer körül alakult.

A termelésnek a hároméves terv folyamán bekövetkezett nagymértékű növekedésével együtt járt a keresők létszámának - ezen belül a nők foglalkoztatottságának - rohamos emelkedése a nem mezőgazdasági ágazatokban. A foglalkoztatási problémák azonban még mindig nem szűntek meg teljesen. Munkanélküliek még mindig voltak, de a nyílt, tömeges munkanélküliség megszűnt. (POGÁNY 1969)

Ebben az időszakban a munkanélküliség kezelésének egyik fontos eszköze - mint már korábban is említettem - a közmunka volt

(romeltakarítás, útfenntartás, vasútépítés, árvízvédelmi munkák stb.). A munkanélküli segély - a fejlett országok gyakorlatától eltérően - még mindig nem került bevezetésre. A munkanélküliség kezelésének fontos intézménye volt a kötelező munkaerő-közvetítés, amely már 1945-ben megszerveződött és tevékenysége kiterjedt az ipari mellett a mezőgazdasági munkaközvetítésre is. Rendeletileg 1950. április 30-ával szüntették meg, a szakszervezeti munkaerő-közvetítést pedig még 1949. május 1-jén az Országos Munkaerő-gazdálkodási Hivatal vette át, melyet 1949 elején hívtak életre.

4.4. 1950-1967.

1949-re befejeződött az átmenet az államilag irányított gazdálkodásra. Az 1949 után létrejött államosított gazdaságban utasítások vagy gazdasági szabályozók segítségével irányították a gazdasági alanyokat, létrejött az ún. "tervezőgazdaság".

A szocialista társadalom alapvető célkitűzése volt a munkanélküliség végleges kiküszöbölése még akkor is, ha ez gazdasági értelemben nem a legracionálisabb megoldás. (BÁNFALVY 1989)

A hároméves terv folyamán rendkívüli erőfeszítéseket tettek a foglalkoztatás biztosítására. 1950-ben gyökeres változás következett be, egy év alatt közel 250 ezer fővel emelkedett a munkások és az alkalmazottak száma. Bár ez a tendencia 1951, 1952 és 1953 években is folytatódott, egyes nemzetgazdasági ágak hatalmas méretű felfutása miatt munkaerőhiány keletkezett. Ennek ellensúlyozására a munkaerő-gazdálkodási szervek nagyszámú munkaerőt irányítottak át a mezőgazdaságból és a magánszektorból főleg az iparba és az építőiparba. A szakember-szükséglet biztosítása érdekében az előbbieken kívül számos intézkedést hoztak (beiskoláztak létszámának növelése, tanulói idő csökkentése, egyes területeken tanulóképzés megszüntetése stb.), azonban ezek ellenére sem lehetett az ipar munkaerő-szükségletét kielégíteni.

A nagyarányú átcsoportosulás károsan hatott a mezőgazdaságra, 1949-1952 között több mint 360 ezer fő távozott az ágazatból, emiatt 1952-1953-ban súlyos munkaerőhiány jelentkezett.

Ebben a periódusban állandósult a tömeges munkaerőhiány. Különböző módszerek segítségével igyekeztek a kínálatot növelni,

illetve a szükségleteket csökkenteni (toborzás, átképzés, nők és a csökkent munkaképességűek fokozott munkába állítása stb.). 1953-ra a munkaerőhelyzet lényeges gátjává vált a fejlődési ütem fenntartásának.

Az 1953 közepétől 1962 végéig eltelt időszakra a maximális foglalkoztatásra való törekvés volt a jellemző, de a munkaerőgazdálkodásban jelentős különbségek mutatkoztak, pl. az 1956-os események, illetve a kollektivizálás hatására.

1953 után sok üzemben megnövekedett az adminisztratív és kisegítő munkások száma és aránya is, ennek megfelelően 1954-ben e létszám csökkentésére, illetve átcsoportosítására tettek intézkedéseket. 1954 második felétől, illetve 1955-től kezdve jelentősen mérséklődött mind a beruházás, mind a termelés üteme. A munkaerő-szükséglet kielégítése könnyebb lett, sőt elhelyezkedési nehézségek is kezdtek mutatkozni. Az elhelyezkedéssel kapcsolatos problémák 1956 októberéig változatlanul jelentkeztek, főként a pályakezdő fiataloknál (lányok, gimnáziumban érettségizettek, közgazdasági technikumot és egyetemet végzettek), valamint a munkát kereső szakképzetlen háztartásbeli nőknél, az idős és csökkent munkaképességű keresőknél. (POGÁNY 1969)

A problémák megoldására különböző intézkedéseket hoztak: felvételi előirányzatok növelése, 14-16 éves fiatalok 4-6 órás foglalkoztatása stb. (ez utóbbi az októberi események miatt nem került bevezetésre).

Az 1956-os forradalomnak súlyos politikai és gazdasági következményei lettek, amely a foglalkoztatás terén is jelentkezett. A termelés átmeneti visszaesése miatt nem lehetett a korábbi foglalkoztatottsági színvonalat fenntartani, ezért 1957-ben ismét munkanélküliség alakult ki. Felszámolására, következményeinek enyhítésére bevezették a munkanélküli-segélyt, valamint az adminisztratív és egyéb könnyebb fizikai munkákra a kötelező munkaerő-közvetítést, támogatták az új munkalehetőségek megteremtésére irányuló helyi kezdeményezéseket.

A fenyegető munkanélküliséget néhány hónap alatt gyakorlatilag teljesen felszámolták (1957 áprilisában közel 39 ezer fő számára fizettek ki munkanélküli segélyt, októberben már csak 2.700 főnek). A munkaerőhelyzet 1957 harmadik negyedévére kiegyensúlyozottá vált,

de a korábbi évekhez hasonlóan változatlanul problémát okozott a fiatalok, a nők, a szakképzetlenek és az adminisztratív munkát igénylők elhelyezése. Az Alföldön, valamint az iparilag fejletlen területeken továbbra is foglalkoztatási nehézségek jelentkeztek.

A globális munkaerőhelyzetet a második hároméves terv időszakában sikerült javítani, sőt egyes szakmákban már jelentős munkaerőhiány is volt, de a korábbi minőségi és területi problémák még mindig nem oldódtak meg.

A mezőgazdaság tömeges kollektivizálásának megkezdésével jelentős változások következtek be 1959-ben. Megnövekedett a munkaerő-eláramlás a mezőgazdaságból és 1959 tavaszán újabb foglalkoztatási nehézségek alakultak ki főleg Budapesten, Szegeden, Debrecenben, valamint az iparilag fejletlen kisebb vidéki városokban.

A kollektivizálás a munkaerőhelyzetet több vonatkozásban is befolyásolta (POGÁNY 1969):

- a kisárutermelők jelentős része igyekezett elhagyni a mezőgazdaságot,
- a szövetkezeteknek kevesebb munkaerőre volt szükségük, mint amennyit a kisárutermelő gazdaságok lekötöttek, így napvilágra került a rejtett falusi munkanélküliség (a munkaerőfelesleget a szövetkezetek nem voltak képesek foglalkoztatni, de eltartani sem),
- megváltozott a mezőgazdasági keresők összetétele (Az időseket - akik a kisárutermelő gazdaságokban nagy számban dolgoztak - a nagyüzem már nem volt képes intenzíven foglalkoztatni, ki kellett válniuk a mezőgazdasági keresők közül. Ezen a helyzeten segített az öregségi járadék bevezetése).

Az 1959-től 1962-ig tartó periódusban viszonylagos munkaerőbőség alakult ki, még mindig az extenzív gazdálkodás volt a domináns.

1963 közepétől általános munkaerőhiány jelei kezdtek mutatkozni. A munkaerőhelyzet 1964-től még feszültebbé vált, egyes területeken már a női munkaerő iránti igényeket sem lehetett kielégíteni, holott az előző években - térségenként eltérően - jelentős probléma volt a megfelelő munkaalkalmak biztosítása a nők számára.

Meg kell azonban jegyezni, hogy csak relatív munkaerőhiányról volt szó, mert a kielégítetlen igény viszonylagos volt, ugyanis a kereslet egy részét a vállalatokon belül ki lehetett volna elégíteni, másrészt az igény sem volt minden esetben megalapozott.

A munkaerőhiány - mint ahogy az előbbieken is utaltam rá - elsősorban abból adódott, hogy még mindig a munkaerővel való extenzív gazdálkodás volt a jellemző annak ellenére, hogy az már nem volt indokolt. A kialakult munkaerőhiány visszahatott a munkafegyelemre, fokozta a munkaerő-vándorlást és mindez újabb feszültségeket okozott.

A munkaerővel való ésszerű gazdálkodásban a vállalatok nem voltak érdekeltek, a pazarlásnak számos jele volt tapasztalható (fiatal szakemberek képzettségüknek nem megfelelő foglalkoztatása, felesleges munkák elvégzése stb.).

1965-től a fő figyelem a termelékenység fokozására irányult, előtérbe került a munkaerő-gazdálkodási gyakorlat megjavítása is. Ennek szellemében már 1964 második felében átfogó kormányhatározatokat hoztak. Egyes területeken felvételi zárlatot rendeltek el, éltek a nyugdíjaztatás lehetőségével és 1965 elején elbocsátásokra is sor került (kb. 10 ezer fő). Lebonyolítása problémát nem okozott, bár egyes vidékeken a nők és a szakmunkások átmenetileg nem tudtak elhelyezkedni. A munkaügyi intézkedések általában elérték céljukat.

1966-ban tovább mérséklődött a munkaerő-igény és takarékosabb létszámgazdálkodást folytattak. Ebben az évben elkezdődött a gazdaságtalanul működő szénbányák bezárása és az e területeken foglalkoztatottak létszámának erőteljes csökkentése. A dolgozókat ágazaton belül áthelyezték, átcsoportosították más ágazatba és szociálpolitikai intézkedéseket - nyugdíjazás stb. - is alkalmaztak.

Országosan javultak az elhelyezkedési lehetőségek, de egyes térségekben még mindig foglalkoztatási gondok voltak. Nem volt az ifjúság helyzete sem kedvező főként a lányok, illetve a gimnáziumi végzettségűek esetében.

1967-ben került bevezetésre a gyermekgondozási segély, valamint elkészült a csökkent munkaképességűek rehabilitációs rendelete, illetve az általános munkaidő-csökkentést előkészítő jogi és gazdasági szabályzat. Mindezek következtében 1967-ben a foglalkoztatottság kielégítő volt.

Számos intézkedést már az új gazdaságirányítási rendszer előkészítéseként hoztak meg.

4.5. 1968 - 1989.

"1968. januárjában az új gazdasági mechanizmus bevezetésével a munkaerő-gazdálkodás is új periódusba lépett. Megszűntek a különböző korlátozó előírások és helyükbe az átfogóbb módon értelmezett rentábilis gazdálkodásra való ösztönzés került. Ez történt a munkaerő-gazdálkodás területén is." (POGÁNY 1969)

A gazdaságirányítás 1968-as reformja a racionális foglalkoztatás kialakítását igényelte, ennek érdekében felszabadította a munkaerőmozgást. Elsődleges cél volt továbbra is a teljes foglalkoztatottság megőrzése, ezért több olyan elemet is beépítettek a gazdasági szabályozási mechanizmusba, amely később erős túlbiztosításnak bizonyult egy esetleges munkanélküliséggel szemben (bérszínvonal szabályozás, a gyermekgondozási segély bevezetése, fiatalok NDK-ban való foglalkoztatása stb.).

A "túlbiztosítás" azért volt szükséges, mert a kormányzat a tervezett reformok mellékhatásaként globális munkanélküliségtől tartott. A várható munkanélküliséget úgy kellett levezetni, hogy az intézkedések minimális mértékben érintsék a közgazdasági szabályozás hatékonyságát, ösztönző jellegét.

A teljes és hatékony foglalkoztatást elsődlegesen a gazdaságirányítás hatására kívánta elérni a kormányzat, ezért csak úgynevezett "követő foglalkoztatáspolitiká" volt jellemző erre az időszakra, ami felkészült arra, hogy szükség esetén munkanélküli segély és átképzés bevezetésével is igazodni fog a gazdaságpolitika hatékonysági kritériumaihoz. (FEKETE 1988)

A korábban említett intézkedések - párosulva a munkaerő-tartalék kimerülésével - a munkanélküliség helyett a munkaerőhiány kiéleződéséhez vezettek, ami gyakorlatilag megszüntette a surlódásos és strukturális munkanélküliséget is. (GÁBOR R. -KÖVÁRI 1990)

A hetvenes évek elején Magyarország munkaerőhelyzetét jelentős eredmények és lényeges feszültségek jellemezték. A munkaképes lakosság foglalkoztatottsága magas szintűvé vált, munkanélküliség

- 1957. első félévét leszámítva - 1949 óta nem volt. A dolgozók egyes rétegeinek elhelyezkedési nehézségei megszűntek, csökkentek az ország egyes vidékei közötti gazdasági fejlettségi különbségek.

Végetért a viszonylagos bőséges munkaerő-tartalék időszaka, melynek egyik oka, hogy a munkaképes korú népesség száma stagnált, illetve 1974-től lassú ütemben csökkenni kezdett. A kialakult feszültségek elsődleges oka azonban a nem megfelelő munkaerő-gazdálkodásban rejlett. A megváltozott munkerőhelyzetet a gazdasági szervezetek nem érzékelték, továbbra is a létszámnövekedést szorgalmazták - többek között a bérszabályozás hatására -, még akkor is, ha jelentős belső munkaerő-tartalékkal rendelkeztek.

A megalapozatlan munkaerőigény mellett esetenként valóságos munkaerőhiány is kialakult. POGÁNY (1982) szerint a szocialista országokban tapasztalható elégtelen munkaerő-kínálat **elsődleges minőségi munkaerőhiány**, mivel többségében egy vagy több szempontból hátrányos munkakörülményű munkahelyen, illetve munkakörökben jelentkezik. Ezt igazolja, hogy a '70-es években általában a nehéz fizikai és több műszakos munkakörökben alakult ki munkaerőhiány, melynek legfontosabb oka a munkahelyek elavultsága, a gépesítettség alacsony szintje volt. Ez a helyzet a képzett munkaerő pazarlásához vezetett, mivel a szállító-rakodó, illetve segédmunkát részben ők látták el.

A tőkés országokban ezzel ellentétes helyzet figyelhető meg: a szakképzetlen munkaerőnek nagyobb része van munka nélkül, mint a szakképzettnek.

A gazdaságpolitika egymástól eltérő módon igyekezett megfékezni a 70-es évek második, illetve a 80-as évek első felében kialakult munkaerő-túlkeresletet. A korábbi időintervallumban döntően jogszabályi korlátozással kísérelte meg a gazdálkodó-szervezetek munkaerőigényének szabályozását. Az intézkedések a következmény és nem a kiváltó ok kezelését célozták meg, ezért meglehetősen alacsony hatásfokkal működtek.

A 80-as évek elejétől fordulatot vett a foglalkoztatáspolitikai elismerte a munkaerőpiaci verseny jogosságát és jelentősen liberalizálta a munkahely-változtatás és általában a foglalkoztatás feltételeit. A valóságban azonban a foglalkoztatás rugalmasságát, ésszerűségét fokozni kívánó intézkedések - az eredeti elgondolásoktól függetlenül - egyetlen célt szolgáltak igazán: a bér- és a kereset-szabályozás kijátszását. (ADLER 1987)

A világgazdasági recesszió a 70-es évek végén már éreztette hatását, azonban a gazdálkodó szervezetek az értékesítési lehetőségek, ezáltal a termelés visszaesése ellenére sem törekedtek a létszámcsökkentésre, a nyolcvanas évek elején is a termelési csúcsokra méretezett létszámállományt tartották fenn.

A vállalatok foglalkoztatási stratégiáját jelentősen átalakította az a gazdaságpolitikai döntés, amely 1982-től kezdődően a korábbinál lényegesen nagyobb legális teret engedett a kisvállalkozásoknak, ezen belül is a vállalati gazdasági munkaközösségeknek. A bekövetkező változások nem javították a termelékenységet. A vállalatok a munkabér növelésének lehetőségét látták és használták ki, így javíthatták a munkaerővonzó, illetve megtartó képességüket (a VGM-ek segítségével kerültek ki a keresetszabályozás korlátait). A szabályozás kijátszásának egy másik jellemző formája ebben az időszakban a termelőszövetkezetek melléüzemágainak létrehozása, illetve az azokkal való kooperáció. A valósághoz azonban hozzátartozik, hogy e tevékenységek gyakran alacsony jövedelmezőségűek, nem a jövedelmezőség, hanem az állandó foglalkoztatás a fő célja a fenntartásuknak. (ADLER 1987)

Az alaptevékenységen kívüli tevékenységek a községek lakosságának foglalkoztatásában semmivel sem pótolható szerepet tölthettek be. E tevékenységek egy része éppen annak a szakképzetlen női munkaerőnek teremtett munkaalkalmat, amelynek a foglalkoztatása a legnagyobb gond volt - ma méginkább az - a falvakban. Emellett természetesen nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a mezőgazdasági vállalatok jelentős része azért (is) szorgalmazta néhány kiegészítő tevékenység beindítását, mert az olcsó női munkaerő bekapcsolása leszorította a bérszínvonalat. 1985. január 1-jétől megváltozott a keresetszabályozás rendje, amely már nem tette szükségessé a bérszínvonal tartásához alkalmazott alacsony bérű "vatta" munkaerő további foglalkoztatását. (KAPRONCZAI 1985) Mindez már a 80-as évek közepén súlyos foglalkoztatási problémát okozhatott volna, különösen a kis településeken. A mezőgazdasági vállalatok többsége azonban - elsősorban humanitárius okokból - továbbra is vállalta a foglalkoztatásukat, így e probléma igazán a 80-as évek végén jelentkezett csak teljes súlyával.

A nyolcvanas években visszatértek a hatvanas évek problémái: a munkanélküliség eshetősége, a teljes és hatékony foglalkoztatás

lehetősége és szükségessége. Különösen felerősödtek az ezzel kapcsolatos viták 1985-től, az új keresetszabályozás bevezetésének hatására.

"Magyarország gazdasági életének belső folyamatai, a külső környezeti hatásokra való reagálás késedelme, illetve a nem reagálás problémái, valamint a gazdaságfejlesztés új pályára való átállításának szükségszerűsége a foglalkoztatás-politikai célok teljesítése során is ellentmondásokat hozott a felszínre. Ezek a jelenségek nem voltak váratlanok és nem érték felkészületlenül a munkaügyi irányítást." (RODÁK 1987)

A nyolcvanas évek első felére kiépült egy eszköz- és intézményrendszer, amely azon munkavállalóknak hivatott segítséget nyújtani, akik átmenetileg vagy véglegesen kedvezőtlen munkapiaci alkupozícióba kerültek, illetve a gazdasági szerkezet átalakítása miatt munkahelyüket elhagyni kényszerültek (átképzési támogatás, szolgáltató jellegű munkaerő-közvetítés országos hálózata, felmondási idő meghosszabbítása, elhelyezkedési támogatás fizetésének lehetősége stb.). Legnagyobb hatókörrel a munkaerő-közvetítés bírt.

A szolgáltató jelleggel működő, mikroszámítógéppel támogatott munkaerő-közvetítési hálózat kiépítése 1985. április 1-jével kezdődött meg. A közvetítés állami monopólium volt, feladatait az akkori tanácsok munkaügyi szakigazgatási szervei, illetve a megyei (fővárosi) munkaügyi szakigazgatási szervek irányításával működő megyei munkaügyi szolgáltató irodák, illetve ezek kirendeltségei látták el. A közvetítésből származó adatokat negyedéves rendszerességgel értékelték, és az ebből származó információkat az ÁBMH Munkaügyi Információs Központ rendszeresen közreadta. (RODÁK 1987)

Évtizedek óta ez volt az első rendszeres jelzés a lokális, globális és strukturális foglalkoztatási problémákról. Meg kell azonban jegyezni, hogy a munkáltatók jelentős része nem tett eleget munkaerőigénybejelentési kötelezettségének, ugyanakkor a munkavállalók töredéke kérte a közvetítő szerv támogatását az elhelyezkedéshez és a jelentkező személyek sem voltak hajlandók minden esetben adataikat megadni, így *mind a munkaerő-kereslet, mind a kínálat tekintetében fenn-tartással kell kezelni az információikat.*

"Az 1980-as évek közepétől nyilvánvalóvá lett, hogy a teljes foglalkoztatás a jövőben tovább nem tartható fenn. A gazdasági növekedés lassulása és a központi tervezésen alapuló gazdaság kudarca következtében a munkanélküliség szemmel látható méreteket kez-

dett öltetni. Eleinte e jelenséget még az "átmeneti elhelyezkedési nehézség" kifejezés mögé rejtették, s csak 1987-től vált hivatalosan is elfogadottá a munkanélküliség szóhasználat." (CSABA 1992)

VASS 1987-ben az alábbiakat fogalmazta meg a HVG hasábjain:

"Ha a gazdaságban várhatóan - és remélhetően - valóban megszületnek azok a feltételek, amelyek az erőforrásokkal való ésszerű bánásmódra kényszerítik a gazdálkodókat, ha a költségvetés rekordméretű hiányának csökkentésére irányuló szándék valósággá válik, akkor ennek az előrevivő folyamatnak az ára a társadalomban a munkanélküliség megjelenése lesz. Elhelyezkedési nehézségekkel Magyarországon már ma is egyre több ember találja magát szemben, így sürgető, hogy a gazdasági szerkezetváltás szociális feltételeit még idejében és egyértelműen kidolgozzák."

A munkaügyi kormányzat több kezdeményezést tett a munkavállalók létbiztonsága érdekében és 1987-ben már kibontakozni látszanak egy eszközrendszer elemei, azonban további intézkedések szükségesek, és a meglévőket tökéletesíteni kell:

- **Átképzési támogatás:** rendszere ekkor már több éves múltra tekint vissza, azonban csak a munkaviszonyban állókra vonatkozik. Kimaradnak ebből a körből azok, akik először lépnek be a munkaerőpiacra (iskola elvégzése után - pályakezdekők -, háztartásból stb.).
- **6 hónapos felmondási idő:** az 1986 szeptemberében hozott rendelet 1 év alatt néhány száz embert érintett. Ez a rendszer időnyerést jelent mind a dolgozók, mind a területi munkaügyi szervek részére az új munkahely keresésekor. A szervezet segítségét azonban még gyakran nem veszik igénybe, a dolgozók jelentős része saját maga keres gyors megoldást.
- **Átmeneti elhelyezkedési támogatás:** 1986 óta működik, de igen kevesen részesülhettek belőle az eltelt egy év alatt, melynek oka a segély igénybevétele feltétele (csak akkor adható, ha a vállalat egyszerre legalább 10 főt bocsát el, ha a meghosszabbított felmondási idő alatt sem sikerül a dolgozókat elhelyezni, és ha az érintett munkavállalók rendszeresen együttműködnek a munkaközvetítő irodákkal).
- **Közhasznú munkavégzés:** 1987. július 1-jével vezették be azzal a céllal, hogy munkaalkalmat teremtsenek a szakképzetlen munkanélküliek egy részének. A közmunkák finanszírozására még ebben az évben 30 millió forintot

irányzott elő a költségvetés, melyből az előzetes tervek szerint 900-1000 személy munkába állítását lehet megoldani.

Ezen intézkedések anyagi alapjait meg kellett teremteni és emellett enyhíteni kellett a szocialista szektorra nehezedő foglalkoztatási nyomást is.

Annál is inkább sürgető volt ez a kérdés, mert egy év alatt a hivatalosan regisztrált munkanélküliek száma kétszeresére nőtt, (7. táblázat). *A betöltetlen álláshelyek száma ugyan még mindig többszöröse az álláskeresőkének, azonban a munkáltatók többnyire nem ott és nem azokra a munkahelyekre kerestek embert, ahol és amelyekre jelentkezők akadtak.* A Munkaügyi Információs Központ (MIK) adatai szerint nemcsak a szakképzetlen munkások iránt csökkent a kereslet - mint az előző 2-3 évben megfigyelhető volt -, hanem helyenként a szakképzett pályakezdők alkalmazásától is elzárkóztak a munkáltatók. A hazai munkavállalók egy ezreléke - mintegy ötezer ember - a MIK jelentése szerint lakókörzetében egyáltalán nem vagy legfeljebb csak hónapok múlva találhat munkát. Ebben az időszakban a munka-közvetítő irodák 2500-ra becsülték azok számát, akik anyagi-szociális biztonságáról intézményesen kellene gondoskodni, mert tartósan nem lesznek képesek állandó munkahelyet találni.

1988-ban a munkanélküliség tovább növekedett részben a kereset-szabályozási rendszer változása (a létszámcsökkentés révén megtakarítható bért a megmaradó dolgozók között szét lehet osztani), részben a központilag elrendelt racionalizálási intézkedések (az ún. válságágazatok veszteségessé vált nagyüzemeinek "rendbetételére") hatására. "Ezeknek a lépéseknek a foglalkoztatáspolitikát súlyosan érintő következménye az, hogy gyakran olyan földrajzi körzetekre koncentrálnak, ahol a gazdaság más szervezetei nem képesek a munkahelyüket tömegesen elvesztők felszívására. A foglalkoztatáspolitikában pedig csak hiányosan és felemás módon teremtdtek meg azok az eszközök, amelyek az egy-egy területen kumuláltan jelentkező problémák kezelésére alkalmasak." (CSUHAJ V. -FREY 1988)

Annak ellenére igaz az előbbi megállapítás, hogy a foglalkoztatáspolitikai eszközrendszer 1988-tól új elemekkel bővült. Létrejött a Foglalkoztatási Alap (a költségvetésből 1,2 milliárd forintot különítettek el), a vállalatok pályázati úton anyagi forrásokat igé-

**BETÖLTETLEN ÁLLÁSOK ÉS A MUNKANÉLKÜLIEK SZÁMA
MEGYÉNKÉNT A MUNKAKÖZVETÍTŐ IRODÁK ADATAI ALAPJÁN
1986. ÉS 1987. II. NEGYEDÉVÉBEN**

Főváros, megye	A munkaerő-közvetítő szerveknél megjelenő				1000 fő foglalkoztatottra* jutó munkanélküliek száma	
	betöltetlen állások		álláskereső		1986	1987
	1986	1987	1986	1987		
Budapest	17.303	18.062	-	711	-	0.9
Baranya	3.830	3.078	493	656	3.3	4.4
Bács-Kiskun	3.883	2.786	43	86	0.2	0.4
Békés	2.374	1.272	121	148	0.8	1.0
Borsod-A.-Z.	5.004	2.554	110	1.095	0.4	3.7
Csongrád	1.965	1.973	185	191	1.2	1.3
Fejér	3.755	2.414	176	369	1.1	2.4
Győr-Sopron	4.106	3.304	93	171	0.6	1.1
Hajdú-Bihar	2.255	1.519	90	155	0.5	0.9
Heves	2.526	2.195	314	542	2.6	4.6
Komárom	4.245	3.094	60	287	0.5	2.4
Nógrád	1.077	886	201	170	2.4	2.1
Pest	5.725	4.415	29	363	0.1	1.3
Somogy	1.849	1.627	41	275	0.4	2.4
Szabolcs-Sz.-B.	1.730	736	1.275	1.159	7.2	6.5
Szolnok	3.053	2.784	859	1.295	5.7	8.6
Tolna	2.106	1.814	92	352	1.0	3.7
Vas	1.943	1.353	124	593	1.3	6.0
Veszprém	4.328	3.411	132	261	0.9	1.9
Zala	2.377	1.497	175	309	1.6	2.9
Összesen	75.434	60.877	4.613	9.188	1.3	2.5

* Anyagi ágakban foglalkoztatott

Forrás: Álláshelyzet. Heti Világgazdaság IX. évf. 1987. 40. (435.) sz. 51. p.

nyelhetnek munkahelyteremtő beruházások támogatásához, a munkáltatók dolgozóik számára jogot "vásárolhatnak" korengedményes nyugdíjazásra és elkezdődtek az előkészületek az újrakezdési kölcsön bevezetésére.²⁶

"A foglalkoztatáspolitikai tudatos stratégiája volt egy általános munkanélküli-segély bevezetése helyett olyan sokelemű eszközrendszer kiépítése, amely a munka nélkül maradókat elsősorban nem segíti, hanem újbóli elhelyezkedésüket könnyíti meg (munkaerő-közvetítés, átképzési támogatás, pályaorientáció, közhasznú foglalkoztatás, munkahelyteremtő beruházások támogatása), s csak különösen veszélyeztetett helyzetekben teszi lehetővé a munka nélküli jövedelemhez jutást (felmondási idő meghosszabbítása, elhelyezkedési támogatás, korengedményes nyugdíjazás)." (Munkaügyi Szemle. 1988. III-IV. Melléklet)

Az ÁBMH aktív foglalkoztatáspolitikai kialakítására törekedett, azaz a foglalkoztatási feszültségek utólagos mérséklése helyett a megelőzésre helyezték a hangsúlyt. Véleményük szerint ezt a stratégiát nem elsősorban a nyílt munkanélküliségtől való ideológiai félelem diktálta, hanem ez látszott gazdaságilag racionálisnak, mivel az elhelyezkedésre mindenki számára reális esély volt. Aktív foglalkoztatáspolitikai alatt olyan ágazati, szakmai, térségi és rétegprogramok és ehhez szükséges eszközök kidolgozását, működtetését értették, amelyek a munkanélküliségtől veszélyeztetettek esélyeit javítják munkahelyük megőrzésére, vagy az újbóli elhelyezkedésre. Eredményessége annak függvénye, hogy törekvéseit milyen fokon képes integrálni az általános és társadalompolitikai célok, azaz a reformfolyamat egészébe. Mozgástere nem szűkülhet le a munkanélküliség menedzselésére, tevékenységének a munkanélküliséget ki- és újratermelő társadalmi-gazdasági folyamatok egészének, illetve egyes összetevőinek preventív és célirányos befolyásolására kell irányulnia.

²⁶ A kedvező külföldi tapasztalatok és a szórványos hazai igények indították a kormányzatot arra, hogy egy olyan foglalkoztatás-politikai eszközt hozzon létre, amely a munka nélkül maradtak vállalkozóvá válását segíti elő. 1988. július 1-jével vezették be részlegesen (Baranya, Borsod-Abaúj-Zemplén, Komárom megyékben) az ún. újrakezdési kölcsönt, amely tulajdonképpen egy maximum 300 ezer Ft-os OTP-kölcsön, az igénylő számára kamatmentes, kamatterheit a Foglalkoztatási Alap viseli a pénzintézettel szemben. (PULAY 1988)

A foglalkoztatáspolitikai eszközrendszerének működésével kapcsolatos 1988. évi tapasztalatok az alábbiakban foglalhatók össze (VINCZE 1988):

- **Felmondási idő meghosszabbítása, elhelyezkedési támogatás:** A jogosultak körét meghatározó kiváltó ok a vártnál kisebb számban fordul elő, ebből adódóan az érintettek száma is kevés. Számos diszfunkcionalitás tapasztalható, melyek közül a leglényegesebb az, hogy a felmondási idő meghosszabbításával fél évig munka nélkül teljes átlagkeresetet kap a munkahelyét vesztett dolgozó; ez idő alatt ellenérdekeltsége mutatkozik abban, hogy a korábbinál akár kevéssel is rosszabb anyagi kondíciókkal járó munkahelyet fogadjon el. Mindez indokolja a "megfelelő munkahely" kritériumainak újbóli rendeleti megfogalmazását, elsősorban az elvárható kereset vonatkozásában.
Fogyatékosága a támogatási formának, hogy - a gazdálkodó szervezet felszámolásának esetét kivéve - nem terjed ki a tagsági viszonyban állókra, illetve a munkáltató által kezdeményezett valamennyi elbocsátásra (fegyelmi elbocsátás kivételével).
- **Átképzés:** A munkaviszonyban nem állók számára 1988-tól van lehetőség átképző tanfolyam szervezésére. A képzésben résztvevők keresetpótló támogatást kaphatnak, a képzési költségeik a Foglalkoztatási Alapot terhelik. Tartósan hiányszakmákban szervezik olyan munkanélkülieknek, akik szakképzettségüknek megfelelően vagy annak hiányában legalább 2 hónapja nem tudnak elhelyezkedni. A munkanélküliek átképzéséről a munkaügyi szervezeteknek kell gondoskodniuk. A képzéseknek a meglévő kapacitásokra kell épülnie elsősorban, azonban nyilvánvaló, hogy a meglévő intézményhálózatra építkezve ez a feladat nem oldható meg. Emellett speciális oktatási módszerek, szakmai programok kialakítása is szükséges az eltérő élethelyzetben lévő felnőttek átképzéséhez. Számottevő probléma továbbá az is, hogy a munkanélküliek jelentős része nem vállalkozik átképzésre.
- **Munkahelyteremtő beruházások támogatása:** A támogatásokat pályázati rendszerben ítélik oda, a pályázatokról bizottság dönt. Eddig 70 pályázó támogatásáról született

döntés. Az összes támogatás összege 467 millió forint (a fejlesztési költség 25 %-a), amely 5.300 új munkahely létrehozását teszi lehetővé (átlagos támogatás összege 88 ezer forint/munkahely).

- ***Munkaügyi információs rendszer:*** Új munkahelyeket ugyan nem hoz létre, de igen fontos munkaerő gazdálkodási eszköz, amely a munkahelyek és a munkavállalók regisztrálását, egymásra találását segíti. 1988-ban országosan 262 közvetítőszerv működött, a munkaerőforgalom 15 %-át bonyolították le. Központi támogatásban nem részesültek, így a körülmények javítása, fejlesztésük a megyei tanácsokról függött. Feladataik jelentősen bővültek, hatáskörükbe került az átképzések szervezése és a felnőtt pályakorrekciós tevékenység is. A Munkaügyi Információs Központ által koordinált információs rendszer a folyamatos fejlődés ellenére sem nyújtott eléggé megbízható tájékoztatást sem a munkanélküliség pontos mértékéről, sem az elhelyezkedési lehetőségek teljes választékáról (ez utóbbi a munkáltatói bejelentési kötelezettség elmulasztásával függ össze.)
- ***Újrakezdési kölcsön:*** A részleges bevezetésre kijelölt három megyében több százan jelentkeztek kölcsönkérelemmel, de közülük csak mintegy harmincan bizonyultak a kölcsön igénylésére jogosultnak. Emellett a munkahelyek megszüntetésének mértéke megközelítőleg sem érte el a várt ütemet, ezért az igénylők száma elmaradt a várakozástól.
- ***Foglalkoztatás-politikai célú kedvezményes nyugdíjazás:*** A nyugdíjkorhatárhoz közel álló és már nehezen átképezhető, elhelyezhető munkavállalók problémáinak megoldását célozza. (1988. I. félévében 1389 dolgozó részére engedélyezték, 78 ember számára a Foglalkoztatási Alapból, a többi esetben a vállalati költségek terhére.) Várható, hogy szerepe a termelési szerkezetváltás hatására tovább fokozódik.
- ***Közhasznú munka:*** Egyes megyék körzeteiben keresethez juttatják a más módon elhelyezkedni nem tudó, perifériára szorult embereket, az elvégzett kommunális munkák pedig

bizonyos fokig a helyi lakosság, települések érdekeit is szolgálják. Problémát okoz, hogy az érintettek általában nehezen irányíthatók, nagy a lemorzsolódás, egy részük csak "alibinek" vállalja a közhasznú munkát. A foglalkoztatást csak átmenetileg oldja meg, a társadalomba való beilleszkedésükre pedig csak hosszabb idő után vagy egyáltalán nincs kilátás. A kvalifikáltabb munkanélküliek a környezeti és munkafeltételek miatt nem vállalják a közhasznú munkát.

A rendszer - az előbbiekből is látható - elsősorban a gazdasági szerkezetváltásból adódó átmeneti foglalkoztatási gondok megoldására készült fel, kevésbé képes enyhíteni a munkaerőpiacról saját kezdeményezésre, vagy többnyire önhibájukból kiszoruló problémáit.

CSUHAJ V.- FREY (1988) szerint: "... a foglalkoztatáspolitikai stratégiája már ma is és a közeljövőben méginkább az lehetne, hogy mindenki számára biztosítsa a munka, vagy az államilag támogatott ki-, át- és továbbképzésben való részvétel lehetőségét, illetve ezek hiányában - egy "szociális védőháló" részeként - alkalmazza a munkanélküliek segélyezésének passzív, keresetpótló eszközét. Bár pontosan nem tudjuk, hogy ez milyen anyagi kihatással jár, szükségesnek tartjuk tudatosítani, hogy az aktív foglalkoztatáspolitikai nagyon sok pénzbe kerül."²⁷

1988-ban már egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az elkövetkező években a munkanélküliség tömegessé fog válni, bár a méreteit pontosan felbecsülni nem tudták. A foglalkoztatáspolitikai erre úgy készült fel, hogy 1989. január 1-jétől újra bevezették a munkanélküli segély²⁸ intézményét (ezt meglőzően rövid ideig 1957-ben működött), amely néhány egyéb eszközzel együtt a foglalkoztatás-politikai

²⁷ A svéd foglalkoztatáspolitikai mind a szakirodalomban, mind a telekommunikációs eszközökben gyakran szerepel követendő példaként. Ennek pénzügyi forrása a GDP 2,8 %-a, amely hazai viszonylatban mintegy 35 milliárd forintnak felelt meg 1988-ban. Ebből 20-30 %-ot fordítanak segélyezésre, a többit aktív eszközökre költik el. A többi nyugat-európai országban az aktív és passzív programok ráfordításainak aránya ennek a fordítottja. A 4,4 millió foglalkoztatottal rendelkező Svédországban 5400 fő dolgozik a munkaerőpiac szolgálatában, Magyarországon 1988-ban 221 fő, közülük főállásban 173.

²⁸ A 114/1988. (XXII. 31.) MT sz. rendelet az átmeneti megoldást jelentő meghosszabbított felmondási idő és az elhelyezkedési támogatás jogintézményét megszüntette (hatályon kívül helyezte az erről szóló MT rendelet).

eszközrendszer passzív oldalát adja. A segély bevezetésének célja az átmenetileg munka nélkül maradók fizetés-kiesésének pótlása volt. A segély azonban nem állampolgársági jogon járt, hanem bizonyos feltételek együttes megléte esetén és csak akkor, ha a kérelmező megfelelő elhelyezése nem volt biztosítható. A jogszabály számos kérdést nyitottan hagyott, amely a gyakorlati végrehajtás során problémát okozott, egy általánosan elfogadott, közös álláspont kialakítását igényelte volna a munkaerő-közvetítő szervek részére.

A jogszabály gyakorlati alkalmazása során felmerült lényegesebb problémák a következők (EGRESSY - ARÁNYINÉ SZABÓ 1989):

- A munkaerő-közvetítő szervnél jelentkező állástalan embereknek elsősorban munkalehetőséget kell felajánlani. A jogszabály nem rögzíti, hogy hány munkáltatóhoz kell kiközvetíteni a munkavállalót ahhoz, hogy az elhelyezését megíúsultnak lehessen tekinteni.
- Már 1988-ban is felvetődött igényként a "megfelelő munkahely", illetve az ehhez kapcsolódó fogalmak definiálása. Lényeges annak a kérdésnek a tisztázása is, hogy az egészségi állapot és a felajánlott munkahely mikor felel meg egymásnak. Mindenekelőtt a munkavállalási képesség esetleges csökkenését kell tisztázni (ha az 50 %-ot meghaladja, munkanélküli-segély nem állapítható meg).
- A végrehajtás során számos kapcsolódó jogszabály ismerete szükséges, ami igen bonyolulttá teszi a munkát (pl. átlagkereset meghatározása a 7/1967. (X. 8.) MüM sz. rendelet alapján, a szabályos működtetés megkívánja az 1981. évi I. törvény több rendelkezésének, fogalmának ismeretét stb.).

A segélyrendszer feltételei miatt sokan be sem kerülnek a rendszerbe. A közvetítő irodák jelzései szerint a jelentkezőknek csak mintegy 40-50 %-a felel meg a segélyezés feltételeinek.

A segélyezés lehetőségéből a jogszabály előírásai miatt kizsorultak:

- a munkaviszonnyal egyáltalán nem rendelkezők (pl. pályakezdők, mezőgazdasági segítő családtagok stb.),
- a 18 hónapnál rövidebb munkaviszonnyal rendelkezők,
- azok, akik rendelkeznek ugyan 18 hónapos munkaviszonnyal, de ez vagy nem három éven belüli vagy az utolsó munkaviszonytól több mint egy év telt el,

- az egyéni vállalkozók és a társas vállalkozások tönkrement tagjai,
- azok a munkanélküliek, akik a felajánlott "megfelelő munkahelyet" nem fogadták el. (A munkahely megfelelőnek minősül, ha a várható kereset a munkanélküli-segély összegét eléri. A segély összege a bruttó átlagkereset 50-70 %-a között mozog, az ilyen kereseti lehetőséget biztosító munkahely életre szólóan visszaveti a dolgozó jövedelmi színvonalát.)

GERE (1990) szerint: "A foglalkoztatáspolitikai passzív eszközei már a mai helyzetben is csak a munkanélküliek nagyon szűk körénél tudják a munkanélküliség okozta anyagi veszteségeket elfogadható szinten pótolni. ... A munkanélküliség esetén nyújtott ellátások a szociális védelem és a foglalkoztatáspolitikai találkozási pontján vannak. ... Végül és minden szempontból legjobb megoldás csak az újrakezdetés lehetőségének biztosítása lehet, ezért a munkanélküliség kezelése, ezen belül az aktív és passzív eszközök összehangolt működtetése elsősorban a foglalkoztatáspolitikai feladata. A szociálpolitika ugyanis alkalmatlan a munkanélküliségből adódó problémák megoldására, juttatási rendszerén keresztül csak segítséget tud adni a foglalkoztatásból, illetve a foglalkoztatás-politikai ellátásból kiszoruló vagy nem megfelelően ellátott személyek létfeltételeinek biztosításához."

A társadalombiztosítási ellátások, illetve a szociális segélyek rendszerében még nem alakultak ki a munkanélküliek ellátását célzó juttatási formák, sőt a meglévők feltételrendszere is csak elvétve enged be azokat a munkaképes korúakat, akik foglalkoztatási nehézségek miatt átmenetileg vagy tartósan szociális segítségre szorulnak.

4.6. 1990-től napjainkig

A magyar gazdaságot a 80-as évtized folyamán lényegében a stagnálás jellemezte, az alapvető cél a jelentősebb visszaesés elkerülése, valamint a fizetőképesség megőrzése volt.

A fizetőképességet sikerült megőrizni, de az eladósodás mértéke szinte az elviselhetetlen szintig fokozódott. Számottevően csökkent a belső fogyasztás és növekedett az infláció. A munkanélküliség kezdetben elhanyagolható volt, de 1988-89. években rendkívül nagymértékben romlott a foglalkoztatás biztonsága. A 80-as évek végére nyilvánvalóvá vált, hogy a magyar gazdaság mélyreható működési zavarokkal küzd. Ilyen helyzetben érte a gazdaságot az 1989-1990-ben

megkezdett rendszerváltás és a hagyományos KGST kapcsolatok szinte teljes szétesése.

A hatalomra jutó új kormánynak egyszerre kellett vállalkoznia a szociális piacgazdaság intézményeinek kiépítésére, az ország válságból való kivezetésére, s eközben a társadalmi feszültséget okozó munkanélküliség társadalmilag elfogadható kezelésére.

A rendszerváltás egybeesett a munkanélküliséget befolyásoló, kialakító munkaerő-keresleti és kínálati tényezők időben azonos, kedvezőtlen irányú változásaival.

PLOETZ (1993) a munkaerő-kereslet negatív tendenciái között a következőket említi:

- a gazdasági válságtünetek miatti munkaerő kereslet abszolút nagyságának csökkenése,
- a technikai, technológiai korszerűsítéssel együtt járó gazdasági szerkezetváltás munkaerő-megtakarító hatása,
- a privatizációs folyamatok velejárójaként a vállalatoknál meglévő belső munkaerő-tartalékok leépítése,
- az állami támogatások leépítése nyomán jelentkező kényszerű racionális gazdálkodás ugyancsak munkaerő-megtakarító hatása.

A keresleti oldal szűkülését a munkaerő-kínálat erőteljes növekedése kíséri. Ezen belül meghatározó a pályakezdő fiatalok létszámának a következő időszakban várható évenkénti 20-30 ezer fős növekedése, valamint a migrációs folyamatok várható pozitív egyenlege.

Mindezek mellett a gazdasági elemzések azt mutatják, hogy a munkanélküliség jelentős felfutása alapvetően a kelet-európai piacok beszűkülésével, illetve összeroppanásával hozható összefüggésbe.

1990-ben a magyar gazdaság teljesítménye a GDP alapján mintegy 4-6 %-kal esett vissza, a munkanélküliek száma év végére elérte a 80-90 ezer főt. 1991-ben a GDP visszaesése folytatódott és az előző évhez képest 6-8 %-os érték körül alakult. A munkanélküliek száma 406 ezer főre növekedett, ennek megfelelően a munkanélküliségi ráta 1,7 %-ról 8,5 %-ra nőtt és elérte a közepesen magas munkanélküliséggel jellemezhető fejlett európai államok szintjét.

A gazdaság egészére továbbra is a munkahelyek megszűnése, a munkáltatók nagyarányú létszámcsökkentései voltak a jellemzőek, amit

a főleg kisvállalkozások területén létrejövő új munkahelyek csak kis részben tudtak ellensúlyozni (a munkanélküliek számára felajánlható bejelentett betöltetlen álláshelyek száma alacsony szinten, 12-15 ezer körül stagnált).

A munkanélküliség által leginkább sújtott területek zömében az ország keleti részében helyezkednek el: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (16,4 %), Nógrád megye (16,1 %), Borsod-Abaúj-Zemplén megye (13,9 %), Jász-Nagykun-Szolnok megye (12,9 %), Békés megye (12,6 %), Bács-Kiskun megye (11,3 %), Heves megye (10,8 %), Tolna megye (10,7 %).

Az ország nyugati szélén fekvő Győr-Moson-Sopron, Vas és Veszprém megyék eddig meg tudták őrizni relative kedvező helyzetüket, itt még 1991. év végére is csak 5-6 %-os munkanélküliségi ráta alakult ki. A munkanélküliek aránya változatlanul a fővárosban a legalacsonyabb, mindössze 2,6 %.

A foglalkoztatás-politikai eszközökben 1990-ben és 1991-ben is következtek be változások. 1990. január 1-jével életbe lépett az átmeneti járadék, mint új ellátási forma, amely azok számára teszi lehetővé a folyamatos segélyezést, akik kimerítik a munkanélküli-segély által nyújtott 365 napos időszakot, de továbbra sem tudnak elhelyezkedni. Feltételrendszere nagymértékben megegyezik - egyes esetekben kedvezőtlenebb - a munkanélküli-segély rendszerével (a segélyezésből kiszorultak a járadékra sem jogosultak).

Az igazán nagy változás 1991-ben következett be: az Országgyűlés februárban jóváhagyta a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvényt, amelynek alapvető célja, hogy az új feltételek (gazdasági-társadalmi válság, növekvő munkanélküliség) mellett átfogóan szabályozza a gazdaság közvetlen szereplőinek (állam, munkaadók, munkavállalók) főbb funkcióit és teendőit a munkaerő-piaci folyamatok befolyásolásában.

A törvényi szabályozásra az előbbieken túlmenően szükség volt továbbá azért is, mert:

- A gazdasági válság csak erőteljes szerkezetváltással és számottevő munkanélküliség felvállalásával küzdhető le. A munkanélküliség növekedésétől viszont a társadalmi konfliktusok kiéleződése várható.
- A szociális piacgazdaság kiépítése keretében felgyorsul a privatizáció. Ez a tulajdonviszonyok teljes átalakulását

eredményezi, amelyben a munkaadók és a munkavállalók között új típusú kapcsolatok jönnek létre. Mind a munkaadók, mind a munkavállalók számára megfelelő garanciák szükségesek.

- Az eddigi szabályozás "szétszórt", részben elavult volt, korszerűsítése, egységesítése mindenképpen indokoltá vált.

A törvény a munkaerőpiac érdekegyeztetési, szervezeti, jogi és finanszírozási rendszerében a fejlett piacgazdaságokéhoz hasonló, markáns átalakulást célzott meg, amely a következőkben nyilvánul meg (FREY 1991):

- Létrejött a foglalkoztatási érdekegyeztetés intézményrendszere (mind a döntéshozatal, mind pedig azok végrehajtásának irányítása és ellenőrzése a társadalmi partnerek részvételével történik).
- A munkanélküliség megelőzéséhez és kezeléséhez szükséges anyagi eszközök finanszírozásába a munkáltatók és a munkavállalók közvetlenül bekapcsolódnak. Ebből a célból jött létre a Szolidaritási Alap, ami jórészt mentesíti az állami költségvetést a foglalkoztatáspolitikai kiszámíthatatlan és növekvő terhei alól. A Foglalkoztatási Törvény előremutató kezdeményezése a munkanélküli biztosítás alapjainak megteremtése.
- Létrejött az egységes munkaerő-piaci szervezet és a törvény meghatározta a munkaerő-piaci szolgáltatásoknak azt a minimális választékát is, amelyet minden munkavállalónak és munkáltatónak joga van igénybe venni.
- Némi elmozdulás történt az aktív eszközök javára. A törvény deklarálta azt a szándékot, amely alkalmazóit a foglalkoztatást elősegítő támogatások előnyben részesítésére kötelezi a munkanélküliség elleni küzdelemben.

A munkanélküliek ellátásának eddigi formáihoz képest nem következett be gyökeres fordulat, lényegét tekintve nem történt más, mint a folyósítási és finanszírozási elvek összhangba hozatala.

A magyar rendszer jellemzői teljes mértékben szinkronban vannak a piacgazdaságok többsége által alkalmazott nemzetközi szabályokkal.

Az új rendszer tartópillérei a következők:

- a munkanélküli biztosításban való részvétel kötelező,²⁹
- a társadalombiztosítás, és nem üzleti biztosítás,³⁰
- nem érvényesülnek benne "tisztán" a biztosítási elvek, a finanszírozásban részt vesz az állam is,³¹
- a munkáltatók fizetik a nagyobb hozzájárulást.

A Foglalkoztatási Törvény munkanélküli ellátásokkal kapcsolatos főbb jellemzői:

- Létrejött a *Munkanélküliek Szolidaritási Alapja*. Forrásai a *munkaadói és munkavállalói járulék* (a nyugdíjjárulék alapját képező kereset 1,5 és 0,5 %-a), valamint az *állam hozzájárulása* a központi költségvetésből.

A Szolidaritási Alapot terhelik a munkanélküli ellátások (munkanélküli járadék, pályakezdők munkanélküli segélye, előnyugdíj, költségtérítés, képzési támogatások járadékkal, segéllyel megegyező része), valamint a munkaügyi szervezet fenntartásának és fejlesztésének költségei.

A munkavállalói és munkaadói járulék törvényben meghatározott mértéke alacsony az európai országok adataihoz viszonyítva (8. táblázat).

- Bevezetésre került az *előnyugdíj* intézménye, amely az életkoruk szerint a nyugdíjkorhatárhoz közel álló munkanélküliek ellátását szolgálja.
- A kötelező járulékfizetésre alapozott munkanélküli ellátás elvének ellentmond az újonnan bevezetett *pályakezdők*

²⁹ A munkanélküli biztosításban való kötelező részvétel előírása a hetvenes évek olajárrobbanását követően mindenütt általános érvényű lett (kivéve a skandináv országokat, ahol önkéntes a részvétel).

³⁰ Nem teljesülnek az üzleti biztosítás alapfeltételei: a káresemény valószínűségének a becsülhetősége korlátozott, a szándékosság nehezen ellenőrizhető stb.

³¹ A költségvetés garanciavállalása elengedhetetlen arra az esetre, ha erőteljes gazdasági visszaeséskor kimerülne az alap. (Munkanélküliek Szolidaritási Alapja).

A MUNKAVÁLLALÓK ÉS MUNKÁLTATÓK HOZZÁJÁRULÁSA
A MUNKANÉLKÜLIEK ELLÁTÁSÁHOZ NÉHÁNY EURÓPAI
ORSZÁGBAN

Ország	A hozzájárulás mértéke	
	munkavállalók	munkáltatók
Ausztria	bruttó kereset 2,2 %-a	bérköltség 2,2 %-a
Franciaország	bruttó kereset 2,31 %-a	bérköltség 4,27 %-a
Németország (NSZK)	bruttó kereset 2,3 %-a	bérköltség 2,0 %-a
Görögország	bruttó kereset 1,0 %-a	bérköltség 2,0 %-a
Spanyolország	az alaphér 0,3 %-a	munkavállalók alap- bérének 1,7 %-a + az a feletti bér 1,65 %-a
Svédország	egységes összeg, alaponként eltérő	bérköltség 1,9 %-a

Forrás: KENDRA K.: Változások a munkanélküliek ellátásában. Munkaügyi Szemle. XXXV. évf. 191. 5. sz. 1-5. p.

munkanélküli segélye. Olyan kivételes eljárásról van szó, amelyet a pályakezdő munkavállalók helyzetének javításához fűződő társadalmi érdek indokol. Nem jogosultak rá az alapfokú oktatási intézményt végzettek, valamint a középfokú iskolákból lemorzsolódottak. Helyzetüket elsősorban képzettségükkel indokolt megoldani, s a jogalkotók véleménye szerint a segélyezésük ezt nem ösztönözné.

Az 1991. évi IV. törvény a munkanélküli-ellátások keretén belül négy formát határoz meg:

- munkanélküli járadékot,
- előnyugdíjat,
- pályakezdők munkanélküli segélyét és
- költségtérítést.

Az ellátásra való jogosultság, illetve az összeg meghatározásának feltételeire nem térek ki, csak az azokban bekövetkezett főbb változásokat emelem ki:

- A "megfelelő munkahely" fogalmát a törvény egyértelműen definiálja (képzettség, kereset, munkahely-lakóhely távolsága alapján), azonban a várható kereset alsó határa változatlanul a munkanélküli járadék összege, amely - mint a következő fejezetben az egyéni kikérdezés alapján is igazolódik - valójában nem ösztönöz munkavállalásra, illetve tovább rontja az érintettek - már eddig is hátrányos helyzetét.
- A munkanélküli járadék összegének megállapítása eltér a munkanélküli segélynél kialakult gyakorlattól, amely azt eredményezi, hogy a folyósítás időtartama alatt átlagosan mintegy 9-10 %-kal haladja meg a járadék a segély színvonalát. Kedvező továbbá, hogy a minimális bér változása esetén az annál alacsonyabb járadékot a minimális bér növekedésének arányában, de legfeljebb annak összegéig növelni kell.
- A törvénynek a korábbiakhoz képest új eleme, hogy ha a munkanélküli utolsó munkaviszonya a saját kezdeményezésére szűnt meg (beleértve a fegyelmi elbocsátást is), a munkanélküli járadék a munkaügyi központnál történő jelentkezést követő 90 naptári nap elteltével folyósítható.
- A korábbi rendszerhez képest jelentős eltérések vannak a tekintetben is, hogy a munkaügyi központnak milyen esetben kell a munkanélküli-járadék folyósítását megszüntetni, illetve szüneteltetni (pl. meg kell szüntetni a járadék folyósítását, ha a munkanélküli olyan kereső tevékenységet folytat, amelyből származó jövedelem átlagban eléri a minimális bér összegét ³²).

A törvény elfogadását követően jelentős változások történtek: felgyorsult a szociális piacgazdaság jogi feltételeinek kialakítása, számos új, a Foglalkoztatási Törvény szabályaira is ható jogszabály készült el (csődtörvény, szövetkezeti törvény stb.). Jelentősen megválto-

³² A törvény nem veszi figyelembe a jövedelem szerzésének olyan formáit, mint pl. tőkejövedelem, öröklés, lakásbérbeadás stb.

A kereső tevékenység időtartamának egybe kell esnie a munkanélküliség időtartamával, s az abból származó jövedelem átlagánál a kereső tevékenység időtartamát kell alapul venni (ebből adódóan a munkáltató által folyósított végkielégítés nem lehet ok a munkanélküli-járadék iránti kérelem elutasításának).

zott a munkaerő-piaci helyzet, a munkanélküliek száma 1991. folyamán gyorsabban emelkedett, mint ahogy a prognózisok azt jelezték (év elején a munkanélküliek száma 100 ezer fő volt, év végére a kormányzat 200-260 ezer fővel számolt, s lett ténylegesen 406 ezer). A törvény hatályba lépésétől eltelt időszak alatt számos visszaélésre is fény derült.

Mindezek indokoltá tették a jogszabály felülvizsgálatát és módosítását, amely az alábbiakat célozta meg:

- az új jogszabályokkal való összhang biztosítása,
- a munkanélküliség finanszírozásának biztosítása (Munkanélküliek Szolidaritási Alapja bevételeinek növelése, kiadásainak csökkentése),
- a visszaélési lehetőségek kiszűrése, a társadalmi igazságosság erőteljesebb érvényesítése (a törvény alkalmazásának, illetve az általa létrehozott eszköz- és intézményrendszer működésének tapasztalatai alapján).

A Foglalkoztatási Törvényben bekövetkezett fontosabb változások:

- a munkaadói és munkavállalói járulék emelkedése (5, illetve 1%-ra),
- a munkanélküli járadékra jogosultak körének kiterjesztése azokra a nőkre, akik az 55. és azokra a férfiakra, akik a 60. életévüket betöltötték, de az öregségi nyugdíj megállapításához nem rendelkeznek a szükséges szolgálati idővel,
- átlagkereset kiszámítására vonatkozó szabályok pontosítása,
- a járadékfolyósítás időtartamának megállapításánál bővült azon események (élethelyzetek) köre, amelyeket figyelmen kívül kell hagyni (pl. rokkantsági és baleseti rokkantsági nyugdíj, előzetes letartóztatás stb.),
- csökkent a járadék folyósításának maximális időtartama (a módosítás hatályba lépéséig 720 nap, azaz két év volt, ezt követően 540 nap, azaz másfél év,
- változott a munkanélküli járadék összegének alsó és felső határa: alsó határa a megállapításakor minimális bér, felső határa a minimális bér kétszerese,³³
- joghézagot pótol az a módosítás, miszerint bármely járulékfizetési időszak csak egyszer jogosít munkanélküli-járadék folyósítására (korábban előfordulhatott az, hogy aki

³³ A jogszabály hatályba lépését megelőzően az alsó határ a "mindenkori" minimális bér, a felső határ a "mindenkori" minimális bér háromszorosa volt.

négy évi jogszerző idővel rendelkezett, a maximális folyósítási időtartam elteltével ismét szerezhethetett járadékot),

- módosult a munkanélküli ellátásban részesülők kereső tevékenységből származó jövedelmére vonatkozó szabály: a jövedelem havonta nem érheti el a mindenkori minimális bér (1992-ben 8.000 Ft) összegét (tehát nem havi átlagról van szó, mint korábban),
- kiegészült a pályakezdők munkanélküli segélyére jogosultak köre (pályakezdő az is, aki felsőfokú oktatási intézmény esti, levelező tagozatán, illetve dolgozók középfokú iskolájában szerezte oklevelét, valamint az is, aki első szakképesítését iskolarendszeren kívüli szakmai oktatásban szerezte meg), ugyanakkor a jogosultság időtartama két évről másfél évre csökkent, többszöri munkanélkülivé válás esetén is igénybe vehető a segély (korábban kritérium volt az első munkába lépés),
- azon munkanélküliek esetében, akik végkielégítésben részesültek, a munkanélküli járadék folyósításának induló időpontja kitolódik a Munka Törvénykönyvében előírt végkielégítésnek megfelelő időponttal, ez azonban a járadék folyósításának időtartamát nem csökkenti,
- az új Munka Törvénykönyv hatályba lépését követően megszűnt a munkakönyv használata, ezért igazoló lapot rendszeresítettek, amely alapján a munkanélküli ellátások megállapítása történik, ennek vezetése a munkaadó feladata,
- módosultak a létszámleépítés szabályai a pontosítás, illetve a jobb érthetőség miatt (viszonyítási alap meghatározása, bizonyos esetekben tájékoztatás a leépítés indokairól stb.),
- az üres álláshelyek bejelentése ismét kötelezővé vált (az 1991-ben elfogadott Foglalkoztatási Törvény megszüntette ezt a kötelezettséget),
- a közhasznú foglalkoztatásban való részvétel ugyanolyan munkavégzésnek minősül, mint bármilyen más kiközvetített munkahely, alkalmazni kell rá a "megfelelő munkahely"-re vonatkozó szabályt. (Az alkalomszerű, vagy rövid időtartamú közhasznú munka bevezetése elsősorban az önkormányzatok számára kedvező, akik tartós foglalkoztatást nem tudnak biztosítani, így ezideig alig tudtak élni ezzel a lehetőséggel.

Ilyen igénnyel a munkaügyi központokhoz kell fordulni.³⁴ A közhasznú munkavégzés időtartama alatt nem folyósítható járadék, illetve segély),

- a törvényben bővültek az ellenőrzésre vonatkozó rendelkezések, a munkaerő-piaci szervezet ellenőrző tevékenysége kötelezettséggé vált,
- módosult az ellátások szempontjából két alapfogalom: a munkaviszony és a munkanélküli személy jelentése is.

1992-ben tovább növekedett a munkanélküliek száma, év végére a tervezett félmillió körüli létszám helyett 663 ezer főt regisztráltak. **A munkanélküliség növekedésének üteme ugyan mérséklődött, de év végéig közel 260 ezer fővel növekedett az állástalanok száma.** Eközben **a korábban segélyben, illetve járadékban részesülő munkanélküliek közül egyre többen veszítik el a Foglalkoztatási Törvény adta ellátási jogosultságot.** Többségük szociális járadékot kap, kisebb részük viszont nem jogosult semmilyen ellátásra, így általában regisztrálásuk is megszűnik, már semmi sem "kényszeríti" őket a munkaügyi központokkal való együttműködésre. A szociális ellátó kiegészítő rendszer létrehozása késéssel történt meg. 1992-ben a munkanélküli ellátásból kikerülők szociális támogatásának átmeneti rendszerét kormányrendelet szabályozza a szociális törvény hatálybalépéséig (a problémakör kezelésére jellemző módon az első kormányrendelet 1992. március 6-án született, amelyet március 11-én a következő már hatályon kívül is helyezett).

A támogatás összege 4.000 Ft, melyet a munkaügyi központ havonta folyósít.³⁵

³⁴ A közhasznú munkavégzéssel kapcsolatban túlzott az adminisztráció (igény bejelentése, kiközvetítés, szerződéskötés negyedévenként stb., így az önkormányzatok az alkalmoszerű munkákra inkább igénybe sem veszik ezt a megoldást, amely elsősorban a munkanélküliek számára hátrányos, ugyanakkor az önkormányzat sem veheti igénybe az egyébként "járó" maximum 70 %-os támogatást a Foglalkoztatási Alapból.

³⁵ A jogosultságnak több kritériuma van, melyek közül az egyik legfontosabb, hogy a munkanélküli és a vele egy háztartásban élő közeli hozzátartozóinak egy főre jutó jövedelme nem haladhatja meg a mindenkorai özvegyi nyugdíj minimumát (az állandó özvegyi nyugdíj az 57/1992. (III. 25.) Kormányrendelet szerint 5.500 Ft/hó). Nem egyértelmű azonban, hogy mikor kell a közeli hozzátartozót "egy háztartásban élőnek" számítani, illetve mikor nem.

1992-ben a munkahelyek elvesztését nagyban befolyásolta a belső piac zsugorodása, a privatizáció közvetlen és közvetett foglalkoztatást szűkítő hatása, valamint az év közepétől a csőd- és felszámolási eljárások tömeges megindítása.

A munkanélküliség minden térségi szinten megjelent. A korábban relatíve kedvezőbb helyzetű foglalkoztatási körzeteknél (a Nyugat-Dunántúlt leszámítva) volt a leggyorsabb a munkanélküliség növekedése. Ez a jelenség az Alföldi nyugati sávjában (Csongrád, Bács-Kiskun, Pest megyék), valamint a Dunántúl keleti részén (Komárom, Fejér, Baranya megyék) a legerőteljesebb, azaz a fővárost és közvetlen környezetét leszámítva 1992-ben az ország középső területein növekedett a leggyorsabban az állástalanok aránya.

Megyei szinten a munkanélküliek aránya tekintetében a legkedvezőbb (Budapest) és a legkedvezőtlenebb helyzetű megye (Szabolcs-Szatmár-Bereg) között négyszeres különbség van (két évvel korábban 15-szörös volt az eltérés, vagyis a számottevő területi különbségek ellenére a térségi eltérések mérséklődtek). ***Kistérségi szinten a gazdasági-társadalmi feltételek jelentős különbsége miatt a munkanélküliség mértékében is számottevő, tízszeres különbség érzékelhető a legkedvezőbb (Sopron, Siófok, Budapest), valamint a legkedvezőtlenebb (Szécsény, Fehérgyarmat, Szerencs) körzet között.*** (5. ábra)

A munkanélküliség növekedése nem járt együtt a térségi különbségek átrendeződésével, a foglalkoztatás szempontjából kedvezőbb és kedvezőtlenebb helyzetű munkaerő-piaci körzetek elhelyezkedése az elmúlt évhez képest nem változott. (SCHWERTNER 1992)

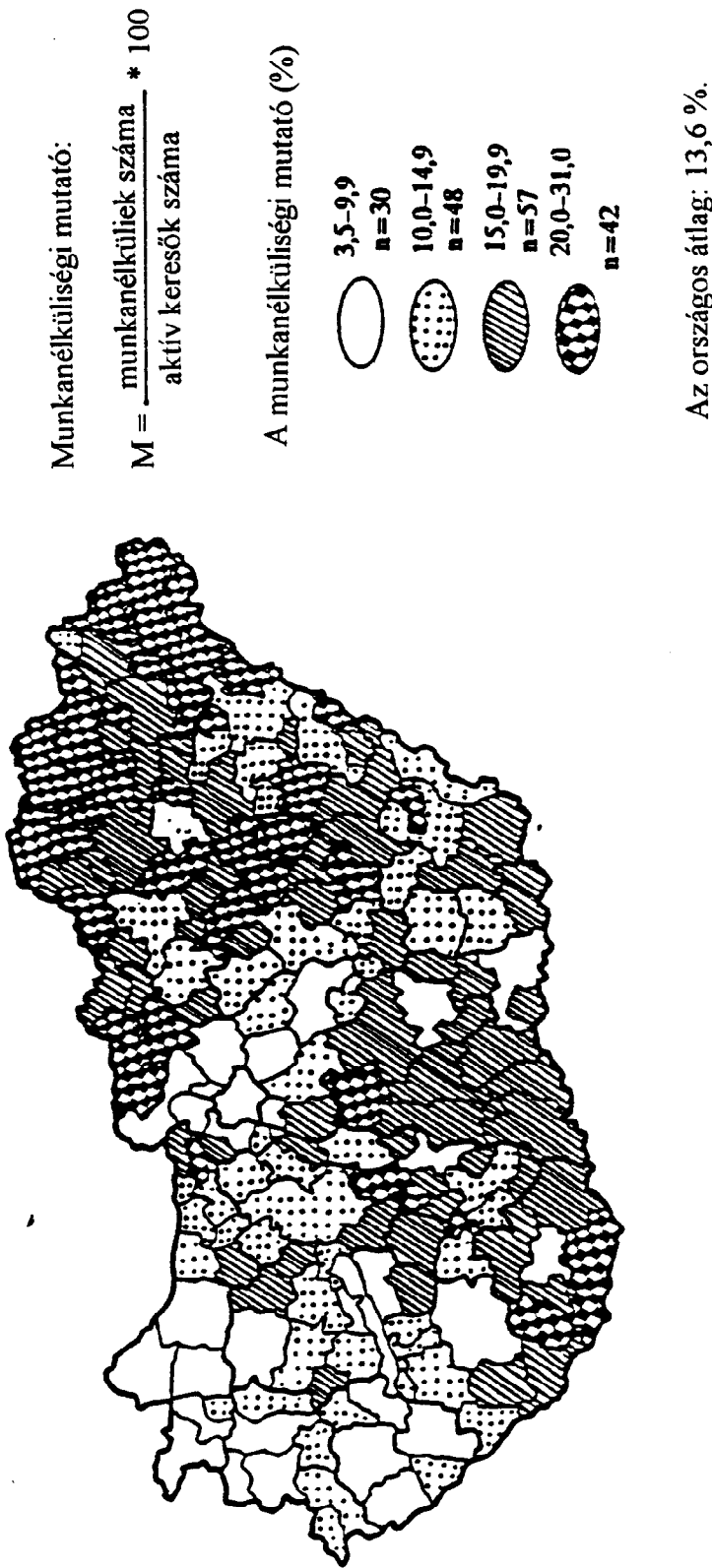
1992-ben új jelenség a munkavállalási korú népesség bővülése: a nappali tagozatú oktatásból kilépők létszáma 26 ezerrel (1993-ban várhatóan 31 ezerrel) több a korábbi években megszokottnál.

A munkanélküliséget kiváltó okok egy része várhatóan 1993-ban is hat:

- a belső piac változatlanul tovább szűkül,
- a privatizáció folytatódik, azonban döntő tényezővé a
- csőd- és felszámolási eljárások mértéke válhat.

5. ábra

A MUNKANÉLKÜLISÉG TERÜLETI ALAKULÁSA 1992. SZEPTEMBERÉBEN

Forrás: SCHWERTNER J.: A munkanélküliség területi jellemzői. Munkaügyi Szemle. XXXVI. évf. 12. sz. 27-31. p.

Mindezek, valamint az, hogy 1992-ben sem vált önfinanszírozóvá a Szolidaritási Alap, indokoltá tették a munkaadói és munkavállalói járulék mértékének emelését 7, illetve 2 %-ra 1993. január 1-től, ezen túlmenően a munkanélküli járadék folyósításának időtartama 360 napra csökkent.

Az Országgyűlés 1992. december 30-án elfogadta a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló törvényt, amely rendelkezik a munkanélküliek jövedelempótló támogatásáról is.³⁶

1993. első két hónapjában a regisztrált munkanélküliek száma tovább növekedett, majd márciustól kezdve folyamatosan csökkenés figyelhető meg. Felvetődik a kérdés, hogy ténylegesen a munkanélküliség csökkenéséről van-e szó, vagy a nyilvántartás eltér a valóságtól.

Mindenekelőtt azt kell megvizsgálni, hogy van-e különbség a munkanélküli, illetve a regisztrált munkanélküli kifejezések között.

A "munkanélküli" kifejezést a hétköznapi nyelvben egy olyan állapot jellemzésére alkalmazzuk, amikor az egyén nem dolgozik és vagy új munkahelyre készül (van már konkrét állása, de még nem kezdte meg a munkát), vagy nem tud munkát találni. A regisztrált munkanélküliek azok, akik a Foglalkoztatási Törvény adta lehetőséggel élni kívánnak, illetve egyéb okokból nyilvántartásba vetetik magukat.

A tényleges munkanélküliek halmaza nagyobb a regisztráltakénál, amelyet KISS-SOMLYÓDI (1993) az alábbiakban indokoltak:

- 1992 júniusától a munkanélküliségi ráta számítása során a regisztrált munkanélküliekből ki kell emelni a közhasznú munkán és az átképzésen résztvevők létszámát. A járadékon kívüli egyéb foglalkoztatáspolitikai eszköz által érintettek létszáma 105.000 fő;

³⁶ A munkanélküli-ellátásból kikerülők szociális támogatásában több változás következett be. A törvény - a korábbi kormányrendelettel ellentétben - egyértelműsíti a család fogalmát.

Megváltozott az 1 főre jutó havi jövedelem felső határa: az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 80 %-a.

A jövedelempótló támogatás összege annyiban módosult, hogy havonta az öregségi nyugdíj mindenkori összegének 80 %-a (1993-ban 5.120 Ft) a felső és 1.000 Ft az alsó határ.

A pályakezdő munkanélküliek azonban ebből az ellátási formából ismét kimaradtak.

- azon szövetkezeti tagok, akiknek a munkájára a szövetkezet nem tart igényt, valamint az agrárszektorban az egyéni és társas vállalkozásból kirekedtek, nem jogosultak járadékra. A regisztrálatlan agrár-munkanélküliek száma 50.000 fő;
- a regisztrálatlan munkanélküli pályakezdekők létszáma: 30.000 fő (a pályakezdő munkanélküliek előző évi csoportjának féléves ellátási ideje lejárt, ők nem jogosultak a munkanélküliek jövedelempótló támogatására sem, így jelentős részük már nem is regisztráltatja magát, illetve ha legalább középfokú végzettséget nem szereznek, azaz nem fejezik be tanulmányaikat, nem jogosultak ellátásra);
- a mindenhol kiesettek létszáma 50.000 fő (kettős ellátás tiltása miatt kizártak, munkanélküli-ellátásra egyáltalán nem jogosultak).

Az előbbi okok miatt regisztrálatlan munkanélküliek száma összesen 255.000 fő (a szerzők a számításban mindenütt a legalacsonyabb számokat vették figyelembe).

A kormányzat év végére megközelítőleg 900.000 fő regisztrált munkanélkülivel számol, de a fenti adatokat is figyelembe véve minimalisan 1.100.000 körülre emelkedik a tényleges létszám. (KISS-SOMLYÓDI 1993)

A kormányzat - az előbbi megállapítástól eltérően - 1994. elejére 750 ezres munkanélküliséggel számol, majd tavasztól - az 1993. évihez hasonlóan - csökkenéssel.

A munkaerőhelyzet látszólagosan kedvező alakulásához hozzájárul az is, hogy a létszámleépítések lassabban történtek, mint ahogy a termelés üteme csökkent. Több nagyvállalatnál még mindig 15-20 %-ra tehető a túlfoglalkoztatás aránya (ún. kapun belüli munkanélküliség). Ez viszont azt jelenti, hogy a gazdasági fellendülés önmagában még nem hoz megoldást a munkanélküliség problémájára, mert a gazdálkodó szervezetek ekkor elsősorban saját belső tartalékaikat fogják mozgósítani, és nem a jelenlegi, többségében alacsony iskolai végzettségű munkanélkülieket veszik fel.

Még ha túlzónak minősítjük is KISS-SOMLYÓDI (1993) előbbieken ismertetett megállapításait és a munkanélküliek tényleges létszámára vonatkozó becslését, akkor is számolni kell azzal a ténnyel, hogy a tartós munkanélküliek száma dinamikusán növekszik.

Ijesztő jelenség volt az elmúlt két évben a munkanélküliek számának dinamikus növekedése, szakértők szerint azonban ez a folyamat várhatóan a következő két évben tetőzik 15-20 %-os munkanélküliségi rátával. Figyelembe véve a nyugat-európai tendenciákat - a munkanélküliség fokozatosan emelkedik -, valamint azt, hogy Magyarországon a gazdasági növekedés milyen ütemű, a csúcspontot követően egy-két százalékkal csökkenhet a munkanélküliek aránya, de várhatóan egy viszonylag magas szinten (egyek szerint 12-14 százalék felett) fog stabilizálódni. Mindez - figyelembe véve a tartós munkanélküliek igen magas arányát - a jelenleginél sokkal differenciáltabb felkészülést igényel a gazdaságtól és a társadalomtól egyaránt.

A rendszerváltás óta eltelt időszakot a rossz (túlságosan optimista) prognózisokra alapozott döntések jellemzik, melynek következtében a foglalkoztatási törvényt már többször kellett módosítani, és a jelenlegi szabályozás is további módosításra szorul.

5. A MUNKANÉLKÜLISÉG ÉS A FOGLALKOZTATÁS MIKROTÉRSÉGI VIZSGÁLATA

A munkanélküliség történeti alakulását vizsgálva megállapítható, hogy a kevésbé iparosított, nagyarányú agrárnépességgel rendelkező területeken már a századforduló időszakában is jelentős foglalkoztatási problémák voltak (ezt támasztja alá a kivándorlással foglalkozó szakirodalom is).

A II. világháborút követően, a negyvenes évek második felében a legnagyobb munkanélküliség szintén e térségekben (főként Nógrád, Csongrád, Hajdú, Heves, Zemplén, Bihar és Békés vármegyékben) jelentkezett.

Az államszocialista rendszer időszakában látszólagosan sikerült felszámolni a munkanélküliséget, azonban különösen az előbb említett megyékben változtatlanul gondot okozott a nők (a háztartásból kilépők), a szakképzetlenek és a '70-es évektől a pályakezdő fiatalok foglalkoztatása.

A rendszerváltást követően Nógrád megyében a gazdasági visszaesés az országra jellemző átlagnál nagyobb mértékű volt, amely a megyét jellemző sajátosságokkal hozható összefüggésbe, melyek a következők:

- kedvezőtlen iparszerkezet (magas energia- és anyagigényes nehézipari részarány, alacsony feldolgozottsági fokú termék-szerkezet),
- progresszív ágazathoz tartozó gazdálkodó egységek száma minimális,
- a külkereskedelem elsősorban a volt ún. szocialista piacra irányult,
- a hadiipari termelés visszaesett,
- a foglalkoztatás területi egyenetlensége miatt igen magas volt az ingázási arány.

Mindezekhez társult a kedvezőtlen adottságú mezőgazdasági üzemek kiegészítő tevékenységeinek drasztikus mérséklődése, ami a veszteséges gazdaságok számának növekedését vonta maga után. A mezőgazdasági üzemek mintegy 60 %-ánál állt be csődhelyzet, közülük hét nem tudta elkerülni a felszámolást. Az 1992-ben lezajlott átalakulá-

si folyamatok is nagymértékben módosították a foglalkoztatottak létszámát.

Számottevően visszaesett az építőipar rendelésállománya (a termelés - változatlan áron számítva - a vizsgált időszak elejéhez viszonyítva annak felét sem éri el), a közlekedési ágazatban is szervezeti változásokat kellett végrehajtani a költségnövekedés kompenzálása érdekében.

Emellett a nem megyei székhelyű gazdálkodó szervezetek is csökkentették tevékenységüket, ezzel a foglalkoztatást is, valamint az újonnan alakult vállalkozások egy része sem tudott/tud talpon maradni. Elmondható, hogy a megyében szinte minden ágazat létszámleadó ágazattá vált.

Tovább súlyosbította a helyzetet - az ingázási sajátosságok miatt - a megyén kívüli munkalehetőségek megszűnése is.

5.1. A munkanélküliség Nógrád megyében a számok tükrében

5.1.1. A munkanélküliség alakulása globálisan 1991. január 1-jétől napjainkig

A megyére 1989. januárjától 1993. februárjáig a munkanélküliek számának, valamint a munkanélküliségi rátának a növekedése jellemző, majd - kisebb hullámzásokkal ugyan, de fokozatos csökkenés figyelhető meg. (3. melléklet). A jelenség tendenciáját az idősor (jelen esetben az 1989. januárjától eltelt hónapok) értékeihez (az adott hónap 20-án nyilvántartásban szereplő regisztrált munkanélküliek száma) legjobban illeszkedő függvénnyel lehet jellemezni.

A számításokat elvégezve mind a regisztrált munkanélküliek, mind a munkanélküliségi ráta esetében a korrelációs hányados (R) értéke a másodfokú regressziós függvénynél a legmagasabb. A relatív hiba nagyságát megvizsgálva, valamint egyéb szempontokat is figyelembe véve³⁷ azonban a harmadfokú regressziós függvény jellemzi

³⁷ A megye, illetve az ország népessége a növekedésnek határt szab, tehát lennie kell egy minimum és egy maximum értéknek is. Emellett 1993. februárjától - kisebb megszakításokkal - csökkenés figyelhető meg a létszámban és a rátában.

inkább a tendenciát. Ezt támasztja alá az is, ha megvizsgáljuk a derivált függvényeket, amelyek a változás dinamikáját szemléltetik (6., 7. ábra).

A megyében 1989-ben nagyobb arányú létszámleépítést nem hajtottak végre, aránya (0,7 %) megfelelt az országos átlagnak.

A munkaerő-kereslet és -kínálat globálisan egészen 1990. januárjának közepéig megfelelt egymásnak, a struktúrája azonban nem. A vállalatok általában szakmunkásokat vártak, míg az állást keresők zömében betanított, illetve segédmunkások voltak. A munkaerő-piaci helyzet romlásával ez a szerkezetbeli eltérés tovább éleződött.

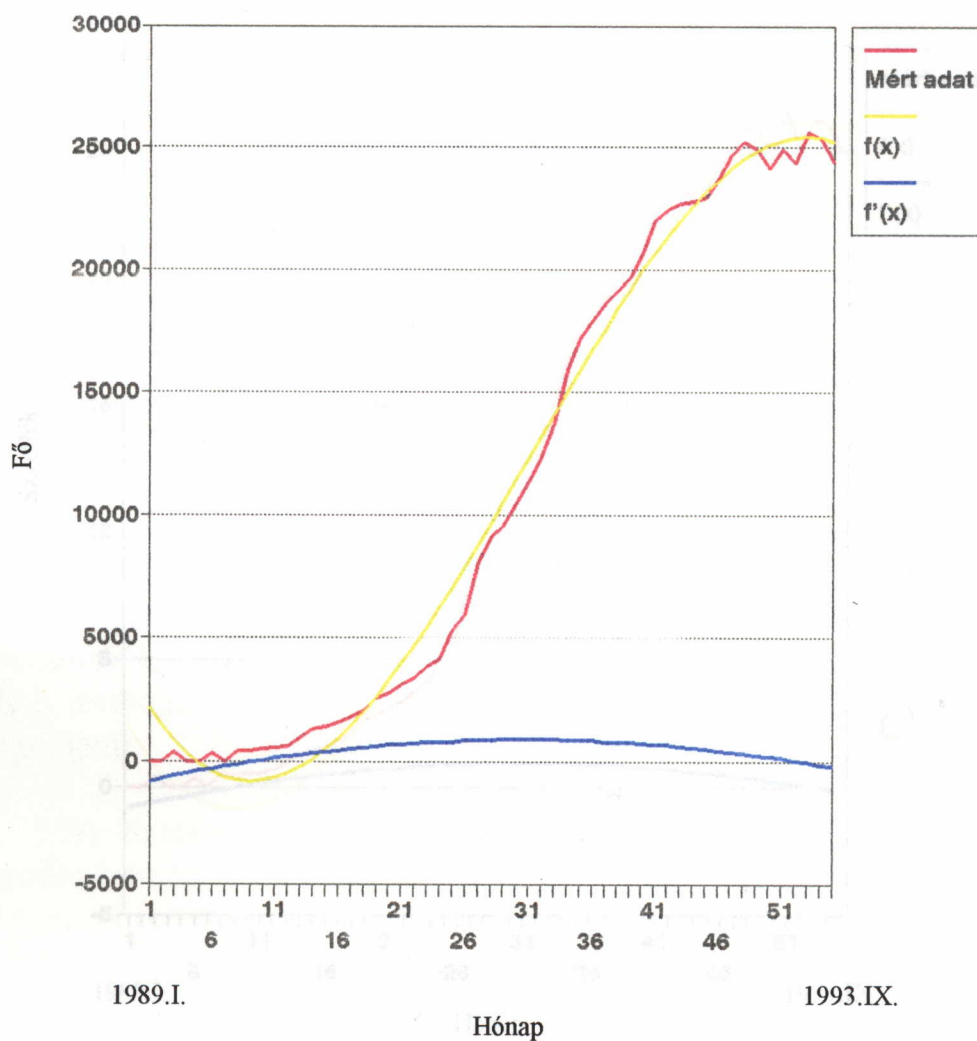
1990. év első két hónapjában az állásajánlatok száma visszaesett, ugyanakkor az elhelyezkedésre várók száma növekedett. A munkaerő-kereslet és kínálat globálisan is elszakadt egymástól (hasonló változás országos viszonylatban csak májusban következett be). Ezidőben jelentkezett a nem megyei székhelyű gazdálkodó szervezetek létszámleépítésének hatása is (pl. Nógrádi Szénbányák, Ikladi Műszergyár berceli üzeme, BRG salgótarjáni és szécsényi gyára). A vállalati felszámolások a Nógrádi Szénbányák munkaerő vonzáskörzetében (Bátonyterenye és térsége) olyan mértékű foglalkoztatási feszültséget okoztak, hogy a körzetet foglalkoztatáspolitikai szempontból kritikusnak minősítették.

1991. januárjától a számszerű növekedés mellett a belső arányok is eltolódtak; a szakmunkások aránya növekedett, a nem fizikaiaké csökkent.

A munkanélküliség megyén belüli területi megoszlása nagy eltéréseket mutat (a kritikus térségnek nyilvánított Bátonyterenye és körzete munkanélküliségi rátája 7,5 %-os, Balassagyarmat és körzete közel 11 %-os, Szécsény és körzete meghaladja a 15 %-ot). A megyei munkanélküliségi ráta 1991. december 31-én 16,3 %, az országos 8,5%.

A feltételek 1992-ben tovább romlottak, folytatódott a termelés csökkenése az iparban és az építőiparban, mindehhez társult a mezőgazdasági üzemek kritikus helyzete (csőd, felszámolás, átalakulás). A munkanélküliek száma folyamatosan emelkedett. A havi növekedés változó volt, azonban az 6. ábra (derivált függvény) azt mutatja, hogy a dinamikája csökkent.

Regisztrált munkanélküliek létszámának tendenciája

$$f(x) = 3062.32 - 902.67x + 58.13x^2 - 0.63x^3$$

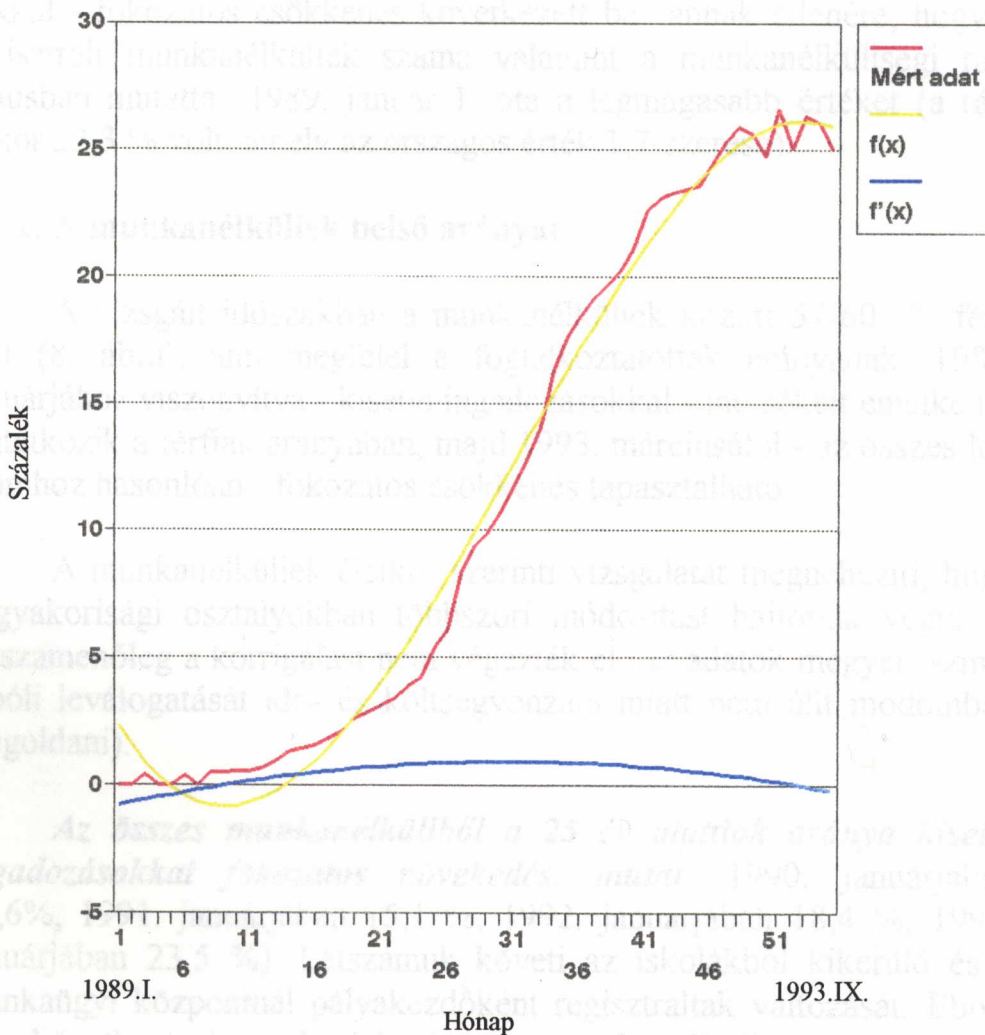
$$f'(x) = -902.67 + 116.26x - 1.87x^2$$

$$R = 0.75$$

$$V_{sy} = 8.99\%$$

7. ábra

A munkanélküliségi ráta tendenciája

$$f(x) = 3.17 - 0.93x + 0.06x^2 - 0.0006x^3$$

$$f'(x) = -0.93 + 0.12x - 0.0019x^2$$

$$R = 0.74$$

$$V_{sy} = 9.04\%$$

A megyén belüli területi megoszlás ismét változott: a munkanélküliséggel legjobban sújtott Szécsény (26,6 %), a legkevésbé Bátorfyerenye (14,2 %). Pásztó térségében olyan nagymértékben romlott a helyzet, hogy a megye második helyére került (19,4 %), Rétság és környezete (19,2 %) minimális különbséggel követi.

1993. márciusától a létszám alakulásában - kisebb hullámzásokkal - fokozatos csökkenés következett be annak ellenére, hogy a regisztrált munkanélküliek száma valamint a munkanélküliségi ráta júliusban mutatta 1989. január 1. óta a legmagasabb értéket (a ráta ekkor 22,3 % volt, amely az országos érték 1,7-szerese).

5.1.2. A munkanélküliek belső arányai

A vizsgált időszakban a munkanélküliek között 57-60 % férfi volt (8. ábra), ami megfelel a foglalkoztatottak arányának. 1989. januárjához viszonyítva - kisebb ingadozásokkal - mérsékelt emelkedés mutatkozik a férfiak arányában, majd 1993. márciusától - az összes létszámhoz hasonlóan - fokozatos csökkenés tapasztalható.

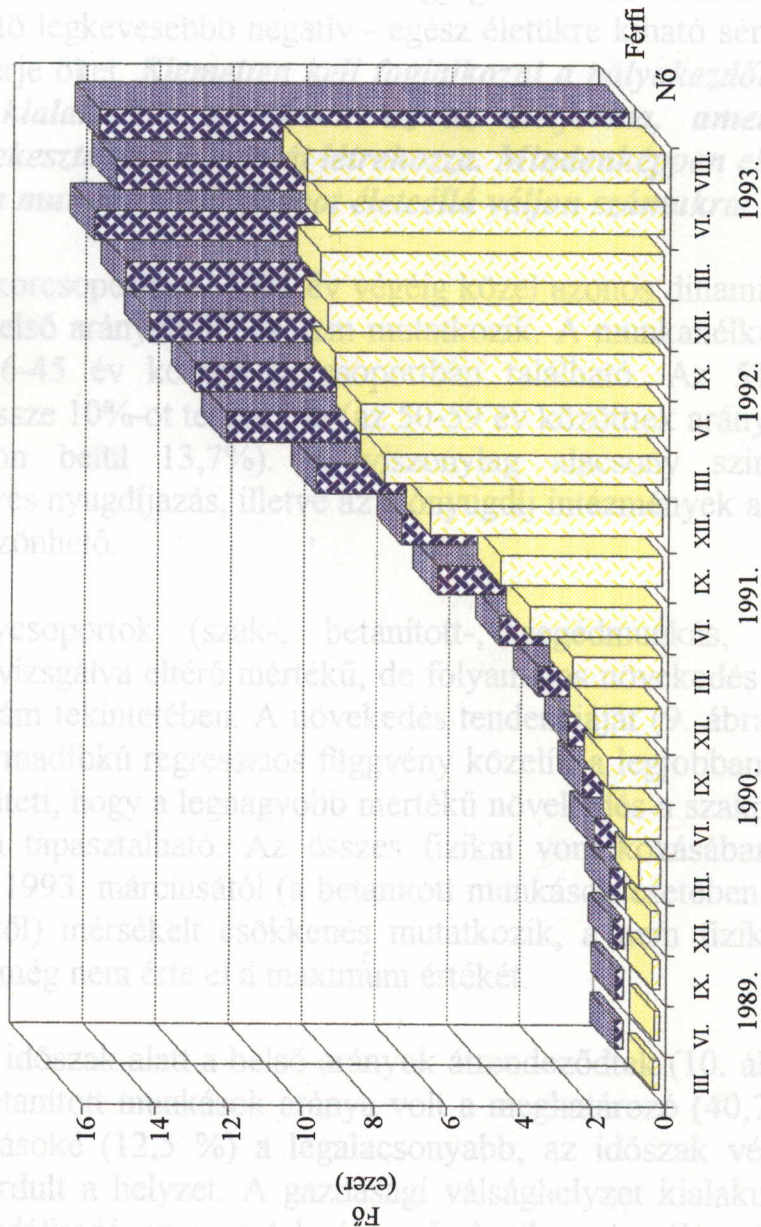
A munkanélküliek életkor szerinti vizsgálatát megnehezíti, hogy a gyakorisági osztályokban többszöri módosítást hajtottak végre és visszamenőleg a korrigálást nem végezték el (az adatok megyei szintű újbóli leválogatását idő- és költségvonzata miatt nem állt módomban megoldani).

Az összes munkanélküliből a 25 év alattiak aránya kisebb ingadozásokkal fokozatos növekedést mutat (1990. januárjában 14,6%, 1991. januárjában 15,1 %, 1992. januárjában 18,4 %, 1993. januárjában 23,5 %). Látszámuk követi az iskolából kikerülő és a munkaügyi központnál pályakezdőként regisztráltak változását. Ebből az a következtetés vonható le, *hogy a munkanélküliek e korcsoportjában meghatározó a pályakezdők aránya*. Nagy számban történő megjelenésük az 1991. évi tanévzárás után jellemző; oka az 1991. évi IV. törvényben megfogalmazott lehetőség, mely szerint a pályakezdő munkanélküliek is jogosultak segélyre a törvényben meghatározott feltételek megléte esetén.

E korcsoportból a szakmunkás végzettségűek aránya 50-60%, amely a szakmunkásképzés struktúrájának hiányosságaira utal. A felső-

8. ábra

Munkanélküliek megoszlása nemek szerint

fokú végzettségű (egyetemet, főiskolát végzett) szakemberek aránya egyenlőre 2-3 %-ot tesz ki.

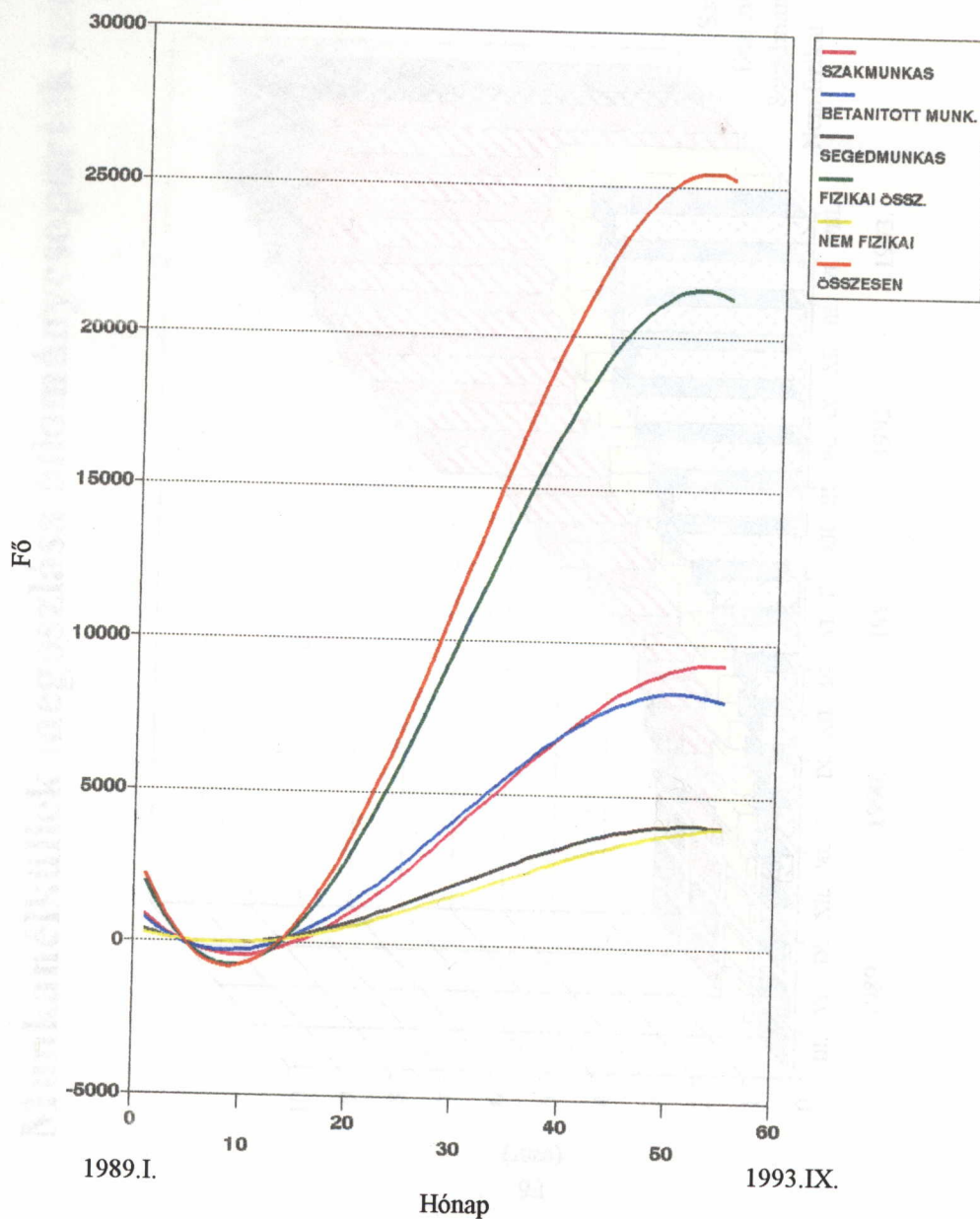
A fiatal korosztály - köztük a pályakezdők - a munkanélküliek legmobilabb rétege; könnyen átképezhetők (kiképezhetők) az elhelyezkedési esélyüket növelő szakmára, könnyebben költöznek el új foglalkoztatási helyekre. Mindezek ellenére nagy gondot kell fordítani arra, hogy a lehető legkevesebb negatív - egész életükre kiható sérülést okozó - hatás érje őket. ***Kiemelten kell foglalkozni a pályakezdőkkel, mert hamar kialakulhat esetükben az az életforma, amely a társadalmi kirekesztettség állapotát létrehozza. Mindenképpen el kell kerülni, hogy a munkanélküli állapot életcélá váljon számukra.***

A többi korcsoportban 1991 év végéig közel azonos dinamikájú a növekedés, belső arányeltolódás nem mutatkozik. A munkanélküliek 55-60%-a a 26-45 év közötti korcsoportban található. Az 51 év felettek mindössze 10%-ot tesznek ki (az 50-59 év közöttiek aránya az aktív keresőkön belül 13,7%). A viszonylag alacsony szint a korkedvezményes nyugdíjazás, illetve az előnyugdíj intézmények alkalmazásának köszönhető.

Állománycsoportok (szak-, betanított-, segédmunkás, nem fizikai) szerint vizsgálva eltérő mértékű, de folyamatos növekedés mutatkozik a létszám tekintetében. A növekedés tendenciáját (9. ábra) ez esetben is a harmadfokú regressziós függvény közelíti a legjobban. Az ábra jól szemlélteti, hogy a legnagyobb mértékű növekedés a szakmunkások esetében tapasztalható. Az összes fizikai vonatkozásában az időszak végén, 1993. márciusától (a betanított munkások esetében már 1992. év végétől) mérsékelt csökkenés mutatkozik, a nem fizikaiak létszáma pedig még nem érte el a maximum értékét.

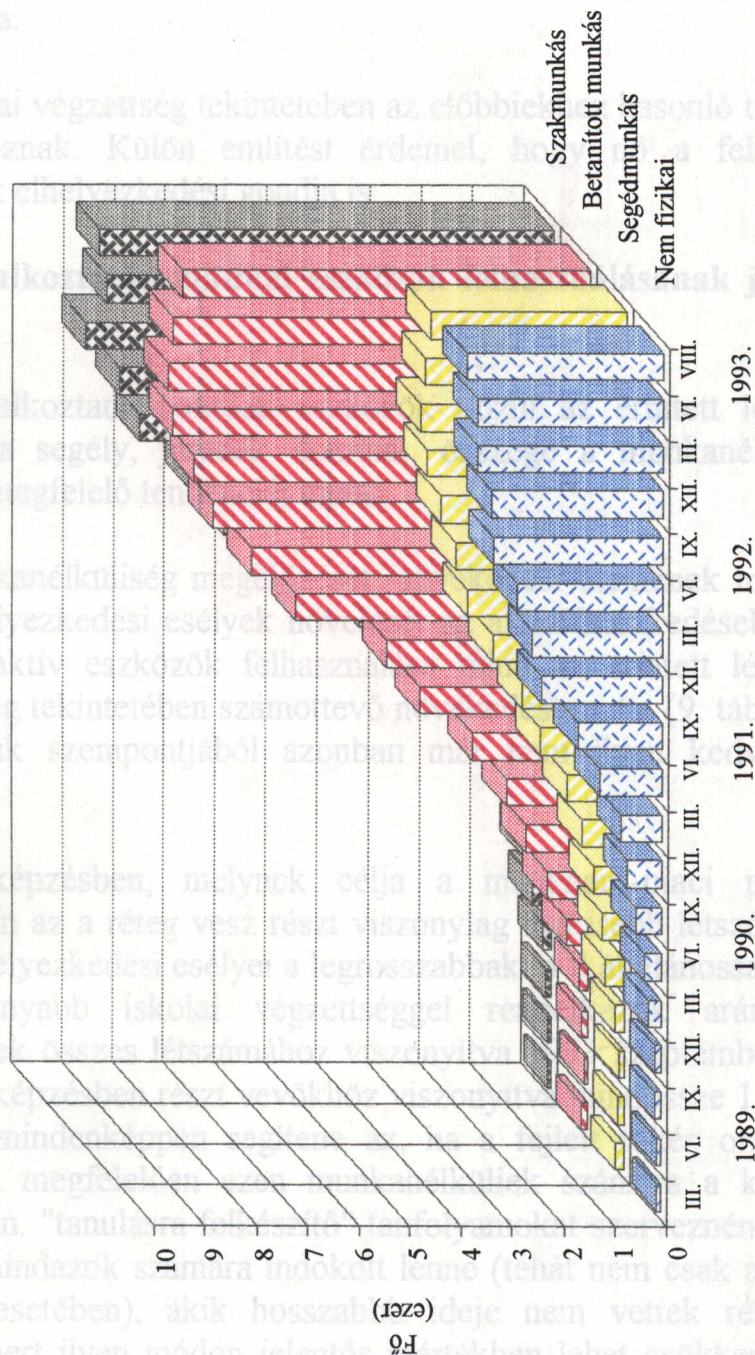
A vizsgált időszak alatt a belső arányok átrendeződtek (10. ábra). Kezdetben a betanított munkások aránya volt a meghatározó (40,7 %) és a szakmunkásoké (12,5 %) a legalacsonyabb, az időszak végére azonban megfordult a helyzet. A gazdasági válsághelyzet kialakulása kezdetén a gazdálkodó szervezetek ésszerű, logikus reagálása volt, hogy a képzetlen munkások körében hajtottak végre elsősorban létszámcsökkentést. A szakmunkás munkanélküliek létszámának növekedése azonban egy nagyon súlyos problémára hívta fel a fi-

A regisztrált munkanélküliek létszámának tendenciája állománycsoportok szerint

10. ábra

Munkanélküliek állománycsoportok szerint

gyelmet; nevezetesen arra - mint ahogy az előbbieken a pályakezdők kapcsán már utaltam rá -, hogy *a foglalkoztatási igény és a képzési szerkezet nem felel meg egymásnak*. A recessziós gazdaság egyébként is elhelyezkedési nehézséget okoz, melyet a merev képzési szerkezet tovább súlyosbít. Ez a tény a képzési szerkezet felülvizsgálatát, átalakítását indokolja.

Az iskolai végzettség tekintetében az előbbiekhöz hasonló tendenciák mutatkoznak. Külön említést érdemel, hogy nő a felsőfokú végzettségűek elhelyezkedési gondja is.

5.1.3. A foglalkoztatás-politikai eszközök felhasználásának jellemzői

A foglalkoztatás-politikai eszközök közül az érintett létszám tekintetében a segély, járadék dominál, összege a munkanélküliek létszámának megfelelő tendenciát mutat.

A munkanélküliség megelőzését, növekedési ütemének mérséklését, az elhelyezkedési esélyek növelését az aktív intézkedések szolgálják. Az aktív eszközök felhasználása mind az érintett létszám, mind az összeg tekintetében számottevő növekedést mutat (9. táblázat). Hatékonyságuk szempontjából azonban már nem ilyen kedvező a helyzet.

Az átképzésben, melynek célja a munkaerő-piaci pozíció javítása, éppen az a réteg vesz részt viszonylag legkisebb létszámmal, amelynek elhelyezkedési esélyei a legrosszabbak: a 8 általánossal vagy annál alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők aránya a munkanélküliek összes létszámához viszonyítva 1993 szeptemberében 45,9 %, az átképzésben részt vevőkhöz viszonyítva mindössze 15,8 %. E helyzeten mindenképpen segítene az, ha a fejlett tőkés országok gyakorlatának megfelelően ezen munkanélküliek számára a képzést megelőzően ún. "tanulásra felkészítő" tanfolyamokat szerveznének. Ez a megoldás mindazok számára indokolt lenne (tehát nem csak a szakképzetlenek esetében), akik hosszabb ideje nem vettek részt az oktatásban, mert ilyen módon jelentős mértékben lehet csökkenteni a képzés közbeni lemorzsolódást.

A FOGLALKOZTATÁS-POLITIKAI ESZKÖZÖK FELHASZNÁLÁSÁNAK ALAKULÁSA NÓGRÁD MEGYÉBEN

Foglalkoztatás-politikai eszköz megnevezése	1989.		1990.		1991.		1992.		1993. I. félév	
	Összeg (e.Ft)	Érintett létszám (fő)	Összeg (e.Ft)	Érintett létszám (fő)	Összeg (e.Ft)	Érintett létszám (fő)	Összeg (e.Ft)	Érintett létszám (fő)	Összeg (e.Ft)	Érintett létszám (fő)
I. AKTÍV ESZKÖZÖK										
Munkahelyteremtő beruházás támogatása	80.636	444	103.900	431	62.000	847	116.000	1.168	nincs	adat
Újrakezdési kölcsön	50.707	191	305.844	861	-	-	-	-	-	-
Munkaerő-piaci képzés támogatása	-	-	933	108	11.796	427	34.893	1.305	14.098	770
Vállalkozóvá válás támogatása	-	-	-	-	863	37	2.158	58	2.092	82
Közhasznú foglalkoztatás	-	-	237	11	12.510	304	40.726	675	24.246	769
Egyéb foglalkoztatás bővítését szolgáló támogatás	-	-	-	-	707	25	4.455	255	7.767	322
Részmunkaidős foglalkoztatás	-	-	-	-	2.821	763	360	189	-	-
Korengedményes nyugdíj	-	-	-	-	373	11	5.583	129	11.104	141
Egyéb	-	-	-	-	48	3	57	-	2.510	-
KÖZPONTI TÁMOGATÁS										
Munkahelyteremtő beruházás							100.553	-	-	-
Közhasznú foglalkoztatás							4.652	-	1657	-
Munkaerő-piaci képzés							11.878	-	-	-
Pályakezdeményező program							-	-	10.352	-
II. PASSÍV ESZKÖZÖK										
Számfajtott segély bruttó összege	10.238		132.298		639.069		1.339.320		992	
Elhelyezkedési támogatás	852		639		8		-		-	

Forrás: Saját gyűjtés

Az átképzések hatékonyságát egyértelműen jelzi az, hogy az új képesítéssel sikerült-e elhelyezkedni vagy nem. A megyében 1993-ban kezdték el vizsgálni, hogy a tanfolyam nyújtott-e segítséget az elhelyezkedésben.

Két utánkövetést végeztek (a tanfolyam elvégzése után 4-6 hónappal kérdőívet küldtek ki a résztvevőknek), ezek alapján azonban egyértelmű következtetést levonni nem lehet. Az utánkövetések eredménye a következő:

I. Összes kiküldött kérdőív:	189
Kitöltve visszaérkezett:	59
- ebből elhelyezkedett:	33
II. Összes kiküldött kérdőív:	321
Kitöltve visszaérkezett:	138
- ebből elhelyezkedett össz.	67
a tanfolyam segített az elhelyezkedésben:	57

Az átképzéssel az interjú kapcsán az 5.2.6. alfejezetben részletesen foglalkozom.

Jelentős létszámot érint a közhasznú foglalkoztatás is. Ezt a megoldást mindenképpen csak átmeneti jellegűnek lehet tekinteni, mert valójában nem segíti elő a "munkára találást", a társadalomba való beilleszkedést. A foglalkoztatás túlnyomórészt település-tisztasági tevékenység területén történt és történik. Humán szolgáltatásban 1991-ben 2, 1992-ben 31 és 1993-ban 41 főt foglalkoztattak (szociális gondozás, óvoda, iskola, művelődési tevékenység). Az átlagos foglalkoztatási idő fokozatosan emelkedett (1991-ben 131,5, 1992-ben 132,9 és 1993-ban 140,1 nap/fő).

A közhasznú munkavégzés munkaerő-piaci hatása elsősorban elterjedtségével mérhető. Bár a vizsgált időszakban a közhasznú munkán foglalkoztatottak száma növekvő, azonban a regisztrált munkanélküliekhez viszonyított aránya - az országos átlaggal megegyezően - mindössze 2-3 %. Egyetértek FREY (1993) azon véleményével, miszerint "...elvárható, hogy azok a térségek, ahol a munkanélküliség a legsúlyosabb, továbbá a munkaerőpiacon leginkább esélytelen csoportok az átlagosnál nagyobb arányban jelenjenek meg e programban."

Országos viszonylatban - mint ahogyan azt Nógrád megye példája is szemlélteti - nem feltétlenül azoknak a körzeteknek a gondjait enyhíti a közhasznú foglalkoztatás, ahol a munkanélküliség a legnagyobb.

A csoportok szempontjából mind az ország, mind Nógrád megye tekintetében érvényesül a szelektivitás. A közhasznú foglalkoztatás kifejezetten az ifjúsági munkanélküliekre, azon belül is a legfiatalabbakra, a 20 év alattiakra koncentrál (arányuk 1991-ben 30,3 %, 1992-ben 25,2 %, 1993. I. félévében 19,0 %). Nemek szerint a férfiak részvétele a meghatározó (86-96 %). A közhasznú foglalkoztatottak közé legnagyobb arányban a 8 általános iskolai végzettségűek kerültek be (40-44 %), de fokozatosan növekedett a szakmunkásképzőt végzettek részvétele is (1991. évi 16 %-ról 1993-ra 27 %-ra emelkedett az arányuk.)

FREY (1993) más megyékben végzett vizsgálatai alapján tett megállapítása Nógrád megyére is igaz, azaz nagyon leegyszerűsítve a megye "tipikus" közhasznú munkását fiatal, szakképzetlen, férfi munkavállalóként jellemezhetjük. Ebből következik, hogy ily módon nem lehet javítani az érintettek munkaerő-piaci kilátásait a közhasznú foglalkoztatás lejárta után. Számukra a távlati megoldást az első szakma megszerzésének támogatása jelentheti.

5.2. A mikrotérségi vizsgálat eredményei

5.2.1. A vizsgált települések fontosabb jellemzői

A vizsgált települések Bányaterenye, Salgótarján és Szécsény vonzáskörzetébe tartoznak (a népességre, illetve a munkanélküliségre vonatkozó fontosabb adatokat az 5. melléklet tartalmazza). 1993. január 1-jén Nógrád megye állandó népességének 6,7 %-a élt itt. A kilenc községben (Szécsényről nincs adat) helyben foglalkoztatottak aránya az állandó népességhez viszonyítva 3,5-6,5 %, a 19-60 év közötti népességhez viszonyítva 6,5-11,5 % közötti. A helyi munkalehetőségek a korábbi évekhez képest jelentősen csökkentek a termelőszövetkezetek átalakulása kapcsán (ez alól egyedül Cered képez kivételt, ahol a termelőszövetkezetben a tevékenységi kör nem szűkült, létszámleépítést nem hajtottak végre és nem is terveznek).

A helyi munkalehetőségek hiányában nagymértékű volt az ingázás (pl. Nagybárcányból "munkásjárat" közlekedett Budapestre, az 1993. júliusában regisztrált munkanélküliek több, mint 25 %-a ingázott naponta a fővárosba).

A nagyarányú munkanélküliség (23-25 %) kialakulását több tényező együttesen váltotta ki, melyek a következők:

- a mezőgazdaság elhúzódó válsága,
- ipari, építőipari vállalatok megszűnése, illetve létszámcsökkentése (ez utóbbi esetben elsősorban az ingázó munkavállalókat bocsátották el, mert így a munkába járás költsége sem terhelte a továbbiakban a vállalatokat),
- a Nógrádi Szénbányák felszámolása.

A mikrotérség általános megítélése szempontjából lényeges továbbá az is, hogy alacsony az infrastrukturális ellátottság (Szécsény kivételével). A települések többsége nincs ellátva vezetékes ivóvízzel, a víz nitrátos. A szennyvízelvezetés és ártalmatlanítás megoldatlan. Nincsenek bekapcsolva az országos távhívóhálózatba és nem rendelkeznek vezetékes gázhálózattal. A fő közlekedési kapcsolatot a 21. számú főközlekedési út jelenti, a kapcsolat nyugat irányban kiépítetlen. A vezetékes ivóvízhálózat kiépítéséhez pályázati úton több község 100 %-os céltámogatást nyert 1993 szeptemberében, emellett megkezdődik a vezetékes gázhálózat kiépítése is. Ezek - amennyiben az érintett önkormányzatok kellő körültekintéssel kötnek szerződéseket a kivitelezőkkel - átmenetileg ugyan, de a helyi munkalehetőségek növekedését eredményezhetik.

Idegenforgalmi adottságai közül meghatározó Mátraverebély-Szentkút látogatottsága, potenciális lehetősége az észak-mátrai üdülőtérlet és a világörökség részét képező Hollókő közelsége. Speciális helyzetben van Cered, földrajzi adottságai és állatvilága alapján kiváló vadászterület, emellett a téli sportok művelésére is alkalmas. E lehetőségei szinte teljesen kihasználatlanok.

A jelenlegi feltételeket, adottságokat figyelembe véve a vizsgált mikrotérség - különösen a községek - foglalkoztatási problémáit helyben, teljeskörűen megoldani nem lehet. Cél a munkaerő mind nagyobb hányadának helyben való foglalkoztatása lehet, ez egyben a tágabb régió feszültségeit is képes mérsékelni. A fejlesztési irányokat az egyes települések adottságainak megfelelően kell megfogalmazni és

végrehajtani. Ez azonban hosszú folyamat eredménye, hatása valójában csak évek múltával lesz érzékelhető.

Az előbbieket mellett fontos feladat marad továbbra is a munkanélküliekről való gondoskodás, helyzetük folyamatos figyelemmel kísérése, elemzése.

5.2.2. A mezőgazdaság szerepe a foglalkoztatásban

Magyarországon a mezőgazdasági aktív keresők száma fokozatosan csökkent, ennek ellenére 1990-ben arányuk (18%) kétszer akkora volt, mint a fejlett országokban.

Az agrárfoglalkoztatás megyék szerint jelentős differenciálódást mutat: az országos átlagot csaknem kétszeresen meghaladó mértékű Bács-Kiskun, Tolna, Pest, Békés, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Somogy megyékben. A foglalkoztatásban az ipari ágazatok töltötték/töltik be a legjelentősebb szerepet Győr-Moson-Sopron, Veszprém, Borsod-Abaúj-Zemplén, Fejér, Komárom-Esztergom és Nógrád megyékben.

Az agrár-, illetve ipari foglalkoztatás aránya a megyéken belül is számottevő eltérést mutat.

Nógrád megyében az 1949. évi népszámlálás adatai szerint 48,1% volt a mezőgazdasági és 30,8% a bányász és ipari keresők és eltartott népesség az egész népesség %-ában. A megyei átlaghoz viszonyítva a vizsgált településeken számottevő eltérés mutatkozik (10. táblázat); Cered és Mátraverebély kivételével a mezőgazdasági keresők és eltartott népesség a megyei átlagot meghaladja. A mezőgazdaság kollektivizálását követően számottevő csökkenés tapasztalható, a két legkisebb településen - Kisbárkány, Sámsonháza - azonban még 1970-ben is a mezőgazdaság a meghatározó ágazat. *Az 1990. évi népszámlálás adatai szerint az ágazat foglalkoztatásban betöltött szerepe már rendkívül alacsony, megyei átlagban a mezőgazdasági aktív keresők aránya mindössze 14% (az országos átlagnál 4%-kal alacsonyabb).*

A vizsgált települések mindegyikén működött és ma is működik mezőgazdasági (termelő) szövetkezet. A kedvezőtlen termőhelyi adottság (a szántóterület aranykorona értéke pl. Nógrádmegyeren és Magyarécezen 9,79, Nagybárkányban és a kapcsolódó négy településen

10. táblázat
A MEZŐGAZDASÁG FOGLALKOZTATÁSBAN BETÖLTÖTT SZEREPE A VIZSGÁLT TELEPÜLÉSEKEN

Megnevezés	1949				1970		1990	
	Kereső és eltartott népesség az egész népesség %-ában		Kereső népesség az összes kereső népesség %-ában		Aktív keresők az összes aktív kereső %-ában		Aktív keresők az összes aktív kereső %-ában	
	mezőgazdaság	bányászat, ipar	mezőgazdaság	bányászat, ipar	mezőgazdaság	ipar	mezőgazdaság	ipar
1. Cered	47,1	34,6	48,1	29,8	33,2	31,3	25,5	32,5
2. Kisbárcány	93,6	1,8	93,9	1,8	74,0	10,7	33,9	21,7
3. Lucfalva	71,1	21,1	69,3	21,5	46,8	32,4	23,8	39,5
4. Magyargéc	62,9	24,9	69,6	18,4	27,5	56,0	19,5	50,8
5. Márkháza	71,6	14,4	74,8	14,7	43,8	32,8	21,4	36,5
6. Mátraverebély	21,4	50,9	25,6	45,1	10,8	50,5	9,1	48,6
7. Nagybárcány	48,1	24,3	53,3	19,9	33,2	43,2	25,3	27,5
8. Nógrádmegyer	55,8	32,5	65,4	24,5	18,4	58,2	15,6	48,4
9. Sámsonháza	80,1	11,6	83,5	8,7	61,6	16,1	32,7	24,8
10. Szécsény	48,3	21,9	49,6	20,5	24,5	35,9	16,0	30,8
Nógrád megye összesen	48,1	30,8	51,9	34,4	25,5	39,9	14,0	37,3

Forrás: Saját gyűjtés az 1949., 1970. és 1990. évi népszámlálási adatok alapján

11,9) ellensúlyozása érdekében a nyolcvanas években az alapterveken kívüli tevékenység arányát számottevően növelték, a tevékenységből származó üzemi termelési érték a településeken működő szövetkezetekben 57,5-71,4% között változik (a megye termelőszövetkezeteinek átlaga 54,5%). *A melléktevékenységek jelentős része a szakképzetlen idősebb női munkaerő számára biztosított munkalehetőséget.*

Többségük Kft-ként kivált a szövetkezetből (ez a folyamat már 1991-ben elkezdődött) és így működött a későbbiekben. Egy részük azóta már megszűnt, ezzel tovább súlyosbodott az egyébként is kritikus foglalkoztatási helyzet. (A Nagybárkány székhellyel 5 község területén működő termelőszövetkezetből CLAUDYA Kft néven vált ki a korábbi harisnyagyártó melléküzem, amely 1993 augusztusában megszűnt. Kisbárkányban a regisztrált munkanélküliek 29,4%-a, Lucfalván 7,9%-a, Márkházán 23,8%-a, Nagybárkányban 27,8%-a, Sámsonházán 14,3%-a vált emiatt munkanélkülivé, mindannyian szakképzetlen nők).

A korábbi mezőgazdasági termelőszövetkezetek átalakulása hozzájárult a munkanélküliek létszámának növekedéséhez, de közel sem olyan mértékben, mint más nemzetgazdasági ágak.

A regisztrált munkanélkülieken belül az "agrár" munkanélküliek aránya 1993 júliusában a következőképpen alakult:

Cered	16,3%
Kisbárkány	29,4%
Lucfalva	18,0%
Magyargéc	19,8%
Márkháza	0
Mátraverebély	4,9 %
Nagybárkány	4,6 %
Nógrádmegyer	10,9%
Sámsonháza	23,8%
Szécsény	7,9%

A 10. táblázat adataival összehasonlítva látható, hogy a *regisztrált agrármunkanélküliek aránya* Magyargéc kivételével - *jelentősen alacsonyabb a mezőgazdasági aktív keresőképtől.*

Nógrád megyében, különösen a vizsgált mikrotérségben az agrárnépesség átlagkeresete az utóbbi évtizedben számottevően eltávolodott az országos ágazati átlagtól, 1990-ben közel 20%-kal maradt el

attól. Az alacsony kereset több szempontból is hátrányos, melyek közül az alábbiakat emelném ki:

- a keresettől függő szociális és társadalmi juttatások (pl. munkanélküli járadék) alacsonyak,
- a jövedelemtartalékolás csökken vagy lehetetlenné válik, ezáltal csökkennek a vállalkozóvá válás esélyei is.

A mezőgazdaság foglalkoztatásban betöltött szerepe mellett rendkívül fontos - különösen a falvak esetében - a jövedelemszerzésben betöltött szerepe. A mellékfoglalkozásban árutermelő jelleggel végzett mezőgazdasági kistermelés a vizsgált településeken - Szécsény kivételével - szinte minden háztartásra jellemző volt. Az utóbbi években a költségek drasztikus növekedése, valamint a bizonytalan értékesítési lehetőségek miatt a termelés volumene csökkent, alapvetően a háztartási szükségletek kielégítésére korlátozódik. A munkanélküliek esetében azonban ma már az is gondot okoz, hogy beszerezzék a szaporítóanyagot, a hízóalapanyagot, takarmányt stb.

A korábbi mezőgazdasági termelőszövetkezetek a kistermelés integrálásában fontos szerepet töltöttek be és valójában finanszírozták is a termelést (a szövetkezet biztosította az alapanyagokat, a gépi és egyéb szolgáltatásokat, ezek díját utólag, az értékesítés megtörténte-kor vonták le az árbevételből). A szövetkezetek pénzügyi helyzetének romlása, majd az átalakulás következményeként ezek a lehetőségek megszűntek. ***A kistermelés integrálása, finanszírozása ma megoldatlan.***

A jövőben - amennyiben a feltételek nem változnak - a vizsgált településeken, mezőgazdasági kistermelést továbbra is a háztartási szükségletek kielégítése céljából fognak folytatni. Kizárólag Sámsonházán mutatkoznak annak a jelei, hogy a későbbiekben az állattartás területén vállalkozások jöhetnek létre. Több család foglalkozik juhászattal, szarvasmahatartással, jelenleg azonban csak egy család esetében megfelelő jövedelmezőségű e tevékenység. Ők a megtermelt tejet feldolgozzák - tejföl, túró, sajt - és a salgótarjáni piacon ilyen formában értékesítik. Az alkalmazott technológia elavult, szinte kizárólag kézimunkára alapozott, azonban magában hordozza egy korszerű technikára alapozott vertikum kiépítésének lehetőségét.

Az egyéni vállalkozók száma minimális, e területen számottevő változás a közeljövőben várhatóan nem következik be (e témával részletesebben az 5.2.7. alfejezetben foglalkozom).

5.2.3. A munkanélkülivé válás okai, gyakorisága

Nógrád megyében a magas munkanélküliség kialakulásához több tényező vezetett. A gazdálkodás feltételei és eredményessége számottevően romlottak, melynek következtében a gazdálkodó szervezetek egy része megszűnt (pl. Nógrádi Szénbányák), más része jelentős létszámleépítéseket hajtott végre.

A vizsgált településeken a munkanélkülivé válás okaként a megkérdezettek 73,2 %-a jelölte meg a munkahely megszűnését, illetve a létszámleépítést (11. táblázat).

11. táblázat

A MUNKANÉLKÜLIVÉ VÁLÁS OKAI A VIZSGÁLT TELEPÜLÉSEKEN

A munkaviszony megszűnésének oka	Létszám (fő)	V _m (%)
1. Munkahely megszűnése	282	37,0
2. Létszámleépítés	276	36,2
3. Közös megegyezés	128	16,8
4. Felmondás a munkavállaló részéről	32	4,2
5. Pályakezdő (el sem tudott helyezkedni)	16	2,1
6. Határozott idejű szerződés lejárt	5	0,6
7. Egyéb	24	3,1
Összesen:	763	100,0

Forrás: Saját gyűjtés

Emellett még mindig számottevő a munkaviszony közös megegyezés alapján való megszűnése. A munkavállaló részéről történő felmondás aránya azonban minimális, amely egyértelműen azzal hozható összefüggésbe, hogy ez esetben csak 90 nap eltelte után folyósítható a munkanélküli járadék.

A jövőben várhatóan növekedni fog a határozott időre szóló szerződéskötés jelentősége, így azok aránya is, akik a szerződés lejártja miatt válnak munkanélkülivé.

A megkérdezettek 95,2 %-a korábban nem volt még munkanélküli, egy alkalommal már volt 4,3 %-a, két alkalommal 0,5 %-a. A tartósan - egy évet meghaladóan - munkanélküliek aránya 60 % feletti.

5.2.4. A munkanélküliek családi körülményei, jövedelmi, vagyoni helyzete

A háztartás összetételének, jövedelmi helyzetének vizsgálata a munkanélküliek családi viszonyainak, életkörülményeinek feltárásán keresztül hozzájárulhat a munkanélküliségnek, mint valós társadalmi problémának a jobb megismeréséhez. Ezzel kapcsolatban adatforrásként a népszámlálás szolgálhat teljeskörűen, ezek a felvételek azonban csak tízévenként készülnek, így szükségesnek tartottam az interjú során e kérdéskör vizsgálatát is.

Az 1990. évi népszámlálás adatai szerint rendkívül alacsony volt azon háztartások száma, ahol kettő vagy több munkanélküli volt. A munkanélküliek létszámának növekedése azonban jelentős változást okozott e területen is.

A felmérés adatai szerint a kettő, illetve ennél több tagú családok 39,5 %-ában 2 vagy annál több munkanélküli van. Ez összefügg azzal, hogy a nagyobb létszámú család általában az alacsonyabb iskolai végzettségűekre jellemző, és mint ahogy a korábbiakban kifejtettem, a munkanélküliség leginkább ezt a réteget (8 általános vagy alacsonyabb iskolai végzettségűek) sújtja.

A háztartás nagyságát tekintve a három és négytagú családokban gyakoribb a munkanélküliség (12. táblázat), amely megfelel az országos helyzetnek.

A munkanélküliség a családok több, mint 90 %-ában az egy főre jutó havi átlagjövedelem csökkenéséhez vezetett (11. ábra). Egy átlagosnak tekinthető 4 fős (két aktív korú felnőtt két gyermekkel) háztartás létminimum értéke községekben 10.370 Ft/fő/hónap volt 1993 júliusában, ezzel szemben a vizsgált 4 fős családokban a tényleges érték: 5.785 Ft/fő/hónap ($s = 1.431,70$ Ft, $V = 24,7$ %), a munkanélküliséget megelőzően: 6.975 Ft/fő/hónap ($s = 1.719,90$ Ft, $V = 24,6$ %), tehát a korábbiakban is kedvezőtlen jövedelempozíójuk lényegesen romlott.

A VIZSGÁLT TELEPÜLÉSEKEN A HÁZTARTÁSOK MEGOSZLÁSA A
MUNKANÉLKÜLIEK SZÁMA ALAPJÁN

Háztartás- nagyság	Összes háztartás		Ebből a háztartásban:							
			egy		kettő		három		négy v. több	
			munkanélküli van							
	száma	V _m (%)	száma	V _m (%)	száma	V _m (%)	száma	V _m (%)	száma	V _m (%)
Egytagú	110	14.4	110	100.0	-	-	-	-	-	-
Kéttagú	155	20.3	120	77.4	35	22.6	-	-	-	-
Háromtagú	198	26.0	123	62.1	70	35.4	5	2.5	-	-
Négytagú	207	27.1	117	56.5	70	33.8	17	8.2	3	1.4
Öt-és többt.	93	12.2	35	37.6	37	39.8	6	6.5	15	16.1
Összesen	763	100.0	505	66.2	212	27.8	28	3.7	18	2.3

Forrás: Saját gyűjtés

Tovább súlyosbítja a helyzetet, hogy a három vagy többtagú családok közel 40 %-ában a munkanélküliek senkire sem támaszkodhatnak, - nincs aktív kereső - sőt maguk kényszerülnek más személyek - gyermekek - eltartásáról is gondoskodni. ***Leginkább azon családokban aggasztó a helyzet, ahol a pályakezdő gyermek is munkanélküli,*** hiszen ők csak 6 hónapig jogosultak segélyre, azt követően ellátásban nem részesülnek és utánuk már családi pótlék sem jár. Nem meglepő az előbbieket ismeretében, hogy a munkanélküliek körében gyakori az ún. "feketemunka"³⁸ vállalása, erről azonban nem hajlandók nyilatkozni és nem is volt céлом ilyen irányú vizsgálatokat végezni.

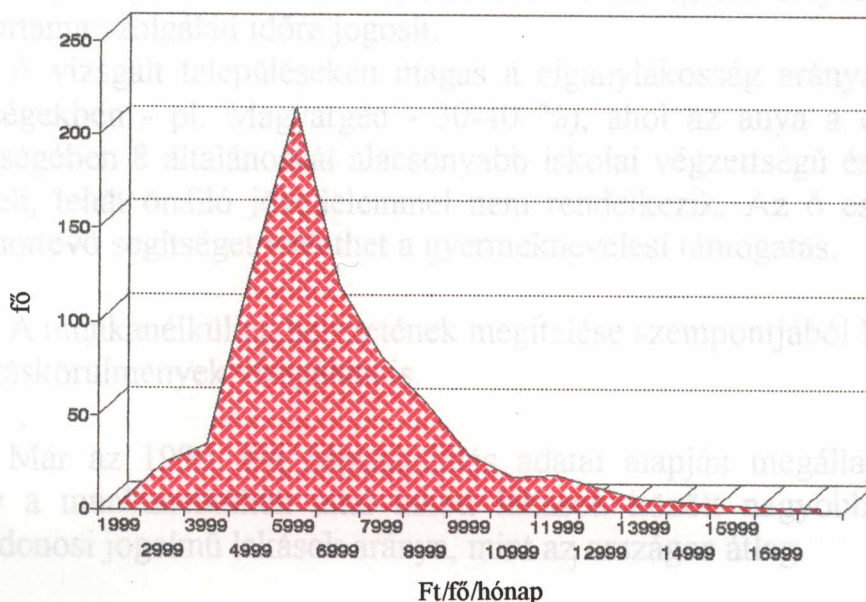
Azon családokban, ahol három vagy több kiskorú gyermeket nevelnek és a legfiatalabb a harmadik életévét betöltötte, de a nyolcadi-

³⁸ A feketemunka mind értelmezését, mind terjedelmét tekintve képlékeny fogalom. Munkaügyi szempontból a nemzetközi szakirodalom alapján azokat a tevékenységeket foglalja magába, amelyek:

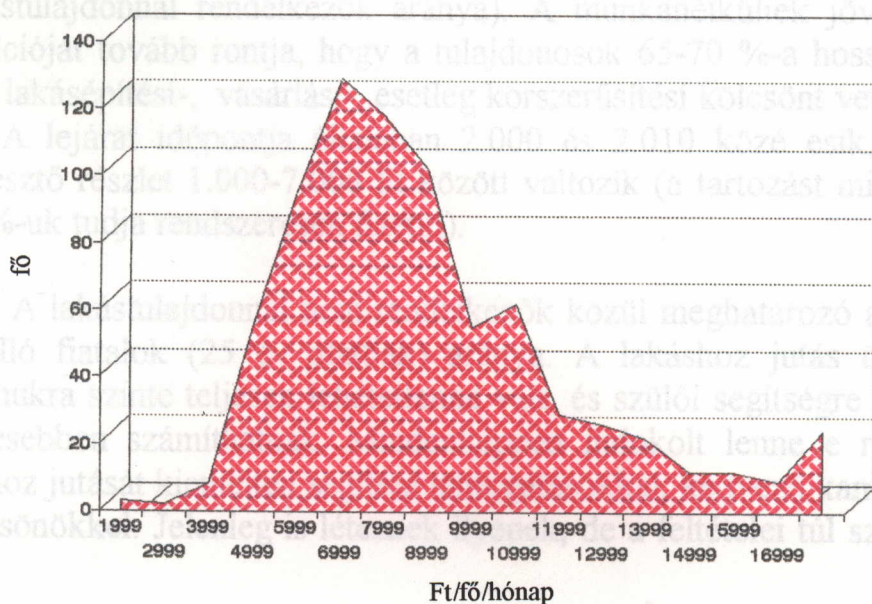
- megsértik a munkavégzés formális bejelentését előíró rendelkezéseket a bérjárulékok visszatartása céljából,
- visszaélnek a munkanélküli - ellátás szabályaival, különös tekintettel a járadék, illetve segély folyósítása mellett végzett kereső munkára,
- munkavállalási engedéllyel nem rendelkező külföldiek foglalkoztatására irányul. (FREY-KAUCSEK 1992)

A jövedelem szerinti eloszlás

a/ jelenlegi jövedelem alapján

b/ munkanélküliséget megelőző jövedelem alapján

kat még nem és a szülő (apa vagy anya) jövedelemmel nem rendelkezik, gyermeknevelési támogatás adható a költségvetés terhére. A támogatást a szülőknek kell kérelmeznie a lakóhely szerinti illetékes jegyzőnél.

Tapasztalataim szerint - a szociális törvény ismerete hiányában - sokan nem élnek ezzel a lehetőséggel. Az illetékes polgármesteri hivatalok lelkiismeretes munkavégzésén múlik, hogy felhívják e erre az érintettek figyelmét vagy nem, pedig a szociális ellátás e formája több szempontból is kedvező: egyrészt, ha korlátozott ideig is, de jövedelemhez juttatja a rászorulókat, másrészt a támogatás folyósításának időtartama szolgálati időre jogosít.

A vizsgált településeken magas a cigánylakosság aránya (egyes községekben - pl. Magyargéc - 30-40 %), ahol az anya a családok többségében 8 általánosnál alacsonyabb iskolai végzettségű és háztartásbeli, tehát önálló jövedelemmel nem rendelkezik. Az ő esetükben számottevő segítséget jelenthet a gyermeknevelési támogatás.

A munkanélküliek helyzetének megítélése szempontjából lényeges a lakáskörülmények vizsgálata is.

Már az 1990. évi népszámlálás adatai alapján megállapították, hogy a munkanélküliek által lakott lakások között nagyobb a nem tulajdonosi jogcímű lakások aránya, mint az országos átlag.

Felmérésem szerint átlagosan a munkanélküliek 68 %-a rendelkezik saját tulajdonú lakással, illetve családi házzal (a községekben, ezen belül az 500-1000 fő állandó népességű településeken magasabb, 70-75 %, Szécsényben pedig alacsonyabb, mindössze 58 % a lakástulajdonnal rendelkezők aránya). A munkanélküliek jövedelempozícióját tovább rontja, hogy a tulajdonosok 65-70 %-a hosszú lejáratú lakásépítési-, vásárlási-, esetleg korszerűsítési kölcsönt vett igénybe. A lejárat időpontja általában 2.000 és 2.010 közé esik, a havi törlesztő részlet 1.000-7.000 Ft között változik (a tartozást mindössze 60 %-uk tudja rendszeresen fizetni).

A lakástulajdonnal nem rendelkezők közül meghatározó az egyedülálló fiatalok (25 év alattiak) aránya. A lakáshoz jutás önerőből számukra szinte teljesen lehetetlenné vált, és szülői segítségre is egyre kevesebben számíthatnak. Mindenképpen indokolt lenne e réteg lakáshoz jutását kiemelten segíteni támogatásokkal, kedvező kamatozású kölcsönökkel. Jelenleg is léteznek ilyenek, de a feltételei túl szigorúak

(pl. szociálpolitikai kedvezmény 1994-től csak abban az esetben kapható, ha a gyermekek már megszülettek).

Kedvező esetben a szülőkkel egy lakásban laknak, ez azonban hátrányos is lehet számukra akkor, ha a munkanélküli járadékra már nem jogosultak, ugyanis a jövedelempótló támogatás megállapításánál az egy háztartásban élők jövedelme fontos szempont. A háztartás és a lakás ugyan nem teljesen azonos fogalom (egy lakásban több háztartás is előfordulhat), azt azonban nehéz bizonyítani, hogy egy egyedülálló gyermek a szülei (esetleg nagyszülei) lakásában külön háztartást vezet és esetleg csak külön szobája van (vagy az sincs).

Az, hogy a helyzetet hogyan értelmezik az önkormányzatokon múlik. Arra való hivatkozással, hogy az egy háztartásban élők jövedelme meghaladja a jogszabály által meghatározott értéket, több kérelmet is elutasítottak (a kérelmezők 5-10 %-át).

Szélsőséges példaként megemlíteném, hogy az egyik településen egy 38 éves férfi kérelmét utasították el az előbbi indokok alapján, így most a nyugdíjas szülei tartják el.

A munkanélküliek szociális ellátása több szempontból is újbóli átgondolást igényel:

- a pályakezdő munkanélküliek erre az ellátásra nem jogosultak, a 6 hónap letelte után semmilyen jövedelemmel nem rendelkeznek,
- az egyedülálló, már több éves munkaviszonnyal rendelkezők egy hányada szintén kiesik az ellátás e formájából és kizárólagosan a hozzátartozók, elsősorban a szülők gondoskodására szorulnak.

Az érintett rétegek esetében a kiszolgáltatottság komoly lelki terhet jelent, gyakran vezet alkoholizmushoz, illetve bűncselekményekhez (pl. lopás, betörés), amely a társadalom számára mindenképpen káros.

A munkanélküliek családi, jövedelmi, vagyoni viszonyai kihatnak a munkanélküliséggel együtt járó nehézségek elviselésére és a nehéz helyzetből való kiút lehetőségére. A munkanélküliséggel kapcsolatos problémák kezelésénél célszerű ezeket a körülményeket is figyelembe venni.

5.2.5. A munkanélküliek életkörülményeiben, egészségi állapotában bekövetkezett változások

A munkanélküliség okozta gazdasági veszteségek becslés útján számszerűsíthetők, de ezzel nem lehet kifejezni azokat az emberi, társadalmi és pszichológiai áldozatokat, amelyeket a munkanélküliség követel. Az újabb kutatások arra utalnak, hogy **a munkanélküliség mind a testi, mind a lelki egészség megromlásához** (szívbetegségek, alkoholizmus, öngyilkosság stb. nagyobb arányú megjelenéséhez) **vezet**.

A 13. táblázat azoknak a stresszhatásoknak az indexét tünteti fel, amelyeket a különböző életesemények okoznak, a családi vagy a baráti körben bekövetkezett halálesettől a munkakörülmények megváltozásáig.

13. táblázat

AZ ÁLLÁSTALANSÁGGAL ÉS MÁS ESEMÉNYEKSEL
ÖSSZEFÜGGŐ STRESSZHATÁSOK

Életesemény	Az eseménnyel összefüggő stresszhatás szintje
A házastárs halála	100
Börtönbüntetés	66
Elbocsátás	49
Közei barát halála	47
Kényszerszabadságra küldés	40
Iskolai bukás	37
A gyerek önálló életet kezd	29
A munkakörülmények jelentős változása	20

Forrás: SAMUELSON, P.A. - NORDHAUS, W.D.: Közgazdaságtan I. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1992. 304. p.

A skálát úgy állapították meg, hogy a "házastárs halála" egyenlő 100-zal. Láthatjuk, hogy a munkától való kényszerű megválás előkelő helyen szerepel a listán.

A munkanélküliség állapota ugyan nem szegény, ennek ellenére a munkanélküliek többsége így érzi. **A hosszú munkanélküli állapot nagyfokú torzulást okoz az egyén életmódjában és személyiségében is**, ezáltal veszélyezteti a talpraállást, a sikeres újrakezdést.

"A munkanélküliség valódi veszélye a szükséglet-hierarchia részbeni vagy totális összeomlásában rejlik. A munkanélküli ember

jövőképe kilátástalanná válik, elveszti biztonságérzetét, és egzisztenciális veszélyeztetettsége látványos életszínvonal-romlással párosulva előbb-utóbb a fiziológiai szükségletek korlátozásában is megnyilvánul. ...Sajátos magyar helyzet, hogy a munkahelyek általában a szociális kapcsolatok kielégítésének szinterei is, ezért a kitaszítottasággal bekövetkezik a társas kapcsolatok beszűkülése, s ezáltal a kapcsolattartás, a valahová tartozás igénye is károsodik." (LAÁB-VARSÁNYI 1993)

A vizsgált mikrotérsgben a megkérdezettek 80,8 %-ának változott (elsősorban romlott) az életszínvonala (14. táblázat).

14. táblázat

MI ÉS HOGYAN VÁLTOZOTT MEG, AMIÓTA MUNKANÉLKÜLI?

Megnevezés	Válasz							
	Igen		Ebből				Nem	
	fő	V _m (%)	javult		romlott		fő	V _m (%)
Életszínvonal	611	80,1	4	0,5	607	79,6	152	19,9
Baráti kapcsolatok	157	20,6	9	1,2	148	19,4	606	79,4
Egészségi állapot	247	32,4	5	0,7	242	31,7	516	67,6

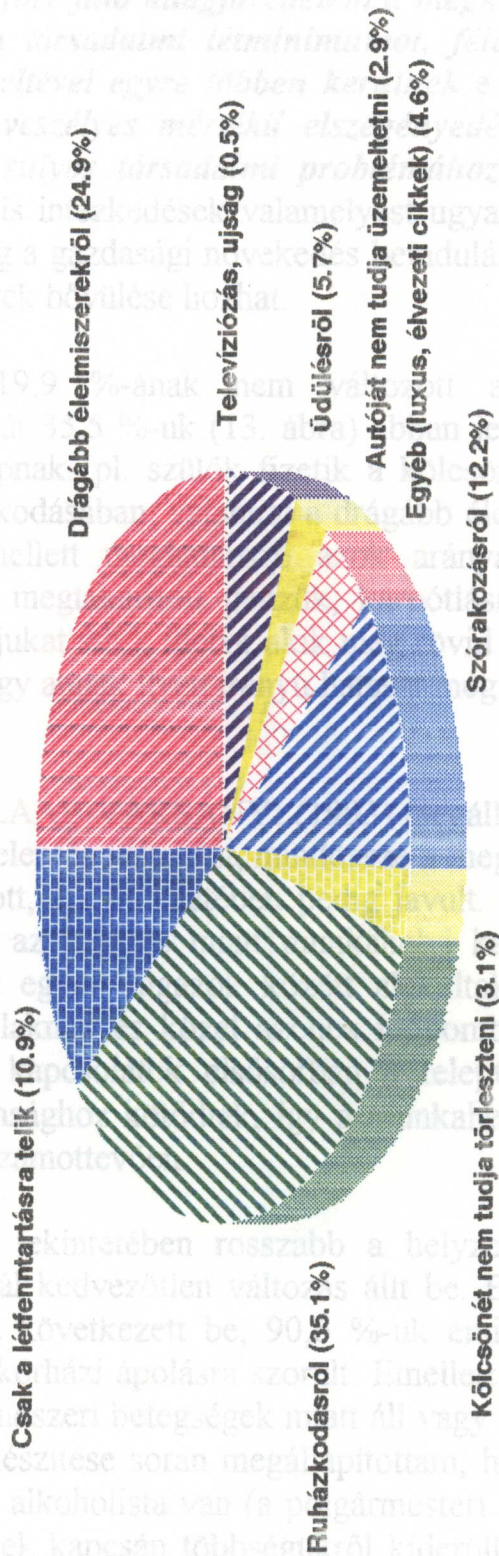
Forrás: Saját gyűjtés

Mindössze 4 fő (0,5 %) nyilatkozta azt, hogy a munkanélküliség életszínvonaluk javulását eredményezte, melynek oka az, hogy korábban "éhbérért" dolgoztak, a munkanélküli járadék minimális összege is meghaladja a munkahelyükön elért keresetüket (2.000-2.500 Ft/fő/hónap).

Azok többsége, akinek életszínvonala romlott, elsősorban a ruházkodásról és a drágább élelmiszerek (hús, drágább tejtermékek, édességek stb.) vásárlásáról kényszerült lemondani (12. ábra). Emellett számottevő azok aránya is, akik a szórakozásra költenek kevesebbet (főként az egyedülálló 25 év alatti fiatalokra jellemző). Figyelemre méltó, hogy 10,8 %-nak már csak a létfenntartáshoz minimálisan szükséges kiadásokra telik. Ebbe a körbe azok a 4 vagy többtagú háztartások tartoznak, amelyekben a munkanélküliek száma kettő vagy annál több, kisgyermekről kell gondoskodni és már a munkanélküliek

12. ábra

Ha életszínvonala romlott, miről kellett lemondania? (összes település)

jövedelempótló támogatását kapják, azaz tartós (egy éven túli) munkanélküliségről van szó.

Mivel a jelenlegi egy főre jutó átlagjövedelem a megkérdezettek többségénél nem éri el a társadalmi létminimumot, félő, hogy a járadék folyósításának leteltével egyre többen kerülnek e csoportba és egyre szélesebb réteg veszélyes mértékű elszegényedésével kell számolni, amely nagyon súlyos társadalmi problémához vezethet. Ezen a helyzeten a szociális intézkedések valamelyest ugyan enyhítenek, de megoldást kizárólag a gazdasági növekedés beindulása és ezen keresztül a munkalehetőségek bővülése hozhat.

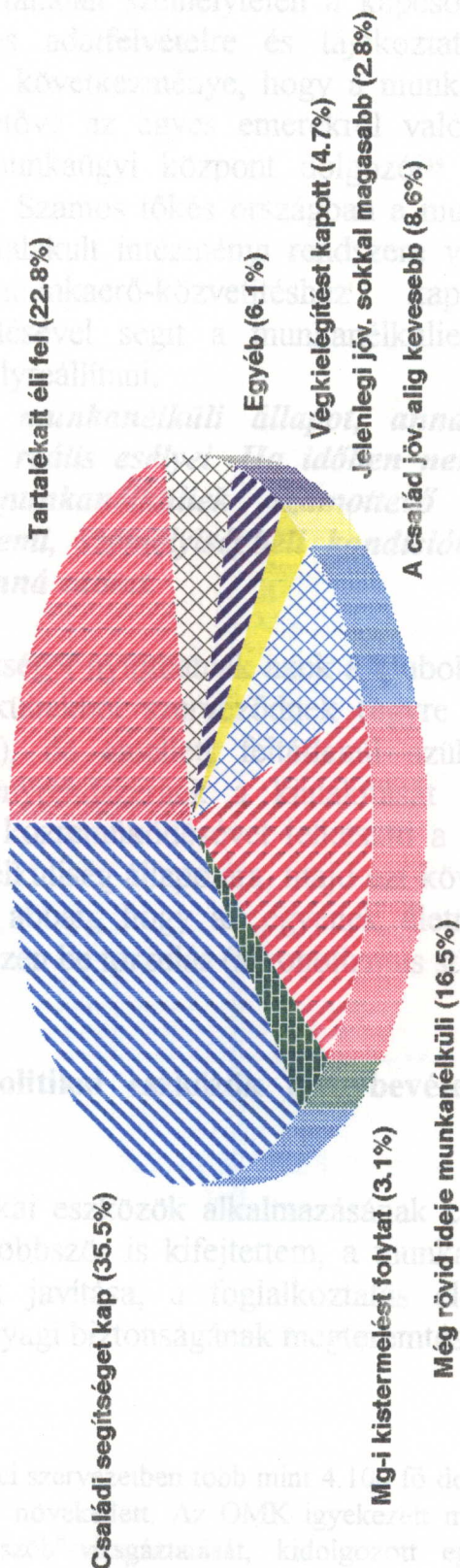
A megkérdezettek 19,9 %-ának nem változott a korábbi életszínvonala, melynek okát 35,5 %-uk (13. ábra) abban jelölte meg, hogy családi segítséget kapnak (pl. szülők fizetik a kölcsöntartozást, segítenek a gyermek ruházkodásában, valamint a drágább élelmiszerek megvásárlásában stb). Emellett meghatározó azok aránya, akik a tartalékaikat élik fel (volt megtakarított pénzük, kárpótlási jegyüket értékesítették, eladták autójukat stb.), illetve akik még rövid ideje (1-2 hónapja) munkanélküliek, így annak ilyen irányú hatását még valószínűleg nem érzékelik.

A baráti kapcsolatok LAÁB-VARSÁNYI (1993) megállapításával ellentétben nem mutatnak jelentős változást, mindössze a megkérdezettek 19,4 %-a szerint romlott, 1,2 % esetében pedig javult. Ez főként azzal magyarázható, hogy az ingázás miatt munkahelyi kapcsolatok kevésbé, illetve inkább az együtt ingázók között alakultak ki, akik többnyire egy településen laknak és közel azonos időpontban váltak munkanélkülivé. A baráti kapcsolatok elsősorban a településekhez, ezen belül gyakran a rokonsághoz kötődtek, így a munkahely elvesztése után sem módosultak számottevően.

Az egészségi állapot tekintetében rosszabb a helyzet, mert a megkérdezettek 31,7 %-ánál kedvezőtlen változás állt be. Elsősorban az idegi állapotuk romlása következett be, 90,6 %-uk emiatt orvosi kezelésre, 3,7 %-uk pedig kórházi ápolásra szorult. Emellett 5,7 %-uk gyomorfekély, szív- és érrendszeri betegségek miatt áll vagy állt orvosi kezelés alatt. Az interjúk készítése során megállapítottam, hogy a 35-45 éves férfiak között több alkoholista van (a polgármesteri hivatalokban folytatott elbeszélgetések kapcsán többségükről kiderült, hogy ez az állapot azóta jellemző, mióta munkanélküliek), emellett sokan úgy jelentek meg, hogy előtte kisebb mennyiségű alkoholt fogyasztottak.

13. ábra

Ha életszínvonala nem változott meg, miért? (összes település)

Azt tapasztaltam továbbá, hogy - különösen a nők esetében - jó hatást gyakorolt a megkérdezettek a helyzetükről való beszélgetés. A munkaügyi központokban általában személytelen a kapcsolat, szinte kizárólag csak a szükséges adatfelvételre és tájékoztatásra korlátozódik. Ez részben annak következménye, hogy a munkanélküliek nagy száma nem teszi lehetővé az egyes emerekről való nagyobb gondoskodást, részben a munkaügyi központ dolgozói³⁹ sincsenek felkészítve ilyen feladatokra. Számos tőkés országban a munkanélküliek "lelki gondozásának" kialakult intézményi rendszere van, amely általában az állami munkaerő-közvetítéshez kapcsolódóan pszichológusok közreműködésével segít a munkanélküliek önértékelését, hasznosságtudatát helyreállítani.

Minél tovább tart a munkanélküli állapot, annál inkább romlanak a sikeres kitörés reális esélyei. Ha időben nem sikerül beavatkozni, akkor a munkanélküliek számottevő részének leromlanak a fizikai, szellemi, személyiségbeli kondíciói és ez a folyamat visszafordíthatatlanná válhat.

E tekintetben nagy segítséget nyújthatnak azok a klubok, egyesületek, amelyek a munkanélküliekből szerveződnek (egyre több van belőlük Magyarországon is), de emellett feltétlenül szükségesnek tartanám annak az intézményrendszernek a kialakítását is, amely szakemberek (pszichológus) közreműködésével felkészíti a munkahelyüket elvesztőket a munkanélküliség állapotára, majd ezt követően folyamatosan segítséget nyújt abban, hogy az egyének életmódjában, személyiségében ne következzen be torzulás (alkoholizmus stb.).

5.2.6. A foglalkoztatás-politikai eszközök igénybevétele, hatékonysága

A foglalkoztatás-politikai eszközök alkalmazásának célja, mint ahogy a korábbiakban már többször is kifejtettem, a munkanélküliek munkaerő-piaci pozíciójának javítása, a foglalkoztatás elősegítése, valamint a munkanélküliek anyagi biztonságának megteremtése.

³⁹ 1992. év végén a munkaerő-piaci szervezetben több mint 4.100 fő dolgozott, az év folyamán létszámuk jelentősen növekedett. Az OMK igyekezett megoldani a munkára újonnan felvettek "küszöb"-vizsgáztatását, kidolgozott egy képzési koncepciót, megszervezte a munkakörre felkészítő belső tanfolyamok rendszerét. Ezzel együtt sokan nem felelnek meg a követelményeknek.

A kutatás során a széles eszköztárból az átképzést, a közhasznú munkavégzést és a munkarő-közvetítést vizsgáltam.

Átképzésen a megkérdezettek átlagosan 2,4 %-a vett részt (15. táblázat), azonban a megszerzett új képesítéssel egyikük sem tudott elhelyezkedni.

15. táblázat

AZ ÁTKÉPZÉSBEN VALÓ RÉSZVÉTEL AZ ÖSSZES MEGKÉRDEZETT ARÁNYÁBAN

Települések	Átképzésen							
	Részt vett		Most vesz részt		Most jelentkezett		Nem vett részt	
	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)
1. Cered	0	0	0	0	2	3,2	61	96,8
2. Kisbárcány	1	3,8	0	0	0	0	25	96,2
3. Lucfalva	2	3,6	1	1,8	0	0	52	94,6
4. Magyargéc	0	0	0	0	0	0	73	100,0
5. Márkháza	1	3,1	1	3,1	0	0	30	93,8
6. Mátraverebély	1	1,4	0	0	4	5,4	69	93,2
7. Nagybárcány	1	1,1	2	2,2	0	0	87	96,7
8. Nógrádmegyer	6	4,4	2	1,4	0	0	130	94,2
9. Sámsonháza	1	4,3	1	4,3	0	0	21	91,4
10. Szécsény	5	2,7	0	0	2	1,0	182	96,3
Összesen:	18	2,4	7	0,9	9	1,0	730	95,7

Forrás: Saját gyűjtés

Most vesz részt 0,9 %-uk, mindannyian abban a reményben, hogy a tanfolyam sikeres elvégzése után el tudnak helyezkedni.

Azok 95,7 %-a, akik nem vettek részt átképzésen, ezt azzal indokolták, hogy nem ajánlottak fel számukra ilyen lehetőséget.

A megkérdezettek 79,5 %-a 45 évnél fiatalabb (2. melléklet), ezért az a véleményem, hogy koruk nem indokolhatja ilyen alacsony arányú részvételüket, hanem sokkal inkább iskolai végzettségük következménye ez az alacsony érték, a 8 általános vagy alacsonyabb végzettségűek aránya 59,1 %. *A jelenlegi rendszer* - mint ahogy már korábban utaltam rá - *nincs felkészülve arra, hogy az alacsony iskolai*

végzettségűeknek, illetve a szakképzetleneknek (kivéve a gimnáziumi érettségivel rendelkezőket) *is kínáljon átképzési lehetőségeket.* A 8 általánosan alacsonyabb végzettségűek jelentős hányada (65-70 %-a) 40 év feletti, az iskolarendszerű képzés hiányát ennek a korosztálynak szinte lehetetlen bepótolni. Esetükben elsősorban az egyszerű betanított munka jelenthet lehetőséget, ezek száma azonban minimális.

Figyelemre méltó, hogy a fiatalok - 25 év alattiak - körében is jelentős azok aránya, akik az általános iskolai tanulmányaikat még nem fejezték be. E réteg számára az 5.1.3. fejezetben említett, "tanulásra felkészítő" tanfolyamok megszervezése lehetővé tenné, hogy azt követően részt vegyenek átképzésen és valamilyen szakképzettséget szerezzenek.

A felmérés adatai alapján megállapítható, hogy *az átképzés jelenlegi formájában nem hatékony* (kevesen vesznek részt, és aki szerez új képesítést az sem tud elhelyezkedni). KALMÁR (1993) szerint⁴⁰ "...Talán ennél az eszköznél lehet a legkevésbé a hatékonyságot számonkérni, hiszen egy visszafejlődő vagy stagnáló gazdaságban nehéz kijelölni a képzés prioritásait." A megállapítással nem értek egyet több okból sem. A foglalkoztatáspolitikát a gazdaságpolitika szerves része kell, hogy legyen. A gazdaságpolitika célkitűzései között megfogalmazódott a gazdaság munkahelyteremtő, illetve - megőrző képességének javítása konkrét feladatok formájában. Ez alapján, valamint a jelenlegi képzettségi struktúra ismeretében megközelítő pontossággal tervezhetők a jövőbeni képzés irányvonalai.

A probléma elsősorban abban rejlik, hogy kellő ellenőrzés hiányában a tanfolyamok szervezői arra törekedtek, hogy a tanfolyami költségekből számottevő nyereséget produkáljanak, az elhelyezkedési esélyeket szinte teljesen figyelmen kívül hagyták (az Állami Számvevőszék vizsgálata e területen számos hiányosságot tárt fel).

A jövőben az átképzések szervezésénél a fő hangsúlyt az elhelyezkedési esélyekre kell helyezni (különös tekintettel az alacsony iskolai végzettségűekre), emellett elengedhetetlen az oktatás színvonalának emelése, valamint a tanfolyamok időtartamának szükség szerinti növelése.

⁴⁰ Az OMK főigazgatója

A *közhasznú foglalkoztatás* - elegendő munkahely hiányában - várhatóan a közeljövőben is kiemelten fontos foglalkoztatás-politikai eszköz marad.

Megítélése a szakirodalomban nem egyértelmű, de azzal a legtöbb szerző egyetért, hogy ilyen nagymértékű munkanélküliség esetén, mint ami Magyarországra (a vizsgált mikrotérségre méginkább) jellemző, feltétlenül élni kell ezzel az eszközzel.

A megkérdezett munkanélküliek véleménye sem egyértelmű e tekintetben (16. táblázat): 40,1 %-uk jó megoldásnak tartja (az átlagtól jelentős eltérés Lucfalva és Nagybárkány esetében mutatkozik), többségük azonban megjegyezte, hogy kizárólag átmenetileg, más lehetőség hiányában helyesli ezt a módszert. A közvéleménnyel ellentétes pozitív véleményalkotásuk arra vezethető vissza, hogy a közhasznú munkán foglalkoztatottak bruttó átlagkeresete 1993-ban 12.000 Ft/fő/hónap volt, amely több, mint kétszerese a jövedelempótló támogatásnak. A közhasznú munkavégzés lehetőségéről 42,2 % nem hallott - e tekintetben szintén Lucfalva és Nagybárkány településeken tapasztalható nagymértékű eltérés.

16. táblázat

A KÖZHASZNÚ MUNKAVÉGZÉS MEGÍTÉLÉSE A VIZSGÁLT
TELEPÜLÉSEKEN

Települések	Jó megoldásnak tartja		Nem tartja jó megoldásnak		Nincs véleménye		Nem hallott még róla	
	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)
1. Cered	34	54,0	4	6,3	1	1,6	24	38,1
2. Kisbárkány	12	46,1	2	7,7	2	7,7	10	38,5
3. Lucfalva	9	16,4	2	3,6	4	7,3	40	72,7
4. Magyargéc	37	50,7	3	4,1	8	11,0	25	34,2
5. Márkháza	12	37,5	0	0	1	3,1	19	59,4
6. Mátraverebély	35	47,3	10	13,5	9	12,2	20	27,0
7. Nagybárkány	20	22,2	5	5,6	2	2,2	63	70,0
8. Nógrádmegyer	60	50,0	11	8,0	10	7,2	4,8	34,8
9. Sámsonháza	11	47,8	1	4,4	2	8,7	9	39,1
10. Szécsény	73	38,6	18	9,5	34	18,0	64	33,9
Összesen:	312	40,1	56	7,3	73	9,6	322	42,2

Forrás: Saját gyűjtés

Közhasznú munkán foglalkoztatottak létszáma nagyon alacsony, az összes megkérdezett 8,4 %-át teszi ki, és döntő többségében (89,1%) település-tisztasági munkát végeztek.

A munkák szervezése az önkormányzatokon múlik, azonban azt tapasztaltam, hogy nem élnek ezzel a lehetőséggel akkor sem, ha szükség lenne rá annak ellenére, hogy a felmerült költségek 70%-át a Foglalkoztatási Alapból megtérítik számukra. Ennek oka az, hogy a hosszabb időtartamú foglalkoztatást általában nem tudják megoldani, és az alkalmi (2-3 napos) munka szervezése túlságosan bonyolult. E tekintetben mindenképpen egyszerűsíteni szükséges az eljárást.

Emellett tapasztalataim szerint további problémát okoz, hogy a munka végzése csak akkor zökkenőmentes, ha fokozatosan ellenőrzik a foglalkoztatottakat. Ezt például Nógrádmegyeren úgy oldották meg, hogy külön brigádvezetőt neveztek ki, aki szintén közhasznú munkás volt, de korábban középszintű vezetőként dolgozott.

Jelenleg a vizsgált településeken a szociális célú foglalkoztatásnak csekély a lehetősége (Szécsény kivételével, ahol egyre nagyobb számban végeznek ilyen típusú közhasznú munkát).

A munkaügyi kormányzat olyan központi foglalkoztatási programok beindítását tervezi - elsősorban szociális területen -, ahol a támogatott munkahely fokozatosan tartós munkahellyé alakul át.

A "Bárkány völgy" fejlesztési programban résztvevő hat település, valamint Cered esetében az idegenforgalom, illetve a turizmus fejlesztéséhez kapcsolódóan a központi program segítségével lehetőség nyílhat ilyen munkahelyek létrehozására. A közhasznú munkavégzés e formája az, amely közelebb viszi a valós munkaerőpiachoz a benne résztvevőket.

Fontos szerepet játszhat a munkanélküliség csökkentésében a hatékony *munkaerő-közvetítés*, melyben ma még legnagyobb súlya az állami munkaügyi szervezetnek van, bár a "civil" szervezetek bekapcsolására a munkaügyi kormányzat erőteljesen törekszik⁴¹.

⁴¹ A Munkaügyi Minisztérium nyilvántartásában 1993. júliusában 222 nem állami munkaközvetítő iroda szerepelt. Nagy jelentőségű volt az Országos Foglalkoztatási Alapítvány létrehozása, amely kifejezetten e szervezetek számára kiírt pályázatokon keresztül számos olyan alapítványt, munkanélküli és egyéb egyesületet, karitatív szervezetet támogat majd, amelyek hasznos segítséget nyújtanak a munkanélkülieknek mindenekelőtt új munkalehetőségek megtalálásában, valamint szociális problémáik megoldásában, önértékelésük javításában.

A felmérés szerint a munkaerő-közvetítés szerepe nem meghatározó a munkanélküliség csökkentésében, mindössze a megkérdezettek 27,5 %-ának ajánlottak fel munkát, elhelyezkedni azonban csak 1,4 %-uk tudott.

Ez korántsem jelenti azonban azt, hogy a közvetítők végzik rosszul munkájukat. Több, rajtuk kívül álló ok miatt alakult így a helyzet, melyek a következők:

- a bejelentett betöltetlen állások száma⁴² töredéke a regisztrált munkanélküliek számának (Nógrád megyében 1993. augusztusában mindössze 791 bejelentett állás jutott a 25.357 fő munkát keresőre),
- a munkaadók bejelentése pontatlan, nem naprakész (a kiközvetített munkanélküliek 35,2 %-a azért nem tudott elhelyezkedni, mert az állást már betöltötték),
- az álláshelyek és a munkát keresők szakképzettsége nincs szinkronban (ilyen indok alapján nem vették fel a megkérdezettek közül kiközvetítettek 36,7 %-át),
- sok kiközvetítés meghiúsul a felajánlott alacsony bér miatt, az állásajánlatot ilyen indokkal 3,3 % utasította el. (A törvény szerint, ha a felajánlott munkabér magasabb a járadéknál, segélynél - nem tekintve az egyéb tényezőket - a munkanélküli köteles elfogadni az állásajánlatot. Ha ez a különbség csak 100-200 Ft havonta, nem ösztönzi a munkanélkülit az állás elvállalására.)
- a munkaadók nem szívesen foglalkoztatnak ingázókat a munkába járás magas költségvonzata miatt, ezért különböző indokok alapján inkább elutasítják a munkára jelentkezőket.

A munkaerő-közvetítés hatékonyságának növelésére több lehetőség is kínálkozik:

- a bejelentési kötelezettség elmulasztásának szigorú szankcionálása,
- a munkába járás költségeinek központi finanszírozása, amennyiben a gazdasági szervezet ingázó munkanélküli foglal-

⁴² Az 1991. évi IV. törvény bejelentési kötelezettséget ír elő az üres állásokra vonatkozóan a munkaadók számára, becslések szerint azonban országos viszonylatban négyszer-ötször annyi a betöltetlen állások száma, mint amit valójában bejelentettek.

koztatását vállalja (Foglalkoztatási Alapból visszaigénylés, vagy adókedvezményként történő elszámolás),

- hosszú távon a keresetek rendezése (a KSH adatai szerint 1993. augusztusában az előző évi hasonló időszakhoz viszonyítva a reálkeresetek 2,3 %-kal voltak alacsonyabbak),
- a közvetítő szervezetek (elsősorban az állami munkaügyi szervezet) számítógépes információrendszerének korszerűsítése.

Az előbbieken túlmenően indokolt a munkaadókkal való kapcsolattartás javítása, valamint munkaadói fórumok és állásbörzék rendszeres megszervezése (az utóbbiakra egyre több példa van az országban).

5.2.7. A munkanélküliek jövőképe

A munkanélküliség valódi veszélye mind az egyén, mind a társadalom számára abban rejlik, hogy a munkanélküli jövőképe kilátástalanná válik. A felmérésben részt vevők 36,7 %-a ítéli ma ilyennek a helyzetét (17. táblázat).

17. táblázat
MILYENNEK ÍTÉLI MEG HELYZETÉT?

Település	Kilátástalannak		Bízik abban, hogy javulni fog		Jónak	
	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)
1. Cered	20	31,7	42	66,7	1	1,6
2. Kisbárcány	7	26,9	19	73,1	0	0
3. Lucfalva	28	50,9	27	49,1	0	0
4. Magyargéc	20	27,4	53	72,7	0	0
5. Márkháza	10	31,2	22	68,9	0	0
6. Mátraverebély	21	28,4	53	71,6	0	0
7. Nagybárcány	47	52,2	43	47,8	0	0
8. Nógrádmegyer	51	37,0	87	63,0	0	0
9. Sámsonháza	6	26,1	16	69,6	1	4,3
10. Szécsény	70	37,0	117	61,9	2	1,1
Összesen:	280	36,7	479	62,8	4	0,5

Forrás: Saját gyűjtés

Összefüggés-vizsgálatot végeztem arra vonatkozóan, hogy a megkérdezettek véleményalkotását befolyásolta-e koruk, iskolai végzettségük, jövedelmük. A korrelációs hányados (R) értéke minden esetben 0,1-0,2 közötti, amely arra utal, hogy van ugyan kapcsolat, de az gyenge. Ezt követően elvégeztem a t-próbát amely alapján a következőket állapítottam meg:

- kor szerint szignifikáns az eltérés ($t = 5,44$), vagyis 99,9 %-os biztonsággal lehet állítani, hogy **a fiatalok** bíznak a jövőben (akik bíznak, azok az átlagostól fiatalabbak),
- iskolai végzettség szerint is szignifikáns különbség van ($t = -5,43$), szintén 99,9 %-os biztonsággal állítható, hogy a **magasabb iskolai végzettségűek** bíznak a jövőben (a legalább szakmunkás képesítéssel rendelkezők),
- a jövedelem szerint van ugyan eltérés, de ez nem szignifikáns még 80 %-os szinten sem ($t = 1,00$), amely azt jelenti, hogy a véleményalkotást e tényező nem befolyásolta.

Nemek szerint vizsgálva a férfiak bíznak jobban a jövőjükben (64,8 %-uk válaszolt így, míg a nőknél 60,2 %), bár az eltérés nem számottevő.

Megvizsgáltam, hogy akik bíznak helyzetük javulásában, mire alapozzák azt. A meghatározó azok aránya (39,7 %), akik az ország gazdasági felemelkedésében bíznak (úgy vélik, hogy ettől rosszabb már nem lehet, elértük a mélypontot). Nem tudott magyarázatot adni a pozitív jövőképre 36,5 %. A lakókörnyezetben bekövetkezett kedvező változásokra számít 8,5 %-uk (új munkahelyek létesítése, korábbi munkahelyén bővülnek a foglalkoztatási lehetőségek stb.).

Alacsony, mindössze 4,5 % azok aránya, akik saját vállalkozásba akarnak kezdeni. A tényleges szándék ennél jóval magasabb, azonban tapasztalataim szerint a megkérdezettek reálisan mérik fel lehetőségeiket, így megfelelő saját tőke, valamint piac hiányában nem akarnak önálló vállalkozásba kezdeni (a vállalkozók számának jelenlegi alakulását a 18. táblázat mutatja).

Életkor és nemek szerint főként a 26-35 év közötti férfiak választják ezt a megoldást.

A tervezett vállalkozások nemzetgazdasági ágak szerinti összetételét vizsgálva a kereskedelem dominál (31,4%). Valójában többségé-

**EGYÉNI VÁLLALKOZÓK LÉTSZÁMA A VIZSGÁLT
TELEPÜLÉSEKEN 1993 AUGUSZTUSÁBAN**

Települések	Egyéni vállalkozók száma (fő)	Ebből: mezőgazdaságban (fő)
1. Cered	23	1
2. Kisbárcány	6	1
3. Lucfalva	22	0
4. Magyargéc	20	0
5. Márkháza	3	0
6. Mátraverebély*	42	0
7. Nagybárcány	40	1
8. Nógrádmegyer	52	1
9. Sámsonháza	10	0
10. Szécsény	90	8
Összesen:	308	14

* Szentkút nélkül

Forrás: Saját gyűjtés

ben ún. "garázsüzletekről" van szó, amelyek tőkeigénye alacsony (a szükséges helyiség rendelkezésre áll - a munkanélküliek átlagosan 68 %-a rendelkezik lakástulajdonnal -, az áru beszerzése viszonylag kevés tőkét igényel, vagy bizományba veszik át). Az ilyen típusú és nagyságrendű tevékenység kezdetben szakképzettség nélkül is végezhető (a felmérés adatai azt támasztják alá, hogy általában 8 általános iskolai végzettségűekről van szó). Amennyiben azonban hosszú távon és a megfelelő megélhetést biztosító nagyságrendben kívánják e tevékenységet folytatni, úgy szükségessé válik az ilyen irányú szakképzettség megszerzése. Az átképzések szervezése során feltétlenül tekintettel kell lenni erre az igényre.

A kereskedelem mellett számottevő (20 %) a szolgáltatás területén vállalkozók aránya. Ez a tevékenységi kör szaktudást és viszonylag magas tőkét igényel. Az előbbivel általában rendelkeznek a megkérde-

zettek, gondot okoz azonban egyes esetekben az, hogy a vizsgálatba bevontak többségének szakképzettsége szűken specializált (pl. cipőfelsőrész-készítő, női szabó, férfi szabó stb.), *a kistelepüléseken* viszont *az univerzális szakember iránti igény a jellemző* (cipész, szabó stb.). A munkanélküliek esetében az átképzéseket kell úgy megszervezni, hogy megszerezhessék a szükséges kiegészítő ismereteket, az iskola rendszerű oktatás keretében (szakmunkásképző, szakközépiskola) pedig meg kell szüntetni a korábbiakban kialakult szűken specializált képzést. Az egyes szakmákhoz kapcsolódó általános ismeretek oktatására kell törekedni, a specialitások megismertetése pedig a munkaadók feladata kell, hogy legyen (ezt nagyon jól össze lehetne kapcsolni a foglalkoztatást bővítő támogatások rendszerével, nevezetesen a közhasznú munkavégzéssel, munkanélküliek tartós foglalkoztatásának támogatásával).

A megkérdezettek a tevékenység folytatásához minimális eszközzel rendelkeznek, a hiányzókat elsősorban kölcsön igénybevételeivel kívánják biztosítani. A jelenlegi hitelfeltételek általában kedvezőtlenek, ezért feltétlenül indokolt lenne az újrakezdési kölcsönhöz hasonló konstrukciójú támogatás újbóli bevezetése. A korábbi visszaélések elkerülése érdekében a polgármesteri hivatalok hatáskörébe célszerű utalni a kölcsön folyósításával kapcsolatos döntést, amelynek több előnye is lehet:

- a helyi ismeretek és kisebb települések esetében a személyes kapcsolatok alapján egyértelmű véleményt lehet alkotni a vállalkozási szándék megalapozottságáról,
- lehetővé válik a vállalkozók összetételének befolyásolása a helyi igényeknek megfelelően.

Az előbbieken - a szolgáltatás kapcsán - ismertetett problémák vetődnek fel azoknál is, akik az ipar területén kívánnak vállalkozni (arányuk 11,4 %), így arra külön nem térek ki.

Sorrendiség tekintetében a mezőgazdaság a harmadik helyen szerepel (a vállalkozni szándékozókön belüli arányuk 17,1 %, az összes megkérdezetthez viszonyítva mindössze 0,8 %), azonban annak ismeretében, hogy a vizsgált települések között kilenc faluban, ahol a helyi munkalehetőségeket döntően a korábbi mezőgazdasági termelészövet-

zetek biztosították, alacsonynak minősíthető az arány⁴³. Ennek alapvetően két oka van: a mezőgazdaság jelenlegi és korábbi rossz jövedelempozíciója, valamint a mezőgazdasági termelés tőkeigényessége. Központi intézkedésekkel ezen a helyzeten ugyan lehet javítani, de a támogatások mértéke meg sem közelíti a kívánatos szintet és a közeljövőben e tekintetben jelentős változásra nem lehet számítani.

NÉMETI (1992a) azt írja, hogy: "...több elemzés tanúsága szerint egy kisgazdaság felszereléséhez 4-5 millió Ft szükséges."

MAGDA (1992) lineáris programozással modelleket készített különböző mezőgazdasági tevékenységekre abból a célból, hogy meghatározza, egy átlagosnak tekinthető (4 fős) család megélhetését milyen méretű magángazdaság biztosíthatja, mekkora az eszköz- és tőkeigény (főfoglalkozású gazdálkodás esetében). Megállapította, hogy szarvasmarhatartás esetében a legolcsóbb megoldásokat alapul véve csak a tárgyi eszközigény 11.000-12.000 e.Ft, szőlőtermesztés és feldolgozás esetén a tárgyi- és forgóeszközfinanszírozás együttes tőkeigénye 22.110 e.Ft.

Számításai szerint abban az esetben, ha a család rendelkezik 1,5-2 hektár földterülettel, valamint a szükséges eszközök többségével (kerti traktor + munkagépek, fóliasátrak, fűtő-öntözőberendezés stb.), akkor a földterület intenzív kertészeti kultúrák termesztésével létminimum feletti (15.000-20.000 Ft/fő/hó) jövedelmet képes biztosítani.

Azok, akik mezőgazdasági termelést kívánnak folytatni, földterülettel rendelkeznek (korábban termelőszövetkezetben dolgoztak és az 1991. évi XXV. törvény alapján 30, illetve 20 AK értékben földterülethez jutottak), de a szükséges egyéb eszközökkel (traktor, munkagépek stb.) csak részben, vagy egyáltalán nem. A hiányzó eszközöket elsősorban bérlet (bérmunka igénybevétele) útján tervezik biztosítani.

A vizsgált települések mindegyikén működik mezőgazdasági szövetkezet (Kisbárkány, Lucfalva, Márkháza, Nagybárkány és Sámsonháza településeken egy, melynek székhelye Lucfalva), a gépi szolgál-

⁴³ Korábbi vizsgálatok alapján több publikációban is közreadtuk, hogy a mezőgazdaságban a főfoglalkozású magángazdálkodók aránya alacsony szinten fog maradni, így változatlan termelési szerkezet mellett még az agrárágazaton belüli foglalkoztatási problémák is tovább fokozódnak, a más nemzetgazdasági ágakból munkanélkülivé váltak számára pedig - a jövedelemkiegészítésként, mellékfoglalkozásban végzett gazdálkodás kivételével - a korábbi elképzelésekkel szemben nem biztosít munkalehetőséget. (MAGDA-HELGERTNÉ 1990, MAGDA-HELGERTNÉ-TÖRCSVÁRI 1992)

tatások igénybevételét rajtuk keresztül tervezik megoldani. Ez egyfajta kiszolgáltatottságot is jelent, hiszen a szövetkezetek csak a szabad kapacitásukat kötik le bér munkával, így a magángazdálkodók esetében nem biztosított a munkák optimális időben történő elvégzése. E tekintetben kedvezőbb lenne ún. gépszövetkezet létrehozása, amely nem más, mint a magángazdálkodók szövetkezése a speciális, nagyteljesítményű (drága) eszközök beszerzésére és üzemeltetésére (MAGDA-HELGERTNÉ 1992), feltételei azonban még nem kidolgozottak Magyarországon.

A tartós munkanélküliség leginkább a mezőgazdasági területeket sújti. A mezőgazdasági önfoglalkoztatás, a vállalkozóvá válás enyhítheti a foglalkoztatási problémákat, ehhez azonban a tevékenység tőkeigényessége miatt feltétlenül támogatásra van szükség. A kormány ugyan 1993. október 28-án rendeletet hozott a termőfölddel rendelkező munkanélküliek vállalkozóvá válásának támogatásáról, ez azonban mindössze egyszeri, kettőszázezer forint összegű, kamatmentes hitel igénybevételét teszi lehetővé 4 év alatti visszafizetéssel (az újrakezdési kölcsön összege kezdetben 300 ezer, majd 400 ezer Ft volt). A hitel folyósítása szigorú feltételekhez kötött (pl. lakóingatlanra zálogjog a munkaügyi központ javára nem jegyezhető be), emellett a mezőgazdasági tevékenység korábban ismertett tőkeigényét alapul véve egyértelműen megállapítható, hogy ez a támogatás valójában nagyon kevés munkanélküli vállalkozóvá válását fogja elősegíteni.

E támogatás mellett természetesen más lehetőségek is vannak (pl. reorganizációs támogatás, földadó kedvezmény stb.), azonban *ahhoz, hogy a vállalkozási kedv növekedjen elsőként a mezőgazdaság jövedelmezőségi színvonalának kell javulnia, ez viszont már nem a foglalkoztatás-, hanem a gazdaságpolitika hatáskörébe tartozik.*

Az önfoglalkoztatás, önállóvá válás nem csak a mezőgazdasági területeken, hanem az egész országban enyhítheti a munkanélküliséget, ennek azonban ma Magyarországon alig van realitása. A fejlett piacgazdaságokban az önfoglalkoztatás növekedése az iparban és a szolgáltatásban összefüggést mutat a munkanélküliség adott szintjével.

A Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1990. júniusában megtartott ülésére készült ILO jelentés az önfoglalkoztatás szempontjából a következő módon fogalmazta meg a követendő gazdaságpolitika alapjellemzőit: "...olyan gazdaságpolitika, illetőleg

foglalkoztatáspolitikai szükséges, amely nem kezeli hátrányosan az önállókat a többi szektorhoz viszonyítva; szelektív támogatáspolitikai, amely háttérbe szorítja a meglévő aránytalanságokat és elfoglaltságaikat, kiszűri, ha szükséges megszünteti az önfoglalkoztatás rossz hatásfokú és nem kívánatos formáit; olyan szociálpolitika, amely biztosítja a szociális védelem alapjait illetően az önállóak és a bérből, fizetésből élők közötti esélyegyenlőséget; végül olyan intézményrendszer, illetve szervezeti struktúra kialakítása, amely az önállóak kollektív érdekeit szolgálja." (MUNKAÜGYI SZEMLE 1990. 9. sz.)

5.2.8. Javaslatok a munkanélküliség enyhítésére a munkanélküliek véleménye alapján

Lényegesnek tartottam annak megismerését, hogy a munkanélküliek milyen változásoktól várják helyzetük javulását, ebben kitől/mitől és konkrétan milyen segítséget igényelnek (az interjú készítése során a kérdések esetében nem előre megadott lehetőségekből kellett kiválasztani a megfelelőeket, így a válaszadás kizárólag a munkanélküliek véleményét tükrözi).

A megkérdezettek 83,6 %-a úgy véli, hogy javulást *munkalehetőségek biztosítása* eredményezhet (14. ábra). Emellett 10,2 %-uk fotosnak tartja a *megfelelő megélhetést biztosító keresetet is*, amely lehetővé tenné legalább a társadalmi létminimum elérését. Véleményük szerint *számos munkanélküli azért utasítja vissza a felajánlott állást, mert a kereset alig magasabb, vagy akkora mint a munkanélküli járadék*, így valójában nem éri meg elhelyezkedni (az előbbi alfejezetben a munkaerő közvetítés kapcsán már volt erről szó, de ott úgy, mint országos jelenségről).

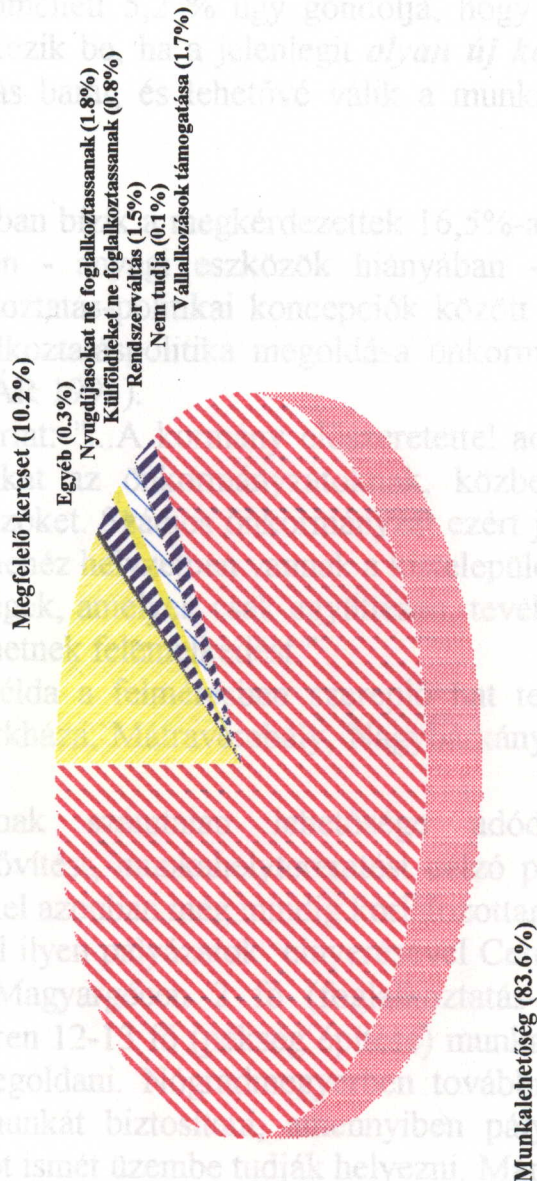
Ezt követően közel azonos, de alacsony arányban három javaslat is szerepel: *nyugdíjasokat ne foglalkoztassanak* (1,8 %), *vállalkozások támogatása* (1,7 %) és *rendszerátalakítás* (1,5 %).

A nyugdíjasok foglalkoztatását abban az esetben kifogásolják, ha a nyugdíj összege megfelelő megélhetést biztosít, azt belátják, hogy a kisnyugdíjasoknak szükségük van kereset kiegészítésre. Úgy gondolják, hogy inkább a pályakezdő fiatalok számára kellene munkalehetőséget biztosítani.

A vállalkozások támogatása iránti igény nagyon alacsony, amely összefüggést mutat azzal, hogy a megkérdezettek mindössze 4,6 %-a kíván saját vállalkozásba kezdeni.

14. ábra

Mitől javulna a munkanélküliek helyzete? (összes település)

A megkérdezettek 1,0 %-a úgy véli, hogy javulás várható a *külföldiek Magyarországon történő foglalkoztatásának korlátozása* révén is.

Ilyen intézkedések megfigyelhetők a nyugat-európai országokban, többek között Ausztriában és Németországban is (lásd 3.2. pontban).

Helyzetük javulásához 50,6 % a *jelenlegi kormánytól* vár hathatós segítséget (15. ábra), amellet 5,2 % úgy gondolja, hogy érdemi változás csak akkor következik be, ha a jelenlegit *olyan új kormány* váltja fel, amely vállalkozás barát, és lehetővé válik a munkahelyek számának növekedése.

A helyi önkormányzatban bízik a megkérdezettek 16,5%-a belátva azt, hogy e tekintetben - anyagi eszközök hiányában - kevés lehetőségük van. A foglalkoztatás-politikai koncepciók között megfogalmazódott, hogy a foglalkoztatáspolitikai megoldása önkormányzati feladat kell legyen (KALMÁR 1993).

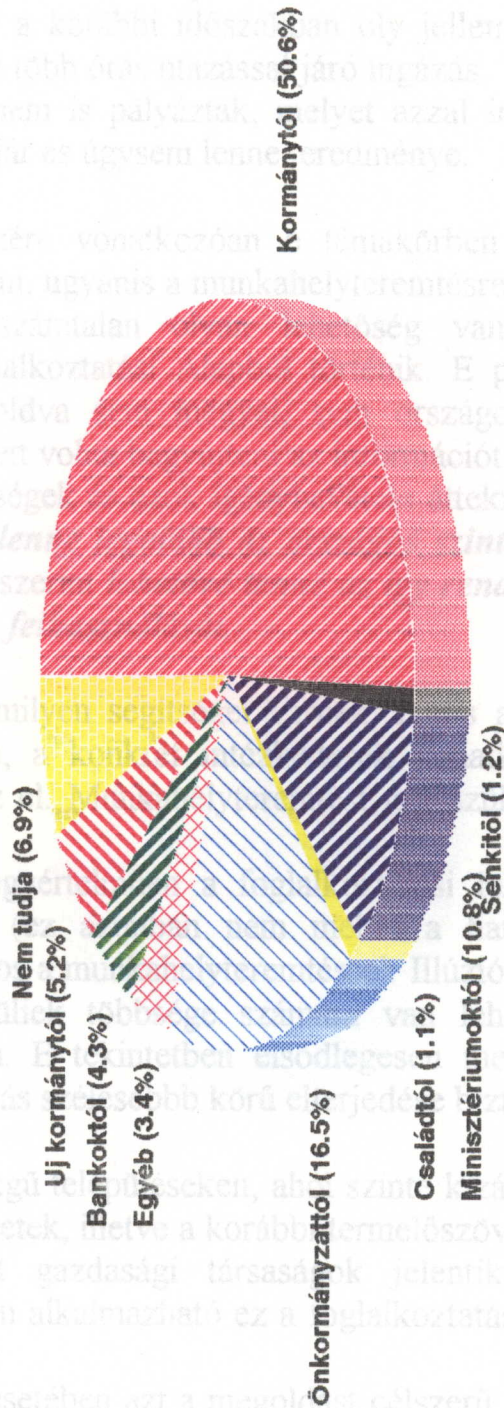
NÉMETI (1992b) szerint: "...A kormány előszeretettel adja le a felelősséggel járó feladatokat az önkormányzatoknak, közben nem biztosít hozzá anyagi eszközöket. Számos önkormányzat ezért jelentős deficittel küzd. Különösen nehéz helyzetben vannak a kistelepülések és kedvezőtlen adottságú térségek, amelyek csak együttesen, tevékenységüket összehangolva remélhetnek felemelkedést."

Az összefogásra jó példa a felmérésben szereplő hat település (Kisbárcány, Lucfalva, Márkháza, Mátraverebély, Nagybárcány, Sámsonháza).

Az önkormányzatoknak számtalan lehetősége adódhat a különböző foglalkoztatás-bővítést, munkahelyteremtést célzó pályázatok kapcsán, e lehetőségekkel azonban még mindig korlátozottan élnek. A vizsgált települések közül ilyen pályázatok elnyerésével Cereden 4-5 fő (idősek otthona), Magyarécen 2 fő (foglalkoztatás-bővítés támogatása), Nógrádmegyeren 12-13 fő (pékség építése) munkanélküli foglalkoztatását sikerült megoldani. Nógrádmegyerben további 10 fő munkanélkülinek tudnak munkát biztosítani, amennyiben pályázatuk sikerrel jár és a helyi malmot ismét üzembe tudják helyezni. Márkházán folyamatban van egy alapítvány létrehozása idegennyelvi oktatás, sporttábor működtetése céljából. Szécsényben öt ÁFI (Állami Fejlesztési Intézet) pályázathoz adtak ki javaslatot munkahelyteremtés céljából, ezek megvalósulását azonban nem ellenőrizték (ez az ÁFI hatáskörébe tartozik). Nagybárcányban is sikeresen pályáztak egy

15. ábra

Kitől vár ebben segítséget? (összes település)

kosárfonó üzem létrehozására, azonban a kezdeményezés kudarcba fulladt, mert az érintett munkanélküliek nem vállalták, hogy részt vegyenek három hónapos bentlakásos átképzésen Miskolcon. Ezen természetesen el kell gondolkodni, hisz a vidéki településeken élők többsége még az otthontól való 1-2 napos távolléttől is idegenkedik. Ebből is adódott az, hogy a korábbi időszakban oly jellemző volt e települések lakosaira a napi több órás utazással járó ingázás.

A többi településen nem is pályáztak, melyet azzal indokoltak, hogy túl sok vesződséggel jár és úgysem lenne eredménye.

Nógrád megye egészére vonatkozóan e témakörben nem állt módomban adatokat gyűjteni, ugyanis a munkahelyteremtésre, valamint foglalkoztatás bővítésre számtalan olyan lehetőség van, melyek finanszírozása nem a Foglalkoztatási Alapból történik. E pályázatok koordinálása nincs megoldva sem megyei, sem országos szinten (településenként külön kellett volna begyűjteni az információt).

Ahhoz, hogy a lehetőségek és azok igénybevétele áttekinthető legyen, ***feltétlenül indokolt lenne legalább az országos szintű koordináció, amely véleményem szerint lehetővé tenné az így rendelkezésre álló források hatékonyabb felhasználását.***

A tekintetben, hogy milyen segítséget várnak, reális a megkerdezettek véleményalkotása, a konkrét intézkedések vonatkozásában azonban nem mondható ez el. Munkahelyteremtést tart szükségesnek 52,8 %-uk (16. ábra).

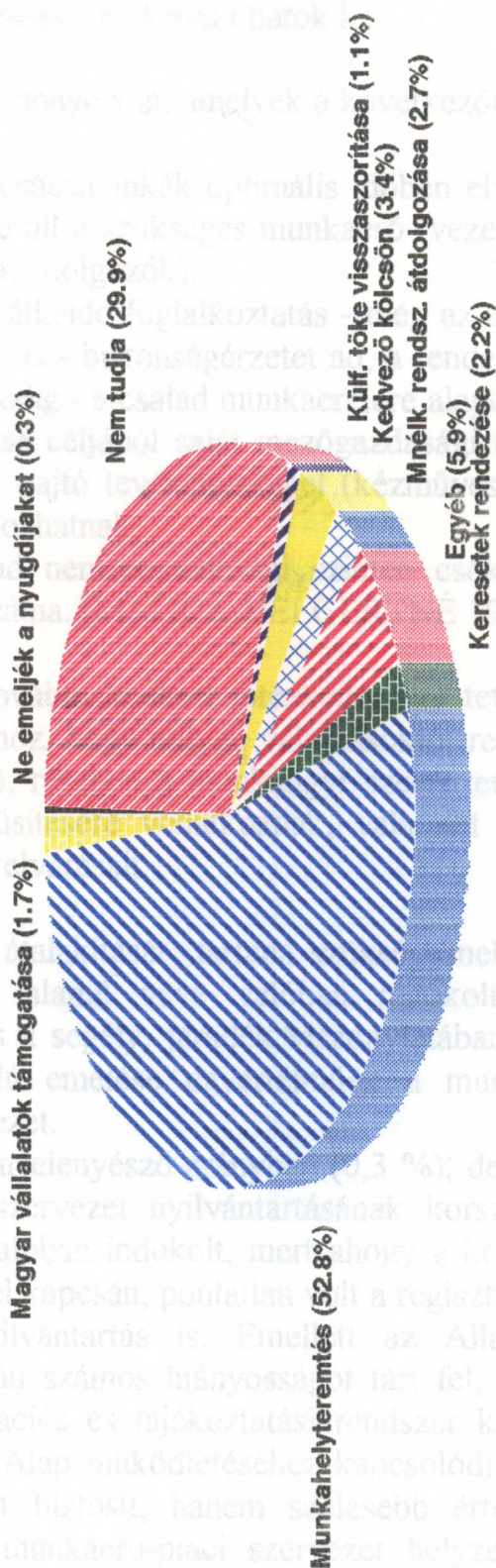
A munkanélküliség egyértelműen a foglalkoztatási lehetőségek bővülésével csökkenthető (ez azonban nem mehet a hatékonyság rovására), amely nem azonos a munkahelyteremtéssel. Illúzió lenne azt hinni, hogy a munkanélküliek többsége számára van lehetőség új munkahelyek létrehozására. E tekintetben elsődlegesen megoldást a részmunkaidős-foglalkoztatás szélesebb körű elterjedése biztosíthat.

A mezőgazdasági jellegű településeken, ahol szinte kizárólagosan a mezőgazdasági szövetkezetek, illetve a korábbi termelőszövetkezetek átalakulása során létrejött gazdasági társaságok jelentik a helyi munkalehetőségeket, szintén alkalmazható ez a foglalkoztatás-politikai eszköz a következő módon:

- a fizikai dolgozók esetében azt a megoldást célszerű alkalmazni, hogy időszakonként rövidített munkaidőben (félműszakban) foglalkoztatják őket, a csúcsmunkák időszakában pedig teljes

16. ábra

Milyen segítséget vár? (összes település)

vagy akár nyújtott (több) műszakban is (MAGDA-HELGERT-NÉ 1993),

- a nem fizikai (elsősorban adminisztratív, ügyviteli) dolgozók esetében osztott munkakörök alakíthatók ki.

E megoldásnak több előnye van, amelyek a következőkben foglalhatók össze:

- a mezőgazdasági csúcsmunkák optimális időben elvégezhetők, mert rendelkezésre áll a szükséges munkaerő (vezetők által ismert, "összeszokott" dolgozók),
- a dolgozóknak az állandó foglalkoztatás - még az alacsonyabb jövedelem ellenére is - biztonságérzetet ad, a rendelkezésre álló szabadidőben pedig - a család munkaerejére alapozva - jövedelmük kiegészítése céljából saját mezőgazdasági termeléssel, vagy más hasznot hajtó tevékenységgel (kézművesség, bedolgozás stb.) foglalkozhatnak,
- mind térségi, mind nemzetgazdasági szinten csökkenthető a munkanélküliek száma. (MAGDA-HELGERTNÉ 1993)

A megkérdezettek további konkrét intézkedésekre tett javaslatai részben kapcsolódnak ahhoz, hogy milyen változásoktól remélik helyzetük javulását (16. ábra), részben a munkaügyi szervezet, illetve az ellátási rendszer korszerűsítésére vonatkoznak, valamint 29,9 %-uk nem tudja megfogalmazni elvárásait.

Az ellátási rendszer átalakítását tartaná szükségesnek 2,4%. Ez társadalmi létminimumot alapul véve valóban indokoltnak tűnik, azonban a bér, kereset és a segély, járadék viszonylatában már nem, mert az utóbbi egyoldalú emelése egyértelműen a munkavállalási szándék csökkenéséhez vezet.

Az előbbi mellett, bár elenyésző arányban (0,3 %), de megfogalmazódott a munkaügyi szervezet nyilvántartásának korszerűsítésére vonatkozó igény is. Ez valóban indokolt, mert ahogy a korábbiakban már utaltam rá a mintavétel kapcsán, pontatlan volt a regisztrált munkanélküliekről készített nyilvántartás is. Emellett az Állami Számvevőszék ellenőrzése során számos hiányosságot tárt fel, feladatként jelölte meg olyan információs és tájékoztatási rendszer kidolgozását (főként a Foglalkoztatási Alap működtetéséhez kapcsolódóan), amely nemcsak pontos adatokat biztosít, hanem szélesebb értelemben is információt szolgáltat a munkaerő-piaci szervezet helyzetéről és a foglalkoztatás-politikai feladatokról.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

A munkanélküliség társadalmi jelenség, amely a kapitalizmus fejlődése során, mint a tőkés társadalmi rendszer szükségszerű velejárója jelent meg. A polgári közgazdaságtan képviselői a tőkés gazdaság szerves részének tekintették és tekintik ma is.

Magyarországon a nyolcvanas évek végén jelent meg a nyílt munkanélküliség, a munkaerőpiacon drámai változások mentek végbe. A kialakult (és várhatóan növekvő) munkaerőpiaci feszültségek összetett kezelési rendszer működtetését indokolják, ennek megoldása nem kizárólag az állam feladata, bár kétségtelen, hogy e probléma leginkább központi (kormányzati) beavatkozással kezelhető.

Értekezésemmel ezen feladat eredményes megvalósításához kívánok hozzájárulni.

6.1. Munkanélküliség a nemzetközi viszonyok tükrében

A kapitalizmus előtt a bér munka és a munkanélküliség csak marginális jelentőségűek voltak.

A klasszikus közgazdászok (Smith, Ricardó, Malthus) elmélete szerint nagyarányú munkanélküliség nem alakulhat ki. Véleményük szerint a piaci mechanizmusok által, a felkínált és keresett munkahelyek száma és szerkezete összhangba kerül, így nagyarányú és tartós munkanélküliség nem létezhet.

Az 1929-33-as világgazdasági válság keresztül húzta a klasszikus elmélet tételeit, mind a gazdasággal, mind a munkanélküliséggel kapcsolatban merőben más megközelítés vált szükségessé. Az új elméletet John Maynard KEYNES (1965) fogalmazta meg: véleménye szerint egyáltalán nincs garancia arra, hogy spontán piaci folyamatok révén a munkaerőpiacon a kereslet és a kínálat egybeessen.

A munkanélküliség problémája a fejlett tőkés országokban már a II. világháború előtt tudatosult, és nagy erők mozdultak meg a megoldások keresésére.

Az 1929. október 23-ai NEW Yorki tőzsdekrach olyan események sorát indította el, melynek következtében a megoldottnak hitt munkanélküliség katasztrófális méreteket öltött.

Mértéke országonként eltérő volt, elsősorban az ipar fejlettségi fokától, a gyárak üzemeltetésének helyzetétől, valamint a termelési folyamatok intenzifikálásának fokától függött.

Átfogó koncepció hiányában a munkanélküliség csökkentésére hozott intézkedések (nyugdíjkorhatár leszállítása, női munkalehetőségek szűkítése, iskolai tanulmányi idő meghosszabbítása stb.) nem jelentettek megoldást.

A válságra való reagálás három típusa figyelhető meg: *az állami beavatkozás jobboldali politikai fordulattal kombinált változata, kommunista tervgazdasági rendszer* ((Szovjetúnióban); *állammonopolista rendszer* kialakítása. A munkanélküliség csökkentésében mind három esetben komoly sikereket értek el.

A második világháborút követő gazdasági fejlődés első éveiben a tőkés államok gazdaságpolitikájában meghatározóvá vált a teljes, illetve magas szintű foglalkoztatottság biztosítása. A háborút követően makro-gazdasági problémaként értelmezték a munkanélküliséget, így megfogalmazódott az is, hogy az államnak a munkanélküliség kezelésében több feladata és nagyobb lehetőségei vannak, mint a vállalkozóknak és a munkavállalóknak. Mindezek következtében a passzív és aktív állami munkaerő-piaci intézkedések tömege született meg, amelyek többségében - bizonyos módosításokkal, az egyes országokban eltérő súllyal - máig is érvényben vannak.

A béreknek, a foglalkoztatottak számának és struktúrájának, az elbocsátás módjainak, a munkafeltételeknek, a munkavégzés körülményeinek, a munkaadók és munkavállalók érdekképviselési lehetőségeinek alakulása a II. világháború óta nem a spontán piaci folyamatok, hanem a szervezetek tárgyalási, alkudozási viszonyából adódó jogi-adminisztratív egyezség eredménye.

A hetvenes években komoly helyzetromlás következett be részben az olajáremelés, főként azonban a piaci folyamatokba történő nagymértékű állami beavatkozás miatt, s mindez kedvezőtlenül érintette a munkaerőpiacot is.

A munkanélküliek száma a '70-es évek végétől 1983-ig az OECD tagállamainak összességében több, mint 13 millióval nőtt, majd ezt követően folyamatosan magas szinten maradt.

A 24 fejlett ipari országot tömörítő OECD tagországaiban 1991 végére ismét a munkanélküliek számának emelkedése vált jellemzővé.

A szervezet nyilvánosságra hozott éves jelentése *1994-re igen óvatos becsléssel is a létszám 36 millióra való emelkedését valószínűsíti. Európában még súlyosabb a helyzet, 1994 végéig az EK-ben a munkanélküliek száma elérheti a 19 milliót, amely átlagosan a foglalkoztatottak 12,1 %-át jelenti.*

A fejlett tőkés országokban a munkanélküliség kezelésének mai eszköztára több évtized tapasztalatai, tanulságai alapján épült ki. Az intézkedések két fő csoportba sorolhatók: *aktív és passzív eszközök.*

Az aktív intézkedések a munkaerő-piaci kereslet és kínálat alakulását, míg a passzív intézkedések a kialakult feszültségek enyhítésére irányulnak.

A közép- és kelet-európai országok a nyolcvanas évek végén hirtelen rendkívül sok embert érintő és tartós munkanélküliséggel kerültek szembe. A helyzetük bemutatását, elemzését megnehezíti a gyors változások követése, valamint az, hogy mindeddig csak Lengyelországban, Szlovéniában és Magyarországon készültek a nemzetközi gyakorlatnak megfelelő, összehasonlításra alkalmas munkaerő-felmérések.

A régióban még mindig a túlfoglalkoztatás a jellemző. A foglalkoztatás, illetve a munkanélküliség szinte alig reagál a termelés visszaesésére.

A munkanélküliség sajátos vonása a nagy szelektivitás: aránytalanul nagymértékű a szakképzetlenek és az alacsony iskolai végzettségűek körében, de egyes országokban a szakmunkásoknál is, valamint kiemelkedően magas a fiatalok körében.

Szélsőségesek a területi különbségek. *A magas munkanélküliség az egyoldalú gazdasági szerkezetű ipari területeket, a bányavidékeket és a mezőgazdasági területeket sújtja elsősorban.*

A közép- és kelet-európai országok mindegyike rendelkezik az OECD országokéhoz hasonló biztosítási rendszerrel, azonban a foglalkoztatás-politikai célú kiadások GDP-hez viszonyított aránya az országok többségében nem éri el az OECD országok szintjét.

Az aktív eszközök ma még nem kellő hatékonyságúak, a munkanélküliség alakulását alig befolyásolják. *A jelenlegi képzettségi struktúra, illetve a szakképzetlenek magas aránya, valamint a már elkezdődött szerkezetváltás lassúsága mindenképpen a gazdaság-politikai stratégia megfontolt alakítását igényli.*

6.2. A munkanélküliség és annak kezelése Magyarországon

Magyarországon a századfordulót megelőző évtizedben jelentkezett először a munkanélküliség súlyos, társadalmi-politikai cselekvést kiváltó gondként.

Az I. világháborút megelőzően a strukturális munkanélküliség volt a meghatározó. Az agrárszektorból tömegesen áramlott át a fölös népesség az iparba. Az agrármunkaerő kihasználtságának foka 1870-től 1900-ig terjedő időszakban 55-65 % között ingadozott.

Az 1890-es évek végén, de különösen a századforduló után kialakult egy jelentősebb állandó ipari munkanélküli réteg.

Kialakult a hatósági ipari közvetítés rendszere, azonban számottevő változást csak az 1918-as októberi polgári demokratikus forradalom hozott a munkanélküliek ellátásában: rendeletet hoztak a munkanélküliek állami segélyezéséről (amit a Tanácsköztársaság leverése után az új kormány beszüntetett).

Magyarországon az I. világháborút követően állandósult a nagyarányú munkanélküliség, majd az 1929-1933-as gazdasági válság idején ijesztő méreteket öltött. Becslések szerint 1932 nyarán a mezőgazdasági szektorral együtt 560.000-610.000 munkanélküli családfő volt az országban.

A gazdasági válságot követően csökkent ugyan a munkanélküliek száma, de még 1938-ban is mintegy 124.000 fő volt. ***A magyar állásfoglalás a munkanélküliség kérdésében a hitleri Németország gazdaságát és munkaerő-viszonyait meghatározó "munkaerő-gazdálkodás" irányába tolódott el.***

Magyarország háborús veszteségei példa nélküli méreteket öltöttek, amelyhez 1945 nyarától hatalmas méretű infláció is társult. ***Az agrárnépesség foglalkoztatottságát a földreformmal, földosztással nem sikerült biztosítani, a teljesen ellehetetlenült falusiak egy része a fővárosban és a vidéki ipari centrumokban keresett munkát, így az ipari munkanélküliek létszámát növelték.*** A munkanélküliség felszámolásában 1949 elejére jelentős eredményeket értek el és ez idő tájt egyes szakképzettséget kívánó munkaterületeken már munkaerőhiány is jelentkezett. 1950-ben gyökeres változás következett be, a foglalkoztatásban egy év alatt közel 250 ezer fővel emelkedett a munkások és az alkalmazottak száma. A szakember-szükséglet biztosítása érdekében számos intézkedést hoztak (beiskolázottak létszámának növelése,

tanulóidő csökkentése, egyes területeken tanulóképzés megszüntetése stb.), azonban ezek ellenére sem lehetett az ipar munkaerő-szükségletét kielégíteni.

Az 1953 közepétől 1962 végéig eltelt időszakban a maximális foglalkoztatásra való törekvés volt a jellemző, azonban 1957-ben ismét munkanélküliség alakult ki. Felszámolására, következményeinek enyhítésére bevezették a munkanélküli-segélyt. A munkaerőhelyzet 1957 harmadik negyedévére kiegyensúlyozottá vált, de a korábbi évekhez hasonlóan változatlanul problémát okozott a fiatalok, a nők, a szakképzetlenek és az adminisztratív munkát igénylők elhelyezése.

A mezőgazdaság tömeges kollektivizálásának megkezdésével jelentős változások következtek be 1959-ben. Megnövekedett a munkaerő-eláramlás a mezőgazdaságból és 1959 tavaszán újabb foglalkoztatási nehézségek alakultak ki.

1965-től a fő figyelem a termelékenység fokozására irányult, előtérbe került a munkaerő-gazdálkodási gyakorlat megjavítása is.

1966-ban mérséklődött a munkaerő-igény és takarékosabb létszám-gazdálkodást folytattak. Országosan javultak az elhelyezkedési lehetőségek, de egyes térségekben még mindig foglalkoztatási gondok voltak. Nem volt az ifjúság helyzete sem kedvező főként a lányok, illetve a gimnáziumi végzettségűek esetében.

1968. januárjában az új gazdasági mechanizmus bevezetésével a munkaerő-gazdálkodás is új periódusba lépett.

A gazdaságirányítás reformja a racionális foglalkoztatás kialakítását igényelte, ennek érdekében felszabadította a munkaerő-mozgást. Elsődleges cél volt továbbbra is a teljes foglalkoztatottság megőrzése.

A hetvenes évek elején Magyarország munkaerőhelyzetét jelentős eredmények és lényeges feszültségek jellemezték. A munkaképes lakosság foglalkoztatottsága magas szintűvé vált. A dolgozók egyes rétegeinek elhelyezkedési nehézségei megszűntek.

A '70-es években általában a nehéz fizikai és több műszakos munkakörökben alakult ki munkaerőhiány, melynek legfontosabb oka a munkahelyek elavultsága, a gépesítettség alacsony szintje volt. Ez a helyzet a képzett munkaerő pazarlásához vetetett, mivel a szállító-rakodó, illetve segédmunkát részben ők látták el.

A tőkés országokban ezzel ellentétes helyzet figyelhető meg: a szakképzetlen munkaerőnek nagyobb része van munka nélkül, mint a szakképzettnek.

A '80-as évek elejétől fordulatot vett a foglalkoztatáspolitikai elismerte a munkaerő-piaci verseny jogosságát és jelentősen liberalizálta a munkahely-változtatás és általában a foglalkoztatás feltételeit. A gazdaságpolitika 1982-től kezdődően a korábbinál lényegesen nagyobb legális teret engedett a kisvállalkozásoknak. Ebben az időszakban jöttek létre a termelőszövetkezetek melléküzemágai nagy számban.

Az alaptevékenységen kívüli tevékenységek a községek lakosságának foglalkoztatásában semmivel sem pótolható szerepet tölthettek be. E tevékenységek egy része éppen annak a szakképzetlen női munkaerőnek teremtett munkaalkalmat, amelynek a foglalkoztatása a legnagyobb gond volt - ma méginkább az - a falvakban.

A nyolcvanas évek első felére kialakult egy eszköz- és intézményrendszer, amely azon munkavállalóknak hivatott segítséget nyújtani, akik átmenetileg vagy véglegesen kedvezőtlen munkapiaci alkupozícióba kerültek, illetve a gazdasági szerkezet átalakítása miatt munkahelyüket elhagyni kényszerültek.

A szocializmus ideológiája szerint munkanélküliség nem lehetséges, illetve semmiképpen nem engedhető meg, így a szocialista országok nem közöltek hivatalos statisztikát annak alakulásáról. Ez azonban korántsem jelentette azt, hogy a valóságban is egyensúly volt a munkaerő-szükséglet és a munkaerő-kínálat között.

Az 1980-as évek közepétől nyilvánvalóvá vált, hogy a teljes foglalkoztatás a jövőben tovább nem tartható fenn.

A munkaügyi kormányzat több kezdeményezést tett a munkavállalók létbiztonsága érdekében és *1987-ben már kibontakozni látszanak egy eszközrendszer elemei (átképzési támogatás, 6 hónapos felmondási idő, átmeneti elhelyezkedési támogatás és a közhasznú munkavégzés).*

Ez a kérdés annál is inkább sürgető volt, mert egy év alatt a hivatalosan regisztrált munkanélküliek száma kétszeresére nőtt. A betöltetlen álláshelyek száma ugyan még mindig többszöröse az

álláskeresőkének, azonban a munkáltatók többnyire nem ott és azokra a munkahelyekre kerestek embert, ahol és amelyekre jelentkezők akadtak.

A foglalkoztatáspolitikai eszközrendszere 1988-tól új elemekkel bővült: munkahelyteremtő beruházások támogatása, munkaügyi információs rendszer, újrakezdési kölcsön, foglalkoztatás-politikai célú kedvezményes nyugdíjazás.

Az eszköz-rendszer elsősorban a gazdasági szerkezetváltásból adódó átmeneti foglalkoztatási gondok megoldására készült fel, kevésbé volt képes enyhíteni a munkaerőpiacról saját kezdeményezésre, vagy többnyire önhibájukból kiszoruló problémáit.

1988-ban már egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az elkövetkező években a munkanélküliség tömegessé fog válni, bár a méreteit pontosan felbecsülni nem tudták. A foglalkoztatáspolitikai erre úgy készült fel, hogy ***1989. január 1-jétől újra bevezették a munkanélküli segély intézményét.*** A társadalombiztosítási ellátások, illetve a szociális segélyek rendszerében azonban még nem alakultak ki a munkanélküliek ellátását célzó juttatási formák, sőt a meglévők feltételrendszere is csak elvétve engedi be azokat a munkaképes korúakat, akik foglalkoztatási nehézségek miatt átmenetileg vagy tartósan szociális segítség-re szorulnak.

1991-ben a munkanélküliek száma 406 ezer fő, a munkanélküliségi ráta 8,5 %, elérte a közepesen magas munkanélküliséggel jellemezhető fejlett európai államok szintjét.

A foglalkoztatás-politikai eszközökben 1991-ben nagy változás következett be: az Országgyűlés februárban jóváhagyta a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvényt, amelynek alapvető célja, hogy az új feltételek (gazdasági-társadalmi válság, növekvő munkanélküliség) mellett átfogóan szabályozza a gazdaság közvetlen szereplőinek (állam, munkavállalók) főbb funkcióit és teendőit a munkaerő-piaci folyamatok befolyásolásában.

1992-ben a munkahelyek elvesztését nagyban befolyásolta a belső piac zsugorodása, a privatizáció közvetlen és közvetett foglalkoztatást szűkítő hatása, valamint az év közepétől a csőd- és felszámolási eljárások tömeges megindítása.

A munkanélküliség minden térségi szinten megjelent. A munkanélküliek aránya tekintetében megyei szinten a legkedvezőbb (Budapest) és a legkedvezőtlenebb helyzetű megye (Szabolcs-Szatmár-Bereg) között négyszeres különbség van. Kistérségi szinten a gazdasági-társadalmi feltételek jelentős eltérése miatt a munkanélküliség mértékében is számottevő, tízszeres különbség érzékelhető a legkedvezőbb (Sopron, Siófok, Budapest), valamint a legkedvezőtlenebb (Szécsény, Fehérgyarmat, Szerencs) körzet között.

1993. első két hónapjában a regisztrált munkanélküliek száma tovább növekedett, majd márciustól kezdve folyamatosan csökkenés figyelhető meg. Felvetődik a kérdés, hogy ténylegesen a munkanélküliség csökkenéséről van-e szó, vagy a nyilvántartás eltér a valóságtól.

Ijesztő jelenség volt az elmúlt két évben a munkanélküliek számának dinamikus növekedése, azonban ez a folyamat véleményem szerint (egyezően más szakemberek megállapításával) várhatóan a következő két évben tetőzik 15-20 %-os munkanélküliségi rátával. Figyelembe véve a nyugat-európai tendenciákat - a munkanélküliség fokozatosan emelkedik -, valamint azt, hogy ***Magyarországon a gazdasági növekedés milyen ütemű, a csúcspontot követően egy-két százalékkal csökkenhet a munkanélküliek aránya, de várhatóan egy viszonylag magas szinten (12-14 százalék felett) fog stabilizálódni.***

A rendszerváltás óta eltelt időszakot a rossz (túlságosan optimista) prognózisokra alapozott döntések jellemzik, melynek következtében a foglalkoztatási törvényt már többször kellett módosítani, és a jelenlegi szabályozás is további módosításra szorul.

6.3. A munkanélküliség és a foglalkoztatás mikrotérségi vizsgálata

A munkanélküliség történeti alakulását vizsgálva megállapítható, hogy a kevésbé iparosodott, nagyarányú agrárnépességgel rendelkező területeken már a századforduló időszakában is jelentős foglalkoztatási problémák voltak.

A rendszerváltást követően Nógrád megyében a gazdasági visszaesés az országra jellemző átlagnál nagyobb mértékű volt, amely a megyét jellemző sajátosságokkal hozható összefüggésbe. Az 1992-ben lezajlott átalakulási folyamatok, a kedvezőtlen adottságú mezőgaz-

dasági üzemek kiegészítő tevékenységeinek drasztikus mérséklődése is nagymértékben módosították a megyében foglalkoztatottak létszámát. Kedvezőtlen továbbá, hogy a nem megyei székhelyű gazdálkodó szervezetek is csökkentették tevékenységüket, ezzel a foglalkoztatást is. Szinte minden ágazat létszámleadó ágazattá vált.

A megyére 1989. januárjától 1993. februárjáig a munkanélküliek számának, valamint a munkanélküliségi rátának növekedése jellemző, majd kisebb hullámzásokkal ugyan, de fokozatos csökkenés figyelhető meg.

A munkaerő-kereslet és kínálat globálisan 1990. januárjának közepéig megfelelt egymásnak, a struktúrája azonban nem. A vállalatok általában szakmunkásokat vártak, míg az állást keresők zömében betanított, illetve segédmunkások voltak.

1991. januárjától a számszerű növekedés mellett a belső arányok is eltolódtak; a szakmunkások aránya növekedett, a nem fizikaiaké csökkent.

A feltételek 1992-ben tovább romlottak, folytatódott a termelés csökkenése az iparban és az építőiparban, mindehhez társult a mezőgazdasági üzemek kritikus helyzete.

A munkanélküliség megyén belüli megoszlása nagy eltéréseket mutat: Szécsényben 26,6%, Pásztó térségében 19,4%, Rétság körzetében 19,2%, Bátorterenyén 14,2%.

A vizsgált időszakban a munkanélküliek között 57-60 % férfi volt, ami megfelel a foglalkoztatottak arányának.

Az összes munkanélküliből a 25 év alattiak aránya kisebb ingadozásokkal fokozatos növekedést mutat (1990. januárjában 14,6%, 1991. januárjában 15,1%, 1992. januárjában 18,4%, 1993. januárjában 23,5%). A munkanélküliek e korcsoportjában meghatározó a pályakezdők aránya.

A fiatal korosztály a munkanélküliek legmobilibb rétege; könnyen átképezhetők (kiképezhetők) az elhelyezkedési esélyüket növelő szakmára, könnyebben költöznek el új foglalkoztatási helyekre. Mindezek ellenére nagy gondot kell fordítani arra, hogy a lehető legkevesebb negatív - egész életükre kiható sérülést okozó - hatás érje őket. Kiemelten kell foglalkozni a pályakezdőkkel, mert hamar kialakulhat esetükben az az életforma, amely a társadalmi kirekesz-

tettség állapotát létrehozza. ***El kell kerülni, hogy a munkanélküli állapot életcéllá váljon számukra.***

Növekedett a szakmunkás munkanélküliek létszáma, amely nagyon súlyos problémára hívta fel a figyelmet; nevezetesen arra, hogy a foglalkoztatási igény és a képzési szerkezet nem felel meg egymásnak. A recessziós gazdaság egyébként is elhelyezkedési nehézséget okoz, melyet a merev képzési szerkezet tovább súlyosbít. Ez a képzési szerkezet felülvizsgálatát, átalakítását indokolja.

A foglalkoztatás-politikai eszközök közül az érintett létszám tekintetében a segély, járadék dominál, összege a munkanélküliek létszámának megfelelő tendenciát mutat.

Az átképzésben, melyek célja a munkaerő-piaci pozíció javítása, éppen az a réteg vesz részt viszonylag legkisebb létszámmal, amelynek elhelyezkedési esélyei a legrosszabbak (a 8 általánossal vagy annál alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők).

A közhasznú foglalkoztatást csak átmeneti jellegűnek lehet tekinteni, mert valójában nem segíti elő a "munkára találást", a társadalomba való beilleszkedést. A foglalkoztatás túlnyomórészt település-tisztasági tevékenység területén történt és történik. Munkaerő-piaci hatása elsősorban elterjedtségével mérhető. Bár a vizsgált időszakban a közhasznú munkán foglalkoztatottak száma növekvő, azonban a regisztrált munkanélküliekhez viszonyított aránya mindössze 2-3%.

Országos viszonylatban - mint ahogyan azt Nógrád megye példája is szemlélteti - nem feltétlenül azoknak a körzeteknek a gondjait enyhíti a közhasznú foglalkoztatás, ahol a munkanélküliség a legnagyobb.

A vizsgált mikrotérség általános megítélése szempontjából lényeges, hogy alacsony az infrastrukturális ellátottság. A települések többsége nincs ellátva vezetékes ivóvízzel. A szennyvízelvezetés és ártalmatlanítás megoldatlan. Nincsenek bekapcsolva az országos távhívóhálózatba és nem rendelkeznek vezetékes gázhálózattal.

A jelenlegi feltételeket, adottságokat figyelembe véve a felmérésben részt vevő települések - különösen a községek - foglalkoztatási problémáit helyben, teljeskörűen megoldani nem lehet. Cél a

munkaerő mind nagyobb hányadának helyben való foglalkoztatása lehet, ez egyben a tágabb régió feszültségeit is képes mérsékelni. A fejlesztési irányokat az egyes települések adottságainak megfelelően kell megfogalmazni és végrehajtani. Ez azonban hosszú folyamat eredménye, hatása valójában csak évek múltával lesz érzékelhető.

A vizsgált településeken az 1949. évi népszámlálás adatai szerint a mezőgazdaság meghatározó szerepet töltött be a foglalkoztatásban. A kollektivizálás, valamint a nagymértékű iparosodás következtében **1990-ben a mezőgazdasági aktív keresők aránya már rendkívül alacsony**, mindössze a két legkisebb az ipari centrumtól legtávolabb lévő településen (Kisbárkány 33,9%, Sámsonháza 32,7%) haladja meg jelentősen a megyei (14%) és országos (18%) átlagot.

Mindegyik településen működött és működik ma is mezőgazdasági (termelő) szövetkezet. A kedvezőtlen termőhelyi adottság ellensúlyozásaként a nyolcvanas években számottevően növelték az alaptevékenységen kívüli tevékenységet, ezáltal munkalehetőséget biztosítottak a szakképzetlen idősebb női munkaerő számára.

A melléktevékenységek jelentős része 1992, 1993. évek folyamán megszűnt, ezzel tovább súlyosbodott a mikrotérség egyébként is kritikus foglalkoztatási helyzete.

A korábbi mezőgazdasági termelőszövetkezetek átalakulása létszámcsökkenéssel is járt, azonban az "agrár" munkanélküliek aránya jelentősen alacsonyabb a mezőgazdasági aktív keresőképtől. ***Nógrád megyében, ezen belül a vizsgált mikrotérségben nem a mezőgazdaság a legnagyobb létszámleadó ágazat.***

A foglalkoztatás mellett rendkívül fontos a mezőgazdaság jövedelemszerzésben betöltött szerepe. A mellékfoglalkozásban áru-termelő jelleggel végzett mezőgazdasági kistermelés a felmérésben részt vevő településeken - Szécsény kivételével - szinte minden háztartásra jellemző volt, ma már azonban a saját szükségletek kielégítésére korlátozódik.

A jövőben - amennyiben a feltételek nem változnak - változatlanul a háztartási szükségletek kielégítését szolgáló mezőgazdasági kistermelés lesz a meghatározó. Az egyéni vállalkozók száma minimális (településenként 1-1 fő).

Nógrád megyében a magas munkanélküliség kialakulásához több tényező vezetett. A gazdálkodás feltételei és eredményessége számottevően romlottak, melynek következtében a gazdálkodó szervezetek egy rész megszűnt, más része jelentős létszámleépítéseket hajtott végre. **A vizsgált településeken, a munkanélkülivé válás okaként a megkérdezettek 73,2%-a jelölte meg a munkahely megszűnését, illetve a létszámleépítést.** A jövőben növekedni fog a határozott időre szóló szerződéskötés jelentősége, így azok aránya is, akik a szerződés lejártja miatt válnak munkanélkülivé.

A háztartás összetételének, jövedelmi helyzetének vizsgálata a munkanélküliek családi viszonyainak, életkörülményeinek feltárásán keresztül hozzájárulhat a munkanélküliségnek, mint valós társadalmi problémának a jobb megismeréséhez.

A felmérés adatai szerint a kettő, illetve ennél több tagú családok 39,5%-ában 2 vagy annál több munkanélküli van. A családok több, mint 90%-ában csökkent az egy főre jutó havi átlagjövedelem. A három vagy többtagú családok közel 40%-ában a munkanélküliek senkire sem támaszkodhatnak, sőt maguk kényszerülnek más személyek ellátásáról is gondoskodni. **Leginkább azon családokban aggasztó a helyzet, ahol a pályakezdő gyermek is munkanélküli.**

Felméréseim szerint átlagosan a munkanélküliek 68%-a rendelkezik saját tulajdonú lakással, illetve családi házzal. A munkanélküliek jövedelem pozícióját rontja, hogy a tulajdonosok 65-70%-a hosszú lejáratú lakásépítési, -vásárlási, -korszerűsítési kölcsönt vett igénybe.

A munkanélküliek családi, jövedelmi, vagyoni viszonyai kihatnak a munkanélküliséggel együtt járó nehézségek elviselésére és a nehéz helyzetből való kiút lehetőségére.

A munkanélküliség mind a testi, mind a lelki egészség megromlásához vezet. A munkanélküliség állapota ugyan nem szegény, ennek ellenére a munkanélküliek többsége így érzi.

A hosszú munkanélküli állapot nagyfokú torzulást okoz az egyén életmódjában és személyiségében is, ezáltal veszélyezteti a talpraállást, a sikeres újrakezdést. A vizsgált mikrotérségben a megkérdezettek 80,8%-ának változott az életszínvonala olyannyira, hogy **10,8%-nak már csak a létfenntartáshoz minimálisan szükséges kiadásokra telik.**

A jelenlegi egy főre jutó átlagjövedelem a megkérdezettek többségénél nem éri el a társadalmi létminimumot, féltő, hogy a járadék

folyósításának leteltével egyre többen kerülnek e csoportba és ***egyre szélesebb réteg veszélyes mértékű elszegényedésével kell számolni, amely nagyon súlyos társadalmi problémához vezethet.***

Az egészségi állapot tekintetében a megkérdezettek 31,7%-ánál kedvezőtlen változás állt be. Elsősorban az idegi állapotuk romlása következett be, 90,6%-uk emiatt orvosi kezelésre, 3,7%-uk pedig kórházi ápolásra szorult. Minél tovább tart a munkanélküli állapot, annál inkább romlanak a sikeres kitörés reális esélyei.

A kutatás során az átképzést, a közhasznú munkavégzést és a munkaerő-közvetítést vizsgálva megállapítottam, hogy a jelenlegi rendszer nincs felkészülve arra, hogy az alacsony iskolai végzettségűeknek, illetve a szakképzetleneknek is kínáljon átképzési lehetőségeket. A 8 általánosnál alacsonyabb végzettségűek jelentős hányada (65-70%-a) 40 év feletti, az iskolarendszerű képzés hiányát ennek a korosztálynak szinte lehetetlen bepótolni.

A jövőben az átképzések szervezésénél a fő hangsúlyt az elhelyezkedési esélyekre kell helyezni, emellett elengedhetetlen az oktatás színvonalának emelése, valamint a tanfolyamok időtartamának szükség szerinti növelése.

A közhasznú foglalkoztatás várhatóan a közeljövőben is kiemelten fontos foglalkoztatás-politikai eszköz marad. A közhasznú munkán foglalkoztatottak létszáma nagyon alacsony, az összes megkérdezett 8,4%-át teszi ki. A munkák szervezése elsősorban az önkormányzatokon múlik, azonban nem élnek ezzel a lehetőséggel akkor sem, ha szükség lenne rá annak ellenére, hogy a 70%-át a Foglalkoztatási Alapból megkapják.

A felmérés szerint a munkaerő-közvetítés szerepe nem meghatározó a munkanélküliség csökkentésében, mindössze a megkérdezettek 27,5%-ának ajánlottak fel munkát, elhelyezkedni azonban csak 1,4%-uk tudott.

A munkanélküliség valódi veszélye mind az egyén, mind a társadalom számára abban rejlik, hogy a munkanélküli jövőképe kilátástalanná válik, ilyennek ítéli helyzetét a felmérésben részt vevők 36,7%-a. Azok 39,7%-a, akik bíznak helyzetük javulásában, az ország gazdasági felemelkedésében reménykednek. Saját vállalkozásba mindössze 4,5%-uk akar kezdeni, amely kedvezőtlen, hisz az önfoglal-

koztatás, önállóvá válás jelentősen enyhítheti a munkanélküliséget. Ezt tapasztalhatjuk a fejlett piacgazdaságok esetében is.

A tervezett vállalkozások nemzetgazdasági ágak szerinti összetételét vizsgálva a kereskedelem dominál (31,4%). Emellett számottevő (20%) a szolgáltatás területén vállalkozók aránya. Míg előbbi alacsony tőke és szaktudásigényű, addig utóbbi szaktudást és viszonylag magas tőkét igényel. Gondot okoz egyes esetekben az, hogy a vizsgálatba bevontak többségének szakképzettsége szűken specializált, a *kistelepüléseken* viszont *az univerzális szakember iránti igény a jellemző*.

A megkérdezettek a tevékenység folytatásához minimális eszközzel rendelkeznek, a hiányzókat elsősorban kölcsön igénybevételevel kívánják biztosítani.

Sorrendiség tekintetében a mezőgazdaság a harmadik helyen szerepel, arányuk az összes megkérdezetthez viszonyítva mindössze 0,8%. Ennek alapvetően két oka van: a mezőgazdaság rossz jövedelempozíciója, valamint a termelés tőkeigényessége.

Azok, akik mezőgazdasági termelést kívánnak folytatni, földterülettel rendelkeznek, de a szükséges egyéb eszközökkel csak részben vagy egyáltalán nem. A hiányzó eszközöket elsősorban bérlet (bérmunka igénybevétele) útján tervezik biztosítani a helyi mezőgazdasági szervezeteken keresztül. E tekintetben kedvezőbb lenne ún. gépszövetkezet létrehozása.

A tartós munkanélküliség leginkább a mezőgazdasági területeket sújtja. A mezőgazdasági önfoglalkoztatás, a vállalkozóvá válás enyhítheti a foglalkoztatási problémákat, ehhez a tevékenység tőkeigényessége miatt feltétlenül támogatásra van szükség. A kormány ugyan 1993. október 28-án rendeletet hozott a termőfölddel rendelkező munkanélküliek vállalkozóvá válásának támogatásáról, ez azonban mindössze egyszeri, kétszázezer forint összegű kamatmentes hitel igénybevétele teszi lehetővé 4 év alatti visszafizetéssel. Egyértelműen megállapítható, hogy ez a támogatás valójában nagyon kevés munkanélküli vállalkozóvá válását fogja elősegíteni.

A megkérdezettek 83,6%-a úgy véli, hogy javulást munkalehetőségek biztosítása eredményezhet. Emellett 10,2%-uk fontosnak tartja a megfelelő megélhetést biztosító keresetet is.

Helyzetének javulásához 50,5% a jelenlegi kormánytól vár hathatós segítséget. A helyi önkormányzatban bízik a megkérdezettek 16,5%-a belátva azt, hogy e tekintetben - anyagi eszközök hiányában - valójában keveset tudnak tenni.

Az önkormányzatoknak számtalan lehetősége adódhat a különböző foglalkoztatás-bővítést, munkahelyteremtést célzó pályázatok kapcsán, e lehetőségekkel azonban korlátozottan élnek.

A Nógrád megye egészére vonatkozóan e témakörben nem állt módomban adatokat gyűjteni, ugyanis munkahelyteremtés, valamint a foglalkoztatás bővítése nem csak a Foglalkoztatási Alap finanszírozásával valósulhat meg. A pályázatok koordinálása azonban nincs megoldva sem megyei, sem országos szinten, így gyakori, hogy a munkaadók, illetve az önkormányzatok tudomást sem szereznek a lehetőségekről.

Konkrét intézkedésként munkahelyteremtést tart szükségesnek a megkérdezettek 52,8%-a.

A munkanélküliség a foglalkoztatási lehetőségek bővülésével csökkenthető, amely azonban nem azonos a munkahelyteremtéssel. Illúzió lenne azt hinni, hogy a munkanélküliek többsége számára van lehetőség új munkahely létrehozására. E tekintetben elsődlegesen megoldást a részmunkaidős foglalkoztatás szélesebb körű elterjedése biztosíthat.

A megkérdezettek 29,9%-a nem tudja megfogalmazni elvárásait. Az ellátási rendszer átalakítását tartaná szükségesnek 2,4%, ami a társadalmi létminimumot alapul véve valóban indokoltnak tűnik, azonban a bér, kereset és a segély, járadék viszonylatában már nem, mert az utóbbi egyoldalú emelése egyértelműen a munkavállalási szándék csökkenéséhez vezet.

"Minthogy a munka, s csak a munka, de egyedül a szabad mozgású, maga magát jutalmazó és ésszel irányzott munka emel népet nemzetté, ...mindenekelőtt nyitassék tehát hazánk minden lakosára nézve a lehető legtágasabb munkássági kör."

(Gróf Széchenyi István)

7. KÖVETKEZTETÉSEK, ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. A munkanélküliség egyre súlyosbodó problémájával a kapitalizmus már közel egy évszázada küzd, kezelésére, megszüntetésére a mai napig nem sikerült megoldást találni. A szocializmus ideológiája szerint munkanélküliség nem lehetséges, illetve nem engedhető meg. A munkaerő-piac azonban nem volt egyensúlyban, az ún. "kapun belüli munkanélküliség" létezett. A nyolcvanas években bekövetkező gazdasági recesszió, valamint a rendszerváltás hatására a volt szocialista országokban is megjelent a nyílt munkanélküliség.
2. A munkanélküliség problémáinak tudományos megválaszolásához a makroszintű (nemzetközi és országos) folyamatok elemzése mellett nélkülözhetetlenné válik a mikrotérégi jelenségek vizsgálata. Magyarországon a munkanélküliek száma meggyenként és különösen mikrotérsegenként jelentős eltéréseket mutat. A térbeli eltérések gyakorlatilag megegyeznek a gazdasági, társadalmi mutatók alapján kirajzolódó térsegi különbségekkel. Az előbbiekből adódóan a probléma kezelése indokolttá teszi a foglalkoztatás politikai eszközök differenciált felhasználását, valamint térsegi fejlesztések végrehajtását (elsősorban az infrastruktúra kiépítését) a gazdasági-társadalmi szempontból elmaradott településeken.
3. Nógrád megyében a rendszerváltást követően a gazdasági visszaesés az országra jellemző átlagnál nagyobb mértékű volt, amely a megyét jellemző sajátosságokkal hozható összefüggésbe. Az 1992-ben lezajlott átalakulási folyamatok, a kedvezőtlen adottságú mezőgazdasági üzemek kiegészítő tevékenységeinek drasztikus mérséklődése is nagymértékben módosították a foglalkoztatottak létszámát, amely főként a szakképzetlen idősebb nőket érintette hátrányosan. Emellett a nem megyei székhelyű gazdálkodó szervezetek is csökkentették tevékenységüket. A megyében szinte minden ágazat létszámleadó ágazattá vált.
4. A vizsgált mikrotérsegi infrastrukturális ellátottsága rendkívül alacsony. A települések többsége nincs vezetékes ivóvízzel ellátva. A szennyvízelvezetés és ártalmatlanítás megoldatlan. Nincsenek bekapcsolva az országos távhívóhálózatba és nem rendelkeznek vezetékes gázhálózattal. A helyben foglalkoztatottak aránya alacsony (a

19-60 év közötti népesség 6,5-11,5%-a). A jelenlegi feltételeket, adottságokat figyelembe véve a települések foglalkoztatási problémáit helyben, teljeskörűen megoldani nem lehet.

5. A munkanélküliek családi, jövedelmi, vagyoni viszonyai kihatnak a munkanélküliséggel együtt járó nehézségek elviselésére és a nehéz helyzetből való kiút lehetőségére.
A felmérés szerint a családok több, mint 90%-ában számottevően csökkent az egy főre jutó havi átlagjövedelem. Leginkább azon családokban aggasztó a helyzet, ahol a pályakezdő gyermek is munkanélküli. Az összes munkanélküliből a 25 év alattiak, ezen belül a pályakezdők aránya fokozatosan növekszik. Kiemelten kell foglalkozni a pályakezdőkkel, mert hamar kialakulhat esetükben az az életforma, amely a társadalmi kirekesztettség állapotát létrehozza. El kell kerülni, hogy a munkanélküli állapot életcélá váljon számukra.
6. A munkanélküliség megelőzését, növekedési ütemének mérséklését, az elhelyezkedési esélyek növelését az aktív foglalkoztatáspolitikai intézkedések szolgálják (átképzés, közhasznú munkavégzés stb.). A gazdasági szerkezetváltással párhuzamosan "elavulnak" a szakmai képzettségek. Az átképzés célja a munkaerő-piaci pozíció javítása, jelenlegi formájában azonban nem hatékony. A jelenlegi rendszer nincs felkészülve arra, hogy az alacsony iskolai végzettségűeknek illetve a szakképzetleneknek is kínáljon átképzési lehetőségeket. A tanfolyamok szervezői az elhelyezkedési esélyeket szinte teljesen figyelmen kívül hagyták, céljuk elsősorban a minél nagyobb nyereség elérése volt.
7. A képzés, átképzés hatékonyságának javítása érdekében az alábbi változtatásokat javaslom végrehajtani:
 - alapvető feladat a szakképzési struktúra átalakítása a gazdaságpolitikai célkitűzések alapján, az elhelyezkedési lehetőségek figyelembe vételével,
 - az átképzést megelőzően ún. "tanulásra felkészítő" tanfolyamok szervezése azok számára, akik nem végezték el az általános iskolát, valamint hosszabb ideje nem vettek részt oktatásban (ezáltal lehetővé válik az átképzésbe való bekapcsolódásuk, illetve csökkenthető a képzés közbeni lemorzsolódás),
 - az átképzés időtartamának növelése, az oktatás színvonalának emelése,

- az egyéni vállalkozások igényeihez igazodó tanfolyamok szervezése,
- az iskolarendszerű oktatásban univerzális szakemberek képzése, a speciális szakismeretek megszerzése a munkaadónál történjen (ez utóbbi összekapcsolható néhány foglalkoztatás-politikai eszközzel, mint pl. közhasznú munkavégzés, egyéb foglalkoztatás bővítését szolgáló támogatások).

8. A közhasznú foglalkoztatás ma nem enyhíti azoknak a körzeteknek a gondjait, ahol a munkanélküliség magas. Mindezek ellenére várhatóan a közeljövőben is kiemelten fontos foglalkoztatáspolitikai eszköz marad. Ahhoz azonban, hogy valóban hatékony legyen és jobban elterjedjen, a következő módosításokat tartom szükségesnek:

- adminisztráció leegyszerűsítése,
- az országos átlagot meghaladó munkanélküliségi rátájú településeken 100%-os támogatás nyújtása (az érintett települések kijelölése a területfejlesztés kedvezményezett területeinek jegyzékéről szóló 161/1993. (XI.17.) számú Kormány rendelet alapján történhet).

A vizsgált mikrotérségben az infrastrukturális beruházások végrehajtását követően kedvezően befolyásolhatja a foglalkoztatási helyzetet az idegenforgalomhoz és turizmushoz kapcsolódóan ún. szociális munkahelyek létrehozása.

9. Az önfoglalkoztatás, önállóvá válás egyhítheti a munkanélküliséget. A munkanélküliek vállalkozóvá válásának elősegítéséhez a jelenleg adható (minimális) támogatáson túlmenően indokolt az újrakezdési kölcsönhöz hasonló konstrukciójú és nagyságrendű támogatás újbóli bevezetése.

A korábbi visszaélések elkerülése érdekében a polgármesteri hivatalok hatáskörébe célszerű utalni a kölcsön folyósításával kapcsolatos döntést, melynek további előnyei:

- a helyi ismeretek, és kisebb települések esetében a személyes kapcsolatok alapján egyértelmű véleményt lehet alkotni a vállalkozási szándék megalapozottságáról,
- lehetővé válik a vállalkozások összetételének befolyásolása a helyi igényeknek megfelelően.

10. A munkanélküliség elsősorban a foglalkoztatási lehetőségek bővítésével csökkenthető. A munkanélküliek többsége számára nincs

lehetőség új munkahelyek létrehozására, elsődlegesen megoldást a részmunkaidős foglalkoztatás (4-6 órás foglalkoztatás, osztott munkakörök kialakítása) szélesebb körű elterjedése biztosíthat. Ennek érdekében szükségesnek tartom a gazdasági-társadalmi szempontból elmaradott térségekben, különösen a mezőgazdasági jellegű településeken kiemelt támogatás nyújtását, valamint az igénybevétel lehetőségeinek bővítését.

11. A munkaerő-közvetítés szerepe nem meghatározó a munkanélküliség csökkentésében. A közvetítés hatékonysága növelhető:
 - a betöltetlen álláshelyekre vonatkozó bejelentési kötelezettség elmulasztásának szigorú szankcionálásával,
 - a közvetítő szervezetek számítógépes információrendszerének korszerűsítésével,
 - a helyi önkormányzatok közvetítésbe való bevonásával.
12. Egyéb javaslatok:
 - a munkanélküli járadék összegének megállapításánál az eltartott családtagok figyelembe vétele,
 - a munkanélküliek jövedelem pótló támogatására jogosultak körének bővítése a pályakezdőkkel,
 - a munkába járás költségeinek meghatározott ideig (1 évig) központi forrásból történő finanszírozása (társasági adó alapjának csökkentése vagy adókedvezmény formájában, illetve a Foglalkoztatási Alapból), amennyiben a munkaadó "ingázó" munkanélkülit foglalkoztat,
 - a munkahelyteremtést, foglalkoztatás-bővítést szolgáló pályázatok országos szintű koordinálása,
 - a munkanélküliek "lelki gondozását" szolgáló intézményrendszer kiépítése,
 - a Belgiumban sikeresen alkalmazott munkanélküliség, valamint karrier megszakítás hazai adaptációja.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Adler J.: A termelékenység alakulásának összefüggései a foglalkoztatottság mértékével és minőségével. Munkaügyi Szemle. XXXI. évf. 1987. III-IV. Melléklet. 37-54. p.
2. Adler J.: Foglalkoztatás, koncepció nélkül. Munkaügyi Szemle. XXXIII. évf. 1989. 4. sz. 4-8. p.
3. Aktív foglalkoztatáspolitikai és a munkanélküliség kezelése - Az ÁBMH foglalkoztatáspolitikai koncepciója -. Munkaügyi Szemle. XXXII. évf. 1988. III-IV. p.
4. Almási M.: A fejlődés csapdái. Miért nő a munkanélküliség? Világosság. 1993. 3. sz. 3-9. p.
5. A nemzetközi Munkaügyi Szervezet tájékoztatója. Munkaügyi Szemle. XXXIV. évf. 1990. 9. sz. 27-28. p.
6. A nemzetközi Munkaügyi Szervezet tájékoztatója. Munkaügyi Szemle. XXXV. évf. 1991. 5. sz. 42-45. p.
7. Álláshelyzet. Heti Világgazdaság. IX. évf. 1987. 40. (435.)sz. 51. p.
8. Árva L.: Felszívják-e a kisvállalkozások a munkanélküliséget? Gazdaság. 1992. Különszám. 83-85. p.
9. Bagó J.: Munkanélküliség a fejlett ipari és kelet-európai országokban. Ipari Szemle. 1991. 3. sz. 33. p.
10. Barta Gy. - Enyedi Gy.: Iparosodás és a falu átalakulása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 1981.
11. Bánfalvy Cs.: A munkanélküliség. Magvető Kiadó. Budapest, 1989.
12. Bánfalvy Cs.: A foglalkoztatáspolitikai tartalmáról és mikéntjéről. Munkaügyi szemle. XXXIV. évf. 1990. 1. sz. 20-23.p.
13. Bánfalvy Cs.: A munkanélküliséghez való alkalmazkodás. Világosság. 1992. 2. sz. 111-122. p.
14. Bánfalvy Cs.: A munkanélküliség és a társadalmi helyzet átalakulása Magyarországon. Magyar Tudomány. XXXVII. évf. 1992. 10. sz. 1165-1183. p.
15. Bereiné Dobos I.: Regisztrált pályakezdő munkanélküliek és foglalkoztatáspolitikai eszközök. Szakképzési szemle. 1993. 2. sz. 46-70. p.
16. Berend T. I. - Ránki Gy.: Magyarország gyáripara. 1900-1914. Szikra. Budapest, 1955.

17. Bíró F.: Munkaerő-gazdálkodás a mezőgazdaságban. Társadalmi Szemle. 1976. 12. sz.
18. Boeri, T. - Keese, M.: A munkaerőpiac és a közép- és kelet-európai átalakulás. OECD Economic Studies. 1992. 2. sz. 133-163. p.
19. Borisza Gy.: A munkaerő-közvetítés állami szabályozása Magyarországon 1945-ig. Munkaügyi Szemle. XXXI. évf. 3.sz. 3-9. p.
20. Ifj. Borisza Gy.: Nézetek a munkanélküliség csökkentéséről a felszabadulás előtti Magyarországon. Munkaügyi Szemle. XXXI. évf. 1987. 12. sz. 28-35. p.
21. Brus, W. - Laski, K.: Tőkepiac és a teljes foglalkoztatás problémája. Közgazdasági Szemle. XXXVI. évf. 1989. 3. sz. 265-281. p.
22. Ciepielewski, J. - Kostrowicka, I. - Landau, Z. - Tomaszewski, J.: A világ gazdaságtörténete a XIX. és a XX. században. Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1974.
23. Csaba E.: A munkanélküliség mérésének statisztikai módszerei Magyarországon. Statisztikai Szemle. 70. évf. 1992. 4-5. sz. 349-364. p.
24. Csaba E.: A kétféle munkanélküliségi statisztika módszertani és fogalmi eltérései. Statisztikai Szemle. 70. évf. 1992. 10. sz. 874-876. p.
25. Cseh-Szombathy L. - Ferge Zs.: A szociológiai felvétel módszerei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1968.
26. Csuhaj, V. I. - Frey M.: A foglalkoztatáspolitikai továbbfejlesztésének főbb irányai. Munkaügyi Szemle. XXXII. évf. 1988. III-IV. Melléklet. 1-16. p.
27. Dargai L.: A mezőgazdasági foglalkoztatottság - különös tekintettel a tulajdonváltásra. Gazdaság. 1992. Különszám. 171-175.p.
28. Egressy I. - Arányiné Szabó M.: A munkanélküli-segély működtetésével kapcsolatos első tapasztalatok a fővárosban. Munkaügyi Szemle. XXXIII. évf. 1989. 3. sz. 10-13. p.
29. Enyedi Gy.: A magyar falu átalakulása. Földrajzi Közlemények. 1975. 2. sz.
30. Egyedi Gy.: Fordulópont előtt a magyar falu. Gazdálkodás. 1991. XXXV. évf. 10. sz. 10-15. p.

31. Ezekiel, M. - Fox, K. A.: Korreláció és regresszió analízis lineáris módszerrel. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970.
32. Falusné Szikra K.: A foglalkoztatáspolitikai fő irányai. Közgazdasági Szemle. XXXVIII. évf. 1991. 1. sz. 1-17. p.
33. Falusné Szikra K.: A tartósan munkanélküliek problémája. Kereskedelmi Szemle. 1993. 1. sz. 17-21. p.
34. Fazekas K.: Regionális egyenlőtlenségek a munkanélküliségben és az ezzel járó gondok. Gazdaság. 1992. Különszám. 37-38. p.
35. Fazekas K.: A munkanélküliség regionális különbségeinek okairól. Közgazdasági Szemle. XL. évf. 1993. 7-8. sz. 694-712. p.
36. Fekete Gy.: Munkaerő-politika és munkaerőgazdálkodás a mezőgazdaságban. Mezőgazdasági Kiadó. Budapest, 1976.
37. Fekete Gy.: A hatékony és teljes foglalkoztatás ma. Kossuth Könyvkiadó. 1987.
38. Fekete Gy.: A munkaerő-gazdálkodás dilemmái Magyarországon a '80-as évtizedekben. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1988.
39. Fekete Gy.: Agrárpolitika, foglalkoztatáspolitikai, szociálpolitika. Társadalmi Szemle. XLVII. évf. 1992. 7. sz. 45-51. p.
40. Fekete Gy.: A mezőgazdaság átalakuló foglalkoztatási rendszere. Szakértői tanulmány. (Országos Munkaügyi Központ). Budapest, 1963.
41. Fóti K.: A munkanélküliség kezelésének tapasztalatai Nyugat-Európában - eredmények és tanulságok. Munkaügyi Szemle. XXXVII. évf. 1993. 9. sz. 1-8. p.
42. Fóti J. - Illés S.: A pályakezdekők munkanélkülisége Magyarországon 1990-1992-ben. Statisztikai Szemle. 71. évf. 1993. 10. sz. 773-782. p.
43. Fóti J. - Lakatos M. - Mészáros Á.: A munkanélküliség Magyarországon. Statisztikai Szemle. 69. évf. 8-9. sz. 622-639. p.
44. Frey, M.: „Beléptünk Európába” a Foglalkoztatási Törvénnyel? Munkaügyi Szemle. XXXV. évf. 1991. 7-8. sz. 13-17. p.
45. Frey, M.- Tímár J.: A munkaerő-kínálat befolyásolásának lehetőségei és módszerei. Gazdaság. 1992. Különszám. 166-169. p.
46. Frey M.: Nők a munkaerőpiacon. Társadalmi Szemle. XLVIII. évf. 1993. 3. sz. 26-36. p.

47. Frey M.: A közhasznú foglalkoztatás munkaerő-piaci hatásai. Munkaügyi Szemle. XXXVII. évf. 1993. 5. sz. 30-37. p.
48. Frey, M. - Kaucsek Gy.: A feketemunka fogalma és szankcionálása. Munkaügyi Szemle. XXXVI. évf. 1992. 6. sz. 36-43. p.
49. Galasi P.: A fluktuáló munkaerő néhány jellegzetessége. Munkaügyi Szemle. 1978. XXIII. évf. 8. sz. 6-9. p.
50. Galasi P.: A munkaerőpiac szerkezete és működése Magyarországon. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1982.
51. Gábor R. I. - Kővári Gy.: Beválthatók-e a bérreform ígéretei? Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1990.
52. Gere I.: Munkanélküliek ellátása - szociális biztonság. Munkaügyi Szemle. XXXIV. évf. 1990. 3. sz. 5-9. p.
53. Gyetvai L.: A munkaerő-struktúráról. Gazdaság. 1982. XVI. évf. 2. sz. 1-14. p.
54. Gyetvai L.: A foglalkoztatáspolitikai eszközrendszer korszerűsítésének néhány időszerű kérdéséről. Munkaügyi Szemle. XXXIV. évf. 1990. 12. sz. 1-9. p.
55. Halász P.: A mezőgazdasági kistermelés szerepe az elmaradott térségek fejlesztésében. Gazdálkodás. 1989. XXXIII. évf. 10. sz. 34-43. p.
56. Helgertné Szabó I.: A humán erőforrás vizsgálata eltérő adottságú mezőgazdasági termelőszövetkezetekben. Doktori értekezés. Gödöllő, 1990.
57. Heyne, P.: A gazdasági gondolkodás alapjai. Tankönyvkiadó. Budapest, 1991.
58. Iván A. P. - Kutas J.: A munkaerő-szerkezet átalakulása az ezredfordulóig. Gazdaság. 1978. XI. évf. 1. sz. 51-64. p.
59. Kalmár L.: A munkaerő-piaci szervezet 1993. évi feladatairól. Munkaügyi Szemle. XXXVII. évf. 1993. 4. sz. 1-5. p.
60. Kalóczkainé Fóti K.: A munkanélküliség kezelése a fejlett tőkés országokban. Munkaügyi Szemle. XXXIII. évf. 1989. 1. sz. 12-17. p.
61. Kapronczai I.: A mezőgazdasági vállalatok szerepe a községek fejlesztésében. Közgazdasági Szemle. XXXII. évf. 1985. 10. sz. 1225-1236. p.
62. Kendra K.: Változások a munkanélküliek ellátásában. Munkaügyi Szemle. XXXV. 1991. 5. sz. 1-5. p.

63. Keynes, J. M.: A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1965.
64. Késedi F.: A foglalkoztatottság és a munkanélküliség mérése. Statisztikai Szemle. 69. évf. 1991. 7. sz. 554-562. p.
65. Kiss P. - Somlyódi Cs.: Ha csökken, akkor miért nő? Népszabadság. 51. évf. 1993. 186. sz. 14. p.
66. Kornai J.: A hiány. I.,II. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1989.
67. Kozma F.: Az emberi tényező a gazdasági fejlődésben. Kossuth Kiadó. 1981.
68. Köllő J.: A tulajdoni átalakulás és munkaerőpiac Magyarországon. Közgazdasági Szemle. XL. évf. 1993. 9. sz. 801-814. p.
69. Köves P. - Párniczky G.: Általános statisztika. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1975.
70. Laáb Á. - Varsányi J.: A sikeres életpálya-módosítás feltételei és módszerei. Munkaügyi Szemle. XXXVII. évf. 1993. 7-8. sz. 51-53. p.
71. Laczkó M.: A magyar munkanélküliség nemzetközi összehasonlításban. Európa Fórum. 1993. 7. sz. 28-45. p.
72. Laki L. - Barabás A.: Munkanélküliség és társadalom. Társadalomkutatás. 1992. 2-3. sz. 69-79. p.
73. Laky T.: Munkanélküliség és gazdasági átalakulás. Magyar Tudomány. XXXVII. évf. 1992. 10. sz. 1155-1164. p.
74. Lukács O.: Matematikai statisztika (Példatár). Műszaki Könyvkiadó. Budapest, 1987.
75. Magda S.: A változó mezőgazdaság és a munkaerő. Akadémiai doktori értekezés. Gyöngyös, 1992.
76. Magda S. - Helgertné Sz. I.: A vállalkozás korlátai a mezőgazdaságban. Gazdálkodás. XXXIV. 1990. 7. sz. 17-23. p.
77. Magda S. - Helgertné Sz. I.: Gépek és eszközök a változó mezőgazdaságban. Gazdálkodás. XXXVI. 1992. 1. sz. 34-40. p.
78. Magda S. - Helgertné Sz. I.: Az átalakuló termelészövetkezetekről. Gazdálkodás. XXXVII. évf. 1993. 1. sz. 14-21. p.
79. Magda S. - Helgertné Sz. I. - Töröcsvári Zs.: A változó mezőgazdaság és a munkaerő. Gazdálkodás. XXXVI. évf. 1992. 4. sz. 22-38. p.

80. Manczel J.: Statisztikai módszerek alkalmazása a mezőgazdaságban. Mezőgazdasági Kiadó. Budapest, 1983.
81. Nagy A.: A munkanélküliség, foglalkoztatás. Gyakorlati tudnivalók a Foglalkoztatási Törvény alapján. Struktura DC Könyv- és Lapkiadó. Budapest, 1992.
82. Nemzetközi Statisztikai Zsebkönyv. Központi Statisztikai Hivatal Budapest, 1991.
83. Németi L.: Nagyüzem kontra kisüzem. Magyar Mezőgazdaság. XXXXVII. évf. 1992. 20. sz. 10. p. (a)
84. Németi L.: Az agrárpolitika és a vidékfejlesztés összefüggései. Kézirat. 1992. (b)
85. OECD Main Economic Indicators, 1993. február
86. Oksanen, E. H.: A szakmai képzés és a szaktanácsadás funkciói és gyakorlati alkalmazása a mezőgazdasági munka fejlődésében. CIOSTA Internationales Seminar. Képmás Nyomdaipari és Kiadó Kft.. Budapest, 1992. 139-142. p.
87. Pearce, W. D.: A modern közgazdaságtan ismerettára. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1993.
88. Ploetz, M.: A munkanélküliség az NSZK-ban. Gazdálkodás. 1991. XXXV. évf. 7-8. sz. 63-72. p.
89. Ploetz, M.: A munkanélküliség területi és agrárágazati sajátosságai Magyarországon. Kézirat. 1993.
90. Ploetz, M.: A munkanélküliség elméleti alapjai. Gazdaság és Társadalom. 1993. 1-2. sz. 5-46. p.
91. Pogány Gy.: Foglalkoztatáspolitikai és munkaerő-gazdálkodás. Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1969.
92. Pogány Gy.: Munkaerő-gazdálkodás és munkaerő-politika. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1982.
93. Polónyi I.: Oktatási rendszer az erőforrás-korlátos gazdaságban. Közgazdasági Szemle. 1986. XXXIII. évf. 11. sz. 1336-1349. p.
94. Prugberger T.: Foglalkoztatáspolitikai és munkanélküli ellátás az EK országokban. Európa Fórum. 1992. 4. sz. 28-38. p.
95. Pulay Gy.: Munkanélküliből vállalkozó, avagy az újrakezdés buktatói. Munkaügyi Szemle. XXXII. évf. 1988. 11. sz. 11-12. p.
96. Rácz I.: A paraszti migráció és politikai megítélése Magyarországon 1849-1914. (Agrártörténeti tanulmányok 8. kötet.) Akadémiai Kiadó. Budapest, 1980.

97. Rodák M.: A munkaerőpiac keresleti és kínálati jellemzői a munkaerő-közvetítés 1986. IV. negyedévi információi alapján. Munkaügyi Szemle. XXXI. évf. 1987. 5. sz. 17-21. p.
98. Romány P.: „Magyar út” és a jövő képe mezőgazdaságunkban. Társadalmi Szemle. 1991. XLVI. évf. 11. sz. 13-23. p.
99. Romány P.: Föld - ember - falu. Valóság. 1992. XXXV. évf. 6. sz. 11-23. p.
100. Samuelson, P. A. - Nordhaus, W. D.: Közgazdaságtan I., II., III. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1992.
101. Schwertner J.: A munkanélküliség területi jellemzői. Munkaügyi Szemle. XXXVI. évf. 1992. 12. sz. 27-31. p.
102. Sipos A. - Halmai P.: Válaszúton az agrárpolitika. A mezőgazdaság szervezeti rendszere a reformfolyamatban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1988.
103. Soós A.: Az átképzések, a munkareő-fejlesztés, a munkanélküliség megelőzésének, megszüntetésének szolgálatában az USA-ban és Nyugat-Európa néhány országában. Munkaügyi Szemle. XXXIII. évf. 1989. 9. sz. 17-21. p.
104. Statisztikai havi közlemények. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1992., 1993.
105. Sváb J.: Biometriai módszerek a kutatásban. Mezőgazdasági Kiadó. Budapest, 1973.
106. Tardos K.: Marginális csoport a munkaerőpiacon: a munkanélküli segélyből kizártak. Szociológiai Szemle. 1992. 1. sz. 99-109. p.
107. Tímár J.: Foglalkoztatáspolitikánk a munkanélküliség küszöbén. Közgazdasági Szemle. 1988. XXXV. évf. 7-8. sz. 796-802. p.
108. Tímár J.: Munkanélküliség - foglalkoztatáspolitiká - gazdaságpolitika. Társadalmi Szemle. XLVII. évf. 1992. 10. sz. 25-34. p.
109. Türei S.: A piacgazdaság hatása a foglalkoztatottságra. Közgazdasági Szemle. XXXIX. évf. 1992. 12. sz. 1154-1174. p.
110. Ungvári Gy.: A munkanélküliség egészségkárosító hatása. Magyar Tudomány. 1993. 2. sz. 159-167. p.
111. Vajsz T.: Az operációkutatási és informatikai eszközök alkalmazásának sajátosságai a különböző típusú mezőgazdasági vállalkozásokban. Kandidátusi értekezés. Gyöngyös, 1993

112. Vincze É.: A foglalkoztatáspolitikai eszközszer működésének tapasztalatai. Munkaügyi Szemle. XXXII. évf. 1988. 11. sz. 7-10. p.
113. Vass D.: Lyukak a hálón. Heti Világgazdaság. IX. évf. 1987. 40. (435.) sz. 50-53. p.
114. Zboróvári K.: A fejlett tőkésországok munkanélkülisége. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1988.

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

	Oldal
1. táblázat A foglalkoztatáspolitikai aktív és passzív eszközeire fordított összegek a GDP százalékában, az OECD országokban és Magyarországon	38.
2. táblázat Néhány fejlett tőkes ország standardizált munkanélküliségi rátája 1970-1985 között	49.
3. táblázat Munkanélküliség az OECD térségben	51.
4. táblázat Az OECD országokban működő munkanélkülibiztosítási rendszerek általános jellemzői	57.
5. táblázat Munkanélküliség Kelet-Európában 1991. december 31-én	60.
6. táblázat Munkaerő-kínálat és -kereslet a mezőgazdaságban	64.
7. táblázat Betöltetlen állások és a munkanélküliek száma megyénként a munkaközvetítő irodák adatai alapján 1986 és 1987. II. negyedévében	81.
8. táblázat A munkavállalók és munkáltatók hozzájárulása a munkanélküliek ellátásához néhány európai országban	92.
9. táblázat A foglalkoztatás-politikai eszközök felhasználásának alakulása Nógrád megyében	113.
10. táblázat A mezőgazdaság foglalkoztatásban betöltött szerepe a vizsgált településeken	118.
11. táblázat A munkanélkülivé válás okai, a vizsgált településeken	121.
12. táblázat A vizsgált településeken a háztartások megoszlása a munkanélküliek száma alapján	123.
13. táblázat Az állástalansággal és más eseményekkel összefüggő stresszhatások	127.

14. táblázat	Mi és hogyan változott meg, amióta munkanélküli?	128.
15. táblázat	Az átképzésben való részvétel az összes megkérdezett arányában	133.
16. táblázat	A közhasznú munkavégzés megítélése a vizsgált településeken	135.
17. táblázat	Milyennek ítéli meg helyzetét?	138.
18. táblázat	Egyéni vállalkozók létszáma a vizsgált településeken 1993 augusztusában	140.

ÁBRÁK JEGYZÉKE

		Oldal
1. ábra	A vizsgálatba bevont települések	7.
2. ábra	A rugalmatlan bérek kényszerű munkanélküliséghez vezethetnek	18.
3. ábra	A népesség csoportosítása gazdasági aktivitás szerint	26.
4. ábra	Az ILO-fogalom szerinti munkanélküliek és a regisztrált munkanélküliek 1992. első negyedévében	31.
5. ábra	A munkanélküliség területi alakulása	98.
6. ábra	Regisztrált munkanélküliek létszámának tendenciája	105.
7. ábra	A munkanélküliségi ráta tendenciája	106.
8. ábra	Munkanélküliek megoszlása nemek szerint	108.
9. ábra	A regisztrált munkanélküliek létszámának tendenciája állománycsoportok szerint	110.
10. ábra	Munkanélküliek megoszlása állománycsoportok szerint	111.
11. ábra	A jövedelem szerinti eloszlás	124.
12. ábra	Ha életszínvonala romlott, miről kellett lemondania? (összes település)	129.
13. ábra	Ha életszínvonala nem változott meg, miért? (összes település)	131.
14. ábra	Mitől javulna a munkanélküliek helyzete? (összes település)	145.
15. ábra	Kitől vár segítséget? (összes település)	147.
16. ábra	Milyen segítséget vár? (összes település)	149.

MELLÉKLETEK

Kérdőív

1. Lakóhely:
2. Neme: férfi, nő
3. Kora: év
4. Legmagasabb iskolai végzettsége: 8 általánosnál kevesebb
8 általános
szakmunkásképző
szakközépiskola
gimnázium
főiskola
egyetem
5. Szakképzettsége:
6. Utolsó munkahelye (megnevezés, cím):
7. Munkában töltött ideje: év
8. Munkahelyeinek száma:
9. Családi állapota: házas, egyedülálló, elvált, élettársi kapcsolat,
szülővel él, özvegy
10. A családban: - az eltartottak száma fő
- a keresők száma fő
- munkanélküliek száma..... fő
11. A család összes jövedeleme Ft/hó:
- jelenlegi Ft/hó
- mielőtt munkanélküli lett Ft/hó
12. Miből tevődik össze a jövedelem (a jelenlegi).
- munkanélküli járadék Ft/hó
- házastárs jövedelme Ft/hó
- családi pótlék Ft/hó
- jövedelempótló támogatás Ft/hó
- mezőgazdasági kistermelésből. Ft/hó
- egyéb, éspedig Ft/hó

13. Van-e:

- saját lakása	igen,	nem
- egyéb ingatlana: - föld	igen,	nem
- telek	igen,	nem
- egyéb, és pedig		
- autója	igen,	nem
- egyéb nagyértékű ingóság, és pedig		
- megtakarított pénze	igen,	nem

14. Vannak-e tartozásai:

	lejárat	havi törlesztő részlet
- lakásépítési kölcsön		
- közműfejlesztési "		
- személyi kölcsön "		
- egyéb, és pedig: "		

15. Eleget tud-e tenni fizetési kötelezettségeinek?

igen, részben, nem

16. Hogyan lett munkanélküli?

- megszűnt a munkahelye (felszámolás, végelszámolás stb.),
- megszűnt a munkaköre (létszámleépítés),
- fegyelmi úton megszűnt a munkaviszonya,
- közös megegyezéssel megszűnt a munkaviszonya,
- saját maga mondott fel, lépett ki,
- határozott idejű szerződése lejárt,
- pályakezdő,
- egyéb, és pedig:

17. Volt-e már korábban munkanélküli és hányszor?

igen, alkalommal

nem

18. Átképzésen vett-e részt?

igen, most jár, most jelentkezett, nem

19. Ha vett részt átképzésen:

- milyen képzésen:
- el tudott-e helyezkedni ezzel a képesítéssel: igen, nem

20. Ha most vesz részt átképzésen arra számít, hogy

- el tud helyezdni:
- nem tud elhelyezkedni, de
 - hasznosan tölti az idejét
 - anyagilag jobban jár

21. Ha nem vett részt átképzésen:

- nem akart
 - mert idősnek tartja magát hozzá
 - nem tartja magát képesnek tanulásra
 - egyéb okból, éspedig:.....
- nem volt rá lehetősége:
 - nem ajánlottak fel
 - egyéb okok miatt, éspedig:

22. Mi a véleménye a közhasznú munkavégzésről:

- jó megoldásnak tartja
- nem tartja jó megoldásnak
- nincs véleménye
- nem hallott még róla

23. Közhasznú munkán vett-e részt: igen, nem

24. Ha vett részt milyen munkát végzett:

.....

.....

25. Ajánlottak-e már fel Önnek munkát: igen, nem

26. Ha igen:

- elfogadta és elhelyezkedett
- nem tudott elhelyezkedni, mert már betöltötték
- nem vették fel
- még nem döntött
- nem fogadta el

27. Ha nem fogadta el, miért:

- a fizetés kevés
- a bejárás nehéz
- a munkakörülmények nem feleltek meg
- betegsége miatt
- nem felelt meg a képzettségének
- egyéb okból, éspedig:.....

28. Mi változott meg, amióta munkanélküli:

- életszínvonala
- baráti kapcsolatai
- egészségi állapota

29. Ha életszínvonala megváltozott javult, romlott**30. Ha életszínvonala javult miért és miben nyilvánult meg:**

.....

.....

31. Ha életszínvonala romlott miről kellett lemondani:

.....

.....

.....

.....

32. Ha életszínvonala nem változott meg, miért:

- tartalékait éli fel
 - családi segítséget kap
 - mezőgazdasági kistermelést folytat
 - egyéb okból, éspedig
-

33. Ha baráti kapcsolati megváltoztak, hogyan:

- több barátja lett
- kevesebb barátja lett

34. Ha egészségi állapota változott, hogyan: javult, romlott**35. Ha egészségi állapota javult miben nyilvánult meg:**

.....

.....

36. Ha egészségi állapota romlott miben nyilvánult meg:

.....

.....

37. Milyennek itéli meg a helyzetét:

- kilátástalannak
- bízik abban, hogy javulni fog
- jónak

38. Mire alapozza azt, hogy javulni fog a helyzete:

- úgy gondolja, hogy az ország gazdasági helyzete javulni fog
- lakókörnyezetében történnek kedvező változások
- saját vállalkozásba akar kezdeni
- egyéb, éspedig:
-
-

39. Milyen kedvező változásokra számít a lakókörnyezetében:

.....

.....

.....

40. Milyen vállalkozásba akar kezdeni:

- mezőgazdasági kistermelés (2.000.000 Ft/év árbevételig)
- mezőgazdasági egyéni vállalkozó (2.000.000 Ft/év árbevétel felett)
- egyéni vállalkozó: ipar
építőipar
szállítás
kereskedelem
szolgáltatás
egyéb, éspedig
-
- gazdasági társaságot alapít
mezőgazdaság
ipar
építőipar
szállítás
kereskedelem
szolgáltatás
egyéb, éspedig
-
- egyéb, éspedig:
-

41. Ha vállalkozásba akar kezdeni, rendelkezik-e a szükséges:

- pénzzel, értékpapírral	igen,	részben,	nem
- eszközökkel	igen,	részben,	nem
- földdel	igen,	részben,	nem

42. Ha részben, vagy nem rendelkezik

- a/ pénzzel: - pénzintézetől akar kölcsönt felvenni
 - rokonoktól, ismerősöktől kap kölcsönt
 - egyéb, éspedig
- b/ eszközökkel: - van elég pénze és megvásárolja
 - van ugyan pénze, de bérelni akarja
 - a tevékenységéhez feltétlenül szükségeset megvásárolja, a többit bérl
 - nincs pénze, ezért csak bérelni akarja
 - egyéb, éspedig:
- c/ földdel: - van elég pénze és megvásárolja
 - van kárpótlási jegye és földre akarja váltani
 - van ugyan pénze, de bérelni akarja
 - vásárolni és bérelni is akar
 - nincs pénze, ezért csak bérelni akarja
 - egyéb, éspedig:

43. Mit tartana szükségesnek ahhoz, hogy a munkanélküliek helyzete javuljon:

.....

.....

.....

44. Kitől vár ebben segítséget:

- kormánytól
 - minisztériumoktól
 - önkormányzattól
 - bankoktól
 - családtól
 - egyéb, éspedig:
-

45. Milyen segítséget vár:

.....

.....

.....

.....

A FELDOLGOZÁS SORÁN ALKALMAZOTT HOMOGÉN CSOPORTOK

Csoportok megnevezése	Települések																						Összesen	
	Cered		Kisbárkány		Lucfalva		Magyargéc		Márháza		Mátaverebély		Nagybárkány		Nógrádmegyer		Sámsönháza		Szécsény					
	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)		
NEM																								
Férfi	39	61.9	12	46.2	29	52.7	43	58.9	18	56.2	58	78.0	57	63.3	83	60.1	12	52.2	131	69.3	482	63.2		
Nő	24	38.1	14	53.8	26	47.3	30	41.1	14	43.8	16	21.6	33	36.7	55	39.9	11	47.8	58	30.7	281	36.8		
KOR																								
17 év alattiak	0	0	1	3.8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1.5	0	0	1	0.5	4	0.5		
17-20 év közöttiek	1	1.6	0	0	4	7.3	2	2.7	2	6.2	4	5.4	6	6.7	7	5.1	2	8.7	4	2.1	32	4.2		
21-25 év közöttiek	8	12.7	2	7.7	4	7.3	8	11.0	6	18.8	7	9.5	10	11.1	10	7.2	6	26.2	18	9.5	79	10.3		
26-35 év közöttiek	16	25.4	7	26.9	20	36.3	29	39.7	8	25.0	21	28.4	31	34.4	47	34.1	4	17.4	64	33.9	247	32.4		
36-45 év közöttiek	21	33.3	5	19.2	13	23.6	19	26.0	8	25.0	27	36.5	34	37.8	49	35.5	3	13.0	66	34.9	245	32.1		
46-50 év közöttiek	8	12.7	7	26.9	10	18.2	5	6.9	6	18.8	10	13.5	6	6.7	13	9.4	5	21.7	22	11.6	92	12.1		
51-55 év közöttiek	8	12.7	2	7.7	4	7.3	6	8.2	2	6.2	4	5.4	3	3.3	9	6.5	2	8.7	12	6.3	52	6.8		
56-60 év közöttiek	1	1.6	2	7.7	0	0	4	5.5	0	0	1	1.4	0	0	1	0.7	1	4.3	2	1.1	12	1.6		

A FELDOLGOZÁS SORÁN ALKALMAZOTT HOMOGEN CSOPORTOK

Csoportok megnevezése	Települések																				Összesen	
	Cered	Kisbárkány		Lucfalva		Magyargéc		Márkháza		Máttraverebély		Nagybárkány		Nógrádmegyer		Sámsónháza		Szécsény				
		fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő	V _m (%)	fő		
ISK. VÉGZETTSÉG																						
8 ált. kevesebb	7	11.1	1	3.9	16	29.1	14	19.2	12	37.5	6	8.1	28	31.1	50	36.2	5	21.7	23	12.2	162	21.3
8 általános	25	39.7	11	42.3	17	30.9	36	49.3	12	37.5	22	29.7	41	45.5	54	39.1	5	21.7	65	34.4	288	37.8
szakmunkásképző	20	31.8	7	27.0	16	29.1	15	20.5	6	18.8	31	41.9	14	15.6	23	16.7	6	26.1	68	36.0	206	26.9
szakközépiskola	7	11.1	5	19.2	5	9.1	6	8.2	1	3.1	8	10.8	7	7.8	11	8.0	4	17.4	24	12.7	78	10.2
gimnázium	4	6.3	2	7.7	0	0	1	1.4	1	3.1	6	8.1	0	0	0	0	3	13.0	8	4.2	25	3.3
főiskola	0	0	0	0	1	1.8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0.1
egyetem	0	0	0	0	0	0	1	1.4	0	0	1	1.4	0	0	0	0	0	0	1	0.5	3	0.4
SZAKKÉPZETTSÉG																						
szakmunkás	22	34.9	14	53.8	20	36.4	22	30.1	7	21.9	40	54.0	16	17.8	28	20.3	9	39.1	89	47.1	267	35.0
betanított munkás	3	4.8	1	3.9	6	10.9	4	5.5	0	0	4	5.4	2	2.2	3	2.2	3	13.0	4	2.1	30	3.9
segédmunkás	30	47.6	10	38.4	26	47.3	42	57.5	22	68.7	23	31.1	71	78.9	100	72.4	5	21.8	83	43.9	412	54.0
fizikai összesen	55	87.3	25	96.1	52	94.6	68	93.1	29	90.6	67	90.5	89	98.9	131	94.9	17	73.9	176	93.1	709	92.9
nem fizikai	8	12.7	1	3.9	3	5.4	5	6.9	3	9.4	7	9.5	1	1.1	7	5.1	6	26.1	13	6.9	54	7.1

Forrás: Saját gyűjtés

ÖSSZEFOGLALÓ KIMUTATÁS AZ EURÓPAI GAZDASÁGI KÖZÖSSÉG TAGÁLLAMAIBAN ALKALMAZOTT MUNKANÉLKÜLI-SEGÉLY RENDSZERÉRŐL

Ebben az összefoglalóban csak a munkanélküliségi biztosítási rendszer alapján működő segélyezési rendszerek szerepelnek. Ez azt jelenti, hogy egyéb munkanélküli segélyezési formák pl. szociális segélyek, vagy kiegészítő segélyek nem képezik az összefoglaló részét. Ennek oka, hogy ezek a juttatások minden országban más-más jellegűek és nem a munkavállalók és munkaadók által fizetett járulékokból kerülnek kifizetésre.

Az EGK országokban alkalmazott biztosítási, azaz járulékos alapon történő munkanélküli segélyezési rendszereket a következő 9 jellemző alapján kerül bemutatásra:

I. MEGNEVEZÉS ÉS A FINANSZÍROZÁS MÓDJA

II. HOZZÁJUTÁSI FELTÉTELEK

III. KIVÁRÁSI IDŐSZAK

IV. FIZETETT NAPOK SZÁMA

V. A KISZÁMÍTÁS ALAPJÁUL SZOLGÁLÓ JÖVEDELEM

VI. A SEGÉLY NAGYSÁGA

VII. A SEGÉLYEZÉS IDŐTARTAMA

VIII. ARÁNYOK KIIGAZÍTÁSA

IX. SPECIÁLIS RÉTEGEK

Forrás: A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet tájékoztatója. Munkaügyi Szemle XXXV. évf. 1991. 5. sz. 42-45. p.

Belgium

I.

"Allocation de chômage" (munkanélküliségi ellátmány). Munkáltatók, munkavállalók hozzájárulásaiból és állami támogatásból képződő alaptól finanszírozott.

II.

A dolgozónak akaratán kívül munka és jövedelem nélkülinek kell lennie, munkakeresőként kell magát regisztráltatnia, munkavállalásra folyamatosan készenléti állapotban kell lennie, munkavégzésre képesnek kell lennie és szabályos időközönként a munkaközvetítő irodában aláírásra jelentkeznie kell, továbbá bizonyos mennyiségű napot, bizonyos időszak előtt a munkanélküliségi igénylése előtt jövedelmet hozó munkával eltöltenie. Ez az időszak egy bonyolult rendszer szerint esetenként változik, az elmúlt 10 hónapban 75 munkanaptól az elmúlt 36 hónapban 600 munkanap közötti intervallumban.

III.

Nincsen.

IV.

Vasárnap kivételével minden napra.

V.

A napi munkanélküliségi segély kiszámításának alapja az utolsó bruttó kereset 1/26-a. Maximumként az 1990. február 1-jén meghatározott 49.617 Bfr/hó fizetést veszik.

VI.

Az a munkanélküli, aki családi pótlékot is kapott és egyedüli kereső volt a családjában, az utolsó bruttó bére 60 %-át kapja.

Családi pótlékot nem kapott munkanélküli az első évben a bruttó keresete 60 %-át, ezután 40 %-át kapja.

Az a munkanélküli, aki sem családi pótlékot nem kapott, sem saját jövedelme nem volt, ha 12 hónapot összesen dolgozott akkor akkor 55 %-ot kap egy évig, majd a továbbiakban 35 %-ot. Aki sohasem dolgozott, napi munkanélküli díja 428 Bfr.

VII.

A munkanélküliségi segély meghatározatlan időre jár. Habár bizonyos esetekben a dolgozó 50 éves koráig a felfüggesztést kezdeményezni lehet, amennyiben családjában már nem ő az egyedüli jövedelemszerző, amennyiben munkanélküli segélyezetttségének ideje meghaladja a területileg illetékes munkaközvetítőnél regisztrált átlagos munkanélküliségi idő kétszeresét. A segély kifizetése azonban mindezek figyelembevételével csak akkor függeszthető fel, ha a család összjövedelme meghaladja az évi 600.000 Bfr-t

VIII.

Kapcsolódik a fogyasztói árindex változásához és rendszere megegyezik a bérkifizetések és a közkiadások elosztásánál használt módszerrel.

IX.

Részmunkaidőben foglalkoztatottak (önkéntesen vagy a munkanélküliség elkerülése miatt) bizonyos feltételek mellett kaphatnak segélyt. Fiatalok 30 éves korig, akik sohasem dolgoztak, akik pályakezdők vagy átképzésen hajlandók részt venni, segélyezésben részesülhetnek, ha bizonyos ideig a munkaközvetítőnél, mint munkát keresőt regisztráltatták már magukat (75, 100 vagy 300 napos kivárás után, kortól függően).

Németországi Szövetségi Köztársaság

I.

"Munkanélküliségi pénz" - kötelező biztosítási rendszer alapján, a Szövetségi Munkaügyi Hivatal által kerül kifizetésre. Minden munkaviszonyban álló munkavállalóra kiterjed, kivéve; aki 18 óránál kevesebbet dolgozik hetente, aki nem tud munkát vállalni és egyéb, kis jelentőségű kivétel.

II.

A dolgozónak a megelőző 3 év alatt legalább 360 naptári napot, járulék befizetést igazoló munkaviszonyban kellett tölteni (szezonális dolgozónak csak 180 napot).

III.

Nincs kivárási idő, azonban ha a dolgozó önkéntesen, megfelelő indok nélkül mondta fel az állását, visszautasítja a számára felajánlott megfelelő álláshelyet vagy átképzési lehetőséget, vagy az állás elvesztés az ő hibájából történt stb. a segélyfizetésből 8-12 hétre kizárható.

A munkaviszonya utolsó 60 napjának nettó keresete.

VI.

A nettó kereset 68 %-a (gyermektelen dolgozó esetében 63 %), de maximum 649,50 DM/hó.

VII.

156-tól 312 napig terjedően, a járulékfizetés időtartamától függően. Szezonális munkát végzők és 42 év fölötti munkavállalók esetében külön elbírálás (maximum 65 éves korig fizethető).

VIII.

Korrigálás évente.

IX.

-

Dánia

I.

"Munkanélkülit segítő pénzösszeg". Tagsági díjból, munkaadói befizetésből és költségvetési hozzájárulásból fizetik. A rendszer az önkéntes Munkanélküliségi Biztosítási Alapokra épül, amelyeket a bérből és fizetésből élők, valamint az önfoglalkoztatottak által létrehozott társaságok működtetnek. Ezen társaságok a szakszervezetekkel szorosan együttműködnek, átfogó felügyeletüket az állam látja el. A biztosított személyek által befizetett összegek, mint tagsági díj alkotják az Alapot, amelyből a munkanélküli-segélyeket finanszírozzák. Az Alaphoz való tartozásnak szigorú előfeltételei, szabályai vannak.

II.

Az Alapnak legalább 12 hónapig tagja kell lenni. Szakoktatásban részt vevők, akik nem lehetnek Alap-tagok és azon személyek, akik befejeztek egy, legalább 18 hónapig tartó szakmai képzést, egy hónapos tagság után segélyt kaphatnak, ha tagsági igényüket a képzés befejezése utáni 2 héten belül bejelentik. Csak olyan munkaviszony számítható be, amely idő alatt a dolgozó Alap-tag is volt. Munkanélküli-segélyre jogosultság további feltétele, hogy az Alap tagja az utolsó 3 évben legalább 26 hétig teljes munkaidőben dolgozott, vagy agyanannyi ideig önfoglalkoztatott volt. Azok a tagok, akik önfoglalkoztatottak csak másodállásban voltak, csak a napi készpénzsegélyt kaphatnak, ha főfoglalkozásukban az utolsó 18 hónapban 26 hétig dolgoztak.

III.

Nincs.

IV.

Heti 6 nap.

V.

Az utolsó 12 hét vagy 3 hónap bruttó keresete.

VI.

Az utolsó bruttó kereset 90 %-a, de maximum 2454 DKR/hét (409/nap)

VII.

Maximum 2,5 évig.

VIII.

Évi költségvetéshez igazodva.

IX.

Külön szabályozás a részmunkaidős foglalkoztatottakra.

Spanyolország

I.

"Munkanélküliek járadéka", munkáltatói és a munkavállalói befizetésekből és állami támogatásokból finanszírozzák. A munkanélküli helyett a társadalombiztosítási járulékot az állam vállalja magára.

II.

A munkanélküli-segélyért jelentkezőnek a Társadalombiztosítási Ügynökségnél regisztrálva kell lennie, és nem érheti el a nyugdíjas korhatárt, vagy ha elérte, aa nyugdíjhoz szükséges időtartamú nyugdíjbiztosítással nem rendelkezik.

III.

Várakozási idő csak abban az esetben van, ha a dolgozó neki tulajdonítható ok miatt hagyta el a munkahelyét. Ekkor a kivárás 6 hónap.

IV.

A segélyezési időszak minden napja.

V.

A társadalombiztosítási díj alapjául szolgáló kereset összegének utolsó 6 havi átlaga.

VI.

Első 180 napra 80 %, 181-360 napig 70 %, 361. naptól 60 %. Minimumként fizetendő a szakmaköri minimális bér. Felső határ ennek a minimális bérnek 220 %, 198,5 % vagy 170 %-a a gyermekek számától függően.

VII.

A tb. járulék fizetésével járó munkaviszonyban töltött idő hosszától függ az utolsó 4 év alatt. Kategóriák 12 hónapos munkaviszonynál 3-6 hónap segélyfizetés, 48 hónapos munkaviszony után 24 hónap, általában a munkaviszonyban töltött időszak fele.

VIII.

Nincs.

IX.

Külön szabályozás meghatározott tartományokban a mezőgazdasági munkásokra vonatkozóan, akiknek az utolsó 12 hónap alatt 60 napos járulékfizetést kell igazolni, kérve az 52 éven felüliek esetében. A segély fizetésének maximális ideje a kivételek esetében 12 hónap alatt 180 nap, kivéve az 52 éven felülieket, akik nyugdíjas korukig jogosultak a segélyre. Ezen segélyformát kizárólag állami pénzforrásokból fizetik, összege a szakmaköri minimumbér 75 %-a + tb. járulék.

Franciaország

I.

"Munkanélküliségi alapjuttatás" és "Munkanélküliségi jogosultság vége" - munkaadók és munkavállalók befizetéseiből finanszírozzák.

II.

Az "alapjuttatásra" azaz a munkanélküli-segélyre való jogosultság függ a kérelmező korától, (kategóriák: 50 év alatt 50-55 év között, 55 év felett) és a társadalombiztosítással járó munkaviszonyban eltöltött idő hosszától. Azok a munkanélküliek, akik már éltek a munkanélküli-segélyt biztosító jogukkal, ezen időszak lejárta után "szociáli segély"-ként felfogható járadékot kapnak, ha legalább 6 hónapot töltöttek társadalombiztosítással járó munkaviszonyban.

III.

Az igénybe nem vett szabadságnapok számától függ.

IV.

Minden nap.

V.

Az a kereset, amelynek alapján az utolsó 12 hónap munkaviszonya alatt a társadalombiztosítást fizették.

VI.

Munkanélküli-segély 49,52 FF/nap + utolsó hivatkozott kereset 40 %-a, de maximum a keresete 75 %-a, vagy 119,80 FF/nap. A járadék alapösszege 76,69 FF/nap, de bizonyos feltételek mellett 55 éves kor után 106,23 FF/nap.

VII.

A munkanélküli-segély időtartama függ a kérelmező korától és a biztosított munkaviszonyban töltött időtől. Minimálisan 3 hónap, meghosszabbítási lehetőség nélkül. De feltételektől függően maximum 27 hónap, 18 hónapos maximum hosszabbítással. Meghosszabbítás esetén a segély összege erősen degresszív és a dolgozó korához kapcsolódik. Az ezt követő járadék 6-18 hónapig fizethető, 55 éves kor felettiek esetében 9 hónapos hosszabbítás lehetséges.

VIII.

Egyszer évente, október 1-jén.

IX.

Külön szabályozás bizonyos kategóriák számára, pl. beilleszkedési járadék - fiatalok számára, képzettségtől függően. Speciális szolidaritási járadék - tartós munkanélküliek számára, akik a munkanélküli-segély mindkét fázisán túl vannak.

Olaszország

I.

"Munkanélküliségi gondoskodás" - minden 14 év fölötti munkaviszonyban álló dolgozóra vonatkozó kötelező biztosítás keretében. Bizonyos szakmákban dolgozók kivételek a fizetés alól, pl. művészek szezonális munkások, szakmunkástanulók.

II.

A dolgozónak legalább 2 év igazolt munkaviszonyt kell bizonyítania, ebből egyet a munkanélküliséget közvetlenül megelőző évben.

III.

Általában 7 nap, de amennyiben a dolgozó önkéntesen mondta fel állását, vagy fegyelmi vétség miatt elbocsátották 30 nap a kivárás.

IV.

Minden nap, beleérte a vasárnapot és az ünnepnapokat is.

V.

Utolsó bér.

VI.

A munkanélküli-segély hivatalos mértéke az utolsó bér 15 %-a. Azonban ez csak marginálisnak tekinthető, mivel minden dolgozó a munkáltatóján keresztül további juttatást kap az ún. Bérkiegészítési Alapból, amelynek eredeti rendeltetése a rövidített munkaidőben dolgozók bérkiegészítésének kifizetése, de ma már egyre inkább a munkanélküliséggel fenyegetett és a létszámleépítés miatt elbocsátott dolgozókkal kapcsolatos foglalkoztatáspolitikai eszközök finanszírozására szolgál.

VII.

Maximum 180 nap, de csak 150 nap a munkaviszonyt önkéntesen megszüntetők és fegyelmi vétség miatt elbocsátottak esetében.

VIII.

A Parlament határozza meg.

IX.

Speciális munkanélküli-segélyt kapnak a létszámleépítés keretében elbocsátott dolgozók minden iparágban, kivéve az építőipart, a gyár bezárása, vagy szerkezetváltás következtében valósul meg, vagy olyan körzetek tömeges létszámleépítésekor, amelyet miniszteri rendelet által válságövezetnek nyilvánítanak. Ezen segély összege a bruttó kereset kétharmadának az 1/30 része naponta. Bruttó bérként az utolsó teljes havi keresetet veszik figyelembe. A segélyezés időtartama 180 nap, vasár- és ünnepnapot is beleértve. Szektorális vagy területi gazdasági válság esetében a segélyezés további három hónappal meghosszabbítható a munkaügyi miniszter rendeletére.

Egyesült Királyság

I.

"Munkanélküli-segély" - ez az alkotmányos munkanélküliségi biztosítási rendszerbe épített segélyezési forma, amely néhány speciális esetet kivéve, mint pl. férjezett asszonyok, vagy özvegyek, akik csökkentett "Országos Biztosítást" fizetnek - minden munkaviszonyban álló dolgozóra kiterjed.

II.

Segélyre az tarthat igényt, aki az igény bejelentését megelőző két teljes adózási évben fizette az országos biztosítást. A biztosítási díj az utolsó két adózási év egyikében érvényes minimális bér legalább 25-szörösének alapján fizetendő. Biztosítási díj fizetendő még mindkét adózási év minimális bérének 50-szerese alapján. Ez alól kivételes elbánásban csak bizonyos körülmények között özvegyen maradtak, és diákok vagy szakmunkástanulók részesülhetnek.

III.

Törvény szerint 3 "segélymentes" kivárási nap van a kérelem bejelentését követően, hacsak a kérelmező az azt megelőző 8 héten belül már nem kért munkanélküli-segélyt, vagy nem kapott a betegbiztosítás alapján táppénzt, vagy nem vett részt a kormány által finanszírozott átképzésben. A segély kivárási idejét további 6 hónapig el lehet tolni, ha a kérelmező a munkaviszonyát maga mondta fel, vagy fegyelmi okok miatt bocsátották el, illetve abban az esetben 12 hónapig lehet várakoztatni, ha a munkáltató az elbocsátott dolgozónak végkielégítést adott.

IV.

Heti 6 nap.

V.

Annak a jövedelemnek az alsó és felső határa, amelynek alapján a munkavállaló az igénybe-nyújtást megelőző két adózási évben a biztosítás díját fizette.

VI.

Összegen meghatározott alsó határ 37,35 UKL/hét. Felnőtt eltartottak esetében további 23,05 UKL/hét. Magasabb összeget kapnak a törvényes nyugdíjas korhatáron túliak, akik munkanélküli-segélyt kérelmeznek.

VII.

312 nap. További segély nem fizethető, csak akkor, ha a munkavállaló munkaviszony létesítésével próbálkozik. Ez azt jelenti, 13 hétig legalább heti 16 órát valahol alkalmazásban kell állnia. Ez a 13 hét az újabb kérelmet megelőző 26 hónapon belül legyen.

VIII.

A segély arányát évente áprilisban határozzák meg az előző év szeptemberi inflációs ráta figyelembevételével.

IX.

Külön szabályok alkalmazhatók az 55 év feletti munkavállalóknál, akik ún. foglalkoztatási vagy személyi nyugdíjat kaphatnak.

Görögország

I.

A "Rendes munkanélküli-segély" - kötelező biztosítási rendszer minden munkaviszonyban álló dolgozó számára. Pénzügyi alapját a munkaadók és munkavállalók befizetési és az állami hozzájárulás adja.

II.

Munkanélkülivé válás előtt a dolgozónak az utolsó 14 hónap alatt legalább 124 napot kellett biztosítási díjat fizetni. Nem számtható be az utolsó két hónap alatt ledolgozott napok száma. Szezonális munkát végzők esetében a biztosítási idő az utolsó 12 hónap alatti 100 nap. A munkanélküli-segély első alkalommal való igénybevétele előtt az utolsó két évben évente legalább 80 napot kellett munkaviszonyban töltenie.

III.

6 nap.

IV.

Havonta 25 nap

V.

Utolsó munkahelyén kapott napi keresete.

VI.

A napi segély összege a szakképzetlen fizikai dolgozók esetében minimum a tarifa szerinti bér 40 %-a. Alkalmazottak esetében a kereset 50 %, amely nem lehet kevesebb mint a szakképzetlen fizikai dolgozók tarifális bérének kétharmada + 10 % minden eltartott személy után. A fiatal dolgozók (20-29 éves kor között) számára biztosított járadék összegét miniszteri rendelet határozza meg. Jelenleg 15 ezer DRA havonta.

VII.

Függ a munkanélkülivé válást megelőző 12 vagy 14 hónap alatt ledolgozott munkanapok számától. 125-249 nap között 4 hónap, 150-179 nap között 5 hónap, 180 nap fölött 7 hónap. 49 éves vagy ennél idősebb dolgozó esetében, amennyiben 210 napot állt munkaviszonyban, a segély 10 hónapig fizethető. Lehetséges meghosszabbítás további 3 hónapig 20-29 éves korú fiatalok esetében, akik munkakeresőként legalább 6 hónapig regisztrálva voltak 5 hónapig kapnak járadékot.

VIII.

A Társadalombiztosítási Alapot irányító testület évenként határozza meg a minimális bér változásának függvényében.

IX.

Külön segélyezési lehetőség a szezonális dolgozók számára. Aránya megegyezik a fiatalok számára adott járadékával.

Írország

I.

"Munkanélküliségi segély" és "befizetéshez kapcsolódó juttatás". Néhány közalkalmazott kivételével a dolgozók nagy többsége hozzájárulást fizet a "befizetéshez kapcsolódó Társadalombiztosítási Alap"-ba. A járulékot fizethetik munkáltatók, munkavállalók. A segélyre való jogosultságot az Alap által meghatározott idejű befizetés alapján határozzák meg.

II.

A kérelmezőnek legalább 39 hét társadalombiztosítási járulékfizetést kell igazolnia, időkorlát nélkül, 48 hét járulékfizetés egy év alatt egy teljes fizetett évnek tekintendő. A "befizetéshez kapcsolódó juttatás" a munkanélküliségi segélyt kiegészítő juttatás, amely a munkanélküliség negyedik hetétől jár.

III.

Munkanélküli-segélynél a kivárási idő jogszabály szerint 3 nap, de 6 hét abban az esetben, ha a dolgozó önkéntesen vagy fegyelmi úton hagyta el munkahelyét.

A befizetéshez kapcsolódó juttatásnál 3 hét a kivárási idő.

IV.

Heti 6 nap.

V.

A segély mindeki számára azonos összegben meghatározott. A kiegészítés alapja az igény beadását megelőző teljes biztosított év átlagkeresete.

VI.

A segély összege: 48 IRL hetente, plusz bizonyos százalék az eltartottak száma szerint. Befizetéshez kapcsolódó juttatás: 72 és 220 IRL heti kereset közötti sávban a heti kereset 12 %-a. A segély plusz a juttatás plusz a jövedelemadó-visszatérítés összege nem haladhatja meg a dolgozó előző heti átlagkeresetének 85 %-át.

VII.

Segély: 65 éves kor alatti dolgozóknál max. 390 nap, 18 éves kor alatt max. 156 nap. A segély fizetése csak 66 éves korig történik. A befizetéshez kapcsolódó juttatás maximális időtartama: 375 nap.

VIII.

Az éves költségvetés határain belül általában évente egyszeri növelésre kerül sor.

IX.

Nincs.

NÓGRÁD MEGYE MUNKANÉLKÜLISÉGÉT JELLEMZŐ FONTOSABB ADATOK

Időpont	Regisztrált munkanélküliek száma állománycsoportok szerint (fő)						Segélyezettek (fő)	Munkanélküliségi ráta* (%)			
	Szaktmunk.	Bet. munk.	Segédmunk.	Fiz. össz.	Nem fizikai	Összesen		1.	2.	3.	4.
1989.											
Január	0	0	0	0	0	0	18	0.00			
Február	0	0	0	0	0	0	94	0.00			
Március	53	138	172	363	60	423	142	0.4269			
Április	0	0	0	0	0	0	161	0.00			
Május	0	0	0	0	0	0	166	0.00			
Június	60	79	121	260	93	353	191	0.3562			
Július	0	0	0	0	0	0	205	0.00			
Augusztus	84	135	125	344	129	473	221	0.4733			
Szeptember	102	121	115	338	131	469	262	0.4733			
Október	123	148	156	427	107	534	290	0.5389			
November	119	166	163	448	119	567	369	0.5722			
December	165	165	186	516	131	647	445	0.6529			
1990.											
Január	241	304	259	804	192	996	550	1.0051			
Február	340	384	348	1072	239	1311	758	1.3230			
Március	372	421	360	1153	253	1406	936	1.4189			
Április	406	494	366	1266	272	1538	1145	1.5521			
Május	443	640	414	1497	297	1794	1352	1.8105			
Június	528	801	444	1773	330	2103	1573	2.1223			
Július	615	1007	519	2141	443	2584	1891	2.6077			

Június	528	801	444	1773	330	2103	1573	2.1223			
Július	615	1007	519	2141	443	2584	1891	2.6077			
Augusztus	673	1107	562	2342	449	2791	2178	2.8166			
Szeptember	763	1218	610	2591	510	3101	2478	3.1295			
Október	812	1321	672	2805	548	3351	2651	3.3818			
November	975	1491	767	3233	624	3857	3152	3.8924			
December	1085	1591	832	3508	656	4184	3839	4.2022			
1991.											
Január	1512	2004	1030	4548	743	5289	4585	5.4358			
Február	1767	2271	1135	5173	782	5955	5205	6.1202			
Március	0	0	0	0	0	7080	0	7.2765			
Április	0	0	0	0	0	7770	0	7.9856			
Május	2507	3003	1533	7043	1035	8078	7277	8.3022			
Június	2956	3289	1643	7893	1223	9116	8272	9.3690			
Július	3216	3383	1651	8250	1353	9603	8836	9.8695			
Augusztus	3521	3653	1767	8941	1527	10468	9571	10.7580			
Szeptember	3770	3958	2005	9733	1634	11367	10432	11.6820			
Október	4150	4418	2162	10730	1689	12419	11466	12.7640			
November	4667	4968	2279	11914	1813	13727	12844	14.1080			
December	5233	5712	2584	13529	2340	15869	14723	16.3090			
1992.											
Január	5832	6132	2776	14740	2464	17204	14940	17.68	14.19		
Február	6212	6301	2943	15461	2438	17949	16190	18.45	14.81		
Március	6428	6586	3088	16102	2521	18623	17119	19.14	15.37		
Április	6598	6788	3126	16512	2621	19133	17634	19.66	15.79		
Május	6786	6997	3212	16995	2683	19678	18139	20.22	16.24		
Június	7106	7328	3326	17760	2828	20588	18670	21.16	16.99	16.62	
Július	7876	7511	3510	18897	3125	22022	19761	22.63	18.17	17.75	
Augusztus	8007	7630	3543	19180	3300	22480	20070	23.10	18.55	18.09	
Szeptember	8061	7715	3621	19397	3296	22693	19952	23.32	18.72	18.25	
Október	8045	7788	3642	19475	3343	22818	19537	23.45	18.83	18.24	
November	8143	7849	3761	19753	3246	22999	19434	23.64	18.98	18.36	
December	8464	8126	3870	20460	3332	23792	19733	24.45	19.63	18.95	
1993.											
Január	8837	8349	3996	21132	3486	24668	19493	25.35	20.35	19.65	21.67
Február	9187	8359	4074	21650	3596	25216	19742	25.92	20.81	20.05	22.11
Március	9140	8222	4003	21365	3589	24954	19172	25.65	20.59	19.83	21.87
Április	8824	7898	3848	20570	3568	24138	18064	24.31	19.62	19.01	20.97
Május	9067	8208	4045	21320	3636	24956	17398	25.65	20.59	19.67	21.69
Június	8726	8119	3917	20762	3619	24381	16775	25.08	20.12	19.15	21.12
Július	9282	8260	3957	21608	4022	25641	17008	26.35	21.16	20.21	22.29

Augusztus	673	1107	562	2342	449	2791	2178	2.8166			
Szeptember	763	1218	610	2591	510	3101	2478	3.1295			
Október	812	1321	672	2805	548	3351	2651	3.3818			
November	975	1491	767	3233	624	3857	3152	3.8924			
December	1085	1591	832	3508	656	4184	3839	4.2022			
1991.											
Január	1512	2004	1030	4548	743	5289	4585	5.4358			
Február	1767	2271	1135	5173	782	5955	5205	6.1202			
Március	0	0	0	0	0	7080	0	7.2765			
Április	0	0	0	0	0	7770	0	7.9856			
Május	2507	3003	1533	7043	1035	8078	7277	8.3022			
Június	2956	3289	1643	7893	1223	9116	8272	9.3690			
Július	3216	3383	1651	8250	1353	9603	8836	9.8695			
Augusztus	3521	3653	1767	8941	1527	10468	9571	10.7580			
Szeptember	3770	3958	2005	9733	1634	11367	10432	11.6820			
Október	4150	4418	2162	10730	1689	12419	11466	12.7640			
November	4667	4968	2279	11914	1813	13727	12844	14.1080			
December	5233	5712	2584	13529	2340	15869	14723	16.3090			
1992.											
Január	5832	6132	2776	14740	2464	17204	14940	17.68	14.19		
Február	6212	6301	2943	15461	2438	17949	16190	18.45	14.81		
Március	6428	6586	3088	16102	2521	18623	17119	19.14	15.37		
Április	6598	6788	3126	16512	2621	19133	17634	19.66	15.79		
Május	6786	6997	3212	16995	2683	19678	18139	20.22	16.24		
Június	7106	7328	3326	17760	2828	20588	18670	21.16	16.99	16.62	
Július	7876	7511	3510	18897	3125	22022	19761	22.63	18.17	17.75	
Augusztus	8007	7630	3543	19180	3300	22480	20070	23.10	18.55	18.09	
Szeptember	8061	7715	3621	19397	3296	22693	19952	23.32	18.72	18.25	
Október	8045	7788	3642	19475	3343	22818	19537	23.45	18.83	18.24	
November	8143	7849	3761	19753	3246	22999	19434	23.64	18.98	18.36	
December	8464	8126	3870	20460	3332	23792	19733	24.45	19.63	18.95	
1993.											
Január	8837	8349	3996	21132	3486	24668	19493	25.35	20.35	19.65	21.67
Február	9187	8359	4074	21650	3596	25216	19742	25.92	20.81	20.05	22.11
Március	9140	8222	4003	21365	3589	24954	19172	25.65	20.59	19.83	21.87
Április	8824	7898	3848	20570	3568	24138	18064	24.31	19.62	19.01	20.97
Május	9067	8208	4045	21320	3636	24956	17398	25.65	20.59	19.67	21.69
Június	8726	8119	3917	20762	3619	24381	16775	25.08	20.12	19.15	21.12
Július	9382	8269	3957	21608	4033	25641	17008	26.35	21.16	20.21	22.29
Augusztus	9225	8174	3898	21295	4062	25357	16596	26.06	20.92	20.04	22.10
Szeptember	8850	7850	3804	20612	3804	24417	15288	25.22	20.15	19.12	21.05

Október	812	1321	672	2805	548	3351	2651	3.3818			
November	975	1491	767	3233	624	3857	3152	3.8924			
December	1085	1591	832	3508	656	4184	3839	4.2022			
1991.											
Január	1512	2004	1030	4548	743	5289	4585	5.4358			
Február	1767	2271	1135	5173	782	5955	5205	6.1202			
Március	0	0	0	0	0	7080	0	7.2765			
Április	0	0	0	0	0	7770	0	7.9856			
Május	2507	3003	1533	7043	1035	8078	7277	8.3022			
Június	2956	3289	1643	7893	1223	9116	8272	9.3690			
Július	3216	3383	1651	8250	1353	9603	8836	9.8695			
Augusztus	3521	3653	1767	8941	1527	10468	9571	10.7580			
Szeptember	3770	3958	2005	9733	1634	11367	10432	11.6820			
Október	4150	4418	2162	10730	1689	12419	11466	12.7640			
November	4667	4968	2279	11914	1813	13727	12844	14.1080			
December	5233	5712	2584	13529	2340	15869	14723	16.3090			
1992.											
Január	5832	6132	2776	14740	2464	17204	14940	17.68	14.19		
Február	6212	6301	2943	15461	2438	17949	16190	18.45	14.81		
Március	6428	6586	3088	16102	2521	18623	17119	19.14	15.37		
Április	6598	6788	3126	16512	2621	19133	17634	19.66	15.79		
Május	6786	6997	3212	16995	2683	19678	18139	20.22	16.24		
Június	7106	7328	3326	17760	2828	20588	18670	21.16	16.99	16.62	
Július	7876	7511	3510	18897	3125	22022	19761	22.63	18.17	17.75	
Augusztus	8007	7630	3543	19180	3300	22480	20070	23.10	18.55	18.09	
Szeptember	8061	7715	3621	19397	3296	22693	19952	23.32	18.72	18.25	
Október	8045	7788	3642	19475	3343	22818	19537	23.45	18.83	18.24	
November	8143	7849	3761	19753	3246	22999	19434	23.64	18.98	18.36	
December	8464	8126	3870	20460	3332	23792	19733	24.45	19.63	18.95	
1993.											
Január	8837	8349	3996	21132	3486	24668	19493	25.35	20.35	19.65	21.67
Február	9187	8359	4074	21650	3596	25216	19742	25.92	20.81	20.05	22.11
Március	9140	8222	4003	21365	3589	24954	19172	25.65	20.59	19.83	21.87
Április	8824	7898	3848	20570	3568	24138	18064	24.31	19.62	19.01	20.97
Május	9067	8208	4045	21320	3636	24956	17398	25.65	20.59	19.67	21.69
Június	8726	8119	3917	20762	3619	24381	16775	25.08	20.12	19.15	21.12
Július	9382	8269	3957	21608	4033	25641	17008	26.35	21.16	20.21	22.29
Augusztus	9225	8174	3898	21295	4062	25357	16596	26.06	20.92	20.04	22.10
Szeptember	8859	7950	3804	20613	3804	24417	15388	25.09	20.15	19.12	21.09

* Megjegyzés: A munkanélküliségi ráta esetében mindig az utolsó oszlop adata mutatja az országosan összehasonlítható értéket

A VIZSGÁLT TELEPÜLÉSEK NÉPESSÉGÉRE, VALAMINT A MUNKANÉLKÜLISÉGRE VONATKOZÓ FONTOSABB ADATOK

Települések	Állandó népesség (1993. január 1-én)						Regisztrált munkanélküliek (1993. július)					
	Összesen			19-60 év közöttiek			Összesen			Ebből jöv. pótló támogatást kap		
	Nő	Férfi	Együtt	Nő	Férfi	Együtt	Nő	Férfi	Együtt		10:4	10:7 11:1
1. Cered	680	695	1.375	384	388	772	63	73	136	11	9.9	17.6 8.0
2. Kisbárcány	135	138	273	75	76	151	14	16	30	6	10.9	19.9 20.0
3. Lucfalva	466	488	954	273	267	540	36	53	89	26	9.3	16.5 29.2
4. Magyargéc	443	431	874	233	238	471	50	69	119	22	13.6	25.2 18.5
5. Márkháza	147	131	278	79	78	157	15	24	39	9	14.0	24.8 23.1
6. Mátraverebély	1.142	1.077	2.219	629	646	1.275	79	161	240	70	10.8	18.8 29.2
7. Nagybárcány	355	368	723	186	197	383	44	67	111	23	15.4	28.9 20.7
8. Nógrádmegyer	901	883	1.784	462	490	952	113	160	273	97	15.3	28.7 35.5
9. Sámsonháza	192	153	345	79	76	155	13	14	27	4	7.8	17.4 14.8
10. Szécsény	3.563	3.352	6.915	2.082	2.062	4.144	364	466	830	169	12.0	20.0 20.4
Összesen	8.024	7.716	15.740	4.482	4.518	9.000	791	1.103	1.894	437	12.0	21.0 23.1
Nógrád megye összesen	113.275	120.735	234.010	65.887	66.100	131.987	14.717	9.812	24.494	4.901	10.5	18.6 20.0

Megjegyzés: a munkanélküliségi ráta számításánál más adatokat kell alkalmazni (lásd 2. fejezet), értéke 1993 júliusában Nógrád megyében 22.3 %
 Forrás: Saját gyűjtés